

MS การตั้งถิ่นฐาน ระบบการถือครอง และการใช้ทรัพยากรของชุมชนในเขตป่า
อำเภอควนกาหลง จังหวัดสตูล ๖

Settlement, Resources Tenure and Resource Utilization System of Communities in the
Forest Area, Amphoe Khuan Ka Long, Changwat Satun ๕/๑๐

๑๐๐ วิจารย์ ธานีรัตน์
Wicham Taneerat

วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนาการเกษตร
๑๑๐ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ ๖ วิทยาเขตปัตตานี
Master of Science Thesis in Agricultural Development
Prince of Songkla University

2542

Order Key 18๖25
BIB Key 15๖1๖๗

เลขหมู่ HD890.๕๕.29K5
เลขทะเบียน P.1๕2.2542
๕, ๖๖๖ 2542

(1)

502 อนุกรมวิธาน (กท. น. (พืชและสัตว์)) - - อนุกรมวิธานพืชและสัตว์, 2542

.....
.....
.....

.....
.....
.....

วิทยานิพนธ์ การตั้งถิ่นฐาน ระบบการถือครองและการใช้ทรัพยากรของชุมชน
 ในเขตป่า อำเภอดงหลวง จังหวัดสุโขทัย
 ผู้เขียน นายวิจารณ์ ธานีรัตน์
 สาขาวิชา พัฒนาการเกษตร

คณะกรรมการที่ปรึกษา
 ..... Navan ..... ประธานกรรมการ
 (รองศาสตราจารย์ ดร.สมยศ พุ่มพวง)

..... Navan ..... กรรมการ
 (รองศาสตราจารย์ศิริจิต พุ่มพวง)

..... Navan ..... กรรมการ
 (อาจารย์ ดร.วิเชียร จากุพจน์)

คณะกรรมการสอบ
 ..... Navan ..... ประธานกรรมการ
 (รองศาสตราจารย์ ดร.สมยศ พุ่มพวง)

..... Navan ..... กรรมการ
 (รองศาสตราจารย์ศิริจิต พุ่มพวง)

..... Navan ..... กรรมการ
 (อาจารย์ ดร.วิเชียร จากุพจน์)

..... Navan ..... กรรมการ
 (รองศาสตราจารย์เกรียงศักดิ์ ปัทมเรขา)

..... Navan ..... กรรมการ
 (รองศาสตราจารย์พิมพ์พรรณ ต้นสกุล)

6 บัณฑิตวิทยาลัย ¹¹⁰ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ อนุมัติให้นับวิทยานิพนธ์ฉบับนี้เป็น
 ส่วนหนึ่งของการศึกษา ตามหลักสูตรวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนการเกษตร X Navan

..... Navan .....
 (รองศาสตราจารย์ ดร. ก้าน จันทร์พรหมมา)
 คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
 วิทยานิพนธ์ (2)

..... Navan .....
 (รองศาสตราจารย์ ดร. ก้าน จันทร์พรหมมา)
 คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

วิทยานิพนธ์ (2)

วิทยานิพนธ์	การตั้งถิ่นฐาน ระบบการถือครองและการใช้ทรัพยากรของชุมชนในเขตป่า อำเภอควนกาหลง จังหวัดสตูล
ผู้เขียน	นายวิจารณ์ ธานีรัตน์
สาขาวิชา	พัฒนาการเกษตร
ปีการศึกษา	2541

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาวิวัฒนาการของการตั้งถิ่นฐานของชุมชน ลักษณะและรูปแบบการถือครองทรัพยากรและการใช้ทรัพยากรในเขตป่า เพื่ออธิบายสาเหตุ เงื่อนไขและผลกระทบการเปลี่ยนแปลงการถือครองและการใช้ที่ดิน โดยการใช้กระบวนการ วิจัยเชิงคุณภาพซึ่งมีการใช้วิธีการศึกษาหลายอย่างประกอบกันคือ รวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูล ทุตินภูมิและข้อมูลปฐมภูมิ การกำหนดเขตนิเวศทรัพยากร ใช้แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้างเพื่อ สัมภาษณ์ผู้ให้ข่าวสารสำคัญ การสังเกต การประชุมเชิงปฏิบัติการร่วมกับบุคคลที่เกี่ยวข้องและ การติดตามผลการปฏิบัติงานของเกษตรกรเป็นระยะ โดยอาศัยกรอบความคิดเกี่ยวกับระบบ สังคมเกษตรและแนวความคิดเกี่ยวกับชุมชน หลังจากนั้นจึงใช้การวิจัยเชิงสำรวจโดยการ สัมภาษณ์เกษตรกรตัวอย่างจากราษฎร 2 หมู่บ้าน ๆ ละ 30 ครัวเรือน ในตำบลทุ่งนุ้ย อำเภอควน กาหลง จังหวัดสตูล

ผลการศึกษา ได้แบ่งวิวัฒนาการเกี่ยวกับการตั้งถิ่นฐาน ระบบการถือครองและการ ใช้ทรัพยากรของชุมชน 3 ช่วง คือ

ช่วงแรกเมื่อ 70 ปีมาแล้วเป็นยุคของการก่อตั้งถิ่นฐานของชาวมุสลิมที่มาจากบริเวณ หมู่บ้านใกล้เคียง เข้าไปทำมาหากินทั้งแบบถาวรและบางฤดูกาล สภาพพื้นที่ยังเป็นที่ยึดมสมบูรณ์ การตั้งถิ่นฐานของครัวเรือนอยู่บริเวณที่ราบใกล้สายน้ำมีการทำไร่แบบแผ้วถางและเผา การปลูก ไม้ผลแบบดั้งเดิม ทำนาในบริเวณพอที่จะสามารถทำนาได้ มีการเก็บเกี่ยวผลผลิตจากป่าและ ล่าสัตว์ นอกจากนี้แหล่งน้ำยังเป็นแหล่งจับสัตว์น้ำเป็นอาหารด้วย ชุมชนมีความเป็นอิสระใน การใช้ทรัพยากรทั้งการใช้ที่ดินและผลผลิตจากป่า สิทธิในที่ดินของแต่ละครัวเรือนยังไม่มี การถือครองอย่างถาวร

ช่วงต่อมาเมื่อ 30 ปีที่ผ่านมาคนในชุมชนเริ่มอ้างสิทธิในที่ดินที่เคยทำประโยชน์ มีการอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานของราษฎรจากจังหวัดพัทลุง สงขลา และนครศรีธรรมราช เข้ามาซื้อ

สิทธิทำกินจากชาวมุสลิมเป็นระยะอย่างต่อเนื่อง สภาพพื้นที่เริ่มถูกแผ้วถางจากบริเวณที่ราบ
ใกล้ ๆ หมู่บ้านแล้วขยายออกไปยังพื้นที่เขาและภูเขาสูงชัน มีการปลูกยางพาราและไม้ผลหนา
แน่นบริเวณใกล้ริมน้ำและบริเวณบ้าน ผลผลิตจากป่าหลายชนิดถูกเก็บเกี่ยวนำออกภายนอก
ชุมชนทำให้ผลผลิตจากป่าลดน้อยลง เริ่มมีการถือครองที่ดินอย่างถาวรหลังจากยางพาราเข้ามา
ปลูกในชุมชนและจากการที่รัฐประกาศเขตป่าสงวนแห่งชาติ รวมทั้งการให้เอกสารสิทธิในการถือ
ครองแก่ชาวบ้านที่ได้ใช้ประโยชน์ที่ดินแล้วเพื่อยับยั้งการบุกรุกป่า แต่การบุกรุกป่าก็ยังคงมีอยู่
อย่างต่อเนื่อง เนื่องจากได้มีการให้สัมปทานการทำไม้ในพื้นที่และไม่มีบุคลากรเข้ามาดูแลควบ
คุมอย่างทั่วถึงและจริงจัง

ผลจากการบุกเบิกป่าทำให้ป่าไม้ถูกทำลายไปมากทั้งจากการสัมปทานและการ
บุกเบิกพื้นที่ทำกินของชาวบ้านจึงเข้ามาสู่ในยุคที่ 3 โดยรัฐได้มีนโยบายและมาตรการต่าง ๆ เพิ่ม
ขึ้นเพื่ออนุรักษ์ป่าที่เหลืออยู่ทำให้มีผลกระทบโดยตรงต่อชุมชนในการใช้ที่ดินและการใช้ทรัพยากร
จากป่า เพราะรัฐได้ขยายขอบเขตป่าอนุรักษ์เข้าไปในพื้นที่ที่ชาวบ้านได้ทำกินแล้ว ชาวบ้านจึงได้
รวมตัวกันจัดตั้งเป็นป่าชุมชนและใช้ทรัพยากรจากป่าภายใต้กฎเกณฑ์ของชุมชนเพื่อต่อรองกับรัฐ
การบุกรุกพื้นที่ป่าสมบูรณ์จึงเริ่มลดลง แม้ว่าจะมีการจัดตั้งป่าชุมชนขึ้นมาแต่ก็ยังคงเกิดความ
ขัดแย้งกันระหว่างคนในชุมชนด้วยตนเอง โดยคนกลุ่มหนึ่งยังคงต้องการบุกรุกป่าเพื่อขยายพื้นที่
ทำกินและนำผลผลิตจากป่าออกมาขายโดยการสนับสนุนของบุคคลภายนอกชุมชน ในขณะที่
อีกกลุ่มต้องการอนุรักษ์และใช้ทรัพยากรป่าอย่างยั่งยืน

Thesis Title   Settlement, Resources Tenure and Resource Utilization System of
                                 Communities in the Forest Area, Amphoe Khuan Ka Long,
                                 Changwat Satun
Author   Mr. Wicharn Taneerat
Major Program   Agricultural Development
Academic Year   1998

Abstract

The objectives of this research were to study the evolution of community settlement pattern of resources tenure, and to explain the utilization of forest resources, cause, conditions and impact of dynamic tenure and land use. The methodology of this study was qualitative, using both primary and secondary data from various sources. In the study area, data was gathered by interviews with key informants, observation, and attending community,s workshops and conferences. From these observations, a conceptual framework of the agrarian systems was derived. relying on this framework, 30 households in each of two villages in Tambon Thung Nui, Amphoe Khuan Ka Long, Changwat Satun were interviewed

The result of this study about the evolution of community settlement, resource tenure and resource utilization are divided into three periods :

70 year ago the village was a muslim community, and the forest still fertile. households and settlements were built on the river floodplains, and swidden agriculture was practiced, fruit trees cultivated, and rice grown. Many products were also harvested from the forest, and the river was an additional food resource. The communities were free to utilise all resources as they wished, although the private household did not have permanent tenure.

About 30 years ago the situation changed, as private property rights began to be established. people from other provinces began buying land in the area. The forest was cut from the floodplains to the foothills in order to plant more fruit trees and para rubber.

Many forest products were no longer available due to over-harvesting. After the para rubber was planted the communities and individuals began to desire tenure, but the government attempted to preserve the forest through national proclamations which attempted to prevent pioneering, but these efforts were largely unsuccessful due to concessions of forest for logging and lack of officers to control the use of forest area.

As a result, the forests were largely cut by concessions, leading to this era of and of government policies and strategies for conservation. This has had a direct impact on land use, and created conflict as government attempts to prevent forest settlement and some group of villagers wish to establish community forests and use the forest productivity sustainably. Meanwhile, another group wish to exploit forest commercially.

กิตติกรรมประกาศ

การวิจัยเรื่อง การตั้งถิ่นฐาน ระบบการถือครอง และการใช้ทรัพยากรของชุมชนใน
เขตป่า อำเภอควนกาหลง จังหวัดสตูล สำเร็จลุล่วงด้วยดีด้วยการได้รับความกรุณาจากหลาย
ฝ่ายให้ความช่วยเหลือและร่วมมือ การให้คำแนะนำ การตรวจแก้ไขข้อบกพร่องจากอาจารย์ที่ปรึกษา
โดยเฉพาะรองศาสตราจารย์ดร. สมยศ พุ่มหว่า ประธานกรรมการที่ปรึกษา รองศาสตราจารย์
ศิริจิต พุ่มหว่า และอาจารย์ดร.วิเชียร จากุพจน์ กรรมการที่ปรึกษา ผู้วิจัยขอกราบขอบ
พระคุณเป็นอย่างสูงไว้ ณ. โอกาสนี้ด้วย

ขอขอบพระคุณรองศาสตราจารย์เกรียงศักดิ์ ปัทมเรขา และรองศาสตราจารย์
พิมพรรณ ต้นสกุล กรรมการผู้แทนบัณฑิตวิทยาลัยสอวบวิทยานิพนธ์ ที่กรุณาตรวจแก้ไขข้อ
บกพร่องให้ข้อเสนอแนะเพิ่มเติม

ขอขอบคุณบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ ที่สนับสนุนทุนอุดหนุน
การวิจัยครั้งนี้

ขอขอบคุณ Rockefeller Brothers Fund ที่สนับสนุนทุนอุดหนุนในการวิจัย
การค้นคว้าเอกสารและเข้าร่วมสัมมนาในประเด็นที่ศึกษาร่วมกับนักวิชาการต่าง ๆ

ขอขอบคุณเจ้าหน้าที่องค์กรพัฒนาเอกชน ชุมชนสวนยางขนาดเล็ก จังหวัดสตูล
ที่ได้ให้ความร่วมมือเป็นอย่างดีในการเก็บรวบรวมข้อมูลและชาวบ้านผู้ให้ข้อมูลทุกท่าน

ท้ายที่สุดนี้ขอโน้มรำลึกพระคุณบิดา มารดา ครูอาจารย์ ที่เคยอบรมสั่งสอน
และขอขอบคุณนางจุฑารัตน์ ธาณิรัตน์ ผู้เป็นภรรยา รวมทั้งทุกท่านที่ไม่อาจกล่าวนามในที่นี้ที่ให้
คำแนะนำและให้กำลังใจแก่ผู้วิจัยตลอดมา

วิจารณ์ ธาณิรัตน์

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อ.....	(3)
Abstract.....	(5)
กิตติกรรมประกาศ.....	(7)
สารบัญ.....	(8)
รายการตาราง.....	(10)
รายการภาพประกอบ.....	(12)
บทที่	
1. บทนำ.....	1
ปัญหาและความเป็นมาของปัญหา.....	1
วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	5
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับการวิจัย.....	5
2. การตรวจเอกสารที่เกี่ยวข้อง.....	6
แนวความคิดเกี่ยวกับชุมชน.....	6
แนวคิดวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ.....	8
ระบบการถือครองและการใช้ที่ดินในเขตป่า.....	13
3. วิธีการวิจัย.....	28
ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง.....	28
เครื่องมือในการวิจัยและการเก็บรวบรวมข้อมูล.....	29
การวิเคราะห์ข้อมูล.....	31
ขอบเขตของการวิจัย.....	32
นิยามศัพท์.....	34
4. ผลของการวิจัย.....	36
สภาพทั่วไปของชุมชนในพื้นที่ศึกษา.....	36
สภาพการถือครองและที่ดินทำกิน.....	38
ลักษณะประชากร.....	44
สภาพภูมิอากาศ.....	44
เขตนิเวศทรัพยากรและการเปลี่ยนแปลง.....	46

สารบาญ (ต่อ)

	หน้า
5. ผลการศึกษาประวัติการตั้งถิ่นฐาน การถือครองและการใช้ทรัพยากร.....	66
ช่วงก่อนสงครามโลกครั้งที่ 2	66
ช่วงระหว่าง พ.ศ. 2480- พ.ศ. 2510	74
ช่วงระหว่าง พ.ศ. 2410- พ.ศ. 2540	79
6. การถือครอง และการใช้ทรัพยากรของครัวเรือนในปัจจุบัน	103
โครงสร้างของครัวเรือน.....	103
การเข้ามาตั้งถิ่นฐานของหัวหน้าครัวเรือน.....	106
การได้มาซึ่งที่ดินของครัวเรือน.....	109
ลักษณะอาชีพของครัวเรือน.....	110
การใช้ทรัพยากรของชุมชน.....	111
การเข้าร่วมกลุ่มและองค์กรทางสังคม.....	143
การจัดการป่าชุมชนของบ้านน้ำหยาและบ้านโตน.....	145
ปัญหาและสิทธิการถือครองทรัพยากร.....	149
7. สรุปอภิปรายผลและข้อเสนอแนะ.....	153
สรุปอภิปรายผลการวิจัย.....	153
ข้อเสนอแนะ.....	157
ข้อเสนอแนะสำหรับผู้สนใจศึกษาต่อไป.....	159
บรรณานุกรม.....	160
ภาคผนวก ก แบบสัมภาษณ์ผู้รู้ในท้องถิ่น ประวัติการตั้งถิ่นฐานและการใช้ ทรัพยากรของชุมชน.....	171
ภาคผนวก ข แบบสัมภาษณ์ครัวเรือน การตั้งถิ่นฐาน ระบบการถือครองและ การใช้ทรัพยากรของชุมชนในเขตป่า.....	177
ภาคผนวก ค แนวทางในการสังเกตเขตนิเวศทรัพยากรการถือครอง และการใช้ ทรัพยากรของชุมชน.....	198
ภาคผนวก ง ลักษณะชุดดินในเขตนิเวศทรัพยากรต่าง ๆ	199
ภาคผนวก จ ระเบียบว่าด้วยการจัดการทรัพยากรป่าบ้านน้ำหยา.....	202
ประวัติผู้เขียน.....	207

รายการตาราง

ตาราง		หน้า
1	แสดงสภาพความเปลี่ยนแปลงพื้นที่ป่าไม้ของประเทศไทย ในช่วงเวลา 32 ปี (ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2504-2538).....	3
2	ป่าสงวนแห่งชาติในอำเภอควนกาหลง จังหวัดสตูล.....	5
3	การวิจัยทางสังคมศาสตร์ทั่วไปกับการประเมินแบบเร่งด่วน.....	10
4	แสดงปริมาณน้ำฝน ความชื้นสัมพัทธ์ อุณหภูมิเฉลี่ยระหว่างปี พ.ศ. 2524-2536 ของจังหวัดสตูล.....	45
5	การเปลี่ยนแปลงเขตนิเวศทรัพยากรจากการแปลภาพถ่ายทางอากาศ ในช่วงเวลาต่าง ๆ ของบ้านน้ำหრაและบ้านโดน.....	55
6	ผลการแปลภาพถ่ายทางอากาศแสดงให้เห็นการเปลี่ยนแปลงเขตนิเวศ ทรัพยากรบ้านน้ำหรราระหว่างปี พ.ศ. 2527-2538	56
7	ผลการแปลภาพถ่ายทางอากาศแสดงให้เห็นการเปลี่ยนแปลงเขตนิเวศ ทรัพยากรบ้านโดนระหว่างปี พ.ศ. 2516-2527.....	64
8	ประวัติการตั้งถิ่นฐาน การถือครองและการใช้ทรัพยากรที่บ้านน้ำหრა.....	93
9	ประวัติการตั้งถิ่นฐาน การถือครองและการใช้ทรัพยากรที่บ้านโดน.....	98
10	โครงสร้างของครัวเรือน.....	104
11	การเข้ามาตั้งถิ่นฐานของหัวหน้าครัวเรือน.....	107
12	การได้มาซึ่งที่ดินของครัวเรือน.....	109
13	ลักษณะอาชีพของครัวเรือน.....	111
14	การปลูกยางของครัวเรือน.....	114
15	การได้มาซึ่งที่ดินในการปลูกยางพารา จำแนกเป็นครัวเรือนและเป็นแปลง.....	117
16	การถือครองที่ดินปลูกยางพาราของครัวเรือน.....	119
17	การกรีดยางและรายได้จากยางพารา.....	121
18	การทำนาของครัวเรือน.....	124
19	การปลูกไม้ผลของครัวเรือน.....	128
20	การใช้ผลผลิตจากป่าของครัวเรือน.....	133
21	การใช้ทรัพยากรอื่น ๆ ของครัวเรือน.....	135

รายการตาราง (ต่อ)

ตาราง	หน้า
22	รายได้จากผลผลิตจากป่าและทรัพยากรอื่นของครัวเรือน..... 137
23	การเลี้ยงสัตว์ของครัวเรือน..... 141
24	การเข้าร่วมกลุ่มและองค์กรของสมาชิกในครัวเรือน..... 144
25	เปรียบเทียบการจัดการป่าชุมชนที่บ้านน้ำหนาวและบ้านโตน..... 147

รายการภาพประกอบ

ภาพประกอบ	หน้า
1 แสดงพื้นที่ศึกษาบริเวณเขตป่าสงวนแห่งชาติจังหวัดสตูล.....	33
2 กรอบแนวคิดที่ใช้ในการวิจัย.....	34
3 การใช้ที่ดินบ้านน้ำหრა.....	41
4 การใช้ที่ดินบ้านโตน.....	41
5 แผนที่แสดงที่ตั้งบ้านน้ำหრაและเขตถือครองในพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติ.....	42
6 แผนที่แสดงที่ตั้งบ้านโตนและเขตการถือครองในพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติ.....	43
7 แสดงลักษณะเขตนิเวศทรัพยากรในพื้นที่บ้านน้ำหრა.....	50
8 แผนที่แสดงเขตนิเวศทรัพยากรบริเวณบ้านน้ำหราบปี พ.ศ.2527.....	53
9 แผนที่แสดงเขตนิเวศทรัพยากรบริเวณบ้านน้ำหราบปี พ.ศ.2538.....	54
10 แสดงลักษณะเขตนิเวศทรัพยากรในพื้นที่บ้านโตน.....	60
11 แผนที่แสดงเขตนิเวศทรัพยากรบริเวณบ้านโตนปี พ.ศ.2516.....	62
12 แผนที่แสดงเขตนิเวศทรัพยากรบริเวณบ้านโตนปี พ.ศ.2527.....	63
13 แสดงเส้นทางตัดผ่านภูมิประเทศลักษณะพืชพรรณ และชนิดชุดดินของพื้นที่ศึกษาบ้านน้ำหრაและบ้านโตน	65
14 ปฏิทิน การทำนา การทำไร่เลื่อนลอย ผลไม้ และหาของป่าช่วงก่อน สงครามโลกครั้งที่ 2	69
15 ผลผลิตจากป่าบางอย่างในพื้นที่ศึกษา.....	138
16 ปฏิทินการดำเนินกิจกรรมในการใช้ทรัพยากรและการใช้แรงงาน.....	141

บทที่ 1

บทนำ

1. ปัญหาและความเป็นมาของปัญหา

ป่าไม้ ที่ดิน แหล่งน้ำ เป็นทรัพยากรที่มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกันอย่างต่อเนื่อง ป่าไม้ เป็นทรัพยากรธรรมชาติที่มีคุณค่าและความสำคัญยิ่งต่อมนุษยชาติ ทั้งทางตรงและทางอ้อม คุณค่าด้านวัตถุที่ได้จากป่าเพื่อใช้สอยและประโยชน์ด้านอื่น ๆ ป่าช่วยรักษาและส่งเสริมความอุดมสมบูรณ์ของดิน ช่วยการควบคุมและเพิ่มปริมาณน้ำในดิน เป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่า เป็นแหล่งอาหารและยา รวมทั้งเป็นแหล่งรายได้หลักและรายได้เสริมซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่เกี่ยวข้องกับสภาพทางเศรษฐกิจและสังคมของชุมชนในท้องถิ่น เป็นแหล่งกำเนิดของสายน้ำที่หล่อเลี้ยงเชื้ออำนาจประโยชน์แก่มนุษย์ ทำให้เกิดสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมแก่การดำรงชีวิตของสรรพสิ่งทั้งปวง จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องอนุรักษ์ป่าไว้ในอัตราส่วนที่เหมาะสม การอนุรักษ์และพัฒนาป่าไม้โดยชุมชนได้เกิดขึ้นในหลายพื้นที่และสืบทอดกันมานานแล้ว ในขณะที่บางพื้นที่ การจัดการทรัพยากรป่าไม้มุ่งเน้นผลตอบแทนทางเศรษฐกิจและเพื่อประโยชน์ทางอุตสาหกรรมเป็นหลัก ประโยชน์ที่แท้จริงไปตกอยู่กับคนบางกลุ่มไม่ตกอยู่กับชุมชนในท้องถิ่น จึงทำให้ประชาชนขาดจิตสำนึกในการมีส่วนร่วมเป็นเจ้าของและหวงแหนทรัพยากรป่าไม้รวมทั้งปัญหาความยากจนและการขยายตัวทางเศรษฐกิจที่มีได้คำนึงถึงสภาพแวดล้อม ทำให้มีการใช้พื้นที่ป่าไม้เป็นที่ทำกินและกิจกรรมอื่น ๆ โดยไม่ได้คำนึงถึงผลเสียที่จะตามมา สิ่งเหล่านี้เป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้สถานการณ์ป่าไม้ของประเทศอยู่ในสภาพวิกฤติ (อำนาจ คชานิช, 2525 : 30-44)

เพื่อเป็นแนวทางในการแก้ไขปัญหาทรัพยากรจึงได้กำหนดไว้ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม ฉบับที่ 1 (พ.ศ.2504-2509) ให้รักษาพื้นที่ของประเทศไว้ร้อยละ 50 หรือประมาณ 161 ล้านไร่ในขณะนั้นมีป่าไม้อยู่ร้อยละ 53 หรือประมาณ 171 ล้านไร่ เพื่อเป็นพื้นที่ป่าไม้ของชาติ ซึ่งจะเป็นพื้นที่บริเวณใดนั้นโดยยึดถือตามผลการจำแนกประเภทที่ดินทั่วประเทศตามมติคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 1 พฤศจิกายน 2504 เป็นหลักเพื่อกำหนดสัดส่วนระหว่างพื้นที่ป่าไม้ต่อพื้นที่ซึ่งจะนำมาใช้ประโยชน์ในการทำกินของประชาชนได้ประโยชน์ทางราชการและอื่น ๆ อันจะเป็นการยุติปัญหาข้อขัดแย้งเกี่ยวกับการบุกรุกป่าและการเสื่อมโทรมของที่ดินและป่าไม้ (กรมพัฒนาที่ดิน, 2533 : 187-194 ; กรมป่าไม้, 2535 : 81-82) แผนดังกล่าวยังได้กำหนดให้พื้นที่ป่าไม้ลดลงได้ประมาณร้อยละ 40 หรือประมาณ 120 ล้านไร่หากมีจำนวนประชากรเพิ่มขึ้นตามสภาวะการกดดันทางเศรษฐกิจและสังคม ตลอดทั้งความจำเป็นต้องนำทรัพยากรอื่น ๆ มาใช้ประโยชน์

และมีความต้องการใช้ที่ดินเพื่อกิจกรรมต่าง ๆ ในการพัฒนาประเทศ (โสภณ ชมชาญ, 2535 : 182) เพื่อให้พื้นที่ป่าไม้ดังกล่าวข้างต้นมีกฎหมายรองรับและบรรลุผล ได้มีการปรับปรุงแก้ไขกฎหมายเกี่ยวกับที่ดินและป่าไม้ พระราชบัญญัติ พ.ศ. 2484 รัฐสามารถควบคุมจัดการรวมทั้งนำทรัพยากรมาใช้ประโยชน์ได้ เริ่มมี พระราชบัญญัติป่าสงวนแห่งชาติ พระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติ และพระราชบัญญัติสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ โดยกรมป่าไม้ได้ดำเนินการประกาศพื้นที่เหล่านั้นเป็นป่าสงวนแห่งชาติ อุทยานแห่งชาติ และเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า รวมทั้งพื้นที่ป่าเพื่อการอนุรักษ์ต่าง ๆ ตามมติของคณะรัฐมนตรีตลอดมา พร้อมทั้งมาตรการเพื่อบริหารจัดการควบคุมดูแลการใช้ตามกลไกของรัฐผ่านหน่วยงานต่าง ๆ แต่สภาพการณ์ป่าไม้ก็ไม่ได้ดีขึ้น ทำให้ทรัพยากรที่เคยมีอยู่อย่างอุดมสมบูรณ์ในอดีตได้ถูกใช้ไปโดยไม่คุ้มค่า ถูกบุกรุกทำลายลงอย่างรวดเร็วทำให้พื้นที่ป่ามีความเสื่อมโทรมเกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมทั้งทางตรงและทางอ้อม (มานพ เลาประเสริฐ, 2534 : 151-163 ; กรมป่า ไม้, 2535 : 9-10) ในปี พ.ศ.2536 พื้นที่ป่าไม้เหลือเพียงร้อยละ 26.02 หรือประมาณ 83,450,623 ไร่ (ธงชัย จารุพัฒน์, 2537 : 80) ดังแสดงในตาราง 1

ตาราง 1 แสดงสภาพความเปลี่ยนแปลงพื้นที่ป่าไม้ของประเทศไทย ในช่วงระยะเวลา 32 ปี
(ตั้งแต่ปี พ.ศ.2504 - 2536)

ปี พ.ศ.	เนื้อที่ป่าทั่วประเทศที่เหลืออยู่		
	กม ²	ไร่	%
2504	273,628.50	171,017,812.50	53.33
2516	221,725.00	138,578,125.00	43.21
2519	198,417.00	124,010,625.00	38.67
2521	175,224.00	109,515,000.00	34.15
2525	156,600.00	97,875,000.00	30.52
2528	150,866.00	94,291,349.00	29.40
2531	143,803.00	89,877,182.00	28.03
2532	143,417.00	89,635,625.00	27.95
2534	136,698.00	85,436,284.00	26.64
2536	133,521.00	83,450,623.00	26.02

ที่มา : ธงชัย จารุพัฒน์, 2537 : 80.

แม้ว่ารัฐบาลจะมีนโยบายแก้ไขปัญหาการลดลงของพื้นที่ป่าไม้โดยรูปแบบต่าง ๆ แต่ก็ไม่สามารถกระทำได้สำเร็จเพราะขาดความร่วมมือจากประชาชนในท้องถิ่น หน่วยงานของรัฐได้ใช้กลยุทธ์ และวิธีการบริหารจัดการที่ดินในรูปแบบที่แตกต่างกัน เช่น นิคมสหกรณ์ นิคมสร้างตนเอง โครงการปฏิรูปที่ดิน การให้สิทธิทำกินในสวนที่ได้ทำกินแล้วหรือ สทก.1 จัดเป็นหมู่บ้านป่าไม้ และโครงการจัดสรรที่ดินทำกินเพื่อราษฎรผู้ยากไร้ในพื้นที่ป่าสงวนเสื่อมโทรมหรือ คจก.และนโยบายของรัฐบางอย่างไม่ว่าจะเป็นนโยบายสัมปทานป่า นโยบายปราบปรามคอมมิวนิสต์ นโยบายส่งเสริมการปลูกพืชเศรษฐกิจ และการสร้างโครงสร้างพื้นฐานต่าง ๆ ได้มีส่วนทำให้พื้นที่ป่าที่เคยอุดมสมบูรณ์ถูกบุกรุกทำลายลงอย่างรวดเร็วเกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและก่อให้เกิดปัญหาความขัดแย้งในการใช้ทรัพยากรและที่ดินป่าไม้ ทั้งในส่วนของราชการกับส่วนราชการ ส่วนราชการกับประชาชน ตลอดจนประชาชนในท้องถิ่นอย่างไม่มีที่สิ้นสุด กลายเป็นปัญหาเรื้อรังผูกพันทั้งทางด้านการเมืองเศรษฐกิจและสังคม ความล้มเหลวในการดำเนินนโยบายของรัฐต่อการ

จัดสรรทรัพยากรป่าไม้ โดยกรมป่าไม้ขาดกำลังคนและสมรรถภาพในการควบคุมดูแลป่า ได้ก่อให้เกิดความขัดแย้งรุนแรงในหลายพื้นที่ ปัญหาการบุกรุกทำลายป่าและข้อขัดแย้งในการใช้ประโยชน์พื้นที่ป่ามิได้ลดลงกลับมีแนวโน้มที่จะทวีความรุนแรงมากขึ้น (อำพล เสนาณรงค์, 2536 : 8-12 ; เจริญศักดิ์ ปิ่นทอง, 2534 : 1-38 ; มงคล ด้านธานินทร์ และคณะ, 2536 : 5-7) สาเหตุที่เป็นดังนี้เพราะผู้กำหนดนโยบายไม่ได้พิจารณาปัญหาที่เป็นระบบ โดยมักจะมองว่าชุมชนกับป่าต้องแยกกัน อันเป็นที่สวาททางกับสภาพความเป็นจริงทางสังคมและวัฒนธรรมที่คนกับป่านั้นอยู่กันมานานโดยมีวัฒนธรรมพื้นบ้าน ประเพณี รูปแบบการจัดการโดยองค์กรของชุมชน และวิธีการทำมาหากินมากมายที่เอื้อให้คนอยู่กับป่าได้อย่างกลมกลืน โดยไม่ทำลายระบบนิเวศของป่า การแก้ปัญหาป่าไม้ด้วยการขับไล่ชาวบ้านออกจากพื้นที่ เพื่อที่จะปลูกสวนป่าไม่ใช่วิธีที่จะเพิ่มพื้นที่ป่าได้เลย จำเป็นจะต้องทำความเข้าใจกับการแก้ไขปัญหาที่ทำกินและยกระดับรายได้ของชาวบ้าน ส่งเสริมและพัฒนาสมรรถนะของเกษตรกรในการอนุรักษ์และฟื้นฟูที่ดินมิให้เสื่อมสภาพสามารถใช้ประโยชน์ได้อย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน ในรูปแบบการเกษตรที่เหมาะสมกับชุมชนที่ทำกินอยู่ในเขตพื้นที่ป่า (พระไพศาล วิสาโล และสมควร ใฝ่งามดี, 2536 : 42-43 ; มงคล ด้านธานินทร์ และคณะ, 2536 : 65-84 ; เสน่ห์ จามริก และคณะ, 2536 : 173-186)

ดังนั้นเพื่อให้ได้ทราบว่าคนในชุมชนกับป่าอยู่รวมกันได้อย่างไร และชุมชนเป็นสาเหตุทำให้พื้นที่ป่าลดลงจนมีผลกระทบต่อสภาพสิ่งแวดล้อมความเป็นอยู่ในชุมชนจริงหรือไม่ และควรมีการใช้ประโยชน์พื้นที่ป่าอย่างไรจึงจะเหมาะสมกับพัฒนาการของชุมชน ในกระแสทางเศรษฐกิจสังคมของโลกในปัจจุบันจำเป็นต้องศึกษาเพื่อให้เห็นสภาพข้อเท็จจริงดังกล่าว อันจะส่งผลให้นำมาสู่การพิจารณาเชิงนโยบายที่เหมาะสมต่อไป

อำเภอควนกาหลงเป็นอำเภอหนึ่งในภาคใต้ที่มีชุมชนตั้งถิ่นฐานอาศัยและใช้ประโยชน์อยู่ในพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติ ซึ่งจำแนกเขตการใช้ประโยชน์ทรัพยากรที่ดินและป่าไม้เป็นเขตพื้นที่ป่าเพื่อการอนุรักษ์ เขตพื้นที่ป่าเพื่อเศรษฐกิจ พื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติบางป่าได้ประกาศเป็นเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า อุทยานแห่งชาติ และโครงการสวนป่าสิริกิติ์ ซึ่งมีความขัดแย้งในเชิงความคิดและการใช้ทรัพยากรระหว่างเจ้าหน้าที่ของรัฐบาลกับชุมชนในท้องถิ่นหรือระหว่างกลุ่มคนต่าง ๆ ในชุมชนเอง เช่นเดียวกับชุมชนในพื้นที่เขตป่าหลาย ๆ แห่งในประเทศไทย อำเภอควนกาหลงมีพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติจำนวน 5 ป่า พื้นที่ 200,686 ไร่ ดังตาราง 2 (กรมส่งเสริมการเกษตร 2535 : 2-11) รวมทั้งมีหมู่บ้านที่ตั้งถิ่นฐานการถือครอง และใช้ทรัพยากรในเขตป่าประเภทต่าง ๆ ซึ่งมีปัญหาความขัดแย้งเกิดขึ้น การศึกษากรณีของการใช้ทรัพยากรในเขตป่าของอำเภอนี้จึงเป็นกรณีศึกษาที่จะนำไปสู่การตอบปัญหาข้างต้น

ตาราง 2 ป่าสงวนแห่งชาติในอำเภอควนกาหลง จังหวัดสตูล

ชื่อป่าสงวนแห่งชาติ	ท้องที่ตำบล	เนื้อที่ (ไร่)
1. ป่าเขาค้อม - ป่าเขาแดง ป่าเขาใหญ่	ตำบลทุ่งนุ้ย ตำบลควนกาหลง	55,408
2. ป่าห้วยกาหมิง	ตำบลทุ่งนุ้ย	91,641
3. ป่าควนกาหลง	ตำบลควนกาหลง	11,887
4. ป่าเขาหมาไม่หยก	ตำบลอุไคเจริญ	13,125
5. ป่าดงเขือกช้าง	ตำบลทุ่งนุ้ย	28,625
รวม		200,686

ที่มา : กรมส่งเสริมการเกษตร, 2535 : 10.

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- 2.1 เพื่อศึกษาวิวัฒนาการของการตั้งถิ่นฐานของชุมชนในเขตป่า
- 2.2 เพื่อศึกษาลักษณะและรูปแบบการถือครองทรัพยากรและการใช้ทรัพยากรของชุมชนในเขตป่า
- 2.3 เพื่ออธิบาย สาเหตุ เงื่อนไข และผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงการถือครองที่ดินและการใช้ที่ดิน

3. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการวิจัย

คาดว่าข้อมูลที่ได้รับสามารถนำเสนอสู่สาธารณชน ให้เห็นภาพของการใช้ทรัพยากรโดยเฉพาะที่ดินและป่าไม้ตามสภาพความเป็นจริง ข้อมูลที่ได้สามารถนำไปกำหนดนโยบายการถือครองที่ดินและการใช้ที่ดินที่เหมาะสมต่อไป

บทที่ 2

การตรวจเอกสารที่เกี่ยวข้อง

1. แนวความคิดเกี่ยวกับชุมชน

ระบบสังคมเกษตรหรือระบบชุมชนเกษตร หมายถึง การปรับปรุงสภาพแวดล้อมเพื่อนำมาให้ประโยชน์โดยมนุษย์ ระบบเทคนิคที่ปรับเข้ากับเงื่อนไขทางภูมิอากาศ และทางชีวภาพของพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่ง และสามารถตอบสนองต่อสังคมในช่วงเวลาหนึ่ง สิ่งเหล่านี้เป็นผลที่เกิดมาจากระบบก่อนหน้า และสามารถคงอยู่ได้ในระยะเวลาอันยาวนานจะถึงจุดจำกัดช้าหรือเร็วเพียงไรขึ้นอยู่กับความสามารถตอบสนองในการผลิตซ้ำเพื่อตอบสนองความต้องการของสังคมได้ระดับไหน ระบบสังคมเกษตรมีองค์ประกอบต่อไปนี้ (1) ปัจจัยการผลิตทั้งที่มีชีวิตและไม่มีชีวิต (2) วิธีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อม (3) ความสัมพันธ์ระหว่างผลผลิตที่ได้กับความต้องการของสังคม (4) ความสัมพันธ์ในเรื่องการเป็นเจ้าของปัจจัยการผลิต และความสัมพันธ์ในเรื่องพลังอำนาจในสังคม ปัจจัยการผลิต ได้แก่ แรงงาน ที่ดินรวมทั้งแหล่งน้ำ และทุนซึ่งประกอบไปด้วยเครื่องจักรกลการผลิต (5) สถาบันสังคม แนวความคิดของคนในสังคมในเรื่องการเมือง ศาสนา ที่ก่อให้เกิดความชอบธรรมในการใช้ทรัพยากรต่าง ๆ ในสังคมทำหน้าที่ในการตอบสนองความต้องการและควบคุมพฤติกรรมของมนุษย์ มีกฎระเบียบซึ่งบุคคลส่วนใหญ่ในสังคมเป็นผู้ก่อตั้งระเบียบประเพณีต่าง ๆ ขึ้นมาปฏิบัติในสังคม (สมยศ ทุงหว่า, 2533 : 2-5)

สุวิทย์ ยิ่งวรพันธ์ (2521 : 5) ได้ให้ความหมายของชุมชนว่ากลุ่มชนซึ่งรวมกันอยู่โดยมีความรู้สึกผูกพันเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันโดยอาศัยหลักผูกพันในทางเชื้อชาติ เผ่าพันธุ์ ศาสนา และชนบทร่วมกัน ประเพณี วัฒนธรรมร่วมกัน โดยอาศัยอยู่ในบริเวณพื้นที่ทางภูมิศาสตร์เดียวกัน ตลอดจนการใช้ประโยชน์ทรัพยากรและบริการทางสังคมร่วมกัน

ชุมชนเป็นกลุ่มคนที่มาอยู่ร่วมกันในพื้นที่หรืออาณาเขตบริเวณหนึ่ง ๆ ในพื้นที่ทางภูมิศาสตร์หนึ่งตามแต่ความเหมาะสมของกลุ่มคนที่เลือกทำเลที่ตั้งชุมชนต่าง ๆ ที่กลุ่มคนเลือกทำเลที่ตั้งนั้นมักจะคำนึงความอุดมสมบูรณ์ทางนิเวศวิทยาและสิ่งแวดล้อม เพื่อที่กลุ่มคนนั้นสามารถประกอบอาชีพหรือดำรงชีวิตได้อย่างเหมาะสม

ชุมชนประกอบด้วยสมาชิกมาติดต่อกันระหว่างกันทางสังคม ภายในชุมชนสมาชิกมีสถานภาพและบทบาทที่แตกต่างกันไป จึงมีการติดต่อกันระหว่างกัน มีความสัมพันธ์ตามสถานภาพ และบทบาทที่แตกต่างกันไป บรรทัดฐานทางสังคม ค่านิยมทางสังคม การจัดช่วงชั้นทางสังคมและสถาบันหรือองค์กรทางสังคมมีความรักความผูกพันทางอารมณ์ของสมาชิกต่อ

ถิ่นที่อยู่ เช่น ความเอาใจใส่ในการทำงานเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของชุมชนในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ (สมศักดิ์ ศรีสันติสุข, 2536 : 5-9) การพัฒนาแนวใหม่จึงขึ้นอยู่กับชุมชนเป็นหลัก โดยมีเจ้าหน้าที่ของทางราชการและผู้เกี่ยวข้องที่มาจากหน่วยงานขององค์กรพัฒนาเอกชนเป็นฝ่ายสนับสนุน ชุมชนจะต้องมีส่วนร่วมในโครงการพัฒนาต่าง ๆ ตั้งแต่ต้นจนถึงความสำเร็จของโครงการในตอนสุดท้ายและจะต้องสนองความต้องการที่แท้จริงของชุมชน (สมศักดิ์ ศรีสันติสุข, 2536 : 15)

ระบบนิเวศเกษตรเป็นระบบการผลิตพืช สัตว์ ประมง และป่าไม้ที่มนุษย์ได้กระทำให้เกิดขึ้นในสภาพแวดล้อมธรรมชาติ เพื่อให้ได้มาซึ่งปัจจัยพื้นฐานในการดำรงชีพ เพื่อการแลกเปลี่ยนและการค้าขาย โดยมีองค์ประกอบที่เป็นสิ่งมีชีวิต ได้แก่ มนุษย์ สัตว์ พืช และองค์ประกอบที่เป็นสิ่งไม่มีชีวิต ได้แก่ ดิน น้ำ อากาศและแสงแดด ซึ่งเป็นสภาพแวดล้อมตามธรรมชาติรวมไปถึงปัจจัยที่มีผลกระทบทั้งทางตรงและทางอ้อมได้แก่เทคโนโลยี เศรษฐกิจ สังคม ประเพณีและการเมือง ซึ่งองค์ประกอบทั้งหมดนั้นจะมีปฏิสัมพันธ์ต่อกันและกันทำให้เกิดเป็นระบบนิเวศเกษตร ซึ่งมีขอบเขตแตกต่างตั้งแต่ขนาดเล็ก ระดับไร่นาสวนของเกษตรกรแต่ละครอบครัวไปจนถึงใหญ่สุดคือระดับโลกผลกระทบที่เกิดขึ้นหรือถูกกำหนดขึ้น เช่น ในด้านราคา ก็จะมีผลต่อเกษตรกรทั้งสิ้น ซึ่งจะต้องมีการผลิตที่ตอบสนองต่อราคาที่ได้ถูกกำหนดขึ้นซึ่งจะมีผลกระทบต่อเนื่องไปจนถึงการใช้เทคโนโลยีการผลิต เพื่อให้ตอบสนองต่อตลาดและสภาพของการลงทุน และในกาปฏิบัติอันนี้ย่อมมีผลกระทบที่ลึกลงไปของนิเวศวิทยาไร่นามากยิ่งขึ้น เพราะการใส่ปัจจัยภายนอกเพื่อการผลิตเพิ่มผลผลิตนั้น จะมีผลกระทบต่อสภาพแวดล้อมและสิ่งมีชีวิตที่อาศัยรวมกันอยู่ในระบบนิเวศเกษตร (Conway and Meeraken, 1990 : 222-223) ซึ่งระบบนิเวศเกษตรเหล่านี้จะมีผลกระทบทั้งทางตรงและทางอ้อมซึ่งกันและกัน ทั้งในด้านกายภาพ ชีวภาพ เศรษฐกิจ สังคม และการเมือง ซึ่งโดยทั่วไประบบนิเวศเกษตรมีคุณสมบัติที่สำคัญ 4 ลักษณะดังนี้

(1) ผลผลิตภาพ (productivity) หมายถึง ปริมาณสุทธิของผลิตผลต่อหน่วยของทรัพยากรซึ่งได้แก่ ที่ดิน แรงงาน พลังงานหรือเงินทุน ส่วนมากมักจะวัดผลผลิตภาพในช่วงของปีว่ามีมูลค่าผลิตผลมากน้อยเพียงใดหรือรายได้สุทธิต่อพื้นที่ 1 ไร่หรือต่อแรงงาน 1 คน

(2) เสถียรภาพ (stability) หมายถึง ระดับความมั่นคงของการผลิตที่ไม่ผันแปรจนเกินไป ถึงแม้จะมีการผันแปรอยู่บ้าง อันเนื่องมาจากปัจจัยที่เกิดจากสภาพแวดล้อม สภาพทางเศรษฐกิจ และสภาพของการตลาดบ้างก็ตาม โดยทั่วไปจะวัดด้วยค่าสัมประสิทธิ์ของการเบี่ยงเบนของผลผลิตภาพ คือ ความผันแปรในผลผลิตมากเท่าใด ค่าความเบี่ยงเบนก็จะสูง เสถียรภาพในการผลิตก็จะต่ำ ถ้าความผันแปรน้อย ค่าความเบี่ยงเบนก็จะต่ำ เสถียรภาพก็จะมาก

(3) ภาวะภาพหรือความยั่งยืน(sustainability) หมายถึง การรักษาระดับความมั่นคงของผลิตภาพในระยะยาวอย่างต่อเนื่อง ถึงแม้จะมีเหตุแห่งปัจจัยภายนอกเข้ามากระทบก็ไม่ทำให้เกิดการผันแปรของผลิตภาพ ปัจจัยภายนอกที่มีผลกระทบนั้นอาจเกิดขึ้นเป็นครั้งคราว เช่น น้ำท่วมฉับพลัน ศัตรูที่ระบาด ฝนไม่ตกตามฤดูกาล หรือสภาพที่เกิดขึ้นเป็นประจำของท้องถิ่น เช่น ดินเป็นกรด ดินขาดธาตุอาหาร

(4) สมภาพ (equity) หมายถึง การกระจายผลประโยชน์ที่เกิดจากผลิตภาพให้เกิดขึ้นกับประชาชนในท้องถิ่นของการผลิตว่าได้รับมากน้อยและทั่วถึงเพียงใด การผลิตใดที่ผลผลิตที่เกิดขึ้นนั้นมีประโยชน์กับคนต่างถิ่นมากกว่าคนในท้องถิ่น ย่อมมีระดับสมภาพต่ำ ในทางตรงข้ามการผลิตที่มีผลผลิตที่เกิดขึ้นนั้น คนในท้องถิ่นได้ใช้เป็นอาหาร ยารักษาโรค เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย พลังงาน อย่างทั่วถึงย่อมจะมีสมภาพที่สูง

2. แนวคิดวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ

อมรา พงศาพิชญ์ (2536 : 3-4) ได้ให้ความหมายของงานวิจัยเชิงคุณภาพ เป็นงานวิจัยที่สามารถรวบรวมข้อมูลให้ได้ภาพรวมทั้งหมด การเน้นให้ความสำคัญในการศึกษาภาพรวมและบริบทของปรากฏการณ์โดยการพิจารณาปรากฏการณ์สังคมจากสภาพแวดล้อมตามความเป็นจริงทุกมิติ เพื่อหาความสัมพันธ์ของปรากฏการณ์กับสภาพแวดล้อม ให้ความสำคัญกับตัวแปรทางด้านสภาพแวดล้อม ข้อมูลด้านความรู้สึกนึกคิด ความหมาย ค่านิยม หรืออุดมการณ์ของบุคคล นอกเหนือไปจากข้อมูลเชิงปริมาณ ใช้การสังเกตแบบมีส่วนร่วมและการสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการ เป็นวิธีหลักในการเก็บรวบรวมข้อมูล และเน้นการวิเคราะห์ข้อมูลโดยการตีความ การวิเคราะห์และสังเคราะห์ที่เกี่ยวข้องไปถึงทฤษฎี เพื่อให้ความหมายแก่ข้อมูลที่ได้มา เชื่อมโยงความสัมพันธ์ของเหตุการณ์ และบริบท ข้อมูลชุดหนึ่งจะเป็นฐานชี้ให้เห็นถึงความจำเป็นที่จะต้องเก็บข้อมูลอีกชุดหนึ่งต่อไป วิธีการเก็บข้อมูลเป็นกระบวนการต่อเนื่องผูกพันกันมีลักษณะดังต่อไปนี้

- (1) มีความต้องการข้อมูลที่รอบด้าน (holistic) เพื่อเข้าใจบริบทของสังคม
- (2) อธิบายปรากฏการณ์ทางสังคม โดยการมองจากหลายแง่มุม
- (3) ต้องการที่จะเข้าใจระบบความคิด ระบบความเชื่อและตรรกของผู้ที่อยู่ในชุมชนข้อมูลที่ได้จะต้องเป็นข้อมูลที่สะท้อนระบบความคิดของผู้ตอบโดยตรง เพื่อให้ผลการวิเคราะห์ สะท้อนสภาพความเป็นจริงของชุมชนหรือสังคมมากที่สุด

- (4) ความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในสังคมและปรากฏการณ์ทางสังคมระบบเครือญาติหรือระบบความสัมพันธ์อื่น ๆ ช่วยอธิบายปรากฏการณ์ หรือสาเหตุของการเกิดปรากฏการณ์บางอย่างได้

(5) การศึกษากระบวนการวิจัยเพื่อจะช่วยให้สามารถค้นพบคำตอบเกี่ยวกับสาเหตุความเป็นมาและความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบต่าง ๆ ลักษณะที่ชี้ให้เห็นความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน ขั้นตอนของการเกี่ยวข้อง ช่วงเวลาของการเกี่ยวข้องจนเกิดกระบวนการเปลี่ยนแปลง

(6) เก็บข้อมูลที่ต้องการจากแหล่งข้อมูลบุคคลที่เลือกสรรแล้วว่าเป็นผู้ที่รู้เรื่องนั้น ๆ ดี (key informant) เก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก

(7) ใช้วิธีการตีความจากข้อมูลที่มีอยู่เพื่อเข้าใจความหมายที่ซ่อนเร้นอยู่

การศึกษาชุมชนหมู่บ้านและเกษตรกร โดยวิธีการประเมินสภาพชุมชนอย่างรวดเร็ว (rapid rural appraisal-RRA) โดยการสัมภาษณ์ผู้ที่เป็นผู้มีความรู้ในชุมชนนั้น ๆ เป็นการหาคำตอบจากชุมชนโดยการสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง นอกจากนี้ยังใช้เทคนิควิธีการแบบอื่น เช่น การสังเกต การใช้ตัวบ่งชี้ ภาพถ่าย และอื่น ๆ มาเสริมด้วยซึ่งวิธีการนี้เหมาะสมอย่างยิ่งในการศึกษานิเวศของชุมชน และการพยายามค้นหาปัญหาของชุมชน เมื่อเข้าใจชุมชนและระบบนิเวศแล้วสามารถดำเนินการแนวทางการพัฒนาต่อไป (อมรา พงศาพิชญ์, 2536 : 12-13)

บำเพ็ญ เขียวหวาน และคณะ (2537 : 8, อ้างจาก บัญชร อ่อนดำ, 2531) ได้กล่าวถึงการศึกษาชุมชนหมู่บ้านและเกษตรกร โดยวิธีการวิเคราะห์ระบบชนบท (rural system analysis-RSA) โดยการสำรวจชุมชนหมู่บ้านและเกษตรกรเป้าหมาย ศึกษาการใช้ทรัพยากรในหมู่บ้าน ความสัมพันธ์ของการใช้ทรัพยากรและชุมชน และได้อธิบายถึงวิธีการประเมินชุมชนอย่างมีส่วนร่วม (participatory rural appraisal-PRA) ว่าเป็นช่องทางและวิธีการที่จะช่วยให้ชุมชนสามารถเห็นคุณค่าของการแลกเปลี่ยนความคิดและประสบการณ์ การวิเคราะห์ชุมชน การวางแผนร่วมดำเนินการระหว่างชุมชนกับผู้วิจัย (บำเพ็ญ เขียวหวาน และคณะ, 2537 : 10, อ้างจาก คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2526)

บรู๊ค (Bruce, 1991 : 11-12) ได้ให้หลักการจำแนกให้เห็นความแตกต่างของการวิจัยทางสังคมศาสตร์ทั่วไป กับการศึกษาแบบเร่งด่วนหรือการประเมินแบบเร่งด่วน ดังสรุปไว้ในตาราง 3

ตาราง 3 การวิจัยทางสังคมศาสตร์ทั่วไปกับการประเมินแบบเร่งด่วน

หลักวิธีการใช้	การวิจัยทางสังคมศาสตร์ทั่วไป	การประเมินแบบเร่งด่วน
1) การวิเคราะห์ทางสถิติ	- ใช้น้อยในส่วนประกอบที่สำคัญ	- ใช้น้อยหรือไม่ใช้
2) การสอบถามแบบมีโครงสร้าง	- ใช้น้อย	- หลีกเลี่ยง
3) การสัมภาษณ์กับบุคคลในท้องถิ่นและผู้รู้ในชุมชนนั้น	- ทั้งหมดใช้รูปแบบสอบถามแบบมีโครงสร้างตลอด	- เป็นส่วนประกอบสำคัญของการศึกษาและมีการใช้การสอบถามกึ่งโครงสร้าง (semi structured interviewing)
4) การอธิบายในเชิงคุณภาพและการทำแผนภาพ	- ไม่สำคัญเท่ากับข้อมูลทางสถิติ	- มีความสำคัญเท่ากับหรือมากกว่าข้อมูลทางสถิติ
5) การสุ่มตัวอย่าง	- จำเป็นต้องให้การสุ่มตัวอย่าง	- ตัวอย่างขนาดเล็ก การเลือกพื้นที่ฟาร์ม ครัวเรือนประเภทต่าง ๆ หลัก ๆ โดยไม่ยึดติดกับการสุ่มตัวอย่างทางสถิติ
6) การวัด	- รายละเอียดชัดเจน	- ใช้ตัวชี้วัดเชิงคุณภาพ
7) การอภิปรายกลุ่ม	- ไม่มีการทำ	- โดยการระดมสมองแบบมีส่วนร่วมและการสัมมนาเชิงปฏิบัติการ

ที่มา : Bruce, 1991 : 12.

สมยศ ทุงหว่า (2534 : 253-256) กล่าวว่า การวิเคราะห์ชุมชนทำให้สามารถค้นหาละไที่เป็นสิ่งที่จะต้องดำเนินการเปลี่ยนแปลงจากการพัฒนาในอดีต และความล้มเหลวของการพัฒนาที่ไม่ค่อยสอดคล้องกับสภาพความเป็นจริงในท้องถิ่น ทำให้ชนบทต้องพึ่งพาปัจจัยภายนอกในทุกด้าน ทั้งเทคนิคและทุน ระบบนิเวศเกษตรได้ถูกใช้จนเกินขีดความสามารถ ขาดความสมดุล ไม่สามารถผลิตซ้ำขึ้นมาใหม่ได้ การพัฒนาบางครั้งยังไปทำลายองค์ความรู้ที่เกษตรกรได้ปฏิบัติอยู่อย่างรวดเร็วเกินไป การวิเคราะห์ชุมชนจำเป็นต้องกระทำเพื่อหาแนวทางที่เหมาะสมให้ชุมชน

สามารถพึ่งตนเองได้ มีการใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่าลดความห่างกันของชนชั้นในสังคม เพิ่มความยั่งยืนของระบบนิเวศไม่ให้ล่มสลายเร็วเกินไป การวิเคราะห์ชุมชนจะต้องได้รับความร่วมมือหรือมีส่วนร่วมของชุมชนด้วย ประกอบด้วยขั้นตอนการดำเนินงานดังนี้ (1) การคัดเลือกพื้นที่ (2) การเข้าไปสำรวจเบื้องต้นในการสังเกตร่วมกระทำกับผู้นำที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการและผู้ให้ข่าวสารสำคัญ (key informant) ผู้สูงอายุในชุมชน และประเภทของคนที่มีลักษณะแตกต่างกัน เพื่อหาความเปลี่ยนแปลงของชุมชนตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน (3) การรวบรวมข้อมูลทางด้านกายภาพและชีวภาพของหมู่บ้าน

การวิเคราะห์ชุมชนในการเชื่อมโยงปรากฏการณ์ด้านต่าง ๆ ให้เป็นองค์รวม การอธิบายการเปลี่ยนแปลงในสังคม โดยมองสังคมส่วนรวมเป็นระบบอันหนึ่งซึ่งประกอบด้วยส่วนหรือระบบย่อยต่าง ๆ ที่ยึดเหนี่ยวและมีความสัมพันธ์กัน การเปลี่ยนแปลงอาจจะเกิดขึ้นหรือเริ่มต้นได้ในทุกส่วนและส่งผลสะท้อนไปยังส่วนอื่น ๆ ซึ่งต้องถูกกระทบกระเทือนไปด้วย จะเกิดมากน้อยในส่วนไหนอย่างไร และมีผลกระทบมากน้อยเพียงไร ก็ต้องอาศัยการแยกส่วนจัดประเภทองค์ประกอบของชุมชน วิเคราะห์โครงสร้างความสัมพันธ์โดยรวมที่มีต่อกัน สังคมประกอบไปด้วยคนและกลุ่มคนที่มีความคิด และมีการเปลี่ยนแปลงที่เกิดจากพลวัตภายใน หน้าที่องค์ประกอบของสังคมก็อาจเปลี่ยนแปลงไปได้ตามกาลเวลาซึ่งจำเป็นจะต้องอาศัยทฤษฎีโครงสร้างและหน้าที่ (structural functional theory) (ฮคิน รัชพีพัฒน์, 2536 : 55-61; สุทธพร พรหมเมศ, 2535 : 81-89)

สังคมจะต้องมีโครงสร้างเพื่อทำหน้าที่สำคัญต่าง ๆ ในสังคมหรือในชุมชน หน้าที่หรือความต้องการสำคัญของสังคม เช่น จะต้องมีการผลิตอาหารและสิ่งของเครื่องใช้ต่าง ๆ จะต้องมีการให้กำเนิดและอบรมสมาชิกใหม่ที่จะมาแทนที่สมาชิกเก่า มีการมอบอำนาจการปกครองให้บางคนเป็นผู้ใช้ มีการควบคุมพฤติกรรมของบุคคลไม่ให้เป็นอันตรายต่อความสงบสุขต่อส่วนรวม มีการแบ่งปันทรัพยากรในสังคมระหว่างคนที่มีความสามารถและฐานะต่าง ๆ กัน หน้าที่เหล่านี้เป็นความจำเป็นของสังคมหรือชุมชนซึ่งจะต้องสร้างสถาบัน ระเบียบกฎเกณฑ์และกำหนดสิทธิหน้าที่และแบบความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลและกลุ่มต่าง ๆ ให้ปฏิบัติตาม ทุกสังคมจึงจัดการระเบียบในเรื่องต่าง ๆ เช่น ระบบการผลิต ระบบครอบครัว การรักษาความสงบเรียบร้อย เป็นต้น รวมถึงขนบธรรมเนียม ประเพณี ความเชื่อ ช่วยแก้ปัญหาต่าง ๆ ซึ่งเกิดขึ้นในการอยู่ร่วมกันทุกส่วนหรือสถาบันของสังคม จะปรับตัวเข้าหากันตามความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในสภาพแวดล้อม ระบบนิเวศ ทั้งทางสังคมและภูมิศาสตร์ การติดต่อตอบโต้ระหว่างบุคคล หรือกลุ่มต่าง ๆ เป็นไปตามบรรทัดฐาน (norms) และสถานภาพ (status) อยู่ในขอบเขต จะเป็นไปในทางที่สนับสนุนซึ่งกันและกัน เช่น การทำเกษตรกรรมในชนบท เป็นผลให้มีวัตถุดิบป้อนโรงงานอุตสาหกรรม ชนบทก็

มีประโยชน์มีตลาดจำหน่ายผลิตผล ระบบการผลิตก็ทำให้ทรัพย์สินส่วนรวมในสังคมเพิ่มขึ้น เป็นผลให้แต่ละครอบครัวมีรายได้สูงขึ้น

หน้าที่ของสถาบันหรือแบบแผนพฤติกรรมนั้น ทำเพื่อให้เกิดการดำเนินงานของโครงสร้างส่วนรวม การวิเคราะห์แบบหน้าที่ก็อาศัยตรรกเหตุและผล เป็นการวิเคราะห์ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นแล้วหรือมีอยู่แล้วเพื่อที่จะอธิบายความเป็นมาและบริบทของปรากฏการณ์ ดังนั้นการวิเคราะห์จึงกลับกัน เป็นการวิเคราะห์หาเหตุปัจจัยที่ทำให้ปรากฏการณ์เกิดขึ้น เป็นการวิเคราะห์จากผลไปหาเหตุ

การศึกษาเชิงคุณภาพมีขั้นตอนในการศึกษาเช่นเดียวกับการศึกษาเชิงปริมาณไม่ว่าจะเป็นการกำหนดหัวข้อที่จะทำการศึกษา การกำหนดวัตถุประสงค์ กรอบแนวความคิด การกำหนดแบบของการวิจัย การเลือกตัวอย่าง การเก็บรวบรวมข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูลหรือการเขียนรายงาน แต่จะต่างกันตรงเทคนิคในการเก็บรวบรวมข้อมูลสนาม เป็นเทคนิคที่ทำให้ได้ข้อมูลที่มีลักษณะบรรยายรายละเอียด มากกว่าที่จะให้ข้อมูลที่เป็นตัวเลข

ความเชื่อถือได้ของการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพเป็นผลลัพธ์ที่ได้จากการศึกษา ควรจะมีความคงที่ไม่เปลี่ยนแปลง แม้ว่าจะมีการทดสอบซ้ำแล้วซ้ำอีก ทั้งนี้ไม่ว่าจะเป็นผลจากการศึกษาที่ได้มาโดยวิธีการสังเกต การสัมภาษณ์ หรือการจดบันทึก ส่วนความถูกต้องจากการเก็บข้อมูลสนาม ควรจะมีความถูกต้องแม่นยำ หรือความเที่ยงตรงที่สุดไม่บิดเบือนไปจากธรรมชาติของผู้วิจัยจะต้องพยายามขจัดสิ่งที่มีผลทำให้ข้อมูลบิดเบือนและถูกต้องตามกระบวนการศึกษาวิจัย ถูกต้องของข้อสรุปที่ได้จากการวิจัย และถูกต้องภายนอกกระบวนการวิจัยเป็นการนำข้อสรุปที่ได้จากการวิจัยนั้นไปใช้หรือไปอธิบาย ประชากรที่อยู่นอกเหนือจากกลุ่มตัวอย่างที่ทำการศึกษา (วาทีณี บุญชะลิกษ์, 2533 : 85-89)

สุภาวงศ์ จันทวานิช (2533 : 175-178) กล่าวว่าการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพมีเกณฑ์วัดความเที่ยงตรงของข้อมูลเช่นเดียวกับนักวิจัยทั่วไป วิธีทำให้เกิดความเที่ยงตรงต้องทดสอบให้แน่ใจว่าข้อมูลนั้นถูกต้อง ชักถามผู้ให้ข่าวสารสำคัญเกี่ยวกับสิ่งที่สังเกตและตีความหมาย ให้ผู้ให้ข่าวสารสำคัญอ่านบทพรรณข้อมูลและการตีความหมายข้อมูล ขจัดที่มาของความไม่เที่ยงตรงของข่าวสารที่ผู้ถูกสัมภาษณ์ให้ และความไม่เที่ยงตรงจากการสังเกตของผู้วิจัย ควบคุมสถานการณ์วิจัยเพื่อให้ได้ข้อมูลที่เที่ยงตรง โดยการสร้างความสัมพันธ์ที่ดี และความไว้วางใจระหว่างผู้วิจัยและคนในชุมชน ผู้วิจัยใช้เวลาอยู่ในงานภาคสนามนานพอสมควร สังเกตซ้ำหลาย ๆ ครั้ง ผู้วิจัยต้องนำตัวเข้าไปคลุกคลี เพื่อให้มีประสบการณ์ในปรากฏการณ์ที่ศึกษา การเข้าไปคลุกคลีกับเหตุการณ์

ผู้วิจัยควรวางตัวเป็นกลางในความขัดแย้ง ต้องศึกษาปัญหามากกว่าแก้ไขปัญหาที่เกิดในปรากฏการณ์ และได้ให้เกณฑ์ในการวัดความเที่ยงตรงของตัวงานวิจัยดังนี้

(1) ความเที่ยงตรงของปรากฏการณ์ (phenomenological validity) เกิดจากการที่คนในชุมชนรู้สึกคุ้นเคยกับผู้วิจัยจนมีพฤติกรรมและการแสดงออกที่เป็นธรรมชาติ

(2) ความเที่ยงตรงทางนิเวศ (ecological validity) เกิดจากการทำวิจัยในสภาพแวดล้อมที่เป็นธรรมชาติ

(3) ความเที่ยงตรงของความหมาย (contextual validity) เกิดจากการวิจัยที่ศึกษาปรากฏการณ์หรือพฤติกรรมที่เป็นปกติธรรมดา

ความเที่ยงตรงภายนอก ความสามารถในการนำผลงานวิจัยไปอ้างได้โดยทั่วไปใช้วิธีหลักตรรกวิทยาสรุปว่าในสภาพแวดล้อมที่เหมือนกัน ปรากฏการณ์จะเกิดขึ้นในแบบแผนเดียวกัน

3. ระบบการถือครองและการใช้ที่ดินในเขตป่า

บรู๊ค (Bruce, 1991: 2-5) ได้กล่าวถึงการถือครองพื้นที่ดินและป่าไม้โดยจำแนกลักษณะการถือครองเป็น 3 ลักษณะ คือ (1) การถือครองโดยปัจเจกชนเป็นเจ้าของ มีการใช้ประโยชน์ในเรื่องของไม้ใช้สอย เชื้อเพลิง มีการใช้ประโยชน์ที่ดินในการปลูกพืชรูปแบบต่าง ๆ เพื่อผลตอบแทนทางเศรษฐกิจและบริโภค (2) การถือครองพื้นที่โดยส่วนรวมของชุมชนจะเป็นแหล่งของทรัพยากรหลายชนิดชุมชนในหมู่บ้านจะใช้ประโยชน์หรือทำกิจกรรมต่าง ๆ ร่วมกันมีการจัดการดูแลรักษาโดยชุมชน (3) พื้นที่ซึ่งรัฐสงวนไว้ภายใต้กฎหมายโดยไม่ให้มีการถือครอง เป็นการสงวนไว้ให้ชุมชนได้ใช้ประโยชน์ประกอบด้วยป่าไม้และพื้นที่อื่น ๆ ที่รัฐกำหนดไว้โดยหนึ่งเป็นการเฉพาะ

3.1 การตั้งถิ่นฐานของชุมชนในเขตป่า

จากการเพิ่มขึ้นของครัวเรือนเกษตรกร ทำให้ปัญหาการไม่มีที่ดินของเกษตรกรเพิ่มมากขึ้นและนำไปสู่การบุกเบิกป่าสงวนแห่งชาติ ทั้งที่ยังเป็นป่าสมบูรณ์และป่าเสื่อมโทรมการเข้าไปถือครองที่ดินดังกล่าวมีระยะเวลาอันยาวนานแล้ว แต่ต่อมาหลังจากที่ได้มีการประกาศใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจฉบับที่ 1 พ.ศ.2504-2508 การขยายพื้นที่เพื่อเพิ่มผลผลิตทางการเกษตรเพื่อการส่งออกซึ่งปลูกพืชเศรษฐกิจหลายชนิด ส่งผลให้มีการบุกเบิกพื้นที่ป่าเพิ่มมากขึ้นเป็นลำดับ ชุมชนต่าง ๆ ในเขตป่ามีลักษณะคล้าย ๆ กัน ในแง่ของการใช้ประโยชน์ที่ดินและสาเหตุของการบุกเบิก มีชุมชนเป็นจำนวนมากเป็นชุมชนที่ถาวร ซึ่งได้เข้าไปอยู่ก่อนประกาศเขตป่า ซึ่งประกาศตามพระราชบัญญัตินั้น ได้แก่ พระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติ พระราชบัญญัติเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า พระราชบัญญัติป่าสงวนแห่งชาติ ซึ่งจำแนกเป็นป่าประเภทต่าง ๆ ทั้งเขตป่าเพื่อการอนุรักษ์ ป่า

เพื่อเศรษฐกิจ และเขตที่เหมาะสมต่อการเกษตร ในบางแห่งเจ้าหน้าที่ได้กันที่ตั้งชุมชน และที่ดินทำกินของชุมชนออกจากเขตอนุรักษ์ แต่บางแห่งก็ยังมีปัญหาอยู่ ชุมชนที่อยู่ในเขตป่า ต่างมีอาชีพและชีวิตสัมพันธ์กับการใช้ประโยชน์ที่ดินและผลผลิตจากป่าคล้าย ๆ กัน (เจิมศักดิ์ ปิ่นทอง, 2534 : 10-18; เสน่ห์ จามริก และคณะ, 2536 : 140-141)

สมนึก ทับพันธ์ และ จวีวรรณ ประจวบเหมาะ (2534 : 351-364) ได้ศึกษาการตั้งถิ่นฐานชุมชนในเขตป่าภาคใต้ พบว่าหมู่บ้านที่อายุเก่าแก่การบุกเบิกของกลุ่มแรก ๆ สาเหตุมาจากคดีอาญา หลบหนีจากการกับภาษีที่นา ภาษีพลีของบ้านเมือง แต่หลังทศวรรษ 2450 ยางพาราเริ่มเข้ามามีบทบาท การบุกเบิกจะต่างจากก่อนหน้านี้ก่อนที่ขบวนการขบวนการขยายตัวของชุมชน จะมาจากการแตกแขนงแยกครอบครัวของครัวเรือนบุกเบิกมากกว่าจะมีการอพยพของครอบครัวเข้ามาใหม่ ผู้บุกเบิกรุ่นหลังสาเหตุมาจาก มีพื้นที่ดินทำกินน้อยไม่พอแบ่งให้แก่ลูก ๆ ดินไม่ดีผลผลิตต่ำขาดทุนจากการปลูกพืชในหมู่บ้านเดิม ทราบข่าวจากญาติหรือคนที่รู้จัก และการคาดหวังผลตอบแทนทางเศรษฐกิจในพื้นที่ใหม่จะสูงกว่า ซึ่งส่วนใหญ่มาจากครอบครัวที่ทำนา

การจับจองและการรับรองสิทธิ์ในระยะแรก ๆ ของการตั้งถิ่นฐานเป็นไปอย่างค่อยเป็นค่อยไป ด้วยการแผ้วถางพื้นที่เพื่อปลูกข้าวไร่เป็นหย่อม ๆ ไปไม่ได้ถางเป็นผืนเดียวกัน ผู้ที่อพยพเข้ามาในระยะต่อ ๆ มาเมื่อรู้ว่าตรงไหนมีเจ้าของก็จะไปหาที่ใหม่ การบุกเบิกถางมักจะสอบถามผู้ใหญ่บ้านหรือกำนันก่อน แต่ผู้บุกเบิกในช่วงหลัง ๆ โดยเฉพาะเมื่อพืชเศรษฐกิจเริ่มมีบทบาทผู้ที่เข้ามาหาที่ดินทำกินจึงต้องขอซื้อสิทธิ์การใช้ประโยชน์จากผู้จับจองเดิมใช้วิธีการรวมกลุ่มกันเข้าไปซื้อจากผู้จับจองก่อน

การใช้ทรัพยากรของชุมชน ไม่ว่าจะเป็ชุมชนที่ก่อตั้งขึ้นในช่วงก่อนหรือหลังจากพืชเศรษฐกิจเข้ามามีบทบาทของภาคใต้การใช้ทรัพยากรของชุมชนหลังจากถางป่าจะปลูกข้าวไร่ผสมพืชผักต่าง ๆ และพร้อมกันนั้นก็เข้าหาของป่า เช่น หวาย ลูกเนียง สะตอ น้ำผึ้ง ลำสัตว์ เมื่อปลูกข้าวไร่ 1-2 ปี ก็จะเริ่มปลูกยางพารา และระหว่างแถวยางพาราดันยางอายุยังน้อยก็สามารถปลูกพืชผักหรือพืชไร่ไปได้อีก 1-2 ปี

3.2 ปัญหาการถือครองและการใช้ที่ดิน

จากสภาพปัญหาที่ดินในปัจจุบัน ที่ดินทำกินมีอยู่อย่างจำกัดทำให้เกษตรกรต้องอพยพเข้าไปอาศัยและทำกินในเขตพื้นที่ป่า ทั้งก่อนและหลังการประกาศเขตป่าสงวนแห่งชาติ พบว่ามีเกษตรกรประมาณ 1.2 ล้านครัวเรือน อาศัยทำกินในบริเวณพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติ 30 ล้านไร่ ซึ่งไม่มีเอกสารสิทธิ์ในที่ดิน หรือมีก็เป็นเอกสารที่ยังไม่มีผลทางกฎหมาย จากปัญหาที่ดินทำกินรุกเข้าไปในพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาตินี้ พบว่ามีป่าไม้ที่เสื่อมสภาพที่หักออกจากการใช้ประโยชน์

ของหน่วยราชการไปแล้ว 36,403,559 ล้านไร่ และหักพื้นที่ส่วนป่า 1,400,000 ล้านไร่ ซึ่งในจำนวนนี้ กรมป่าไม้มีโครงการที่จะให้เอกชนปลูกป่าเพิ่มเติม (กองบรรณาธิการสังคมพัฒนา, 2532 : 23 ; ประมวลเพชรสว่าง, 2534 : 63)

เมื่อเป็นเช่นนี้ ปัญหาการแย่งชิงที่ดิน 28,980,859 ล้านไร่ จึงต้องเกิดขึ้นอย่างแน่นอน ระหว่างชุมชนซึ่งอาศัยทำกินและตั้งถิ่นฐานอยู่ก่อน กับบริษัทเอกชนหรือหน่วยงานของรัฐมานานแล้ว และจะทวีความรุนแรงยิ่งขึ้นในอนาคต หากรัฐยังไม่ทบทวนข้อผิดพลาด ทั้งในด้านนโยบายและวิธีการดำเนินงาน เกี่ยวกับปัญหาประชาชนในเขตป่าสงวนแห่งชาติเสียใหม่ นั่นคือรัฐต้องยอมรับว่า

3.2.1 การอพยพเข้าไปหาที่ทำกินในเขตป่าของราษฎร เกิดจากสาเหตุที่สำคัญคือการวางแผนการพัฒนาเศรษฐกิจที่ผิดพลาด การวางนโยบายของรัฐหลายประการมีผลทำให้เกิดการสูญเสียพื้นที่ป่าไม้เป็นจำนวนมาก

3.2.2 การที่ประชาชนเข้าไปอาศัยในเขตป่าสงวนแห่งชาติ นอกจากจะเข้าไปเนื่องจากนโยบายการพัฒนาของรัฐแล้ว เกิดขึ้นเนื่องจากข้อจำกัดในเรื่องที่ดินทำกินซึ่งมีไม่เพียงพอภายใต้ข้อจำกัดในเรื่องความสามารถของหน่วยราชการที่จะจัดหาพื้นที่มารองรับราษฎรเหล่านี้ได้ ซึ่งเกี่ยวกับปัญหาหลักคือ ยังไม่มีการปฏิรูปที่ดินอย่างแท้จริง ยังไม่มีกฎหมายจำกัดการถือครองที่ดิน และกฎหมายว่าด้วยการเก็บภาษีที่ดินในอัตราก้าวหน้า

3.2.3 ปัญหาส่วนหนึ่งเกิดจากข้อกฎหมายของรัฐเอง ได้แก่ การประกาศทับเขตที่ตั้งชุมชนที่มีมาก่อน ซึ่งรัฐได้ประกาศเป็นกฎหมายในรูปแบบต่าง ๆ

3.2.3.1 กฎหมายหลายฉบับของรัฐ เช่น

ก. พระราชบัญญัติป่าไม้ พ.ศ.2484, พระราชบัญญัติป่าสงวนแห่งชาติ พ.ศ.2507 นโยบายป่าแห่งชาติปี พ.ศ.2528

ข. พระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติ พ.ศ.2504

ค. พระราชบัญญัติสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า พ.ศ.2503

3.2.3.2 ร่างกฎหมายและกฎหมายของรัฐหลายฉบับ จะก่อให้เกิดผลกระทบในเรื่องที่ดินทำกินของประชาชนในอนาคต ได้แก่ ร่างพระราชบัญญัติสงวนป่า, ร่างพระราชบัญญัติปฏิรูปที่ดิน ซึ่งร่างพระราชบัญญัติ ทั้ง 2 ฉบับนี้ กำหนดวิธีการและจำกัดขอบเขตของการได้รับสิทธิในการใช้ที่ดิน ในเขตป่าสงวนไว้กับบุคคลบางพวกเป็นการเปิดช่องทางให้ บุคคลผู้ประสงค์จะเป็นเกษตรกร และเอกชนที่จะช่วยรัฐในการเพิ่มพื้นที่ป่า โดยการปลูกไม้โตเร็วเชิงพาณิชย์

สามารถเข้าขอใช้พื้นที่ในเขตป่าสงวนแห่งชาติที่เสื่อมโทรมแล้ว ซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีราษฎรอาศัยอยู่ก่อนแล้ว ก่อให้เกิดปัญหาการแย่งชิงที่ดินทำกินซึ่งมีอยู่อย่างจำกัดอย่างไม่เป็นที่สิ้นสุด

3.2.3.3 ข้อเสนอและมติ ครม. ที่ออกมาบังคับใช้เพื่อแก้ปัญหาราษฎรในเขต ป่าสงวนแห่งชาติ มีความสับสนและขัดกันเอง เช่น

ก. ข้อเสนอของคณะกรรมการวิสามัญพิจารณาศึกษาปัญหาและวิธีดำเนินการออกหนังสือกรรมสิทธิ์ในที่ดินทำกิน ให้แก่ราษฎรที่ตั้งบ้านเรือน และทำมาหากินในเขตป่าสงวนแห่งชาติ หรือที่สาธารณประโยชน์ที่รายงานต่อประธานสภาผู้แทนราษฎร เมื่อวันที่ 19 พฤศจิกายน 2530

ข. มติ ค.ร.ม. เมื่อวันที่ 13 มิถุนายน 2532 ที่กำหนดให้เพิกถอนสภาพป่าชุมชนเฉพาะที่อยู่อาศัย แต่ในส่วนของที่ดินทำกินให้แยกกำหนดไปตาม พระราชบัญญัติปฏิรูปที่ดินฉบับใหม่

3.2.4 รัฐยังไม่ได้ทำระบบข้อมูลที่ดิน ป่าไม้ หรือดำเนินการจำแนกพื้นที่โดยคำนึงถึงข้อเท็จจริง เรื่องการมีอยู่ของประชาชนในเขตป่าสงวนแห่งชาติ

3.3 สภาพปัญหาการใช้ที่ดินในพื้นที่ป่า

จากการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินทางการเกษตร ประชากรของประเทศมีเพิ่มขึ้นทำให้ต้องมีการเพิ่มผลผลิต ทำให้ความต้องการใช้พื้นที่การเกษตรมีเพิ่มมากขึ้น พื้นที่ดินเพื่อการเกษตรที่มีความอุดมสมบูรณ์ และเหมาะสมทำการเกษตรได้ถูกใช้ไปในกิจกรรมนอกภาคเกษตรเป็นจำนวนมาก พื้นที่ที่ไม่เหมาะสมต่อการเกษตรและพื้นที่ที่เป็นปัญหา เช่น ดินเค็ม ดินเปรี้ยว ดินทรายจัด ดินตื้น ดินพรุ รวมทั้งดินในพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติประมาณ 30 ล้านไร่ และบางส่วนของพื้นที่ป่าไม้ถาวร ซึ่งมีอยู่ประมาณ 33 ล้านไร่ แต่ราษฎรขาดกรรมสิทธิ์ในที่ดินจึงไม่ได้ปรับปรุงบำรุงดิน และการใช้ที่ดินดังกล่าวไม่ถูกต้องตามสมรรถนะที่ดินไม่ถูกต้องตามหลักวิชาการ ก่อให้เกิดปัญหาดินเสื่อมโทรมและมีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมดินที่ถูกชะล้างพังทลายจะตกตะกอนตามแหล่งน้ำต่าง ๆ ทำให้ดินเขิน (พิสุทธิ วิจารณ์สรณ์, 2536 : 47-49 ; กรมพัฒนาที่ดิน, 2533 : 21) ซึ่งปัญหาเหล่านี้จะมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกัน โดยมีทรัพยากรป่าไม้สำคัญที่สุด เพราะป่าไม้ทำหน้าที่ปกคลุมดินทำให้ดินชุ่มชื้นและมี ความอุดมสมบูรณ์ อันเกิดจากการสะสมของสารอินทรีย์ ป่าทำหน้าที่ช่วยซับน้ำเอาไว้ในฤดูฝน และค่อย ๆ ปล่อยออกมาในฤดูแล้งป่าจึงเป็นแหล่งต้นน้ำที่สำคัญ ซึ่งการเปลี่ยนการใช้พื้นที่ป่า น้ำย่อมจะหมดไปโดยเฉพาะอย่างยิ่งในฤดูแล้ง ผืนดินแห่งชาติความชุ่มชื้น และอุดมสมบูรณ์ ปัญหาการชะล้างพังทลายของหน้าดิน มีความแห้งแล้ง ปัญหาเรื่องคุณภาพของระบบนิเวศ (อภิชาติ พันธเสน, 2536 : 193-194)

3.4 การแก้ไขปัญหาทรัพยากรที่ดินและป่าไม้

3.4.1 พัฒนาการของการแก้ไขทรัพยากรที่ดินและป่าไม้

ในช่วงก่อนที่จะจัดตั้งกรมป่าไม้ กระแสอิทธิพลทางตะวันตกโดยเฉพาะอย่างยิ่งประเทศอังกฤษ ได้เข้ามาดำเนินการมีผลประโยชน์กับการทำไม้ ในประเทศไทยมาเป็นเวลานาน ซึ่งมีกลุ่มบริษัททำไม้ขนาดใหญ่ของอังกฤษ ให้รัฐบาลประเทศของตนเข้ามาเคลียร์แนวเขตที่ดิน รัฐบาลไทยในสมัยนั้น โดยวิธีการต่าง ๆ ที่หลากหลาย ตั้งแต่ในรูปของการให้ทุนการศึกษา การให้คำแนะนำ และการวางรากฐานทางกฎหมายผ่านผู้บริหารระดับสูงที่เกี่ยวกับป่าไม้ และเกิดปัญหาในเรื่องการทำไม้ระหว่างผู้ครองนครหรือเจ้าเมืองทางเหนือในตอนนั้นมากขึ้น รัฐบาลไทยจึงขอความร่วมมือ ให้ส่งผู้เชี่ยวชาญป่าไม้ของอังกฤษมาศึกษาตรวจสอบแล้วก็เสนอโอนกิจการป่าทั้งหมดมาให้กับรัฐบาลกลาง เสนอแนะการจัดการการทำไม้ ต่อมาก็ได้ตั้งกรมป่าไม้ในปี พ.ศ.2439 ซึ่งจุดนี้เป็นจุดเปลี่ยนที่สำคัญมาก ทำให้รัฐบาลในเวลาต่อมาออกกฎหมาย เพื่อสนองตอบต่อการทำไม้หวงห้ามกันพื้นที่ดินในเขตป่า ออกกฎหมายกรรมสิทธิ์ ระบบการจัดการเข้ามาอยู่อำนาจรัฐ แล้วต่อมารัฐก็ได้อาศัยแนวทางการจัดการนี้ในการออกกฎหมาย โดยเริ่มออก พระราชบัญญัติรักษาป่า พ.ศ.2441 ห้ามกานไม้หรือตัดไม้สัก พระราชบัญญัติป้องกันการลักลอบตัดไม้ พ.ศ.2442 และ พระราชบัญญัติรักษาป่า พ.ศ.2456 ที่ขยายอำนาจหวงห้ามจากไม้มาเป็นของป่า เพื่อควบคุมไม้กระยาเลย มีพระราชบัญญัติไม้ซุงไม้สักต่าง ๆ มากมาย เพื่อรองรับคุ้มกันตัวต้นไม้ เริ่มให้ความสำคัญป่า โดยให้มีการกำหนดเขต จึงได้จัดตั้ง พระราชบัญญัติสงวนและคุ้มครองป่า พ.ศ.2481 ซึ่งเป็นที่มาของพระราชบัญญัติป่าสงวนแห่งชาติ พ.ศ.2507 ต่อมารัฐประกาศใช้พระราชบัญญัติป่าไม้ พ.ศ.2484 ทำให้อำนาจรัฐส่วนกลางเข้าควบคุมป่าได้อย่างกว้างครอบคลุมบริเวณป่าทั่วประเทศเริ่มมีผลโดยตรงกับชุมชนในเขตป่า

ในทรัพยากรที่ดินก็เช่นเดียวกัน สิทธิในทรัพย์สินในรูปแบบกรรมสิทธิ์ส่วนบุคคล ได้ถูกผลักดันเข้ามาพร้อม ๆ กัน เมื่อสภาพป่าถูกทำลายลงที่ดินได้ใช้ในการเกษตร ความต้องการหลักประกันในสิทธิที่ดินจึงถูกพัฒนามานำมาใช้และได้มีการออกกฎหมายในเวลาต่อมาเริ่มมีประกาศออกโฉนด ร.ศ.120 พระราชบัญญัติออกตราจองที่ดินชั่วคราว ร.ศ.121 พระราชบัญญัติออกโฉนดตราจอง ร.ศ.124 พระราชบัญญัติการออกโฉนดที่ดิน ร.ศ.127 และต่อมาได้ประกาศใช้พระราชบัญญัติประมวลกฎหมายที่ดิน พ.ศ.2497 ซึ่งเป็นรูปแบบกฎหมายกรรมสิทธิ์ในที่ดินของบุคคล (เส้นที่ จามริก และคณะ, 2536 : 75-102) หลังจากได้เริ่มใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ นโยบายของรัฐและกฎหมายป่าไม้มีลักษณะสวนทางกัน รัฐส่งเสริมให้ประชาชนปลูกพืชเศรษฐกิจ แต่รัฐได้ตรากฎหมายที่มีลักษณะเป็นการสร้างแนวเขตคุ้มครองป่าในพื้นที่ป่าแต่ละประเภทเป็นหลักสำคัญเพื่อป้องกันการบุกรุก รัฐก็ได้ดำเนินการใช้มาตรการทาง

กฎหมายแก้ไขปัญหาที่ดินและป่าไม้โดยรูปแบบต่าง ๆ แต่ก็ไม่สามารถกระทำได้สำเร็จทำให้พื้นที่ป่าถูกบุกรุกมากขึ้นก่อให้เกิดสภาพปัญหาสิ่งแวดล้อมที่เสื่อมโทรมรัฐเริ่มให้ความสำคัญความสำคัญต่อการอนุรักษ์และฟื้นฟูด้วยการเร่งรณรงค์ ทั้งการปลูกป่าและขยายเขตป่า การเลิกสัมปทาน มีการผลักดันให้ประชาชนออกจากเขตป่าก่อให้เกิดความขัดแย้งกับกับชุมชนในหลายพื้นที่ (เสนห์ จามริก และคณะ, 2536 : 111-113 ; คอลเซสเตอร์ และ ลอชแมน, 2533 : 10-11) จึงอาจกล่าวได้ว่าสิทธิของชุมชนที่เคยมีความสัมพันธ์กับป่าเป็นเวลานานตั้งแต่อดีต ถูกอำนาจรัฐใช้กรอบของกฎหมายเข้ามาจัดการป่าโดยยึดรูปแบบทางตะวันตกรวมถึงการพัฒนาเศรษฐกิจที่มุ่งทำลายทรัพยากรและการมองคนกับป่าต้องแยกกัน ซึ่งไม่สอดคล้องกับความเป็นจริงทางสังคม

การพัฒนาการของรัฐบาลนั้น ได้มีการสถาปนาระบบกรรมสิทธิ์ตั้งแต่หลังจากการยกเลิกไพร่ พร้อมกับการแพร่ขยายของระบบทุนนิยม โดยที่รัฐจะออกเอกสารรับรองสิทธิให้เพื่อแก้ปัญหาความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในการที่จะรู้แนวเขต การจัดการดังกล่าวทำให้ผู้มีอำนาจในสังคมได้สิทธิการถือครองจำนวนมาก การออกกฎหมายเอกชนมีสิทธิถือครองที่ดิน ถือว่าเป็นการเปลี่ยนแปลงแผนการจัดการที่ดินของรัฐ (วิทยากร เชียงกูล, 2526 : 7) ซึ่งรัฐได้ออกกฎหมายเกี่ยวกับที่ดินออกมามากมาย และมีเอกสารสิทธิหลายอย่าง ในการจัดการที่ดินโดยมีหน่วยงานของรัฐหลายแห่งแย่งชิงเข้าไปจัดการที่ดิน เพื่อเป็นฐานอำนาจทางการเมือง และขยายอิทธิกำลัง เช่น กรมที่ดิน กรมป่าไม้ กรมประชาสงเคราะห์ กรมส่งเสริม สหกรณ์ สำนักงานปฏิรูปที่ดิน กรมพัฒนาที่ดิน ล้วนมีโครงการจัดสรรที่ดินเป็นของตนเองโดยไม่ได้มีการประสานงานกันเพื่อให้เกิดประโยชน์มากที่สุด เป็นการเข้าไปแย่งชิงอำนาจในการจัดการที่ดินมากกว่าทำประโยชน์เพื่อประชาชน (Kemp, 1981 : 9-12)

อนัญญา อึ้งภากรณ์ และ นิพนธ์ พัวพงศกร (2534 : 95-100) ได้ศึกษาเกี่ยวกับระบบกรรมสิทธิการถือครอง พบว่า ในอดีตรัฐไม่ได้หวังห้ามการใช้ประโยชน์จากป่า ตรงกันข้ามกลับสนับสนุนให้ราษฎรหักร้างถางพง และเมื่อเสียภาษีที่ดินก็จะรักษาสิทธิความเป็นเจ้าของไว้ตราบนานเท่าที่ทำได้ เมื่อรัฐสถาปนาระบบกรรมสิทธิที่ดินขึ้นมาซึ่งได้แยกการครอบครองที่ทำกินกับการเป็นเจ้าของออกจากกันอย่างชัดเจน โดยกฎหมายจะยอมรับความเป็นเจ้าของก็ต่อเมื่อบุคคลได้รับเอกสารสิทธิเหนือที่ดิน และเมื่อขยายอำนาจเข้าไปในระยะแรกก็เสมือนว่าเป็นการยอมรับสถานภาพของชุมชนในพื้นที่ป่า และการปฏิบัติว่าด้วยการแผ้วถางและครอบครองพื้นที่ป่าด้วย เพราะรัฐมิได้จัดการลงโทษคนจำนวนมากทั้ง ๆ ที่ผิดกฎหมาย มีหน้าข้าหน่วยงานของรัฐเองก็ยังดำเนินการเก็บภาษีที่ดินอีกด้วย

3.4.2 แนวทางแก้ไขปัญหาและการจัดการโดยรัฐ

รัฐบาลได้มีนโยบายการแก้ไขปัญหามรุกทำลายป่า ได้มีการประกาศใช้พระราชบัญญัติป่าไม้ พ.ศ.2484 และพระราชบัญญัติสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า พ.ศ.2503 ซึ่งเป็นการกำหนดขอบเขตควบคุมที่ดินป่าไม้การทำไม้และการเก็บหาของป่าต่อมารัฐบาลจึงได้กำหนดไว้ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 1 ให้รักษาพื้นที่ของประเทศไว้ร้อยละ 50 เพื่อเป็นพื้นที่ป่าไม้ของชาติ รัฐบาลได้แต่งตั้งคณะกรรมการสำรวจจำแนกประเภทที่ดิน ซึ่งจะเป็นพื้นที่บริเวณใดนั้นให้ยึดถือตามผลการจำแนกประเภทที่ดินทั่วประเทศ ตามมติคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 14 พฤศจิกายน พ.ศ.2504 เป็นหลัก และในกรณีนี้เพื่อให้พื้นที่ป่าไม้ดังกล่าวข้างต้นมีกฎหมายรองรับ รัฐสามารถควบคุมจัดการรวมทั้งนำทรัพยากรมาใช้ประโยชน์ได้ มีการประกาศใช้พระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติ พ.ศ.2504 และพระราชบัญญัติป่าสงวนแห่งชาติ พ.ศ.2507 พระราชบัญญัติสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า พ.ศ.2535 พระราชบัญญัติสงวนป่า พ.ศ.2535 พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ.2535 กำหนดพื้นที่เป็นเขตลุ่มน้ำชั้น 1A ให้เป็นเขตอนุรักษ์ กรมป่าไม้ก็ได้ดำเนินการประกาศพื้นที่เหล่านี้เป็นป่าสงวนแห่งชาติ อุทยานแห่งชาติและเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า รวมทั้งพื้นที่ป่าเพื่อการอนุรักษ์ต่าง ๆ ตามมติคณะรัฐมนตรีตลอดมา นโยบายของรัฐที่จะให้หยุดยั้งการบุกรุกป่าจึงเกิดขึ้นในรูปแบบต่าง ๆ เพื่อช่วยเหลือเกษตรกรในเรื่องที่ดินทำกิน ได้ประกาศใช้พระราชบัญญัติการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม พระราชบัญญัติจัดรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม การจัดตั้งนิคมเพื่อการเกษตร ได้แก่ นิคมสร้างตนเอง และนิคมสหกรณ์ การจัดตั้งหมู่บ้านป่าไม้ การให้สิทธิทำกิน (มหาวิทยาลัยสุโขทัย ธรรมมาธิราช, 2537 : 751-753 ; กรมป่าไม้, 2535 : 81- 82)

ในปี พ.ศ.2518 รัฐบาลได้พยายามที่จะแก้ปัญหามรุกทำลายป่า โดยมีคำสั่งนายกรัฐมนตรี ที่ 0203/4391 เมื่อวันที่ 4 เมษายน พ.ศ.2518 ราษฎรที่ทำกินอยู่ในป่าสงวนแห่งชาติเสื่อมสภาพก็จะอนุญาตให้อยู่ทำกินต่อไปได้ และห้ามราษฎรบุกรุกป่าสงวนแห่งชาติต่อไป คณะรัฐมนตรีได้มีมติเรื่องแผนงานจัดที่ดินให้แก่ราษฎรในรูปหมู่บ้านป่าไม้ (รัชดา ฉายสวัสดิ์, 2535 : 8 ; ไสภณ ชมชาญ, 2535 : 184)

ต่อมาในวันที่ 25 สิงหาคม 2522 คณะรัฐมนตรีได้มีมติเห็นชอบโครงการสิทธิทำกินหรือ สทก.1 ให้สิทธิทำกินแก่ผู้บุกรุกและอาศัยอยู่อย่างผิดกฎหมายในเขตป่าสงวนแห่งชาติ โดยการให้เอกสารสิทธิ์ แสดงการครอบครองสามารถทำกินและตกทอดถึงบุตรหลานได้แต่ไม่สามารถจำหน่ายโอนได้ โครงการดังกล่าวได้เริ่มดำเนินการในปีงบประมาณ 2525 (รัชดา ฉายสวัสดิ์, 2535 : 148-149 ; ประสิทธิ์ คุญรัตน์, 2536 : 6)

เมื่อวันที่ 22 มิถุนายน พ.ศ.2525 คณะรัฐมนตรีได้มีมติเห็นชอบกับนโยบายการใช้กรรมสิทธิ์ที่ดินตามที่คณะกรรมการที่ดิน คณะกรรมการพัฒนาชนบทแห่งชาตินำเสนอสาระสำคัญของนโยบายฉบับนี้คือ ให้มีการปรับปรุงจำแนกที่ดินเสียใหม่ในเขตป่าเตรียมสงวนจำนวน 30 ล้านไร่ เมื่อจำแนกประเภทที่ดินแล้ว หากพบว่าพื้นที่ที่ถูกบุกรุกส่วนใดมีความเหมาะสมต่อการเกษตร รวมทั้งพื้นที่ที่ยังคงสภาพป่าอยู่ให้จำแนกเป็นป่าสงวนแห่งชาติ ส่วนพื้นที่ที่ถูกบุกรุกในเขตป่าสงวนแห่งชาติประมาณ 30 ล้านไร่นั้น ให้กรมป่าไม้จัดทำโครงการสิทธิทำกิน (ประมวล เพชรสว่าง, 2534 : 38 ; สุวิทย์ สุขมานพ, 2536 : 19)

เมื่อวันที่ 26 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2528 คณะรัฐมนตรีมีมติอนุมัติหลักการช่วยเหลือราษฎรตามโครงการเพิกถอนสภาพป่าที่เป็นที่ตั้งชุมชน เฉพาะในเขตป่าสงวนแห่งชาติโดยการแบ่งการช่วยเหลือออกเป็น 3 กลุ่ม คือ ชุมชนที่เกิดก่อนปี 2510 ให้ได้รับเอกสารสิทธิ์ตามประมวลกฎหมายที่ดิน ชุมชนที่เกิดก่อนระหว่างปี 2510-2518 ให้สิทธิ์อยู่อาศัยในรูปของสิทธิทำกิน ชุมชนที่เกิดภายหลังปี 2518 อนุญาตให้เข้าอยู่อาศัยหรือทำประโยชน์เป็นการชั่วคราวตามมาตรา 15 แห่งพระราชบัญญัติป่าสงวนแห่งชาติ พ.ศ.2507 (ธนิศ สมพงศ์, 2533 : 55 ; ประมูล เพชรสว่าง, 2534 : 37-28)

เมื่อวันที่ 25 กันยายน พ.ศ.2528 คณะรัฐมนตรีมีมติเห็นชอบตามข้อเสนอของคณะกรรมการนโยบายป่าไม้แห่งชาติ กำหนดให้มีพื้นที่ป่าไม้ทั่วประเทศร้อยละ 40 เป็นป่าอนุรักษ์ ร้อยละ 15 และเป็นป่าเพื่อเศรษฐกิจเพื่อการผลิตไม้และของป่าเพื่อประโยชน์ในทางเศรษฐกิจ ร้อยละ 25

เมื่อวันที่ 28 พฤษภาคม พ.ศ.2528 คณะรัฐมนตรีมีมติเห็นชอบตามมติคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ เรื่องการกำหนดเขตคุณภาพลุ่มน้ำได้มีมติให้ลุ่มน้ำชั้นที่ 1A เป็นบริเวณที่ต้องอนุรักษ์ไว้และห้ามมิให้มีการกระทำหรือดำเนินการใด ๆ

เมื่อวันที่ 11 กันยายน พ.ศ.2528 ได้มีการประกาศใช้พระราชบัญญัติป่าสงวนแห่งชาติ (ฉบับที่ 3) มีการปรับปรุงกฎหมายฉบับนี้ เพื่อให้บุคคลใดบุคคลหนึ่งทำการบำรุงป่าหรือปลูกสร้างสวนป่า ให้อธิบดีโดยอนุมัติจากรัฐมนตรีมีอำนาจอนุมัติได้ไม่เกิน 2,000 ไร่ ถ้าเกิน 2000 ไร่ ต้องได้รับอนุมัติจากคณะรัฐมนตรี และในปีเดียวกันนี้คณะรัฐมนตรีได้มีมติเห็นชอบเรื่องนโยบายป่าไม้แห่งชาติ (รัชดา ฉายสวัสดิ์, 2535 : 145)

มติคณะรัฐมนตรีวันที่ 10 และ 17 มีนาคม พ.ศ.2535 ให้กรมป่าไม้ปรับปรุงจำแนกเขตการใช้ประโยชน์ทรัพยากรที่ดินและป่าไม้ ในพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติทั่วประเทศออกเป็น 3

เขต คือ เขตพื้นที่ป่าเพื่อการอนุรักษ์ เขตพื้นที่ป่าเพื่อเศรษฐกิจ และเขตพื้นที่ป่าที่เหมาะสมต่อการเกษตร (กรมป่าไม้, 2535 : 12-19)

วิฑูรย์ เพิ่มพงศาเจริญ (2533 : 260-268) ได้วิจารณ์แนวทางการจัดการป่าของรัฐว่า เป็นการแก้ไขปัญหาที่ปลายเหตุ และละเลยการมองเงื่อนไขที่อยู่ในชุมชน แต่กลับดึงทุนเข้าไปเกี่ยวข้องกับจัดการป่ามากขึ้น เพราะรัฐเริ่มจะมีการค้นหาสาเหตุของการสูญเสียป่าไม้และหาทางแก้ไขตามปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น โดยระบุว่า การสูญเสียป่าไม้เกิดจากการเพิ่มของประชากร การพึ่งพาอยู่กับการเกษตรแผนโบราณ การบุกรุกทำลายป่าโดยชาวเขา และการตัดไม้ทำลายป่าโดยนายทุน แล้วนำไปสู่การแก้ปัญหา คือ การอพยพราษฎรออกจากพื้นที่ป่าที่บุกรุกส่งเสริมการเกษตรแผนใหม่โดยใช้เทคโนโลยี เพิ่มกำลังเจ้าหน้าที่และปรับปรุงมาตรฐานทางกฎหมาย และส่งเสริมให้ภาคธุรกิจ เอกชนเข้ามาเป็นกำลังสำคัญในการเพิ่มพื้นที่ป่า โดยมีเป้าหมายเพื่อเศรษฐกิจเป็นหลัก

ในแนวคิดของผู้บริหารจะมองว่าชาวบ้านไม่มีกฎเกณฑ์ในการจัดการทรัพยากร จึงมักใช้กฎหมายของรัฐเพียงอย่างเดียวเข้าจัดการ โดยไม่ยอมรับสิทธิการใช้ป่าตามกฎเกณฑ์และประเพณีของชุมชน ปัญหาคือ เกิดการขัดกันระหว่างกฎหมายกับประเพณี ขณะที่เอื้อประโยชน์ต่อกลุ่มบุคคลที่มีอำนาจในกรณีที่เกิดคำถามที่น่าสนใจขึ้นว่าหากชาวบ้านไม่มีกฎเกณฑ์และการจัดระเบียบการจัดการทรัพยากรแล้ว จะอยู่มาได้ทุกวันนี้ได้อย่างไร ป่าคงไม่หมดแล้วหรือ (อานันท์ กาญจนพันธ์, 2536 : 42) และรัฐยังมีแนวคิดในการจัดการป่าภายใต้อำนาจรัฐทั้งหมดเพื่อหวังจะรักษาป่าไว้โดยมุ่งย้ายคนที่อยู่ในป่าออกไปมากขึ้น

ดังนั้นแนวคิดที่จะแบ่งพื้นที่โดยมองถึงประโยชน์ด้านใดด้านหนึ่งนั้นจะทำให้เกิดความขัดแย้งได้ เพราะในเมืองไทยคนกับป่าอยู่รวมกันมานาน สมศักดิ์ สุขวงศ์ (2536 : 29-30) ได้ชี้ให้เห็นแนวคิดการจัดการป่าของประเทศไทยนั้นส่วนใหญ่มาจากต่างประเทศ ซึ่งในประเทศแม่แบบวิชาการป่าไม้ไม่ได้แต่คำนวณว่าจะตัดไม้ออกทำอะไรไม่ได้คำนึงถึงคน เพราะคนเมืองหนาวจะขึ้นไปอยู่บนเขาไม่ได้ เพราะขาดแคลนอาหาร การจัดการ คือ การกันคนออกจากป่าโดยใช้กฎหมายเป็นเครื่องมือตลอดมา

เมื่อวันที่ 17 เมษายน พ.ศ.2533 คณะรัฐมนตรีได้มีมติอนุมัติโครงการจัดที่ดินทำกินให้กับราษฎรผู้ยากไร้ในพื้นที่ป่าเสื่อมโทรม และในวันที่ 22 มกราคม พ.ศ.2534 ก็ได้มีมติเห็นชอบให้ดำเนินการในภาคตะวันออกเฉียงเหนือโดยกองอำนวยการรักษาความมั่นคงภายในเป็นหน่วยประสานงาน (รัชดา ฉายสวัสดิ์, 2535 : 149-150 ; ประสิทธิ์ คุนรุรัตน์, 2536 : 7) แต่

โครงการนี้ไม่เป็นที่ยอมรับของเกษตรกร และกลุ่มนักวิชาการโดยทั่วไป จนมีเหตุการณ์ต่อต้าน 23 มิถุนายน พ.ศ.2535 รัฐบาลนายอานันท์ ปันยารชุน ได้มีมติยกเลิกโครงการดังกล่าว

หลังจากได้มีการแก้ไข พระราชบัญญัติปฏิรูปที่ดินเพิ่มเติมเป็นฉบับที่ 3 พ.ศ.2532 ได้กำหนดให้สำนักงานปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม เป็นเจ้าของกรรมสิทธิ์ที่ดินทุกประเภทที่จะนำมาจัดให้เกษตรกรกำหนดสิทธิ์ในที่ดินของเกษตรกรเป็นสามประเภท (1) สิทธิเช่าทำประโยชน์ในที่ดิน (2) สิทธิในการเช่าและซื้อที่ดิน (3) กรรมสิทธิ์ในที่ดิน

มติคณะรัฐมนตรี 4 พฤษภาคม พ.ศ.2536 ให้โอนที่ดินป่าสงวนที่เสื่อมโทรมที่อยู่ในความดูแลของกรมป่าไม้มาให้สำนักงานปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรมจัดสรรให้ประชาชน เป็นผลให้การออกเอกสารสิทธิ์ได้เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว ซึ่งมีปัญหาขั้นตอนในการปฏิบัติในเวลาต่อมา จึงได้มีมติคณะรัฐมนตรี 22 สิงหาคม พ.ศ.2538 ยกเลิก ให้บททวนแก้ไขปัญหาเกี่ยวกับที่ดินในเขตป่าไม้เพื่อตรวจสอบและกันเขตป่าพื้นที่ไม่เหมาะสมแก่การเกษตรคืนกรมป่าไม้ ให้กรมป่าไม้และสำนักงานปฏิรูปที่ดินสำรวจจริงวัดแปลงที่ดิน โดยมีการบันทึกข้อตกลงร่วมกันเพื่อตรวจสอบสภาพป่าเมื่อ วันที่ 14 กันยายน พ.ศ.2538 ซึ่งทำให้พื้นที่โครงการปฏิรูปที่ดินหลายแห่งยังอยู่ในระหว่างดำเนินการเพื่อที่จะกันพื้นที่ยังเป็นสภาพป่าออกหรือพื้นที่เกินร้อยละ 35 ให้เป็นพื้นที่ป่า (อภิชัย พันธเสน, 2539 : 184-185 ; สุรพร เลี่ยนสลาย, 2539 : 7-11)

3.4.3 พัฒนาการของแนวคิดป่าชุมชนในประเทศไทย

ปัญหาความเสื่อมโทรมของสภาพแวดล้อมธรรมชาติ ได้มีการหารูปแบบการจัดการทรัพยากรธรรมชาติที่เหมาะสม องค์กรพัฒนาเอกชน นักวิชาการและเจ้าหน้าที่ของรัฐบางส่วนมีความสนใจกับแนวคิดเรื่องป่าชุมชน ได้มีการจัดประชุมสัมมนาแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเกี่ยวกับประสิทธิภาพ และความล้มเหลวของนโยบายการบริหารจัดการทรัพยากรที่ผ่านมา เริ่มออกแถลงการณ์ขององค์กรพัฒนาเอกชน 'ไม้ไว้วางใจนโยบายป่าไม้แห่งชาติ 2528 แนวคิดการจัดการทรัพยากรโดยชุมชนท้องถิ่นมีกรกล่าวถึงในช่วงนี้และหลังจากการประกาศปิดป่าสัมปทานของรัฐบาล ก็ได้มีการถกเถียงปัญหา และคัดค้านในหลักการแนวคิดการจัดการป่าเชิงเศรษฐกิจในพื้นที่ป่าธรรมชาติที่ผ่านมา เริ่มมีการรณรงค์และการคัดค้านการเข้าพื้นที่ของชาวบ้านหัวยแก้วจังหวัดเชียงใหม่และค้อย ๆ ขยายแนวความคิดกระจายทั่วไปทั้งภาค เกิดเครือข่ายของชุมชนที่ได้ดูแลรักษาป่าชุมชนมาตั้งแต่อดีตร่วมกับชุมชนที่เริ่มฟื้นฟูป่าได้ใช้แนวทางป่าชุมชน ในระดับภาคมีการประชุมเพื่อหาแนวทางในการจัดการป่าชุมชนให้เป็นที่ยอมรับในระดับสาธารณะและนโยบาย

เสนห์ จามริก และคณะ (2536 : 142-144) ได้กล่าวถึงแนวคิดป่าชุมชนอยู่ที่ ความสัมพันธ์ระหว่างคนและชุมชนกับสภาพแวดล้อมเป็นการหาวิธีการเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพ ทางการผลิตในภาคเกษตรไปพร้อม ๆ กับการดูแลและฟื้นฟูสภาพแวดล้อม การส่งเสริม ศักยภาพในการพึ่งตนเองของชุมชนท้องถิ่น และจำเป็นต้องได้รับการวิเคราะห์ในภาพรวมของ ปัญหาชุมชน ต้องให้ความสัมพันธ์กับการสร้างระบบเครือข่ายระหว่างชุมชนที่เขตติดต่อกันและ ใช้ประโยชน์พื้นที่ป่าร่วมกัน ป่าชุมชนต้องมีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมรายได้แก่ชุมชนเป็นการ พัฒนาแบบต่อเนื่อง การที่ประชาชนในพื้นที่ได้รับผลประโยชน์โดยตรงจากป่า ย่อมส่งผลอย่างมี นัยสำคัญต่อการอนุรักษ์ป่าและสภาพแวดล้อม รวมทั้งส่งเสริมให้มีการปรับปรุงการบริหาร ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น

ศยามล ไกยูรวงศ์ (2539 : 1-3) ได้กล่าวถึง ป่าชุมชนไม่เพียงแต่การดูแลรักษาป่า จะต้องมองถึงองค์รวมคือ (1) บริบทของทรัพยากรธรรมชาติในทางนิเวศวิทยาที่สัมพันธ์กับชุมชน (2) บริบทของการจัดการทรัพยากรธรรมชาติที่สัมพันธ์กับความหลากหลายทางวัฒนธรรมของ ชุมชน (3) บริบทของอำนาจที่ให้ชุมชนมีสิทธิ์ในการจัดการทรัพยากรจึงเป็นการ กระจายอำนาจ ให้ชุมชนจัดการทรัพยากร เริ่มตั้งแต่การวางแผนการจัดการทรัพยากรดิน น้ำ ป่า การจำแนกการ ใช้ประโยชน์ การตั้งกฎระเบียบในการรักษาดูแล และการมีอำนาจในการจัดการ รัฐน่าจะมี บทบาทในการกำกับดูแลให้คำแนะนำส่งเสริม สนับสนุนความรู้ และร่วมกับชุมชนหามาตรการใน การอนุรักษ์และฟื้นฟูป่า

ในรอบทศวรรษที่ผ่านมาความตื่นตัวของสาธารณชน ต่อความเสื่อมโทรมของ ทรัพยากรเริ่มยอมรับในบทบาทและศักยภาพของชุมชนในการจัดการทรัพยากรป่า ซึ่งได้ ดำเนินการมาเป็นเวลานาน จากตัวเลขของกรมป่าไม้ระบุว่าพื้นที่ป่าชุมชนทั่วประเทศประมาณ 12,980 แปลง พื้นที่ประมาณ 1,731,294 ไร่ โดยแยกเป็นป่าชุมชนดั้งเดิม 8,876 แปลง พื้นที่ 1,411,561 ไร่ และป่าชุมชนพัฒนา 4,104 แปลง พื้นที่ 319,733 ไร่ แสดงให้เห็นถึงศักยภาพของ ชุมชนหากการได้รับการสนับสนุนจากรัฐบาลอย่างแท้จริงในการขยายพื้นที่ป่า (อภิชัย พันธเสน และคณะ, 2536 : 368-369) แนวคิดป่าชุมชนจึงเกิดขึ้นในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม แห่งชาติฉบับที่ 6 และ 7 ได้กำหนดให้รัฐบาลใช้แนวคิดป่าชุมชนในการจัดการป่าทางกรมป่าไม้จึง ได้จัดทำร่างพระราชบัญญัติป่าชุมชนขึ้นมาเพื่อเป็นกรอบ และแนวทางในการจัดการแต่ก็มุ่ง เอกชนเข้ามาใช้ประโยชน์เชิงพาณิชย์ในพื้นที่ป่าขนาดใหญ่และทางป่าไม้ก็ได้เริ่ม ร่างพระราช บัญญัติป่าชุมชนในช่วงปี 2534-2535 ซึ่งร่างพระราชบัญญัติฉบับนี้ ไม่อาจตอบสนองความต้องการ ของชุมชนในพื้นที่ป่าได้ จำกัดอยู่เฉพาะในเขตป่าสงวนแห่งชาติ ซึ่งร่างพระราชบัญญัติ ดัง

กล่าวก็ไม่สามารถออกเป็นกฎหมายได้ เนื่องจากเงื่อนไขและข้อขัดแย้งต่าง ๆ ในเรื่องของเขตพื้นที่ในการทำป่าชุมชน และอำนาจในการจัดการตลอดถึงการใช้ประโยชน์ในพื้นที่เขตป่าต่าง ๆ และในช่วงเดียวกันนี้ พระราชบัญญัติป่าชุมชนฉบับประชาชนก็ได้มีการยกร่างขึ้นอีกครั้งใน พ.ศ. 2536 จากร่างพระราชบัญญัติป่าชุมชนเดิมในปี พ.ศ. 2533 และเครือข่ายขององค์กรชุมชนก็ได้มีการเคลื่อนไหวให้มีพระราชบัญญัติป่าชุมชนตลอดมา

ในรัฐบาลนายบรรหาร ศิลปอาชา ได้ผลักดันพระราชบัญญัติป่าชุมชนให้เกิดขึ้นเพื่อรับรองสิทธิหน้าที่ของชุมชนให้ปรากฏเป็นรูปธรรมมากขึ้นโดยรัฐบาลแถลงเป็นนโยบายด้านสังคม นโยบายทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และมอบหมายให้คณะกรรมการการกระจายความเจริญไปสู่ชนบทเป็นผู้รับผิดชอบในการจัดทำร่างพระราชบัญญัติป่าชุมชน และมอบหมายให้สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติเป็นฝ่ายเลขานุการจัดทำร่างกฎหมายป่าชุมชน เมื่อผ่านกระบวนการต่าง ๆ แล้วคณะกรรมการกระจายความเจริญไปสู่ชนบทได้เสนอคณะรัฐมนตรีได้เห็นชอบในหลักการโดยเสนอให้คณะกรรมการกฤษฎีกาแก้ไขถ้อยคำให้รัฐสภาพิจารณาต่อไป ซึ่งในหลักการนี้องค์กรพัฒนาเอกชนด้านพัฒนาชนบทเห็นด้วย แต่กลุ่มองค์กรด้านอนุรักษ์ไม่เห็นในหลักการบางอย่าง ทำให้รัฐบาลชะลอการเสนอร่างพระราชบัญญัติป่าชุมชนต่อรัฐสภาและทบทวนในหลักการใหม่

3.4.4 แนวทางการจัดการโดยองค์กรประชาชนหรือชุมชน

การพิจารณาปัญหาที่ดิน ป่าที่มีความสัมพันธ์กับวิถีชีวิตของชุมชนท้องถิ่น และบริหารจัดการโดยองค์กรประชาชนหรือชุมชน จึงน่าจะเป็นทางออกสำหรับการพัฒนาที่ยั่งยืนชุมชนมีวิถีชีวิตพึ่งป่า มีความผูกพันกับป่า จึงเห็นคุณค่าของป่าและถือว่าป่าเป็นของชุมชนที่พึ่งปกป้อมรักษาอย่ามทำให้รู้ปัญหาและความต้องการที่แท้จริง รวมทั้งแนวทางแก้ไขปรับปรุงปัญหาต่างๆ ที่เหมาะสมกับสภาพท้องถิ่น (พระไพศาล วิสาโล และ สมควร ใฝ่งามดี, 2536 : 44-45 ; อภิชาติ พันธเสน, 2536 : 200-201 ; วิรัช วิรัชนิภาวรรณ, 2535 : 72)

การจัดการป่าของชุมชนต่าง ๆ มักถูกแทรกแซงจากเจ้าหน้าที่ของรัฐ มีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบที่อิงอยู่กับวัฒนธรรมในตอนแรก ๆ ของการตั้งถิ่นฐานพัฒนาสู่ระบบบริหารการจัดการที่เป็นขบวนการต่อสู้เรียกร้องเพื่อพิทักษ์ผลประโยชน์ของชุมชน ซึ่งภายในองค์กรจะมีคณะกรรมการและกลุ่มทำงาน (ธีรชาติ เสยกระโทก, 2536 : 67 ; มงคล ด้านธานินทร์ และคณะ, 2536 : 159-161)

การศึกษาการใช้ที่ดินในพื้นที่ป่าจึงอยู่ที่การทำความเข้าใจกับชุมชนท้องถิ่น วิถีชีวิต ระบบการผลิต และความสัมพันธ์ระหว่างคนหรือชุมชนกับสภาพแวดล้อม รวมทั้งการค้นหา

กฎระเบียบ ประเพณี จารีตประเพณี และภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยประยุกต์ให้เข้ากับความต้องการและปัญหาในปัจจุบัน (เสน่ห์ จามริก และคณะ, 2536 : 148-149) ซึ่งจะเห็นได้ว่าการจัดการโดยชุมชนจากอดีตจนถึงปัจจุบัน จะมีลักษณะแตกต่างกันไปตามลักษณะทางสังคมและวัฒนธรรมประเพณีของท้องถิ่นนั้น ๆ ซึ่งเป็นข้อตกลงร่วมกันของชุมชน โดยการกำหนดการใช้ทรัพยากรและที่ดินของชุมชนออกเป็นประเภทต่าง ๆ อย่างชัดเจน ในพื้นที่ป่าแต่ละประเภทจะมีการกำหนดแนวทางการใช้ประโยชน์ มีการกำหนดบทลงโทษต่อผู้ฝ่าฝืนกฎระเบียบ (วิฑูรย์ ปัญญากุล, 2535 : 123-126)

4.4.2.1 การจัดการป่าชุมชนของชุมชน

ป่ากับชุมชนมีความสัมพันธ์มาอย่างเนิ่นนานและไม่สามารถที่จะแยกออกจากกันได้เพราะประเทศไทยเป็นประเทศเกษตรกรรม ซึ่งส่วนใหญ่อาศัยน้ำจากธรรมชาติ ชาวบ้านในท้องถิ่นได้ตระหนักดีในปัญหาที่เกิดขึ้นในฐานะที่เป็นผู้ใกล้ชิดกับป่า และรู้เรื่องเกี่ยวกับป่า แนวความคิดเกี่ยวกับป่าชุมชนก็คือ การให้ท้องถิ่นได้เข้าไปมีบทบาทในการอนุรักษ์ป่า เพื่อประโยชน์ของชุมชนในท้องถิ่นในการใช้ประโยชน์จากป่า การดูแลรักษาป่า การปลูกป่าเพิ่มเติม และการป้องกันภัยพิบัติทางธรรมชาติ ชุมชนจึงควรมีบทบาทในการจัดการป่าในท้องถิ่นของตนเอง ความคิดริเริ่มในการที่จะอนุรักษ์ ควรจะมาจากชาวบ้าน และแนวทางก็ควรมาจากภูมิปัญญาพื้นบ้านเป็นสำคัญ แนวทางนี้น่าจะเป็นแนวทางที่มีประโยชน์และมีประสิทธิภาพในการจัดการป่าในรูปแบบของป่าชุมชน เพราะชาวบ้านจะเป็นผู้ที่ตอบสนองต่อมาตรการในการอนุรักษ์ป่า ตามกฎเกณฑ์หรือข้อบังคับต่าง ๆ ที่ได้กำหนดขึ้นเอง ข้อบังคับดังกล่าวจะเป็นที่ยอมรับของคนส่วนใหญ่ในหมู่บ้าน ซึ่งจะเป็นการลดข้อขัดแย้งและการละเมิดข้อบังคับต่าง ๆ ก็สามารถลงโทษได้ตามบทบัญญัติที่ชุมชนเป็นผู้กำหนดขึ้น หน่วยงานของรัฐจึงควรเป็นผู้สนับสนุน และส่งเสริมให้ชาวบ้านในชุมชนจัดการป่าชุมชน ได้อย่างมีประสิทธิภาพมากกว่าที่จะเข้าไปจัดการโดยตรง จึงน่าจะเป็นแนวทางที่ถูกต้องกับสภาพปัญหาในปัจจุบัน ป่าชุมชนจึงเป็นกระบวนการทางสังคม หรือการรวมตัวขององค์กรประชาชนในระดับชุมชนหรือเครือข่าย เพื่อใช้ประโยชน์และการจัดการทรัพยากร ดิน น้ำป่า ซึ่งถือเป็นทรัพย์สินส่วนรวมของท้องถิ่นอย่างยั่งยืนและเป็นธรรม บนฐานความคิดภูมิปัญญา อุดมการณ์ และสิทธิของชุมชน (เกรียงศักดิ์ โรจน์คูรี เสถียร 2539 : 2-3)

เสน่ห์ จามริก และคณะ (2536 : 174-184) กล่าวถึงการเกิดและความสำเร็จของป่าชุมชนจากการศึกษาชุมชนที่อนุรักษ์คือ (1) มักมีความเป็นชุมชนสูง รูปแบบและความสัมพันธ์ในชุมชนแน่นแฟ้น มีการช่วยเหลือเกื้อกูลกันสูง ยึดถือปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ของชุมชนสูง (2)

ต้องมีทรัพยากร ดิน น้ำ ป่า ที่อยู่ในสภาพที่ไม่เสื่อมโทรมมากนัก ชุมชนสามารถฟื้นฟูและอนุรักษ์ได้ (3) การมีผลประโยชน์ร่วมกัน เช่น การใช้ผลผลิตจากป่าและใช้ได้เพียงพอไม่มีความขัดแย้งกัน (4) ชุมชนจะต้องมีจิตสำนึกในการรักษาป่า (5) ต้องมีผู้นำที่เข้มแข็งทั้งที่เป็นทางการและผู้นำธรรมชาติ (6) มีการจัดการองค์กรชุมชนของตนเองโดยการริเริ่มของชุมชนและการมีส่วนร่วมของประชาชนที่รับประโยชน์จากป่าชุมชนนั้น (7) มีกฎระเบียบในการใช้ป่าชุมชนร่วมกันและยอมรับเป็นทรัพย์สินร่วมของชุมชน (8) มีระบบการจัดการทรัพยากรอย่างยั่งยืนและเป็นธรรม

ฉลาดชาย รมิตานนท์ และคณะ (2536 : 4-5) ได้ศึกษาการจัดการป่าชุมชนในภาคเหนือ พบว่ามีป่าชุมชน 150 พื้นที่ เนื้อที่กว่า 5 แสนไร่ ชุมชนเหล่านี้ตั้งอยู่ในเขตป่าสงวนแห่งชาติ และเขตป่าอนุรักษ์ ชุมชนภาคเหนือมีพื้นฐานความเชื่อเรื่องผี เป็นสัญลักษณ์ของอำนาจในการจัดการป่า ทำให้ชุมชนมีจิตสำนึกร่วมกันในสิทธิและหน้าที่ในการจัดการและการใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนมีการแบ่งป่าออกเป็น ป่าต้นน้ำ ป่าใช้สอย และป่าศักดิ์สิทธิ์โดยใช้ความรู้ของชุมชนในการจัดการป่า

มงคล ด้านธานินทร์ และคณะ (2536 : 65-80) ได้ศึกษาป่าชุมชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่อาศัยร่วมกับป่า 8 ชุมชน พบว่า ได้มีการจัดการป่าโดยการรวมกลุ่มกันแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน ชุมชนได้ใช้ประโยชน์จากป่าหลายรูปแบบ เช่น เป็นแหล่งต้นน้ำลำธารเป็นสถานที่ประกอบพิธีกรรมทางวัฒนธรรมและความเชื่อ เป็นพื้นที่ทำมาหากิน รวมทั้งเป็นพื้นที่ใช้สอยของชุมชน ถึงแม้พื้นที่ป่าที่ชุมชนดูแลรักษาส่วนใหญ่จะมีสภาพเสื่อมโทรมแต่ชุมชนมีความต้องการพัฒนาให้มีความอุดมสมบูรณ์มากขึ้น

การจัดการดูแลป่าชุมชนในภาคใต้มีหลายชุมชน ที่มีการจัดการดูแลได้คัดค้านขัดขวางความพยายามของเจ้าหน้าที่ป่าไม้ ที่จะให้บริษัทสัมปทานไม้ ชาวบ้านได้ร่วมกันรักษาไว้เป็นป่าใช้สอย สภาพเป็นป่าดงดิบที่อุดมสมบูรณ์ไปด้วยพันธุ์ไม้หายากชนิด เช่น กระดังงาปากราด ต่าบลสะท่อน อำเภอนาหวี จังหวัดสงขลา ป่าเทือกเขากาลอ ต่าบลกาลออำเภอรามัน จังหวัดยะลา ซึ่งชุมชนได้รับประโยชน์จากป่าแห่งนี้ และได้ช่วยกันดูแลมีการปลูกเสริมเพื่อความสมบูรณ์ของป่า มีระเบียบกฎเกณฑ์ในการใช้ประโยชน์ของชุมชน ในภาคใต้จะมีองค์กรชุมชนรวม 109 องค์กร ดูแลป่าชุมชนอยู่ 100 ป่า เป็นพื้นที่ 1.7 แสนไร่ ป่าผืนใหญ่ ๆ จะมีชุมชนรอบป่าและในป่าร่วมกันดูแล เช่น ป่าต้นน้ำที่จังหวัดตรัง สตูล และยะลา (นิธิ ฤทธิพรพันธ์, 2536 : 177 ; นिति ฤทธิพรพันธ์ และคณะ, 2537 : 4-11) ชุมชนได้ดูแลรักษาป่าใช้ประโยชน์ที่ดินในพื้นที่ป่า มีความหลากหลายทั้งรูปแบบโครงสร้าง และการจัดการ

กรณีป่าครอบครัวและสวนโบราณในภาคใต้ เป็นระบบที่ปฏิบัติสืบทอดกันมานาน มีพบทั้งในชุมชนที่สูงตามเชิงเขาและสันเขา เช่น บ้านบาราแต อำเภอมายอ จังหวัดปัตตานี มีอายุถึง 300 ปี บ้านคีรีวง อำเภอลานสกา จังหวัดนครศรีธรรมราช จะมีพื้นที่ประมาณ 11,483 ไร่ ในที่ราบชุมชนทำนา เช่น ตำบลร่อนพิบูลย์ ตำบลควนเกย และตำบลควนพัง อำเภอร่อนพิบูลย์ จังหวัดนครศรีธรรมราช มีพื้นที่ป่าครอบครัวประมาณ 1,000 ไร่ ในภาคใต้ตอนล่าง เช่น ปัตตานี ยะลา ก็พบป่าครอบครัวที่เก่าแก่ จะมีสวนผสมผสานหลาย ๆ อย่าง มีข้อสังเกตว่าป่าครอบครัวที่ปรับปรุงใหม่ จะปลูกพืชที่ให้ผลตอบแทนสูงเป็นหลัก ป่าครอบครัวแบบเดิมจะปลูกพืชหลายอย่าง คละเคล้ากันไปทั้งผักผลไม้กินได้พืชสมุนไพร และพืชที่ให้เนื้อไม้ปะปนกัน โดยไม่เน้นชนิดใดชนิดหนึ่ง (อภิรัชย์ พันธเสน, 2536 : 201 ; นิธิ ฤทธิพรพันธ์, 2536 : 171-189)

บทที่ 3

วิธีการวิจัย

การศึกษา การตั้งถิ่นฐาน ระบบการถือครองและการให้ทรัพยากรของชุมชนในเขตป่าอำเภอกวนกาหลง จังหวัดสตูล เป็นการศึกษาวิจัยโดยอาศัยระเบียบวิธีวิจัยในเชิงคุณภาพ เน้นให้ความสำคัญในการศึกษาภาพรวม และบริบทของปรากฏการณ์ โดยใช้วิธีการศึกษาการประเมินชุมชนอย่างมีส่วนร่วมในการวิจัย มีการสังเกตแบบมีส่วนร่วม สัมภาษณ์บุคคลในชุมชนแบบไม่เป็นทางการ โดยอาศัยแนวความคิดเกี่ยวกับระบบสังคมเกษตร และแนวความคิดเกี่ยวกับชุมชน หลังจากนั้นจึงใช้การวิจัยเชิงสำรวจร่วมด้วย โดยจะศึกษาบ้านน้ำหยาและบ้านโตน ทั้งนี้เพราะว่าเป็นชุมชนที่อาศัยและทำกินอยู่ในเขตป่าสงวนแห่งชาติ สองชุมชนมีประวัติการตั้งถิ่นฐานที่แตกต่างกันในแง่เวลา บ้านน้ำหยาเป็นชุมชนที่อพยพเข้ามาใหม่ บ้านโตนเป็นชุมชนดั้งเดิมมีการตั้งถิ่นฐานที่ยาวนานกว่า แต่ชุมชนทั้งสองมีการเข้าไปทำกินและอาศัยอยู่ทั้งก่อนและหลังการประกาศเป็นป่าสงวนแห่งชาติ

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการสัมภาษณ์แบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ

1.1 กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยเชิงคุณภาพ เพื่อศึกษาวิวัฒนาการของการตั้งถิ่นฐาน การเปลี่ยนแปลงทางด้านสิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจและสังคมและผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลง ใช้การสัมภาษณ์ผู้ใหญ่บ้าน ผู้นำหมู่บ้านทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ ผู้นำศาสนา ผู้สูงอายุในพื้นที่และหมู่บ้านใกล้เคียง เจ้าหน้าที่ทางราชการในพื้นที่ ได้แก่ เกษตรตำบล พัฒนาการ เจ้าหน้าที่ป่าไม้ เจ้าหน้าที่กองทุนสงเคราะห์การทำสวนยาง ครู องค์กรพัฒนาเอกชน และนักการเมืองท้องถิ่น

1.2 ในระดับครัวเรือนทำการศึกษาเชิงสำรวจ ครัวเรือนที่อยู่ในหมู่บ้านน้ำหยาและบ้านโตน ตำบลทุ่งนุ้ย อำเภอกวนกาหลง จังหวัดสตูล โดยการสุ่มตัวอย่างอย่างง่าย (simple random sampling) จากประชากรบ้านน้ำหยาจำนวน 147 ครัวเรือน และบ้านโตน 114 ครัวเรือน ได้ตัวอย่างจำนวนทั้งสิ้นหมู่บ้านละ 30 ครัวเรือนหรือคิดเป็นร้อยละ 22.99 ของครัวเรือนทั้งหมด

2. เครื่องมือในการวิจัยและการเก็บรวบรวมข้อมูล

2.1 เก็บรวบรวมข้อมูลทุติยภูมิ ได้แก่ แผนที่ภูมิประเทศ 1:50,000 แผนที่ดิน แผนที่การใช้ประโยชน์ที่ดิน ภาพถ่ายทางอากาศ มาตราส่วน 1:15,000 แผนที่โครงการปฏิรูปที่ดิน แผนที่ป่าไม้แสดงขอบเขตป่า ข้อมูลเกี่ยวกับปริมาณน้ำฝน แผนที่ปกครอง และข้อมูลอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องจากหน่วยงานต่าง ๆ ทั้งทางราชการและองค์กรพัฒนาเอกชน

2.2 แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้างเพื่อสัมภาษณ์ผู้ให้ข่าวสารสำคัญในแง่การเปลี่ยนแปลงทางสังคม เศรษฐกิจ และการใช้ทรัพยากร เป็นแบบสัมภาษณ์ที่ได้กำหนดแนวทางคำถามไว้ มีการเปลี่ยนแปลงและยืดหยุ่นได้ ในการตั้งคำถาม (ภาคผนวก ก)

2.3 การสังเกตแต่ละเขตนิเวศ โดยใช้แบบบันทึกการสังเกตร่วมในการสำรวจ โดยการนำทางของผู้ให้ข่าวสารสำคัญ (ภาคผนวก ค)

2.4 การสัมภาษณ์ โดยอาศัยแบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างเพื่อสัมภาษณ์ครัวเรือนเกษตร (ภาคผนวก ข) แบ่งเป็น 3 ตอนได้แก่

2.4.1 ข้อมูลประชากร ได้แก่ สมาชิกในครัวเรือน เพศ อายุ ศาสนา ภูมิลำเนาเดิม ลักษณะของการเคลื่อนย้าย สาเหตุการย้ายเข้ามา ปีที่ย้ายเข้ามา อาชีพหลัก ๆ ในครัวเรือน

2.4.2 ข้อมูลการใช้ทรัพยากร การเป็นเจ้าของ รายได้ แรงงาน สภาพการถือครอง ได้แก่ ยางพารา การทำนา ไม้ผล ผลผลิตจากป่า ทรัพยากรอื่น ๆ ทรัพยากรสัตว์ สถาบันและองค์กรความสัมพันธ์ต่อการใช้ทรัพยากรของชุมชน ความขัดแย้งระหว่างกลุ่มต่าง ๆ

2.4.3 ข้อมูลอื่น ๆ ได้แก่ การใช้สมุนไพร การดูแลการจัดการป่าในอดีตและปัจจุบัน ความสนใจและการคาดหวังในการรักษาป่า การจัดการป่าชุมชน การเข้ามามีส่วนร่วมของชุมชนข้างเคียง

2.5 การประชุมเชิงปฏิบัติการร่วมกับบุคคลที่เกี่ยวข้อง 5 ครั้ง คือ

ครั้งที่ 1 เมื่อวันที่ 28 มีนาคม พ.ศ. 2538 เรื่องการจัดการทรัพยากรป่าไม้ โดยกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชน มีผู้เข้าร่วมประชุม ได้แก่ องค์กรพัฒนาเอกชน คณะกรรมการป่าชุมชนบ้านน้ำหยา และแกนนำของหมู่บ้านข้างเคียง ผู้ใหญ่บ้านน้ำหยาและบ้านโตน เจ้าหน้าที่ป่าไม้จังหวัดสตูล และวิทยากรจากศูนย์ฝึกอบรมวนศาสตร์ชุมชนแห่งภูมิภาคเอเชียและแปซิฟิก นักวิชาการจากมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์และวิทยาลัยเกษตรและเทคโนโลยีสตูล ผู้นำชุมชนจากตำบลทุ่งนุ้ย ส่วนราชการในพื้นที่อำเภอควนกาหลง

ครั้งที่ 2 ระหว่างวันที่ 14-15 กรกฎาคม พ.ศ. 2538 เรื่อง คุณค่าของป่าจากอดีตถึงปัจจุบัน การดำเนินงานป่าชุมชนปัญหาและอุปสรรค การดำเนินงานในอนาคต การสนับสนุนจาก

หน่วยงานภายนอกที่เกี่ยวข้อง ผู้เข้าร่วมประชุมประกอบไปด้วย เจ้าหน้าที่จากสำนักงานป่าไม้ จังหวัดสตูล องค์กรพัฒนาเอกชน คณะกรรมการป่าชุมชนบ้านน้ำหยาและผู้นำชุมชนจากหมู่บ้านข้างเคียง นักวิชาการจากมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ และวิทยาลัยเกษตรและเทคโนโลยีสตูล เจ้าหน้าที่ป่าไม้จากหน่วยป้องกันรักษาป่า เจ้าหน้าที่ไม้อำเภอรัตนภูมิ และตัวแทนกลุ่มแม่บ้าน ผู้นำกลุ่มต่าง ๆ ในเครือข่าย

ครั้งที่ 3 เข้าร่วมประชุมและสังเกตการณ์ในการประชุมประจำเดือนของหมู่บ้าน วันที่ 10 พฤศจิกายน พ.ศ.2538 เรื่อง กิจกรรมป่าชุมชน ปัญหาและการใช้ทรัพยากรในป่า การดำเนินงานกิจกรรมเรือนเพาะชำ กิจกรรมกลุ่มออมทรัพย์ของหมู่บ้าน ผู้เข้าร่วมประชุม กรรมการหมู่บ้าน พัฒนาการ กรรมการป่าชุมชน และชาวบ้านทั่ว ๆ ไป

ครั้งที่ 4 วันที่ 20 มกราคม พ.ศ.2539 เข้าร่วมกิจกรรมเปิดป่าชุมชนบ้านน้ำหยา โดยมีผู้ว่าราชการจังหวัดสตูลเป็นผู้เปิด มีการสรุปปัญหาและอุปสรรคต่าง ๆ ในการดำเนินงานป่าชุมชน ปัญหาแนวเขตป่า การจัดตั้งกองทุนป่าชุมชน

ครั้งที่ 5 ระหว่างวันที่ 8-9 มีนาคม พ.ศ.2539 เรื่อง กิจกรรมสำรวจป่า ศึกษาพันธุ์ไม้และสมุนไพรคุณค่าและการใช้ประโยชน์แนวเขตป่าชุมชน การสร้างสวนป่าในสวนยาง และสวนผลไม้ การให้ประโยชน์จากป่าที่ไม่ใช่เนื้อไม้ โดยไม่ทำลายป่าเพื่อออกใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืน การช่วยดูแลป่าตามแนวพื้นที่ของตนเอง ผู้เข้าร่วมประชุม กลุ่มผู้ใช้ทรัพยากรประเภทต่าง ๆ องค์กรพัฒนาเอกชน ผู้ใหญ่บ้านและกรรมการหมู่บ้าน กรรมการชุมชน นักวิชาการ เจ้าหน้าที่ป่าไม้ และผู้ที่รู้เรื่องพันธุ์ไม้และสมุนไพร

2.6 การสำรวจเขตนิเวศ และการสำรวจพื้นที่ป่าที่ชาวบ้านใช้ประโยชน์

ครั้งที่ 1 ระหว่างวันที่ 2-3 กรกฎาคม พ.ศ.2538 เพื่อศึกษาการประกอบอาชีพและการใช้ทรัพยากรและการเดินดูสภาพป่าต้นน้ำ โดยการนำทางของชาวบ้านน้ำหยา เพื่อศึกษาในด้านการใช้ประโยชน์ของพื้นที่ ทั้งการใช้ที่ดินและการใช้ประโยชน์จากป่า

ครั้งที่ 2 ระหว่างวันที่ 22-23 สิงหาคม พ.ศ.2539 เพื่อศึกษาการประกอบอาชีพและการใช้ทรัพยากรและการเดินดูสภาพป่าต้นน้ำ โดยการนำทางของชาวบ้านโตน และปัญหาแนวเขตทับที่ทำกินของชาวบ้าน ทั้งการใช้ที่ดินและการใช้ประโยชน์จากป่า

2.7 บันทึกข้อสังเกตจากการประชุมเชิงปฏิบัติการ และการสำรวจพื้นที่ที่กล่าวถึงข้างต้น

3. การวิเคราะห์ข้อมูล

3.1 นำข้อมูลที่รวบรวมได้มาวิเคราะห์ในเชิงคุณภาพเกี่ยวกับประวัติการตั้งถิ่นฐาน การถือครองและการใช้ทรัพยากร การเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจและสังคม การเปลี่ยนแปลงทางด้านสิ่งแวดล้อมและผลกระทบการเปลี่ยนแปลงและเสนอแนวทางการถือครองและการใช้ทรัพยากรที่เหมาะสมต่อไป ซึ่งการศึกษาครั้งนี้แบ่งช่วงเวลาในการวิเคราะห์เป็น 3 ช่วงเวลา คือ

ช่วงเวลาที่ 1 ช่วงก่อนสงครามโลกครั้งที่ 2

ช่วงเวลาที่ 2 ช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 - พ.ศ.2510

ช่วงเวลาที่ 3 ช่วง พ.ศ.2511 - พ.ศ.2539

3.2 อาศัยภาพถ่ายทางอากาศในการศึกษารูปแบบและการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินในแต่ละช่วงเวลา เนื่องจากภาพถ่ายของแต่ละหมู่บ้านถูกถ่ายในช่วงเวลาที่ไม่เหมือนกัน ดังนั้นบ้านน้ำหารใช้ภาพถ่ายทางอากาศปี พ.ศ.2527 และปี พ.ศ.2538 ส่วนบ้านโตนใช้ภาพถ่ายทางอากาศปี พ.ศ.2516 และปี พ.ศ.2527 วิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงร่วมกับการสัมภาษณ์ การสังเกตในพื้นที่ และข้อมูลทุติยภูมิอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง

ในการวิเคราะห์ข้อมูล ที่ความหมายภาพถ่ายทางอากาศ เกี่ยวกับการจำแนกประเภทการใช้ที่ดิน รูปแบบการใช้ที่ดิน ขอบเขต และประมาณการใช้ที่ดิน โดยใช้กล้อง mirror stereoscope สำหรับการมองภาพให้เกิดสามมิติ ขณะเดียวกันก็ใช้ข้อมูลทุติยภูมิอื่น ๆ แผนที่ภูมิประเทศ แผนที่แสดงการจำแนกเขตการใช้ประโยชน์ที่ดินป่าไม้ในเขตป่าสงวนแห่งชาติ มาซ้อนทับและเสนอในรูปแบบแผนที่

3.3 วิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสัมภาษณ์ครัวเรือนเกษตรกร โดยใช้สถิติอัตราส่วนร้อยละ ค่าเฉลี่ย

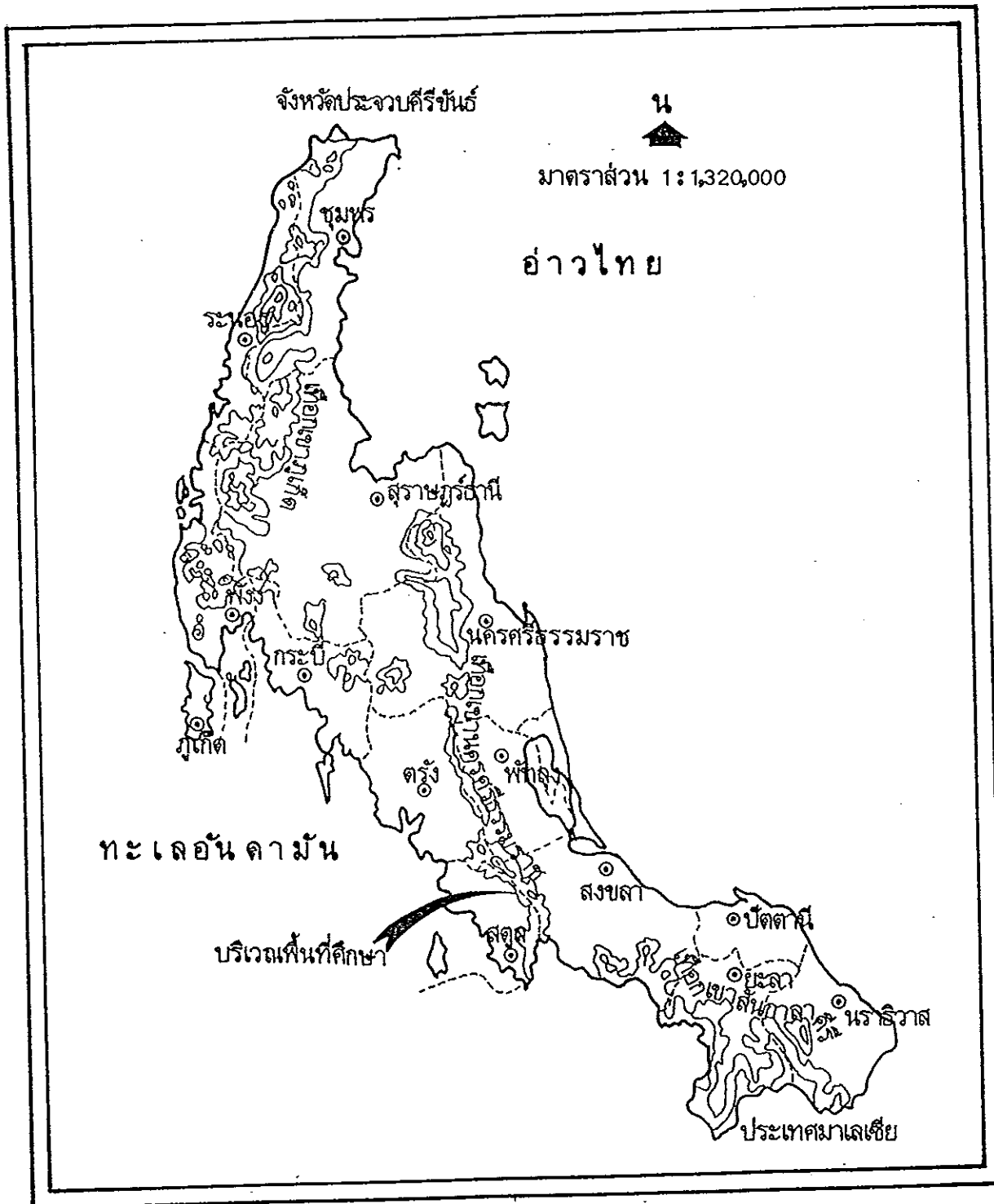
3.4 นำข้อมูลที่ได้จากการศึกษา มาตีความสรุปและสังเคราะห์ผลการวิจัยในประเด็นการตั้งถิ่นฐาน ระบบการถือครองและการใช้ทรัพยากรของชุมชนในเขตป่า

การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ เป็นกระบวนการที่ไม่ได้แยกส่วนออกมาจากกระบวนการเก็บข้อมูล กระทำไปพร้อม ๆ กันตลอดเวลาที่ดำเนินการวิจัยในแต่ละวัน หลังจากเก็บข้อมูลเสร็จแล้ว ผู้วิจัยจะกลับมาทำการเขียนบันทึกอย่างละเอียด พร้อมกับจัดหมวดหมู่และวิเคราะห์ข้อมูลไปด้วย ตั้งแต่เริ่มต้นที่ศึกษาปัญหาใดปัญหาหนึ่ง ทำการบันทึกข้อมูลที่ได้จากการเก็บข้อมูลไว้อย่างเป็นระบบ บันทึกในรูปของการจดบันทึกข้อมูลภาคสนาม (field notes) ที่ได้จากการสังเกต สอบถาม เพื่อสรุปข้อมูลเป็นระยะ ๆ เป็นการตั้งสมมุติฐานชั่วคราวในการ

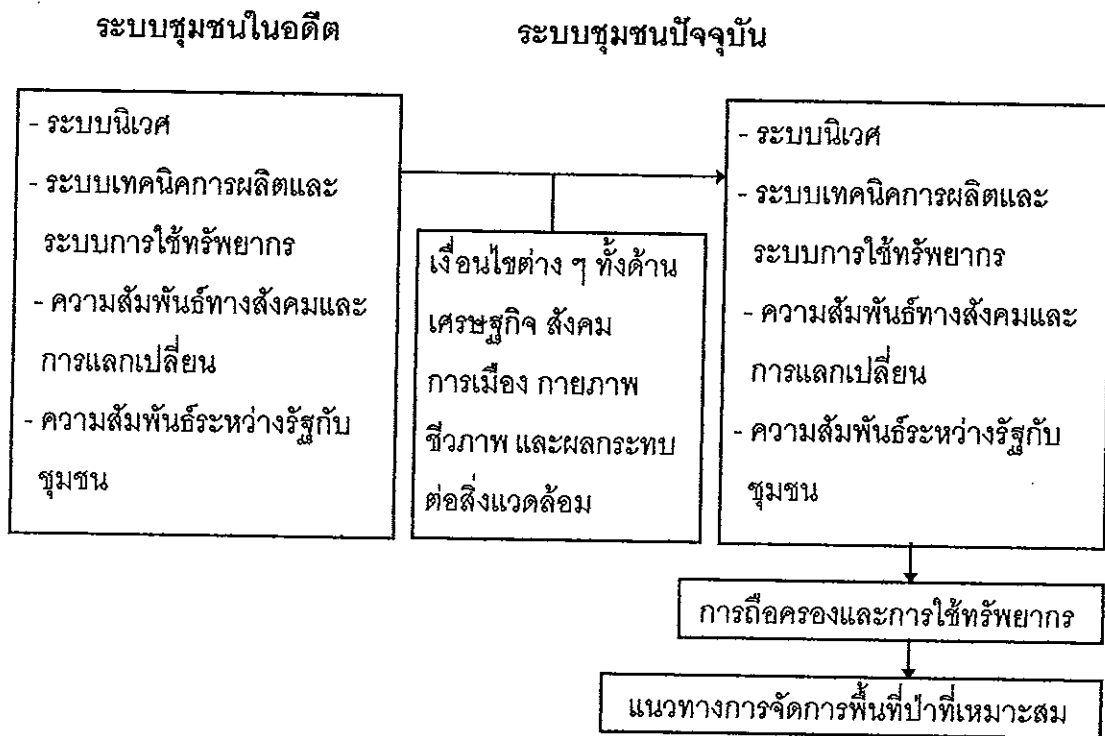
วิเคราะห์ข้อมูลในสนาม ในการวางแผนงานต่อไป แยกแยะข้อมูลเป็นหมวดหมู่ มีการสรุปประจำวัน และตั้งคำถามใหม่เพื่อออกไปเก็บข้อมูลภาคสนามต่อไป

4. ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ทำการศึกษาในพื้นที่บ้านน้ำหระ หมู่ที่ 6 ตำบลทุ่งนุ้ย ซึ่งเป็นชุมชนในเขตป่าสงวนแห่งชาติป่าเขาแดง เขาค้อม และเขาใหญ่ และในพื้นที่บ้านโตน หมู่ที่ 5 ตำบลทุ่งนุ้ย ซึ่งเป็นชุมชนที่มีการใช้ประโยชน์ในเขตป่าสงวนแห่งชาติดงเหือกช้าง และป่าสงวนแห่งชาติห้วยกาหมิง จังหวัดสตูล (ภาพประกอบ 1) ซึ่งพื้นที่ส่วนใหญ่ในปัจจุบันได้ประกาศเป็นเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าโตนงาช้าง และประกาศเขตโครงการอนุรักษ์ธรรมชาติและสัตว์ป่า สงวนป่าพระนามาภิไธยภาคใต้ หรือสงวนป่าสิริกิติ์ ทั้งสองหมู่บ้านอยู่ในอำเภอควนกาหลง จังหวัดสตูล โดยมีขอบเขตแนวคิดในการวิจัย ดังกรอบแนวคิดในภาพประกอบ 2

ภาพประกอบ 1 แสดงพื้นที่ศึกษาบริเวณเขตป่าสงวนแห่งชาติ จังหวัดสตูล

ภาพประกอบ 2 กรอบแนวคิดที่ใช้ในการวิจัย

5. นิยามศัพท์

5.1 การตั้งถิ่นฐาน หมายถึง การที่กลุ่มคนได้เคลื่อนย้ายเข้ามาอยู่ร่วมกันกลายเป็นชุมชนสามารถประกอบอาชีพมีการใช้ประโยชน์จากทรัพยากร เกิดวิวัฒนาการในการเปลี่ยนแปลงในการใช้ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม และมีความสัมพันธ์ตามสถานภาพและบทบาทที่แตกต่างกันไป

5.2 ระบบการถือครอง หมายถึง รูปกรรมสิทธิ์หรือสิทธิในทรัพยากรของชุมชน ได้แก่ การถือครองโดยปัจเจกชนเป็นเจ้าของ การถือครองโดยส่วนรวมของชุมชน การถือครองที่รัฐกำหนดไว้ อย่างไรก็ตามอย่างหนึ่งตามกฎหมาย รวมถึงสิทธิในการใช้ทรัพยากร หรือการอ้างสิทธิในการใช้ทรัพยากร

5.3 การใช้ทรัพยากรในเขตป่า หมายถึง การใช้ประโยชน์ในที่ดิน ป่าไม้ ผลผลิตที่ได้จากป่าหรือทรัพยากรอื่น ๆ จากป่าทั้งหมด ที่ชุมชนได้ใช้ประโยชน์

5.4 เขตนิเวศทรัพยากร หมายถึง การจำแนกการใช้ประโยชน์ทรัพยากรของชุมชนตามความแตกต่างของสภาพภูมิประเทศ โดยใช้ความลาดชันของพื้นที่ ลักษณะการใช้ประโยชน์ความแตกต่างของระบบการผลิตของแต่ละเขต ข้อจำกัดหลัก ๆ รวมทั้งเขตการถือครองทรัพยากรด้วย

5.5 ป่าตามพระราชบัญญัติป่าไม้ พ.ศ.2484 หมายถึง ที่ดินที่ยังมิได้มีบุคคลได้มาตามประมวลกฎหมายที่ดิน ไม่ว่าจะสภาพพื้นที่ที่เป็นภูเขา พื้นที่ราบ รวมถึงพื้นที่น้ำ ซึ่งจะมีต้นไม้หรือไม่ก็ตาม หากพื้นที่ส่วนนั้นยังไม่มีผู้ใดได้ครอบครอง ก็ให้ถือว่าเป็นป่าไว้ก่อน

5.6 ผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงการถือครองและการใช้ที่ดินในเขตป่า หมายถึง ผลของการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินและการถือครองที่ดิน ทางด้านสังคม เศรษฐกิจ

5.7 ป่าใหญ่หรือป่าแก่ หมายถึง ป่าสมบูรณ์ตามธรรมชาติและป่าที่เคยผ่านการสัมปทานไม่มาก่อนแต่ยังไม่ได้ถากถางบุกเบิกพื้นที่มาก่อน

5.8 ป่าไผ่ หมายถึง ป่าที่ได้ผ่านการทำไร่หรือให้ประโยชน์ที่ดินมาก่อน ปัจจุบันมีทั้งที่ป่าเริ่มฟื้นตัวแล้วมีสภาพเป็นป่าละเมาะและที่ยังเป็นหญ้าหรือหญ้าไผ่ส่วนใหญ่จะอยู่ตามหัวไร่ปลายสวน

5.9 เขตพื้นที่ป่าเพื่อการอนุรักษ์ หมายถึง พื้นที่ป่าที่กำหนดเป็นเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า เขตชั้นคุณภาพลุ่มน้ำ ชั้น 1

5.10 เขตพื้นที่ป่าเพื่อเศรษฐกิจ หมายถึง พื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติ ที่สามารถใช้ประโยชน์ในทางเศรษฐกิจได้และส่วนที่เป็นป่าเสื่อมโทรมและมีความเหมาะสมในการเกษตรกรรม ป่าไม้ได้ส่งมอบพื้นที่ให้ สำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม ในโครงการปฏิรูปที่ดิน

5.11 ป่าชุมชน หมายถึง ป่าที่ชาวบ้านร่วมกันกำหนดกฎเกณฑ์ของชุมชนในการใช้ประโยชน์จากป่า เพื่อที่จะรักษาป่าที่เหลืออยู่และปลูกป่าเพิ่มเติม ซึ่งกำหนดเป็นป่าชุมชนเพื่อการศึกษา และป่าชุมชนเพื่อการอนุรักษ์ เป็นบริเวณที่เป็นป่าสมบูรณ์ที่มีอยู่เดิมต้องช่วยกันดูแลและมีการใช้ประโยชน์อย่างมีกฎเกณฑ์

5.12 สภาพทางเศรษฐกิจ หมายถึง เศรษฐกิจของเกษตรกรเกี่ยวกับการผลิต แหล่งของรายได้ การใช้พื้นที่ป่า หรือผลผลิตจากป่า

5.13 สภาพทางสังคม หมายถึง แบบแผน ประเพณี วัฒนธรรม ศาสนา สถานภาพและบทบาทในสังคม ความสัมพันธ์ของคนในชุมชนของกลุ่มต่าง ๆ

5.14 องค์การทางสังคม หมายถึง การเข้าร่วมกลุ่มในการทำกิจกรรมต่าง ๆ ความสัมพันธ์ภายในกลุ่ม และระหว่างกลุ่ม ทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ

บทที่ 4

ผลของการวิจัย

1. สภาพทั่วไปของชุมชนในพื้นที่ศึกษา

1.1 บ้านน้ำหრა

1.1.1 ที่ตั้งและอาณาเขต

บ้านน้ำหრა หมู่ที่ 6 ตำบลทุ่งนุ้ย อำเภอควนกาหลง จังหวัดสตูล ตั้งอยู่ทางทิศเหนือของจังหวัดสตูล ห่างจากตัวจังหวัดประมาณ 40 กิโลเมตร และห่างจากที่ว่าการอำเภอควนกาหลงประมาณ 15 กิโลเมตร มีถนนสายสตูล - รัตภูมิ และมีถนนสำนักงานเร่งรัดพัฒนาชนบท บ้านทุ่งนุ้ย - บ้านน้ำหრა ระยะทาง 8 กิโลเมตร ถนนลูกรังและทางเดินเท้าเข้าไปในกลุ่มบ้านต่าง ๆ ซึ่งเป็นชุมชนที่ตั้งอยู่ในเขตป่าสงวนแห่งชาติป่าเขาแดง เขาค้อมและเขาใหญ่ บ้านน้ำหრაเป็น 1 ใน 9 หมู่บ้านของตำบลทุ่งนุ้ย มีอาณาเขตของหมู่บ้าน ทิศเหนือจรดบ้านคลองแก้ว ซึ่งเป็นเขตจังหวัดสงขลา ทิศใต้จรดบ้านทุ่งพัก ทิศตะวันออกจรดบ้านค่ายรวมมิตร ทิศตะวันตกจรดบ้านพรุเขาไคร

1.1.2 สภาพทางกายภาพของพื้นที่

พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นพื้นที่เขาและภูเขา บริเวณพื้นที่ทำกินประกอบไปด้วยที่ลาดเชิงเขาถึงภูเขา ลูกคลื่นลอนลาดถึงราบ ลักษณะเป็นที่ราบหุบเขา ลาดลงมาจากภูเขา พื้นที่ราบมีน้อย ซึ่งอยู่ห่างจากระดับน้ำทะเลปานกลาง ตั้งแต่ 20-600 เมตร มีความลาดชันตั้งแต่ 0-2 จนถึงเกินร้อยละ 35 ขึ้นไป ซึ่งจะเป็นพื้นที่เขาและภูเขาประกอบไปด้วยภูเขาลูกเล็ก ๆ และเป็นเทือกเขาที่มีป่าไม้อุดมสมบูรณ์ มีบางส่วนได้มีชาวบ้านเข้าบุกเบิกเป็นที่ทำกินและอ้างสิทธิ์ ซึ่งเป็นแหล่งกำเนิดต้นน้ำลำธาร ที่สำคัญคือคลองน้ำหრა และคลองการากตุ ที่ชุมชนได้ใช้ประโยชน์หลายหมู่บ้าน นอกจากนี้ยังมีลำธารหลายสายที่ชาวบ้านพึ่งพาอยู่ สำหรับใช้ในการผลิตและบริโภค เพื่อทำน้ำประปาภูเขามาใช้ประโยชน์ตลอดปีอีกด้วย และในปี พ.ศ.2534 กรมชลประทานได้สร้างโครงการอ่างเก็บน้ำขนาดเล็กขึ้น

การตั้งบ้านเรือนของชุมชน กระจายไปตามถนน และที่ราบแคบ ๆ ระหว่างหุบเขารอบ ๆ หมู่บ้านซึ่งอยู่ลักษณะเป็นกลุ่มบ้านที่อพยพเข้ามาตามระบบเครือญาติ ในพื้นที่ทำกินของครอบครัว และมีพื้นที่ทำกินบางส่วนอยู่บริเวณเนินเขาถึงภูเขา

1.1.3 ลักษณะของการใช้พื้นที่

1.1.3.1 สวนผลไม้ หนาแน่นบริเวณริมคลองน้ำหระ มีสภาพเป็นสวนผลไม้เก่าแก่ แต่ได้มีการเปลี่ยนสภาพเป็นสวนผลไม้เพิ่งปลูกได้เป็นบางส่วน และมีการปลูกเป็นไม้ผลผสมบริเวณบ้าน

1.1.3.2 การทำนา เป็นพื้นที่ราบเล็ก ๆ มีเพียงเล็กน้อย ได้เปลี่ยนแปลงไปปลูกยางพาราและไม้ผลเกือบหมดแล้ว

1.1.3.3 สวนยางพารา ปลูกบริเวณทั่ว ๆ ไปตั้งแต่บริเวณค่อนข้างราบถึงราบจนถึงพื้นที่เขาและภูเขาลาดชัน ในพื้นที่ทำสวนยางพารานี้บางส่วนเปลี่ยนแปลงไปปลูกไม้ผลโดยเฉพาะที่ใกล้แหล่งน้ำ

1.1.3.4 ป่าเสื่อมโทรมหรือป่าไผ่ เป็นพื้นที่ที่ผ่านการทำไร่เลื่อนลอยในอดีต และเพิ่งผ่านการทำไร่เพื่อจับจองอ้างสิทธิในพื้นที่ ซึ่งส่วนใหญ่จะอยู่ช่วงต่อระหว่างที่ดินทำกินกับพื้นที่ป่าสมบูรณ์ ส่วนใหญ่ชาวบ้านได้ใช้ประโยชน์จากดอกหญ้าไผ่ในการทำไม้กวาดเพื่อเป็นรายได้เสริม

1.1.3.5 ป่าสมบูรณ์ บริเวณยอดเขาและภูเขา ซึ่งชาวบ้านได้ใช้ประโยชน์จากป่าหลายชนิดทั้งที่เป็นรายได้ การบริโภค และการใช้สอยในครัวเรือน

1.2 บ้านโตน

1.2.1 ที่ตั้งและอาณาเขต

บ้านโตน หมู่ที่ 5 ตำบลทุ่งนุ้ย อำเภอควนกาหลง จังหวัดสตูล ตั้งอยู่ทางทิศเหนือของจังหวัดสตูลเขตติดต่อกับจังหวัดสงขลา อยู่ห่างจากตัวจังหวัดประมาณ 37 กิโลเมตร และห่างจากที่ว่าการอำเภอควนกาหลงประมาณ 12 กิโลเมตร พื้นที่อยู่อาศัยอยู่รวมกันเป็นกลุ่มเดียว เป็นชุมชนที่ตั้งถิ่นฐานและมีพื้นที่ทำกินอยู่ในเขตป่าดงเข็กช้างและป่าห้วยกาหมิง

1.2.2 สภาพทางกายภาพของพื้นที่

พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นพื้นที่เขาและภูเขาสูงชัน บริเวณพื้นที่ทำกินประกอบไปด้วยลูกคลื่นลอนลาดถึงราบ ลาดเชิงเขาถึงภูเขาสูงชัน มีป่าและภูเขารอบ ๆ หมู่บ้าน ซึ่งเป็นเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าโตนงาช้าง มีความสูงชัน ความสูง 500-600 เมตรจากระดับน้ำทะเล เป็นป่าที่มีความอุดมสมบูรณ์ เป็นแหล่งกำเนิดต้นน้ำลำธารที่สำคัญ คือ คลองช้าง และคลองโตน

ที่อยู่อาศัยของประชากรในหมู่บ้านนี้อยู่นอกเขตป่าสงวนแห่งชาติ ซึ่งได้ถูกกันออกจากเขตป่ามานานแล้ว เนื่องจากเป็นชุมชนเก่าแก่ได้มีการแจ้งการครอบครองตั้งแต่ปี พ.ศ. 2498 แต่พื้นที่ทำกินส่วนใหญ่อยู่ในเขตป่าสงวนแห่งชาติดงเข็กช้าง และป่าห้วยกาหมิง

1.2.3 ลักษณะของการใช้พื้นที่ของหมู่บ้าน

1.2.3.1 สวนผลไม้ หนาแน่นบริเวณริมคลองข้างและคลองโตนมีสภาพเป็นสวนผลไม้เก่าแก่ แต่ได้มีการเปลี่ยนสภาพเป็นสวนผลไม้เพิ่งปลูกได้เป็นบางส่วน

1.2.3.2 การทำนา บริเวณที่ราบเล็ก ๆ ที่มีคลองข้างและคลองโตนไหลมาบรรจบกัน เป็นพื้นที่ที่ใช้ทำนามาตั้งแต่อดีต

1.2.3.3 สวนยางพารา ปลูกบริเวณพื้นที่ค่อนข้างราบถึงราบที่ไม่ได้มีการทำนาหรือปลูกไม้ผลผสมผสาน และพื้นที่ลาดเชิงเขาถึงภูเขาสูงชันถูกนำมาใช้ปลูกยางพาราเป็นส่วนใหญ่ ในพื้นที่ทำสวนยางพาราได้มีการเปลี่ยนมาปลูกไม้ผลในบางบริเวณ

1.2.3.4 ป่าเสื่อมโทรมหรือป่าไผ่ เป็นพื้นที่ที่เคยเป็นไร่เลื่อนลอยในอดีต บางส่วนได้ถูกฟื้นตัวประกอบไปด้วยไม้หลายชนิดที่มีค่าสำหรับใช้ประโยชน์ของชาวบ้าน เช่น สะตอ เนียง ไม้ไผ่ เหยียง ไม้ยืนต้นอื่น ๆ และหญ้าไผ่ บริเวณป่าเสื่อมโทรมและป่าไผ่นี้มีการอ้างสิทธิ์โดยชาวบ้านในพื้นที่

1.2.3.5 ป่าสมบูรณ์ บริเวณยอดเขายังเป็นป่าสมบูรณ์ แม้ว่าบางส่วนถูกโค่นไปเมื่อ 30 ปีที่แล้วก็ตาม

2. สภาพการถือครองและที่ดินทำกิน

2.1 บ้านน้ำหรา พื้นที่ที่ชาวบ้านครอบครองชัดเจนประมาณ 5,000 ไร่ ส่วนใหญ่จะมีเพียงใบแจ้งเสียภาษีบำรุงท้องที่ หรือ ภบท.6 เป็นพื้นที่ปลูกยางพาราประมาณ 3,500 ไร่ ไม้ผลประมาณ 800 ไร่ พื้นที่หัวไร่ปลายสวนซึ่งเป็นพื้นที่ช่วงต่อระหว่างเขตป่าสมบูรณ์กับพื้นที่ทำกินประมาณ 1,000 ไร่ พื้นที่อื่น ๆ ประมาณ 200 ไร่ พื้นที่ป่าสมบูรณ์ที่ชุมชนถือว่าเป็นป่าชุมชน ที่หมู่บ้านจะต้องช่วยกันดูแลประมาณ 10,000 ไร่ (ภาพประกอบ 3) ซึ่งชาวบ้านได้จัดตั้งเป็นป่าชุมชนขึ้นมา แต่ยังคงมีความขัดแย้งในการจัดการป่าของรัฐ ซึ่งรัฐใช้กฎหมายเป็นเครื่องมือ ซึ่งมีความแตกต่างกับสิทธิการใช้ป่าตามกฎหมายเกณฑ์ของชุมชน (ทุม เมืองแก้ว, สัมภาษณ์ 20 มกราคม 2539)

พื้นที่ทำการเกษตรอยู่ในเขตป่าสงวนแห่งชาติป่าเขาควม เขาแดง และเขาใหญ่ โดยมีลำดับของการเปลี่ยนแปลงเกี่ยวกับสิทธิการถือครองพื้นที่ดังนี้

หลังจากปี พ.ศ.2498 พื้นที่บางส่วนมีเอกสารแจ้งการครอบครอง สค.1 ซึ่งต่อมาได้ถูกเปลี่ยนเป็นเอกสารสิทธิ นส.3 ในปี พ.ศ.2518 ได้แก่ พื้นที่ E₃ ในภาพประกอบ 5

ปี พ.ศ.2501 พื้นที่ของหมู่บ้านถูกประกาศเป็นเขตป่าสงวนและคุ้มครอง

ปี พ.ศ.2521 ประกาศเป็นเขตป่าสงวนแห่งชาติ

ปี พ.ศ.2525 - 2530 กรมป่าไม้ได้ออกเอกสารสิทธิทำกินชั่วคราวในบริเวณพื้นที่ทำการเกษตรแล้วในส่วนที่เหลือจากเขต E₃ เพื่อยับยั้งการบุกรุกป่าสมบูรณ์

ปี พ.ศ.2534 กรมป่าไม้มีการแบ่งแยกเขตป่าสงวนแห่งชาติใหม่ โดยแบ่งเป็นป่าอนุรักษ์ (เขต C) และป่าเศรษฐกิจ พื้นที่ของหมู่บ้านบางส่วนจึงถูกจัดอยู่ในเขตป่าเศรษฐกิจและเขตอนุรักษ์ ซึ่งต่อมามีกรมป่าไม้จึงเรียกเอกสาร สทก.1 คืนจากราชฎาร เพื่อส่งมอบพื้นที่ให้กับทางสำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อการเกษตรกรรมออกเอกสารสิทธิ สปก.4-01 แต่ปัจจุบันยังไม่ได้ดำเนินการออกให้กับราชฎาร ซึ่งได้แก่เขต E₁ ในขณะที่เดียวกันได้จัดแบ่งพื้นที่เศรษฐกิจบางส่วนคือเขต E₂ ออกไว้เป็นพื้นที่สงวน เนื่องจากมีพื้นที่ที่ลาดชันเกินร้อยละ 35 อยู่ด้วย พื้นที่ E₂ นี้ไม่ได้จัดอยู่ในเขตที่จะทำการปฏิรูปที่ดิน ส่วนพื้นที่ E₄ ก็ออกไว้เป็นที่สาธารณประโยชน์หรือใช้ประโยชน์อย่างใดอย่างหนึ่งในทางราชการ และพื้นที่ที่เคยได้ สทก.1 ก่อนจำแนกป่าอนุรักษ์ก็จะไม่รวมอยู่ในโครงการปฏิรูปเช่นเดียวกัน (ภาพประกอบ 5)

สำนักงานป่าไม้ในท้องถิ่น มีหน้าที่รับผิดชอบเกี่ยวกับการดูแลรักษาป่า ไม่ประสบความสำเร็จในการป้องกันการเข้าไปใช้ประโยชน์ในพื้นที่อย่างต่อเนื่องในพื้นที่ที่ชาวบ้านได้อ้างสิทธิ และได้ทำการเกษตรในอดีต ในช่วง 5 ปีที่ผ่านมาได้มีการขยายพื้นที่ทำการเกษตรเป็นจำนวนมาก แม้ว่าจะได้มีการห้ามการขยายพื้นที่ไปยังพื้นที่ป่าก็ตาม แต่ชาวบ้านในบ้านน้ำหระได้มีข้อต่อการประกาศเขตป่าสงวนและเขตป่าเพื่อการอนุรักษ์บนพื้นที่เพาะปลูก โดยการจัดตั้งป่าชุมชนและได้ต่อสู้ความขัดแย้งในเรื่องการใช้ทรัพยากร โดยเฉพาะการทำไม้ผิดกฎหมายซึ่งมีมานานแล้ว เพื่อให้ได้มาซึ่งสิทธิในการควบคุมการใช้ที่ดินและทรัพยากรของหมู่บ้าน ตั้งแต่ได้มีการประกาศเป็นป่าชุมชน การใช้ทรัพยากรอย่างผิดกฎหมายได้ยุติลงได้ในระดับหนึ่งในหมู่บ้านนี้ ซึ่งได้แก่การล่าสัตว์ รวมถึงการบุกรุกพื้นที่ป่าสมบูรณ์ทำได้ยากขึ้น แต่การทำไม้อย่างผิดกฎหมายก็ยังคงมีอยู่บ้าง

2.2 บ้านโตน พื้นที่ที่ชาวบ้านถือครองชัดเจนทุกประเภท ประมาณ 4,000 ไร่ เป็นพื้นที่ปลูกยางพาราประมาณ 2,800 ไร่ พื้นที่ปลูกไม้ผล 900 ไร่ ทำนา 200 ไร่ พื้นที่อื่น ๆ 200 ไร่ พื้นที่ป่าประมาณ 15,000 ไร่ (ภาพประกอบ 4) เอกสารการถือครอง นส.3 และ สค.1 มากกว่าบ้านน้ำหระ ส่วนเอกสารสิทธิอื่นเป็น ภบท.6 เหมือนกัน แต่ชาวบ้านยังมีพื้นที่ทำการเกษตรอีกจำนวนมากในการทำสวนยางพาราอยู่ในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าแต่มีข้อจำกัดไม่สามารถขุดหนองเพราะห้ปลูกแทนได้ ส่วนพื้นที่ป่าสมบูรณ์นั้นราชฎารสามารถไปเก็บเกี่ยวผลผลิตจากป่าได้แต่ต้องไม่ทำลายต้นไม้ให้เสียหาย (สมนึก มรรคาเขต, สัมภาษณ์ 21 มีนาคม 2539) โดยมีลำดับของการเปลี่ยนแปลงเกี่ยวกับสิทธิการถือครองพื้นที่ดังนี้

หลังจากปี พ.ศ.2498 พื้นที่บางส่วนมีเอกสารครอบครอง สค.1 ซึ่งต่อมาได้ถูกเปลี่ยนเป็น เอกสารสิทธิ นส.3 ในปี พ.ศ.2518 ได้แก่พื้นที่ E_3 และ E_5 ในภาพประกอบ 5

ปี พ.ศ.2509 พื้นที่บริเวณบ้านโตน และบริเวณรอบ ๆ ถูกประกาศเป็นเขตป่าสงวนแห่งชาติ เรียกว่า ป่าดงเขือกช้าง

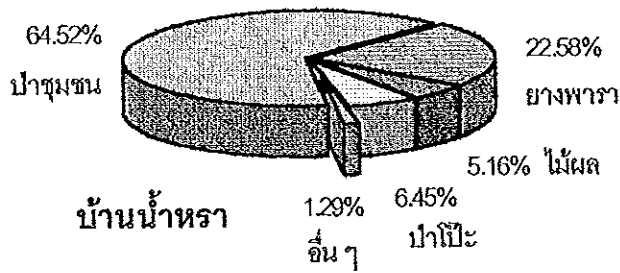
ปี พ.ศ.2511 พื้นที่บางส่วนถูกประกาศเป็นเขตป่าสงวนแห่งชาติ เรียกว่า ป่าห้วยกาหมิง

ปี พ.ศ.2521 ประกาศพื้นที่ป่าดงเขือกช้างเป็นเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าโตนงาช้าง

ปี พ.ศ.2525 - 2530 กรมป่าไม้ได้ออกเอกสารสิทธิทำกินชั่วคราวในพื้นที่ป่าห้วยกาหมิง

ปี พ.ศ.2534 กรมป่าไม้มีการแบ่งเขตป่าสงวนแห่งชาติห้วยกาหมิง โดยแบ่งเป็นป่าอนุรักษ์ และป่าเศรษฐกิจ ต่อมากรมป่าไม้เรียกเอกสารสิทธิ สทก.1 คืนจากราษฎรเพื่อส่งมอบพื้นที่ให้กับทางสำนักงานปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม เพื่อออกเอกสารสิทธิ สปก.4-01 แต่ยังคงอยู่ในระหว่างดำเนินการ ซึ่งได้แก่เขต E_1 ในปีเดียวกันนี้ เขตรักษาพันธุ์ป่าได้ถูกขยายเพิ่มเพื่อประกาศเป็นเขตอนุรักษ์ธรรมชาติและสัตว์ป่าสวนป่าพระนามาภิไธยภาคใต้หรือสวนป่าสิริกิติ์

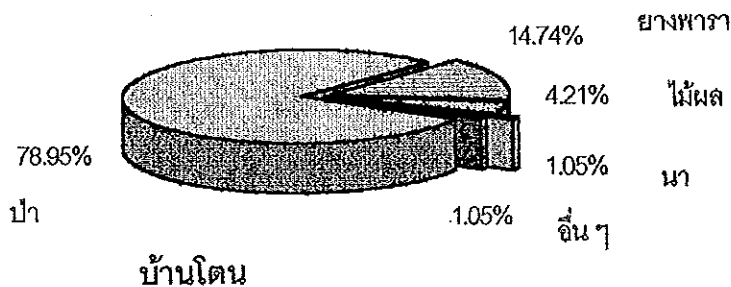
บ้านโตนมีหน่วยพิทักษ์ป่าของกรมป่าไม้ มีเจ้าหน้าที่ดูแลอยู่ในพื้นที่อนุญาตให้เก็บเกี่ยวผลผลิตจากป่าได้ ถ้าหาว่าการเก็บเกี่ยวนั้นไม่เป็นการทำลายต้นไม้ และไม่อนุญาตให้ปลูกลายทดแทนโดยเฉพาทางด้านตะวันออกของคลองช้าง จึงทำให้เกิดความขัดแย้งระหว่างชาวบ้านกับหน่วยพิทักษ์ นอกจากนี้ความเข้มงวดที่เพิ่มขึ้นของกรมป่าไม้ รวมทั้งกฎระเบียบใหม่ ๆ เกี่ยวกับการใช้ที่ดินและแนวเขตสวนป่าสิริกิติ์ ซึ่งทับที่ทำกินของชาวบ้านทำให้มีความขัดแย้งมากขึ้น

- ยางพารา 3,500 ไร่
- ไม้ผล 800 ไร่
- ป่าไผ่ 1,000 ไร่
- พ.ท.อื่น ๆ 200 ไร่
- พ.ท.ป่าชุมชน 10,000 ไร่

ภาพประกอบ 3 การใช้ที่ดินบ้านน้ำหฺร

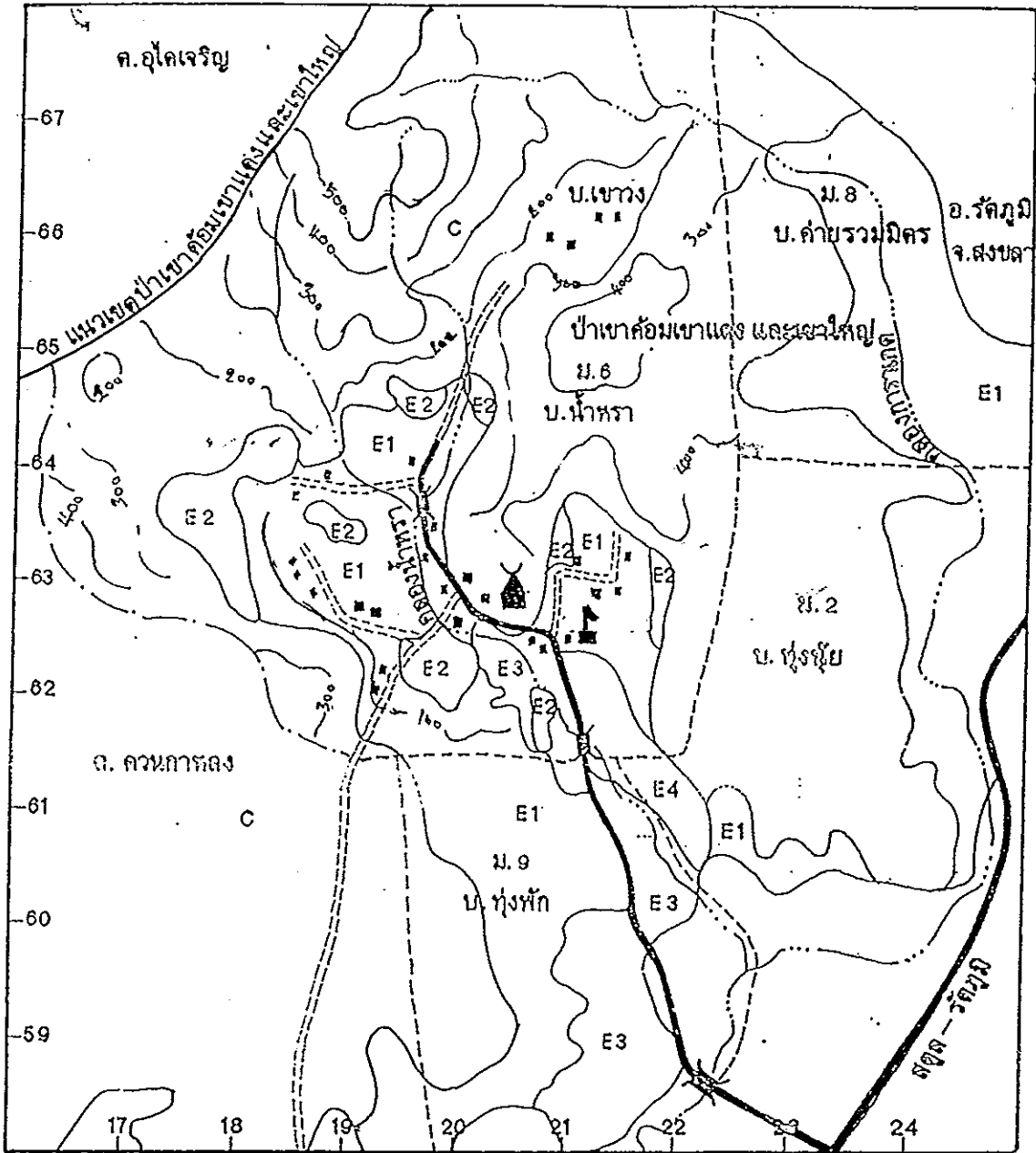
ที่มา : ทุม เมืองแก้ว. (สัมภาษณ์), 20 มกราคม 2539.

- ยางพารา 2,800 ไร่
- ไม้ผล 800 ไร่
- ทำนา 200 ไร่
- พ.ท.อื่น ๆ 200 ไร่
- พื้นที่ป่า 15,000 ไร่

ภาพประกอบ 4 การใช้ที่ดินบ้านโตน

ที่มา : สมนึก มรรคาเขต. (สัมภาษณ์), 21 มีนาคม 2539.

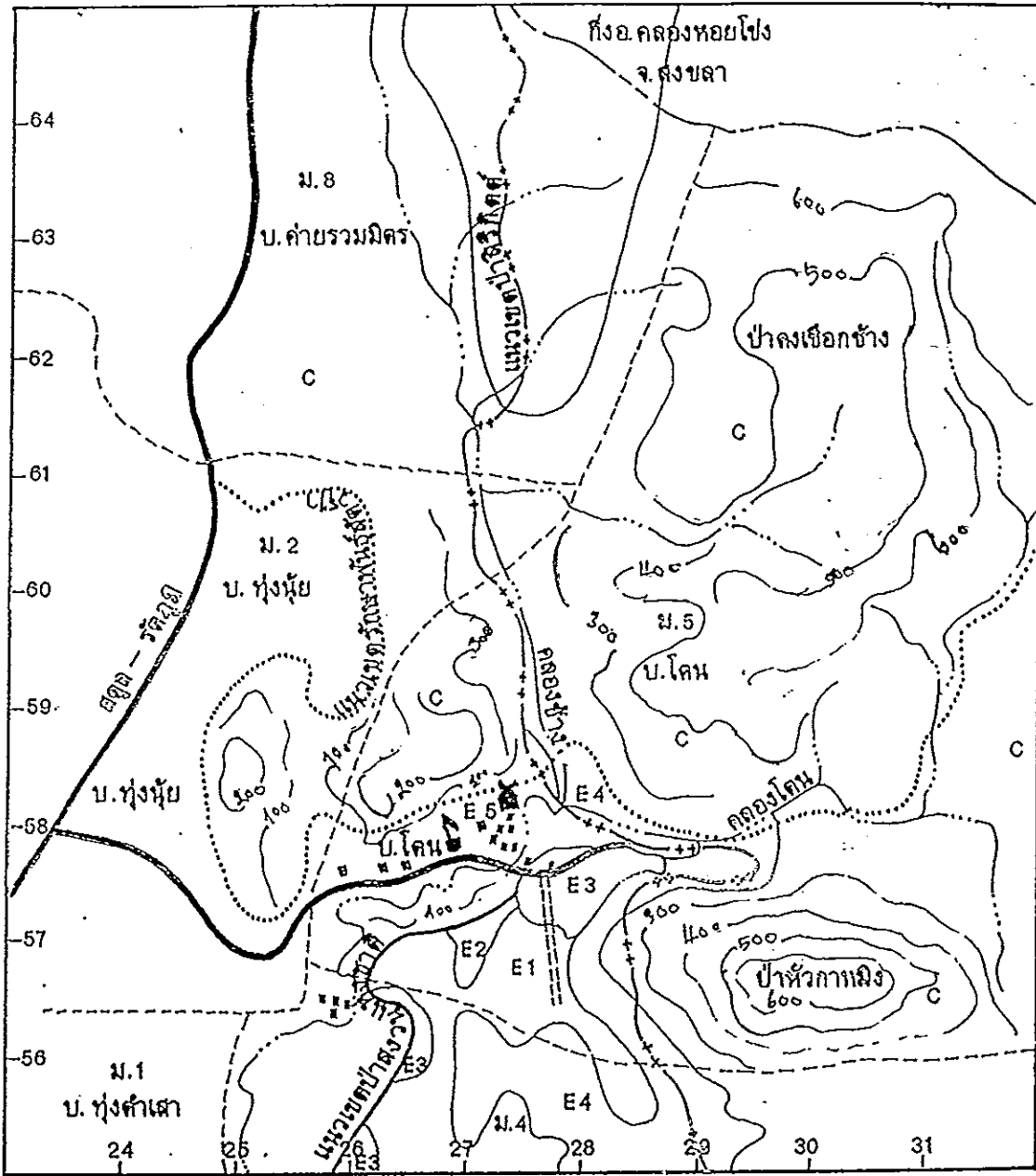

ภาพประกอบ 5 แผนที่แสดงที่ตั้งบ้านน้ำหრაและเขตการถือครองในพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติ

ที่มา : กรมป่าไม้, 2534.

สัญลักษณ์ 1000 500 0 1000 2000 Meters Unit

- C เขตอนุรักษ์ ชาวบ้านใช้ประโยชน์จากป่าและเป็นพื้นที่ทำกินบางส่วน
- E₁ เขตเศรษฐกิจให้ สปก. ดำเนินการปฏิรูปที่ดิน
- E₂ เขตเศรษฐกิจกันออกได้เป็นพื้นที่ป่า
- E₃ บริเวณ นส.3 หรือ สค.1 ในเขตป่า
- E₄ เขตยังมีปัญหาเรื่องกรรมสิทธิ์
- ..... ถนนลูกรัง
- ..... ขอบเขตหมู่บ้าน
- ถนนลาดยาง
- โรงเรียน
- บริเวณที่ตั้งครัวเรือน
- คลองหรือลำห้วย
- มัสยิด
- เส้นชั้นความสูง

ภาพประกอบ 6 แผนที่แสดงที่ตั้งบ้านโตนและเขตการถือครองในพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติ

ที่มา : กรมป่าไม้, 2534.

สัญลักษณ์

1000 500 0 1000 2000 Meters units

C	เขตอนุรักษ์ ชาวบ้านใช้ประโยชน์จากป่าและเป็นพื้นที่ทำกินบางส่วน		โรงเรียน
E ₁	เขตเศรษฐกิจให้ สปก. ดำเนินการปฏิรูปที่ดิน		บริเวณที่ตั้งครัวเรือน
E ₂	เขตเศรษฐกิจกันออกไว้เป็นพื้นที่ป่า		คลองหรือลำห้วย
E ₃	บริเวณ นส.3 หรือ สค.1 ในเขตป่า		มัสยิด
E ₄	เขตยังมีปัญหาเรื่องกรรมสิทธิ์		เส้นชั้นความสูง
E ₅	พื้นที่หมู่บ้านอยู่นอกเขตป่าสงวนแห่งชาติ		
.....	ขอบเขตหมู่บ้าน		

3. ลักษณะประชากร

3.1 บ้านน้ำหยา

ในปี พ.ศ.2538 บ้านน้ำหยา มีประชากรทั้งสิ้น 687 คน เป็นชาย 329 คน และเป็นหญิง 358 คน จากจำนวนครัวเรือนทั้งหมด 147 ครัวเรือน นับถือศาสนาพุทธประมาณร้อยละ 60 อิสลามประมาณร้อยละ 40 ชาวไทยอิสลามได้เข้ามาอยู่ในพื้นที่นี้มานานแล้วได้ย้ายออกไป และได้กลับมาอยู่ใหม่ในช่วงเดียวกันกับกลุ่มไทยพุทธที่ได้เข้ามาเมื่อประมาณ 30 ปีมานี้เอง โดยส่วนใหญ่มาจากครอบครัวชาววาทียากจนมีที่ดินทำกินน้อยหรือไม่มี จากจังหวัดพัทลุง เป็นส่วนใหญ่ รองลงมาก็เป็นจังหวัดสงขลาและจากนครศรีธรรมราชและอำเภอใกล้เคียงในจังหวัดสตูล การอพยพเข้ามาของกลุ่มคนในระยะหลังจะเข้ามาหมู่บ้านน้ำหยา มากกว่าบ้านโตน เป็นเพราะว่าประชากรในหมู่บ้านน้ำหายายังมีความหนาแน่นต่ำกว่า และยังมีที่ดินที่เหมาะสมในการปลูกยางพาราเพียงพอ และการควบคุมการใช้ที่ดินไม่เข้มงวด

3.2 บ้านโตน

ในปี พ.ศ.2538 มีประชากรทั้งสิ้น 634 คน เป็นชาย 316 คน เป็นหญิง 318 คน จากจำนวนครัวเรือนทั้งหมด 114 ครัวเรือน นับถือศาสนาอิสลามทั้งหมด การอพยพเข้ามาในปัจจุบันจำกัดกว่าบ้านน้ำหยามาก เนื่องจากการควบคุมการใช้ที่ดินของรัฐ การมีการตั้งถิ่นฐานมานานแล้วและไม่ได้มีการย้ายออก มีความหนาแน่นประชากรสูงกว่า รวมทั้งมีความลาดชันสูง

4. สภาพภูมิอากาศ

ภูมิอากาศเป็นแบบมรสุมเขตร้อน มีปริมาณน้ำฝนเฉลี่ยตลอดปี 2170.7 มิลลิเมตร จำนวนฝนตกเฉลี่ยตลอดปี 163 วัน เดือนที่ฝนตกสูงสุดในรอบปี คือเดือนกันยายน มีปริมาณน้ำฝนถึง 357.2 มิลลิเมตร เดือนที่แล้งที่สุดในรอบปีคือเดือนมกราคม มีปริมาณน้ำฝนเฉลี่ยเพียง 7.5 มิลลิเมตร ซึ่งในช่วงนี้ได้รับอิทธิพลจากลมมรสุมตะวันออกเฉียงใต้ ซึ่งเป็นช่วงฤดูร้อน เดือนที่มีจำนวนวันฝนตกมากที่สุดคือเดือนกันยายน มีจำนวนวันฝนตกถึง 22 วัน และเดือนที่มีจำนวนวันฝนตกน้อยที่สุดคือเดือนมกราคม มีฝนตกอยู่เพียง 2 วัน (ตาราง 4)

อุณหภูมิเฉลี่ยในช่วงระยะเวลาตั้งแต่ปี พ.ศ.2524-2536 สูงสุดเท่ากับ 28.5 องศาเซลเซียสในเดือนมีนาคมและเดือนเมษายน อุณหภูมิเฉลี่ยต่ำสุด 26.7 องศาเซลเซียสในเดือนตุลาคม และมีอุณหภูมิเฉลี่ยตลอดปีเท่ากับ 27.5 องศาเซลเซียส และเมื่อพิจารณาถึงความแตกต่างระหว่างอุณหภูมิเฉลี่ยสูงสุดและอุณหภูมิต่ำสุดนั้นพบว่ามีความแตกต่างกันเพียง 1.8 องศาเซลเซียส ด้วยเหตุนี้เองจึงอาจสรุปได้ว่ามีอุณหภูมิเฉลี่ยค่อนข้างสม่ำเสมอตลอดปี (ตาราง 4)

ความชื้นสัมพัทธ์ในคาบ 12 ปี จังหวัดสตูลมีความชื้นสัมพัทธ์เฉลี่ยตลอดปีเท่ากับ ร้อยละ 79 มีความชื้นสัมพัทธ์เฉลี่ยสูงสุดเท่ากับร้อยละ 85 ในเดือนกันยายนและเดือนตุลาคม และมีความชื้นสัมพัทธ์เฉลี่ยต่ำสุดเท่ากับร้อยละ 68 ในเดือนกุมภาพันธ์ (ตาราง 4)

ตาราง 4 แสดงปริมาณน้ำฝน ความชื้นสัมพัทธ์ อุณหภูมิเฉลี่ยระหว่างปี พ.ศ. 2524-2536 ของจังหวัดสตูล

เดือน	ปริมาณน้ำฝน เฉลี่ย (มม.)	จำนวนวัน ฝนตก (วัน)	ความชื้น สัมพัทธ์เฉลี่ย (%)	อุณหภูมิ (°C)		
				เฉลี่ยสูงสุด	เฉลี่ยต่ำสุด	เฉลี่ย
ม.ค.	7.5	2.0	69	28.3	25.9	7.3
ก.พ.	33.8	2.9	68	29.3	26.6	27.9
มี.ค.	82.3	8.2	71	30.1	26.8	28.5
เม.ย.	178.4	13.4	77	30.0	26.4	28.5
พ.ค.	272.5	19.5	83	29.5	26.0	27.9
มิ.ย.	176.5	14.1	82	29.2	25.7	27.9
ก.ค.	262.4	16.1	83	28.6	25.0	27.2
ส.ค.	222.0	16.2	82	28.7	25.0	27.3
ก.ย.	357.2	22.0	85	28.2	24.9	26.8
ต.ค.	298.4	21.8	85	28.3	24.9	26.7
พ.ย.	212.7	17.2	82	28.2	25.0	26.9
ธ.ค.	67.0	9.2	75	28.2	25.0	26.9
รวม	2170.7	163.0	79	28.9	25.6	27.5

ที่มา : สถานีตรวจอากาศจังหวัดสตูล, 2538.

จากลักษณะภูมิประเทศ และแหล่งน้ำธรรมชาติ มีผลต่อการใช้ที่ดินเพื่อการเกษตรและผลผลิตจากป่าของบ้านน้ำหาราและบ้านโตน พื้นที่นาจะถูกจำกัดโดยพื้นที่ราบเล็ก ๆ ระหว่างหุบเขาไม่สามารถขยายตัวออกไปได้ พื้นที่จึงเหมาะสมต่อการปลูกยางพาราและไม้ผลหรือพืชไร่ แต่ปริมาณน้ำฝนมีปริมาณค่อนข้างมาก เนื่องจากได้รับลมมรสุมทั้งสองด้าน และมีภูเขาล้อมรอบ เป็นสาเหตุให้จำนวนวันกรีดยางต่อปีค่อนข้างต่ำกว่าที่อื่น ๆ จึงน่าจะเหมาะสมในการปลูกไม้ผลมากกว่า

5. เขตนิเวศทรัพยากรและการเปลี่ยนแปลง

จากการสำรวจการใช้ประโยชน์ที่ดินพร้อมกับเกษตรกรในพื้นที่ศึกษา ตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบันโดยการแปลภาพถ่ายทางอากาศ และทำการสำรวจข้อมูลในภาคสนามและสัมภาษณ์เกษตรกร เพื่อตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลโดยตัวผู้วิจัยเองอีกครั้งหนึ่ง พบว่า กิจกรรมการใช้ประโยชน์ที่ดินบางประเภทเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว เช่น การทำสวนยางพารา สวนผลไม้ และกิจกรรมการใช้ประโยชน์ที่ดินบางประเภทได้ลดน้อยลงและหมดไป ได้แก่ การบุกเบิกป่าเพื่อทำไร่ และทำนา

เขตนิเวศทรัพยากรในพื้นที่ศึกษา สามารถจัดแบ่งออกได้เป็น 3 เขตใหญ่ ๆ และในแต่ละเขตใหญ่สามารถจัดแบ่งออกเป็นเขตย่อย ๆ ได้อีกดังนี้

5.1 การเปลี่ยนแปลงเขตนิเวศทรัพยากรที่บ้านน้ำหรา

5.1.1 เขตพื้นที่เขาและภูเขาสูงชัน

เป็นบริเวณที่มีความลาดชันของพื้นที่มากกว่าร้อยละ 35 ขึ้นไป เป็นที่ลาดชันเชิงชันความสูง 400 - 600 เมตรจากระดับน้ำทะเล ประกอบด้วยหินชนิดต่าง ๆ มีเศษหินและหินไหลอยู่ทั่วไป ดินที่พบในพื้นที่ดังกล่าวมีทั้งดินลึกและดินตื้น เป็นดินระบายน้ำดี ลักษณะของเนื้อดินและความอุดมสมบูรณ์ของดินตามธรรมชาติต่ำ แล้วแต่ชนิดของหินต้นกำเนิดของดินบริเวณนั้น ๆ พื้นที่ไม่เหมาะสมต่อการเกษตร ที่นี่ยังปกคลุมไปด้วยป่าไม้ที่อุดมสมบูรณ์ มีบางส่วนได้ถูกบุกเบิกเพื่อปลูกข้าวไร่ ทำไร่ ยางพาราและไม้ผล เนื่องจากการอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานของประชากรที่ผ่านมา ส่วนใหญ่ใช้ปลูกยางพารามีทั้งยางอายุมากและยางอายุน้อย บางส่วนก็เป็นป่าผสมยางพารา และบางส่วนมีสภาพเป็นป่าไผ่มีหญ้าไผ่ขึ้น และมีไม้ขนาดเล็กขึ้นอยู่ทั่ว ๆ ไป ซึ่งบริเวณเหล่านี้ได้ผ่านการทำไร่มาก่อนหน้านี้แล้ว เขตนิเวศนี้เป็นแหล่งต้นน้ำลำธารที่ชุมชนในหมู่บ้านได้ใช้น้ำในการอุปโภคและบริโภค มีการใช้ผลผลิตจากป่าทั้งเพื่อใช้สอย บริโภคและทั้งเป็นรายได้หลักและรายได้เสริมของครัวเรือน (ภาพประกอบ 7)

5.1.1.1 ป่าสมบูรณ์หรือป่าแก่

พื้นที่ส่วนใหญ่จะอยู่ทางด้านเหนือของหมู่บ้าน ซึ่งเป็นป่าผืนใหญ่ เป็นเทือกเขาลดชันชันชัน ส่วนบริเวณอื่น ๆ ของหมู่บ้านทั้งทางด้านตะวันออก ด้านตะวันตกตอนกลางของหมู่บ้าน พื้นที่ป่าสมบูรณ์ยังคงเหลืออยู่ตามสันเขาสูงชัน ประกอบด้วยหินพื้นหินไหล อยู่กระจัดกระจาย ซึ่งลักษณะภูเขาเป็นลูก ๆ จึงยากแก่การทำการเกษตร หลังจากปี พ.ศ.2527 มีการขยายพื้นที่ป่าสมบูรณ์ทางทิศเหนือของหมู่บ้านมากขึ้น เนื่องจากมีการอพยพเข้ามาของประชากรกลุ่มใหม่ รวมทั้งผู้ที่มาอยู่ก่อนได้ขายสิทธิให้กับผู้อพยพเข้ามาใหม่ ในขณะนี้มีการ

ตัดเส้นทางเข้าไปทำไม้ขององค์การอุตสาหกรรมป่าไม้ โดยเฉพาะกลุ่มบ้านเขาวง ซึ่งอยู่ทางด้านเหนือสุดของหมู่บ้าน

5.1.1.2 ป่าผสมยางพารา

มีลักษณะเป็นยางพาราผสมป่าทั้งยางอายุมากที่กรีตได้แล้วและยางอายุน้อยยังกรีตไม่ได้ มีทั้งยางพันธุ์พื้นเมืองและยางพันธุ์ดี ซึ่งเป็นการบุกเบิกจับจองเพื่อเอาที่ดิน การปลูกส่วนใหญ่ไม่เต็มแปลงมียางและป่าไผ่ระวมอยู่ด้วย แต่การบุกเบิกมีการถางและเผาทำไร่มาก่อน การปลูกจะปลูกด้วยตนเอง ขาดการส่งเสริมจากหน่วยงานของรัฐ ปัจจุบันบริเวณนี้ถูกจำแนกเป็นเขตป่าอนุรักษ์ทั้งหมด และไม่อยู่ในโครงการปฏิรูปที่ดิน แม้ว่าเคยได้ สทก. มาก่อนหรือชาวบ้านได้ทำประโยชน์แล้ว แต่ในช่วงปี พ.ศ.2538 จะลดลงเพราะไม่สามารถขยายพื้นที่ป่าสมบูรณ์ได้

5.1.1.3 ป่าเสื่อมโทรมหรือป่าไผ่

เป็นพื้นที่ที่ถูกบุกเบิกแผ้วถางป่าสมบูรณ์เพื่อใช้ประโยชน์ในการทำไร่เพื่ออ้างสิทธิ์ในที่ดินในการขยายพื้นที่ขึ้นไปตามหัวไร่ปลายสวนหรือที่ไกล ๆ ออกไปจากหมู่บ้าน บางพื้นที่ได้ปลูกยางพารามาแล้ว แต่ถูกไฟไหม้หรือปลูกแล้วยางตาย มีหญ้าและป่าขึ้นเป็นสภาพป่าไผ่ ขาดการดูแลเอาใจใส่เนื่องจากขาดความมั่นใจในการลงทุนบริเวณนี้หรือมีทุนน้อย ในปัจจุบันบริเวณบางส่วนพื้นที่ป่าเริ่มฟื้นตัวและเป็นป่าหญ้าเป็นจำนวนมาก ชาวบ้านได้ใช้ประโยชน์จากดอกหญ้าไม้ซึ่งเป็นแหล่งรายได้เสริมของครัวเรือนในช่วงอย่างผลัดใบ แต่พื้นที่จะลดลงเทียบกับปี พ.ศ.2527 เพราะราษฎรหยุดถางป่าสมบูรณ์ (ภาพประกอบ 7)

5.1.1.4 ไม้ผลไม้ยืนต้นผสมป่า

มีอยู่เป็นหย่อม ๆ บริเวณใกล้ลำธาร มีการปลูกไม้ผลหลายชนิด แต่ชาวบ้านยังขาดเงินทุนและขาดความมั่นใจในการลงทุนบริเวณนี้ เนื่องจากถูกจำแนกเป็นเขตอนุรักษ์ ชาวบ้านจะทยอยปลูกเท่าที่จะหาพันธุ์ได้และทุนที่มีอยู่ เริ่มมีการปลูกไม้ผลไม้ยืนต้นผสมป่ากันมากในช่วง 3 ปีที่ผ่านมา

5.1.1.5 ยางพารา

ส่วนใหญ่เป็นการปลูกยางพาราพันธุ์ส่งเสริมและใช้เงินทุนในการใช้ปุ๋ยและสารเคมีกำจัดวัชพืช เนื่องจากมีความมั่นใจเกิดขึ้นเกี่ยวกับการใช้ที่ดิน เพราะมีการตั้งป่าชุมชน ทำให้มีความมั่นใจมากขึ้นเพราะมีองค์กรชาวบ้านในการประสานกับทางราชการ มีการถางพื้นที่ป่าไผ่ซึ่งได้บุกเบิกป่าสมบูรณ์มาก่อนหน้านี้เพื่อปลูกยางพารา แปลงยางในเขตนี้ยางเริ่มกรีตได้แล้ว

5.1.2 เขตพื้นที่ลาดเชิงเขาถึงภูเขา ความลาดชันตั้งแต่ร้อยละ 12-35 ลักษณะของเนื้อดินเป็นดินร่วนเหนียวปนทรายและดินร่วนปนดินเหนียว เป็นดินมีการระบายน้ำดี ค่าความเป็นกรดเป็นด่างประมาณ 5.0 - 5.5 ปัจจุบันพื้นที่ส่วนใหญ่ใช้ในการปลูกยางพารา ไม้ผลไม้ยืนต้นข้าวเป็นบางส่วน สำหรับพืชไร่และพืชผักส่วนมากจะปลูกเป็นพืชแซมในแปลงยางพาราในช่วงอายุ 1 - 3 ปี (ภาพประกอบ 7)

5.1.2.1 ป่าสมบูรณ์ ในเขตนี้จะเหลือเป็นส่วนน้อยแล้ว ป่าถูกแผ้วถางอย่างรวดเร็วหลังจากปี พ.ศ.2515 พื้นที่ถูกแผ้วถางเพื่อทำไร่แล้วถูกแทนที่ด้วยการปลูกยางพารา

5.1.2.2 ป่าผสมยางพารา พื้นที่ถูกแผ้วถางเพื่อทำไร่แล้วแทนที่ด้วยการปลูกยางพารา ส่วนใหญ่จะอยู่บริเวณเชิงเขาถึงไหล่เขา ยางพาราส่วนมากเป็นยางพื้นเมืองปลูกเพื่ออ้างสิทธิ์ในที่ดินซึ่งยังไม่ได้เปลี่ยนมาเป็นยางพันธุ์ดีมีสภาพเป็นป่ายังมีไม้ยืนต้น ได้แก่ สะตอเนียง หรือไม้อื่น ๆ ปะปนอยู่ด้วย มีบางส่วนที่เป็นยางเพิ่งปลูกใหม่ยังกรีดไม่ได้ที่ปลูกอ้างสิทธิ์เพื่อเอาที่ มีไม้อื่น ๆ ปะปนอยู่ด้วย ในปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงน้อย พื้นที่ถูกเปลี่ยนไปปลูกยางพันธุ์ส่งเสริมกันมากขึ้น

5.1.2.3 ป่าเสื่อมโทรมหรือป่าไผ่ ซึ่งพบอยู่ทั่วไป เป็นหย่อม ๆ บริเวณไหล่เขาช่วงต่อระหว่างเขตนิเวศพื้นที่เขาและภูเขาสูงชัน เป็นที่หัวไร่ปลายสวนติดต่อกับป่าสมบูรณ์ที่ชาวบ้านอ้างสิทธิ์อยู่ มีการเร่งถางเพื่ออ้างสิทธิ์ในที่ดินในช่วงที่ผ่านมา บางแปลงก็ปลูกยางพาราทิ้งไว้ แต่การดูแลไม่ทั่วถึงหรือขาดทุนทรัพย์ ยางที่ปลูกได้ตายไปบ้าง หรือถูกไฟไหม้ในบางปีสภาพพื้นที่มีไม้ขนาดเล็ก ไม้ไผ่และหญ้าอื่น ๆ ชาวบ้านได้ใช้ประโยชน์จากดอกหญ้าไผ่ในการทำไม้กวาด

5.1.2.4 ยางพารา ซึ่งมีลักษณะเป็นสวนเป็นที่ลาดเชิงเขา ลักษณะพื้นที่เป็นลูกคลื่นลอนลาดถึงลอนลูกคลื่นลอนชัน เริ่มปลูกยางตอนเข้ามาตั้งถิ่นฐานในช่วงแรก ๆ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นยางพื้นเมืองหลังจากนั้นจึงได้เปลี่ยนเป็นยางพันธุ์ดี ส่วนใหญ่ได้รับทุนสนับสนุนจากกองทุนสงเคราะห์การทำสวนยาง มีบ้างที่ปลูกด้วยตนเอง ซึ่งจะมีทั้งยางอายุมากที่กรีดได้แล้วหรือยางแก่ที่จะเปลี่ยนปลูกใหม่ และยางเล็กที่ยังกรีดไม่ได้ และปัจจุบันจากภาพถ่าย ปี พ.ศ.2538 ได้ปลูกยางพาราแทนที่ในพื้นที่ป่าเสื่อมโทรมหรือป่าไผ่หรือแทนที่เป็นป่าผสมยางพารา

5.1.2.5 ไม้ผลไม้ยืนต้นผสม ส่วนใหญ่จะเป็นไม้ผลผสมอายุน้อย และเริ่มปลูกไม้ผลเชิงเดี่ยว ได้แก่ เงาะ ทุเรียน หรือปลูกผสมประมาณ 2 - 3 ชนิด เริ่มมีการเปลี่ยนพื้นที่ยางพาราเป็นสวนผลไม้ทั้งที่ปลูกเองและได้รับทุนสนับสนุนจากกองทุนสงเคราะห์การทำสวนยางในพื้นที่ ๆ เหมาะสมใกล้แหล่งน้ำ

5.1.3 เขตพื้นที่ที่ถูกคลื่นลอนลาดถึงราบ ความลาดชันโดยทั่วไปร้อยละ 0-12 ส่วนที่เป็น ลูกคลื่นลอนลาดประกอบไปด้วยชุดดินนาทอน ชุดดินปากจั่น ชุดดินคองหงส์ และดินตะกอนหลาย ชนิดปะปนกัน เป็นดินร่วนปนทรายและดินร่วนปนดินเหนียว มีการระบายน้ำดีถึงดีปานกลาง ส่วนที่ค่อนข้างราบถึงราบ ประกอบไปด้วยชุดดินวังตง ชุดดินแกลง ซึ่งจะเป็นดินเหนียว มีการ ระบายน้ำเลวซึ่งเดิมเป็นพื้นที่ทำนา ในปัจจุบันใช้ปลูกยางพาราและไม้ผลไม้ยืนต้น ผักสวนครัว ซึ่งมักจะปลูกบริเวณบ้าน หรือปลูกแซมในสวนยาง และดินพื้นที่ค่อนข้างราบถึงราบที่ได้ทำนามา ช่วงก่อนหน้านี้ได้ถูกแทนที่ด้วยยางพาราและไม้ผลเกือบหมดแล้ว เนื่องจากเป็นที่ดอน การทำนา ไม่ค่อยได้ผล (ภาพประกอบ 7)

5.1.3.1 ป่าผสมยางพารา เป็นยางพื้นเมืองอายุมาก ซึ่งมีสภาพเป็นป่ายาง มี จำพวกไม้ผลไม้ยืนต้นผสม รวมถึงไม้ใช้สอยอื่น ๆ และไม้ไผ่ ซึ่งจะปลูกโดยผู้อพยพเข้ามาตั้งถิ่น ฐานในช่วงแรก ๆ ในปี พ.ศ.2527 ยังไม่ได้ปลูกทดแทนทั้งหมด แต่ในปัจจุบันได้ปลูกทดแทนด้วย ยางพันธุ์ดีหมดแล้ว

5.1.3.2 ไม้ผลไม้ยืนต้นผสม ส่วนใหญ่จะอยู่ตามริมน้ำ ใกล้ลำธาร ลำคลอง ซึ่งมีลักษณะเป็นหุบเขาหรือที่ราบใกล้ ๆ แหล่งน้ำ ซึ่งไม้ผลดั้งเดิมจะอยู่ทางด้านทิศใต้ของหมู่บ้าน บริเวณคลองน้ำหยาเป็นบริเวณที่มีการตั้งถิ่นฐานของกลุ่มที่เข้ามาอยู่ และมาทำสวนผลไม้ในช่วงปี พ.ศ.2460 แล้วถูกย้ายออกไป ส่วนบริเวณอื่น ๆ จะเป็นการปลูกไม้ผลผสมของผู้อพยพหลังจากปี พ.ศ.2510 เป็นต้นมา ในปัจจุบันไม้ผลไม้ยืนต้นมีการพัฒนาทั้งสวนเก่าและสวนสร้างใหม่ มีทั้ง สวนผสมและสวนเชิงเดี่ยว มีการใช้ปุ๋ยเคมี สารเคมีปราบศัตรูพืช ใช้พันธุ์ดี สวนสมัยใหม่ส่วนใหญ่ ปลูกผสม 1 - 3 ชนิด โดยปลูกเป็นแถวเป็นแนว ไม่เหมือนสวนแบบดั้งเดิม แต่สวนเก่าก็ได้ปรับปรุง โดยการปลูกซ่อมแซมด้วยพันธุ์ดีเช่นกัน

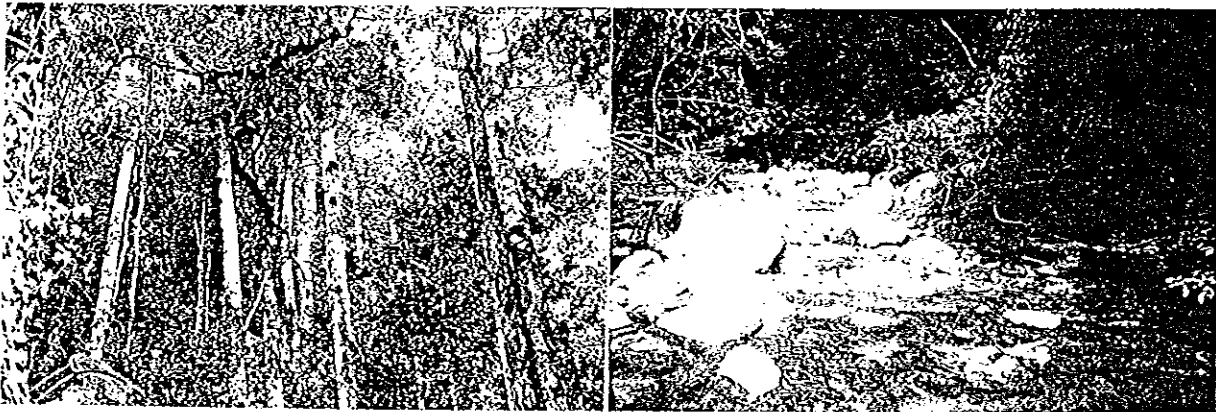
5.1.3.3 ป่าไผ่หรือป่าเสื่อมโทรม พื้นที่บริเวณนี้ได้ผ่านการบุกเบิกแผ้วถางเพื่อ การทำไร่มาแล้ว และแทนที่ด้วยการปลูกยางพารา แต่จากการสอบถามได้เกิดไฟไหม้บ่อยครั้งทำ ให้กลายเป็นสภาพป่าไผ่ ในปัจจุบันได้มีการปลูกป่าสน้ำผึ้งและยางพาราหมดแล้ว

5.1.3.4 นาข้าว ในช่วงก่อนหน้านี้ได้มีการทำนาบริเวณที่ราบใกล้ ๆ ลำธาร ซึ่งเป็นที่ราบเล็ก ๆ ตอนกลางของหมู่บ้าน บริเวณโรงเรียนบ้านน้ำหยาในปัจจุบัน ซึ่งเป็นน่าน้ำฝน ใช้น้ำซับจากภูเขา ปัจจุบันได้เปลี่ยนไปปลูกยางพาราและไม้ผลหมดแล้ว

5.1.3.5 ยางพารา จะมีทั้งยางพาราอายุมากที่เป็นยางแก่ ซึ่งผ่านการปลูกทดแทน มาแล้วครั้งหนึ่ง ที่จะปลูกทดแทนใหม่อีกครั้ง ซึ่งยางแก่ส่วนใหญ่จะปลูกในช่วงปี พ.ศ.2515

เป็นต้นมา และบางแปลงก็ปลูกทดแทนหลังจากปี พ.ศ.2525 เป็นส่วนใหญ่ และมีบางส่วนที่ยังเป็นยางเล็กยังกรี๊ดไม่ได้ ส่วนมากได้เปลี่ยนปลูกทดแทนเป็นยางพันธุ์ดีหมดแล้ว

5.1.3.6 ปาล์มน้ำมัน ซึ่งมีส่วนน้อยของหมู่บ้าน พื้นที่เดิมเคยผ่านการทำไร่ ทำนาและปลูกยางพารามาก่อนหน้านี้ พื้นที่ถูกไฟไหม้ ถูกทิ้งกลายเป็นป่าไผ่ และได้ปลูกปาล์มในปัจจุบันอายุประมาณ 4 ปี เริ่มให้ผลผลิตแล้ว

7.1 เขตพื้นที่เขาและภูเขาที่เป็นสภาพป่าสมบูรณ์เป็นแหล่งต้นน้ำลำธาร

7.2 เขตพื้นที่เขาและภูเขารอยต่อระหว่างป่าเสื่อมโทรมและป่าสมบูรณ์ ภาพประกอบ 7 แสดงลักษณะเขตนิเวศทรพยากรในพื้นที่บ้านน้ำหรา

7.3 เขตพื้นที่ลาดเชิงเขาถึงภูเขา

7.4 เขตพื้นที่ลูกคลื่นลอนลาดถึงราบ

ภาพประกอบ 7 แสดงลักษณะเขตนิเวศวิทยากรณีพื้นที่บ้านน้ำหยา (ต่อ)

การศึกษาการเปลี่ยนแปลงเขตนิเวศทรัพยากรบ้านน้ำหารระหว่างปี พ.ศ.2527-2538 แสดงให้เห็นการเปลี่ยนแปลงดังแสดงในภาพประกอบ 8, 9 และตาราง 5, 6 โดยมีรายละเอียด ดังนี้

ป่าสมบูรณ์หรือป่าใหญ่ ปี พ.ศ.2527 ถึงปี พ.ศ.2538 มีเฉพาะเขตพื้นที่เขาและภูเขาเท่านั้น เนื่องจากชาวบ้านได้บุกเบิกพื้นที่ป่าในพื้นที่ลูกคลื่นลอนลาดถึงราบ พื้นที่ลาดเชิงเขา เป็นพื้นที่ทำการเกษตรและตั้งถิ่นฐานจึงทำให้มีป่าสมบูรณ์ในพื้นที่ห่างไกลจากหมู่บ้านหรือบริเวณสันเขาสูงชัน

ป่าผสมยางพารา ในช่วงปี พ.ศ.2527 จะมีในเขตพื้นที่เขาและภูเขาที่ลาดเชิงเขาถึงภูเขา และลูกคลื่นลอนลาดถึงราบ เนื่องจากชาวบ้านมีการปลูกยางพาราเพื่ออ้างสิทธิ์ในที่ดิน ส่วนมากจะปลูกยางพื้นเมืองก่อน แต่ในช่วงปี พ.ศ.2538 จะมีเฉพาะในเขตพื้นที่เขาและภูเขาเท่านั้น เพราะในเขตที่ลาดเชิงเขาถึงภูเขาและลูกคลื่นลอนลาดถึงราบได้มีการส่งเสริมการปลูกยางพันธุ์ดี

ป่าเสื่อมโทรมหรือป่าไผ่ ปี พ.ศ.2527 จะมีในเขตพื้นที่เขาและภูเขาที่ลาดเชิงเขาถึงภูเขา และลูกคลื่นลอนลาดถึงราบ เนื่องจากมีการบุกเบิกพื้นที่ป่าอย่างรวดเร็วเพื่อทำไร่และปลูกยางพารา พื้นที่บางส่วนยังทำการเกษตรไม่หมดจึงกลายเป็นสภาพป่าไผ่ แต่ในช่วงปี พ.ศ.2538 ที่ลาดเชิงเขาถึงภูเขาและลูกคลื่นลอนลาดถึงราบเปลี่ยนไปเป็นพื้นที่การเกษตรยังเหลือแต่บริเวณพื้นที่เขาและภูเขาในบางบริเวณเท่านั้น

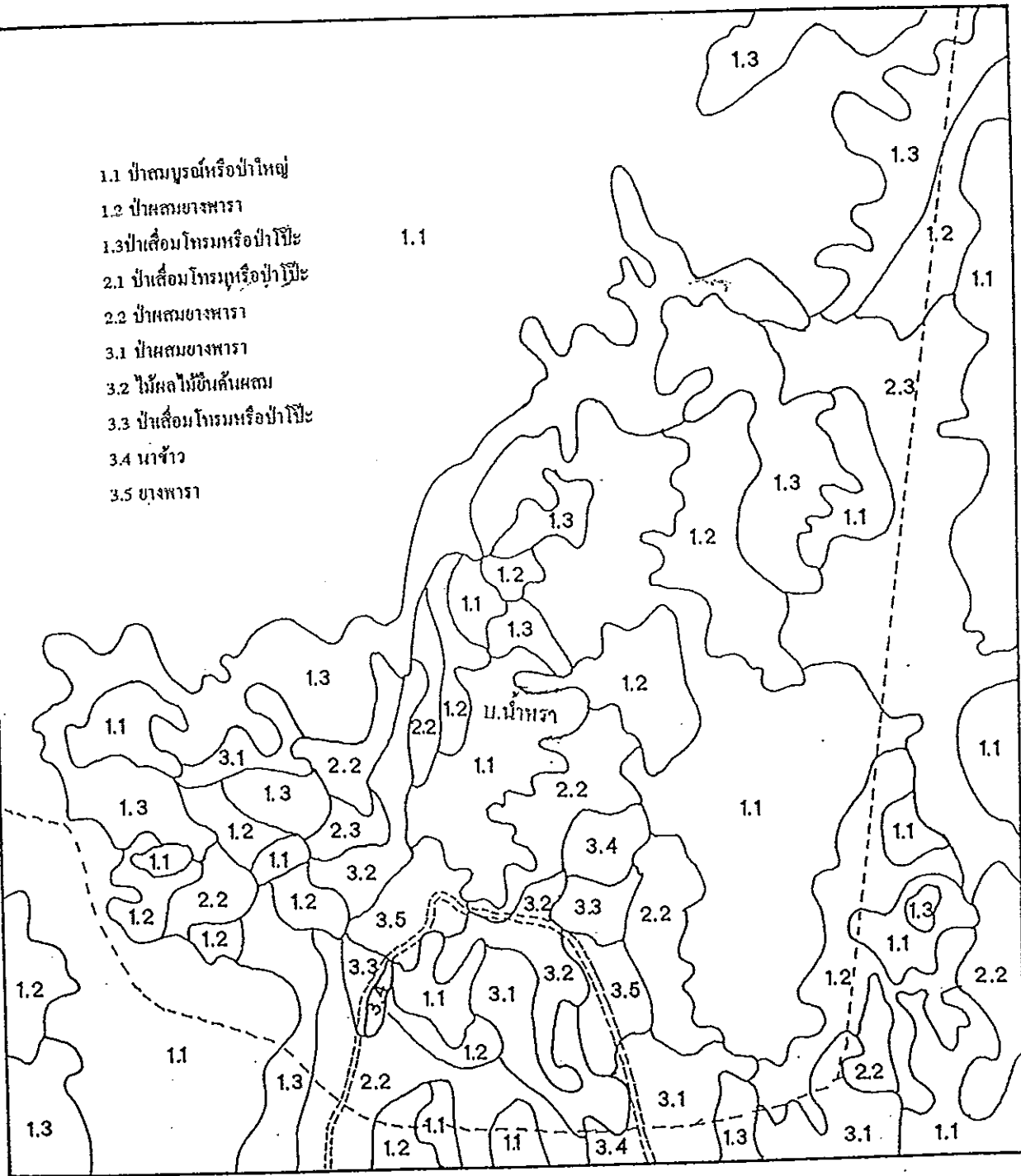
ไม้ผลไม่ยืนต้นผสม ในช่วงปี พ.ศ.2527 จะมีในเขตพื้นที่ลูกคลื่นลอนลาดถึงราบ ซึ่งจะหนาแน่นบริเวณใกล้ลำคลอง ทั้งไม้ผลแบบดั้งเดิมหลายชนิดและปลูกเพิ่มเติม และไม่ใช้สอยอื่นหลายชนิดปะปนอยู่ด้วยแต่ในช่วงปี พ.ศ.2538 จะมีในพื้นที่เขาและภูเขาด้วยเพราะมีการส่งเสริมการปลูกผสมป่าในพื้นที่เขาและภูเขา ส่วนในบริเวณลูกคลื่นลอนลาดถึงราบเปลี่ยนแปลงไปปลูกไม้ผลเชิงเดี่ยวหรือสวนผสม 1-2 ชนิดมากขึ้น

ยางพารา ในช่วงปี พ.ศ.2527 การปลูกที่เป็นพืชเชิงเดี่ยวจะมีในพื้นที่ลูกคลื่นลอนลาดถึงราบก่อน ซึ่งจะปลูกยางพันธุ์ดี แต่ในช่วงปี พ.ศ.2538 มีการปลูกยางพาราลักษณะพืชเชิงเดี่ยวในพื้นที่เขาและภูเขา ที่ลาดเชิงเขาถึงภูเขาและลูกคลื่นลอนลาดถึงราบ เพราะยางพันธุ์ดีให้ผลผลิตมากกว่า

นาข้าว ในปี พ.ศ.2527 การทำนาในพื้นที่ค่อนข้างราบถึงราบยังมีอยู่ แต่ในช่วงปี พ.ศ.2538 พื้นที่นาเปลี่ยนไปปลูกยางพาราและไม้ผลผสม เพราะว่ามีน้ำไม่เพียงพอในการทำนา

ป่าลุ่มน้ำมัน ในช่วงปี พ.ศ.2527 ยังไม่มี ในปี พ.ศ.2538 มีในพื้นที่ลูกคลื่นลอนลาดถึงราบ พื้นที่เดิมก่อนปลูกป่าลุ่มน้ำมันมีสภาพเป็นป่าไผ่หรือป่าเสื่อมโทรม

- 1.1 ป่าสมบูรณ์หรือป่าใหญ่
- 1.2 ป่าผสมยางพารา
- 1.3 ป่าเสื่อมโทรมหรือป่าไผ่
- 2.1 ป่าเสื่อมโทรมหรือป่าไผ่
- 2.2 ป่าผสมยางพารา
- 3.1 ป่าผสมยางพารา
- 3.2 ไม้ผล ไม้ยืนต้นผสม
- 3.3 ป่าเสื่อมโทรมหรือป่าไผ่
- 3.4 นาข้าว
- 3.5 ขุดพารา

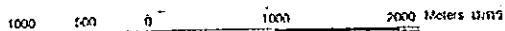

ภาพประกอบ 8 แผนที่แสดงเขตนิเวศทรัพยากร บริเวณบ้านน้ำท่าปี พ.ศ.2527

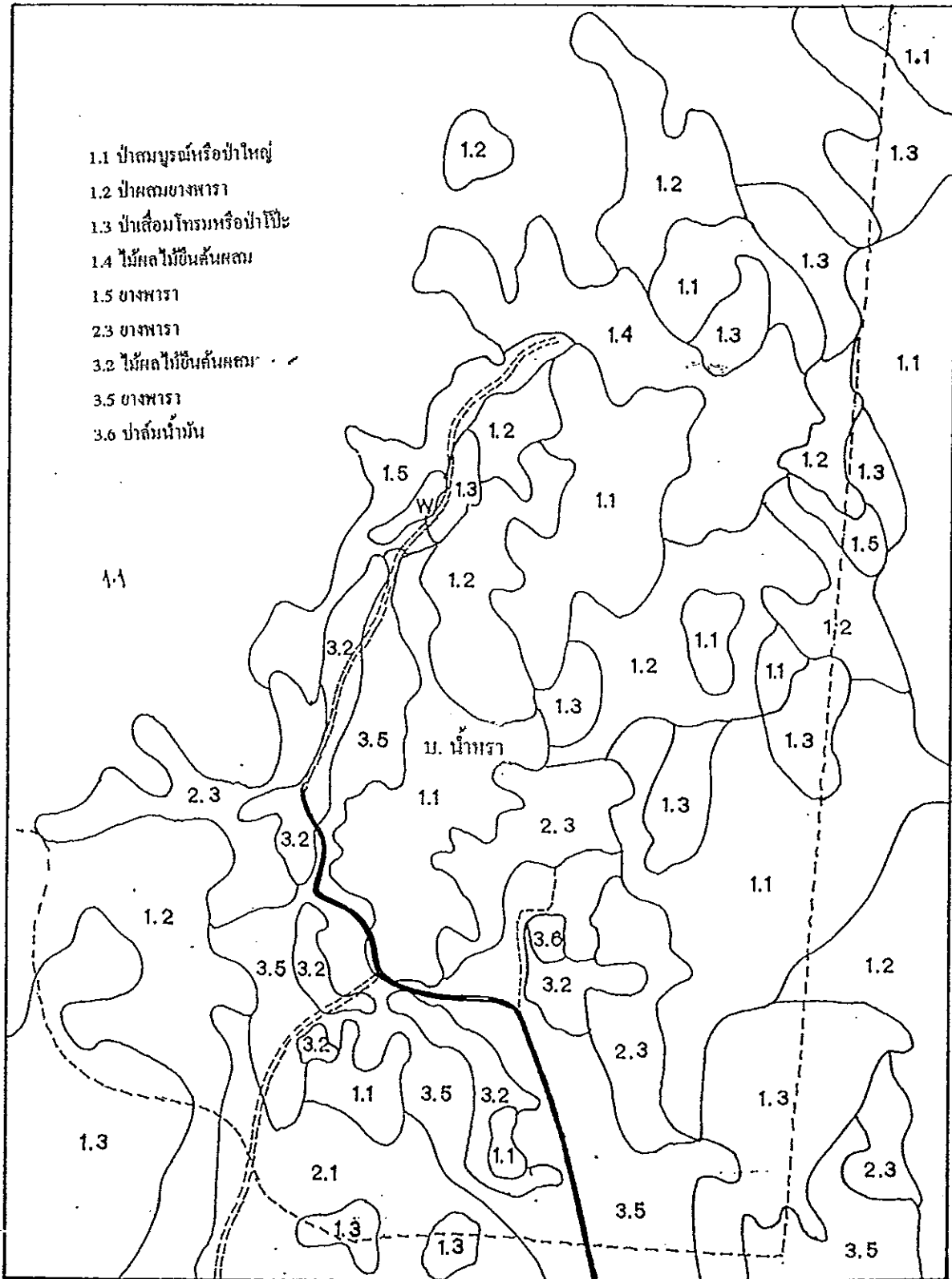
ที่มา : แปลภาพถ่ายทางอากาศ 1 : 15,000 ปี พ.ศ.2527 โดยผู้วิจัยย่อลง 80%

----- ขอบเขตพื้นที่หมู่บ้าน

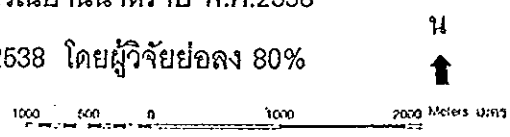
===== ถนนลูกรัง

ภาพประกอบ 9 แผนที่แสดงเขตนิเวศวิทยากร บริเวณบ้านน้ำพาราปี พ.ศ.2538

ที่มา : แปลภาพถ่ายทางอากาศ 1 : 15,000 ปี พ.ศ.2538 โดยผู้วิจัยย่อลง 80%

- ขอบเขตพื้นที่หมู่บ้าน
- ถนนลูกรัง
- ถนนลาดยาง

ตาราง 5 การเปลี่ยนแปลงเขตนิเวศทรัพยากรจากการแปลสภาพ่ายทางอากาศในช่วงเวลาต่าง ๆ
ของบ้านน้ำหวานและบ้านโตน

เขตนิเวศ ทรัพยากร	บ้านน้ำหวาน		บ้านโตน	
	พ.ศ.2527	พ.ศ.2538	พ.ศ.2516	พ.ศ.2527
1. บริเวณ พื้นที่เขา และภูเขา	1.1 ป่าสมบูรณ์ หรือป่าใหญ่ 1.2 ป่าผสม ยางพารา 1.3 ป่าเสื่อมโทรม หรือป่าไผ่	1.1 ป่าสมบูรณ์ หรือป่าใหญ่ 1.2 ป่าผสม ยางพารา 1.3 ป่าเสื่อมโทรม หรือป่าไผ่ 1.4 ไม้ผลไม้ยืนต้น ผสม 1.5 ยางพารา	1.1 ป่าสมบูรณ์ หรือป่าใหญ่ 1.2 ป่าผสม ยางพารา 1.3 ป่าเสื่อมโทรม หรือป่าไผ่ 1.4 ไม้ผลไม้ยืนต้น ผสม	1.1 ป่าสมบูรณ์ หรือป่าใหญ่ 1.2 ป่าผสม ยางพารา 1.3 ป่าเสื่อมโทรม หรือป่าไผ่ 1.4 ไม้ผลไม้ยืนต้น ผสม
2. บริเวณ พื้นที่ลาด เชิงเขาถึง ภูเขา	2.1 ป่าเสื่อมโทรม หรือป่าไผ่ 2.2 ป่าผสม ยางพารา	2.1 - 2.2 - 2.3 ยางพารา	2.1 ป่าเสื่อมโทรม หรือป่าไผ่ 2.2 ป่าผสม ยางพารา 2.3 ยางพารา 2.4 ไม้ผลไม้ยืนต้น ผสม	2.1 ป่าเสื่อมโทรม หรือป่าไผ่ 2.2 ป่าผสม ยางพารา 2.3 ยางพารา 2.4 ไม้ผลไม้ยืนต้น ผสม
3. บริเวณ พื้นที่ลูก คลื่นลอน ลาดถึง ราบ	3.1 ป่าผสม ยางพารา 3.2 ไม้ผลไม้ยืนต้น ผสม 3.3 ป่าเสื่อมโทรม หรือป่าไผ่ 3.4 นาข้าว 3.5 ยางพารา	3.1 - 3.2 ไม้ผลไม้ยืนต้น ผสม 3.3 - 3.4 - 3.5 ยางพารา 3.6 ปาล์มน้ำมัน	3.1 - 3.2 ไม้ผลไม้ยืนต้น ผสม 3.3 - 3.4 นาข้าว 3.5 ยางพารา	3.1 - 3.2 ไม้ผลไม้ยืนต้น ผสม 3.3 - 3.4 นาข้าว 3.5 ยางพารา

ตาราง 6 ผลการแปลภาพถ่ายทางอากาศแสดงให้เห็นการเปลี่ยนแปลงเขตนิเวศทรัพยากร
บ้านน้ำทราย ระหว่างปี พ.ศ.2527-2538

เขตย่อย	เขตใหญ่		
	พื้นที่เขาและภูเขา	ที่ลาดเชิงเขาถึงภูเขา	ถูกคลื่นลอนลาดถึงราบ
1. ป่าสมบูรณ์หรือป่าใหญ่			
พ.ศ.2527	/	-	-
พ.ศ.2538	/	-	-
2. ป่าผสมยางพารา			
พ.ศ.2527	/	/	/
พ.ศ.2538	/	-	-
3. ป่าเสื่อมโทรมหรือป่าเปื้อะ			
พ.ศ.2527	/	/	/
พ.ศ.2538	/	-	-
4. ไม้ผลไม้ยืนต้นผสม			
พ.ศ.2527	-	-	/
พ.ศ.2538	/	-	/
5. ยางพารา*			
พ.ศ.2527	-	-	/
พ.ศ.2538	/	/	/
6. ป่าสนน้ำมัน			
พ.ศ.2527	-	-	-
พ.ศ.2538	-	-	/
7. นาข้าว			
พ.ศ.2527	-	-	/
พ.ศ.2538	-	-	-

หมายเหตุ / แสดงว่ามีพื้นที่ดังกล่าวในช่วงปีที่ระบุ

* หมายถึง ยางพาราที่ปลูกเป็นพืชเชิงเดี่ยว

5.2 การเปลี่ยนแปลงเขตนิเวศทรัพยากรที่บ้านโตน

5.2.1 เขตพื้นที่เขาและภูเขาสูงชัน

เป็นบริเวณที่มีความลาดชันมากกว่าร้อยละ 35 ลักษณะดินผืนแปรไปตามชนิดของดิน ซึ่งมีทั้งที่เป็นดินต้นและดินลึก บางแห่งจะมีหินโผล่มาก ง่ายต่อการชะล้างพังทลายของดิน ไม่เหมาะสมที่จะนำมาใช้ในการเกษตร ซึ่งอยู่ในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า แต่พื้นที่ส่วนใหญ่ปกคลุมไปด้วยป่าไม้ที่อุดมสมบูรณ์ มีบางส่วนชาวบ้านได้บุกเบิกเป็นพื้นที่ทำไร่ในอดีต แล้วถูกแทนที่ด้วยยางพารา ซึ่งส่วนใหญ่เป็นยางพันธุ์พื้นเมือง มีสภาพเป็นป่ายาง ในปัจจุบันทางเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าไม่ให้ปลูกทดแทน ป่าเริ่มฟื้นตัวแล้ว และบางส่วนมีสภาพเป็นป่าไผ่ ป่าเริ่มฟื้นตัวแล้วเช่นเดียวกัน เขตนิเวศนี้เป็นแหล่งกำเนิดต้นน้ำที่สำคัญคือ คลองช้างและคลองโตน และชาวบ้านได้ใช้ประโยชน์ผลผลิตจากป่ามาตั้งแต่อดีต

5.2.1.1 ป่าสมบูรณ์ พื้นที่ส่วนใหญ่อยู่ทางด้านตะวันออกของหมู่บ้านประกอบไปด้วยภูเขาสลับซับซ้อนและสูงชัน เป็นป่าที่ประกอบด้วยพันธุ์ไม้ที่ไม่ผลัดใบลักษณะเป็นป่าดงดิบ มีสภาพที่ชุ่มชื้นมาก มีการขยายพื้นที่เพื่อบุกเบิกพื้นที่ทำการเกษตรเป็นจำนวนมากหลังจากประกาศเป็นเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าปี พ.ศ.2520 การขยายพื้นที่ป่าสมบูรณ์ลดลง แต่ในส่วนที่เป็นป่าสงวนแห่งชาติห้วยกาหมิงยังมีการขยายพื้นที่ป่าสมบูรณ์อยู่ แต่หลังจากปี พ.ศ.2534 มีการประกาศเป็นป่าสิริกิติ์ ทำให้การขยายพื้นที่ป่าสมบูรณ์ลดลงอย่างสิ้นเชิง เพราะมีการเข้มงวดจากเจ้าหน้าที่ป่าไม้

5.2.1.2 ป่าผสมยางพารา ส่วนมากเป็นยางพันธุ์พื้นเมืองปลูกเพื่ออ้างสิทธิ์ในที่ดิน มีสภาพเป็นป่ายางยังไม่ได้เปลี่ยนเป็นยางพันธุ์ดี ส่วนมากจะอยู่ในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าทางด้านตะวันออกของคลองช้าง อายุยางส่วนใหญ่ 25 ปีขึ้นไป เพราะทางเจ้าหน้าที่ป่าไม้ไม่ให้ปลูกทดแทน และมีความเข้มงวดมาก หลังจากปี พ.ศ.2532 เป็นต้นมา แต่ให้เข้าไปใช้ประโยชน์ได้

5.2.1.3 หุบเขาไม้ผลไม้ยืนต้นผสมป่า ส่วนมากจะอยู่ใกล้ริมคลองเป็นสวนเก่าแบบดั้งเดิม มีไม้พื้นและไม้ใช้สอยอื่น ๆ ปะปนอยู่ด้วยมีสภาพเป็นป่า บางส่วนมีการปลูกซ่อมแซมเป็นสวนใหม่บ้าง แต่ในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเป็นสวนผสมป่า ซึ่งลักษณะเป็นสวนแบบดั้งเดิม

5.2.1.4 ป่าเสื่อมโทรมหรือป่าไผ่ เกิดจากการเปลี่ยนแปลงพื้นที่ป่าสมบูรณ์ในการทำไร่ในช่วงก่อนหน้านี้ ส่วนมากปลูกยางพาราหมดแล้ว ยังมีเพียงส่วนน้อยซึ่งอยู่ตามหัวไร่ปลายสวน บริเวณซึ่งติดกับป่าสมบูรณ์ส่วนใหญ่ป่าเริ่มฟื้นตัวแล้วถ้าไม่บุกเบิกถางอีก

5.2.1.5 ยางพารา ส่วนมากจะเริ่มปลูกหลังจากปี พ.ศ.2505 มีทั้งยางอายุมากและยางเพิ่งปลูกใหม่ ซึ่งปลูกทดแทนยางที่มีอายุมาก

5.2.2 เขตพื้นที่ที่ลาดเชิงเขาถึงภูเขา ความลาดชันของพื้นที่ 12-35 ประกอบไปด้วยชนิดของดินที่แตกต่างกันหลายชุด ได้แก่ ชุดดินละหาน ชุดดินพังงา ชุดดินปากจั่น เป็นดินลึกมีการระบายน้ำดี เนื้อดินเป็นดินร่วนเหนียวปนทราย หรือดินเหนียว แต่ในส่วนของลาดชันปานกลางมีทั้งดินลึกและดินตื้น พื้นที่ส่วนใหญ่มีการปลูกยางพารา

5.2.2.1 ป่าสมบูรณ์ ในเขตนี้ถูกบุกเบิกบริเวณรอบ ๆ หมู่บ้านเพื่อทำไร่เลื่อนลอยก่อนปี พ.ศ.2500 เมื่อยางพาราเริ่มเข้ามาปลูกในหมู่บ้าน มีการขยายพื้นที่อย่างต่อเนื่องจนถึงปี พ.ศ.2527 ซึ่งจะเหลือเพียงส่วนน้อย บริเวณที่ลาดชันตามสันเขาหรือไหล่เขาที่ใช้ประโยชน์ทางการเกษตรไม่ค่อยได้ ซึ่งมีข้อจำกัดอื่น ๆ ได้แก่ การมีหินพื้นและหินโผล่ สภาพปัจจุบันมีสภาพเป็นป่าเสื่อมโทรมแต่ป่าเริ่มฟื้นตัวแล้ว

5.2.2.2 ยางพารา เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วหลังจากปี พ.ศ.2505 เริ่มมีการปลูกทดแทนด้วยยางพันธุ์ดี พ.ศ.2520 ปัจจุบันจะมีทั้งยางที่มีอายุมากและยางอายุน้อยที่ยังไม่ได้กรีดยังไม่มีการปลูกทดแทนใหม่ ซึ่งในบางแปลงมีการปลูกทดแทนในครั้งที่สองซึ่งมีจำนวนเพิ่มมากขึ้น

5.2.2.3 ไม้ผลไม้ยืนต้นผสม ปลูกทั่ว ๆ ไปบริเวณใกล้ ๆ หมู่บ้าน และบริเวณริมคลอง การปลูกไม้ผลแบบดั้งเดิมลดลง มีการเปลี่ยนแปลงไปปลูกเป็นสวนสมัยใหม่มากขึ้น โดยมีการปลูกสวนผสม 1-2 ชนิด หรือเป็นสวนเชิงเดี่ยวและมีการเปลี่ยนแปลงยางพาราไปปลูกไม้ผลบ้างเล็กน้อยในบริเวณใกล้แหล่งน้ำโดยการได้รับทุนสนับสนุนจากกองทุนสงเคราะห์การทำสวนยาง

5.2.2.4 ป่าผสมยางพารา จะมีทั้งยางพันธุ์พื้นเมืองและยางพันธุ์ดี จากการขยายพื้นที่ป่าสมบูรณ์ในช่วงที่ผ่านมาในช่วง พ.ศ.2527 ยังมียางอายุน้อยให้เห็นอยู่ ซึ่งปัจจุบันเป็นสภาพป่าอยู่ในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าทางเจ้าหน้าที่ป่าไม้ไม่ให้ปลูกทดแทนแต่ให้เข้าไปใช้ประโยชน์ได้

5.2.2.5 ป่าไผ่หรือป่าเสื่อมโทรม หลังจากปี พ.ศ.2527 มีจำนวนลดลงมาก เพราะไม่ได้ขยายพื้นที่ป่าสมบูรณ์โดยทั่วไปป่าเริ่มฟื้นตัวแล้ว แต่จากเดินดูสภาพป่าทางด้านตะวันออกของหมู่บ้านในสวนที่ลึกเข้าไปยังมีพบเห็นอยู่บ้างเป็นหย่อม ๆ ซึ่งถูกแผ้วถางในช่วง 3-4 ปี ที่ผ่านมา

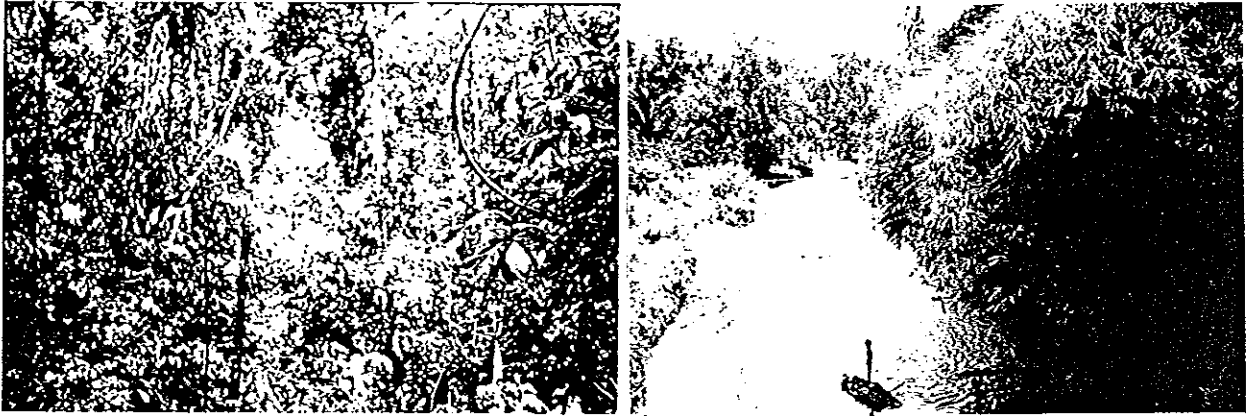
5.2.3 เขตพื้นที่ลูกคลื่นลอนลาดถึงราบ ความลาดชันโดยทั่วไปประมาณร้อยละ 0-12 ประกอบไปด้วยชนิดของดินที่แตกต่างกันหลายชุด ได้แก่ ชุดดินสายบุรี ชุดดินรือเสาะ ชุดดินพังงา ชุดดินฝักกาด เป็นดินร่วนเหนียวปนทราย เป็นดินลึกมีการระบายน้ำดี ส่วนบริเวณที่ราบทำนา ลักษณะดินเป็นดินร่วนเหนียวปนทรายและดินเหนียว ซึ่งมีใช้ทำนามาตั้งแต่อดีต

5.2.3.1 ยางพารา เป็นบริเวณที่มีการปลูกยางพารา เริ่มแรกมีการปลูกยางพันธุ์ดีในช่วงที่ 1 และที่ 2 จะมีทั้งยางอายุมากและยางเพิ่งปลูกใหม่ มีบางบริเวณที่ใกล้แหล่งน้ำถูกเปลี่ยนไปปลูกผลไม้บ้าง

5.2.3.2 ไม้ผลไม้ยืนต้นผสม จะหนาแน่นบริเวณใกล้ ๆ ริมน้ำคลองมีทั้งไม้ผลปลูกแบบดั้งเดิม แต่มีการปลูกซ่อมแซมด้านไม้ผลพันธุ์ดีหลายชนิด บางบริเวณมีการปลูกเป็นสวนสมัยใหม่เป็นสวนเชิงเดี่ยวหรือสวนผสม 1-2 ชนิด ได้แก่ เงาะ ทุเรียน ลองกอง แต่ไม้ผลดั้งเดิมก็พอยังมีอยู่บ้าง โดยเฉพาะทุเรียนพันธุ์พื้นเมืองซึ่งมีอายุมาก

5.2.3.3 นาข้าว เป็นพื้นที่ค่อนข้างราบแคบ ๆ ที่ครัวเรือนใช้ทำนามาตั้งแต่เริ่มเข้ามาตั้งถิ่นฐาน มีการจัดแบ่งที่นาเป็นแปลงเล็ก ๆ ลดหล่นไปตามลักษณะภูมิประเทศจากทางด้านทิศตะวันออก มีการทำฝายใช้น้ำจากคลองโตนและคลองช้าง มีน้ำใช้ตลอดปี ทำนาปีและนาปรังได้ ปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงไปปลูกไม้ผลบ้างแต่ไม่มากนัก (ภาพประกอบ 10)

10.1 เขตพื้นที่เขาและภูเขาที่เป็นสภาพป่าสมบูรณ์เป็นแหล่งต้นน้ำลำธาร

10.2 เขตพื้นที่ลาดเชิงเขาถึงภูเขา

10.3 เขตพื้นที่ลูกคลื่นลอนลาดถึงราบ

ภาพประกอบ 10 แสดงลักษณะเขตนิเวศวิทยากรในพื้นที่บ้านโดน

การศึกษาการเปลี่ยนแปลงเขตนิเวศทรัพยากรบ้านโตนระหว่างปี พ.ศ.2516-2527 แสดงให้เห็นการเปลี่ยนแปลงดังแสดงในตาราง 5, 7 และภาพประกอบ 11, 12 โดยมีรายละเอียดดังนี้

ป่าสมบูรณ์หรือป่าใหญ่ ปี พ.ศ.2516 ถึงปี พ.ศ.2527 และในปี พ.ศ.2538 จากการสังเกต มีเฉพาะเขตพื้นที่เขาและภูเขาเท่านั้น เนื่องจากชาวบ้านเข้ามาตั้งถิ่นฐานมานาน พื้นที่ในที่ลาดเชิงเขาและลูกคลื่นลอนลาดถึงราบถูกบุกเบิกเป็นพื้นที่ทำการเกษตรในช่วงที่ผ่านมา

ป่าผสมยางพารา ปี พ.ศ.2516 ถึงปี พ.ศ.2527 จะมีในเขตพื้นที่เขาและภูเขา ที่ลาดเชิงเขาถึงภูเขา จากการปลูกข้างสิทธิ์ในที่ดิน จะปลูกยางพื้นเมืองก่อน ยังไม่ได้เปลี่ยนเป็นยางพันธุ์ดี แต่ในช่วงปี พ.ศ.2538 จากการสังเกตป่าผสมยางพาราจะอยู่ในเขตพื้นที่เขาและภูเขาในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเนื่องจากขาดการสนับสนุนในการช่วยเหลือจากกองทุนสงเคราะห์การทำสวนยางและทางเจ้าหน้าที่ป่าไม้เข้มงวดไม่ให้ปลูกทดแทน

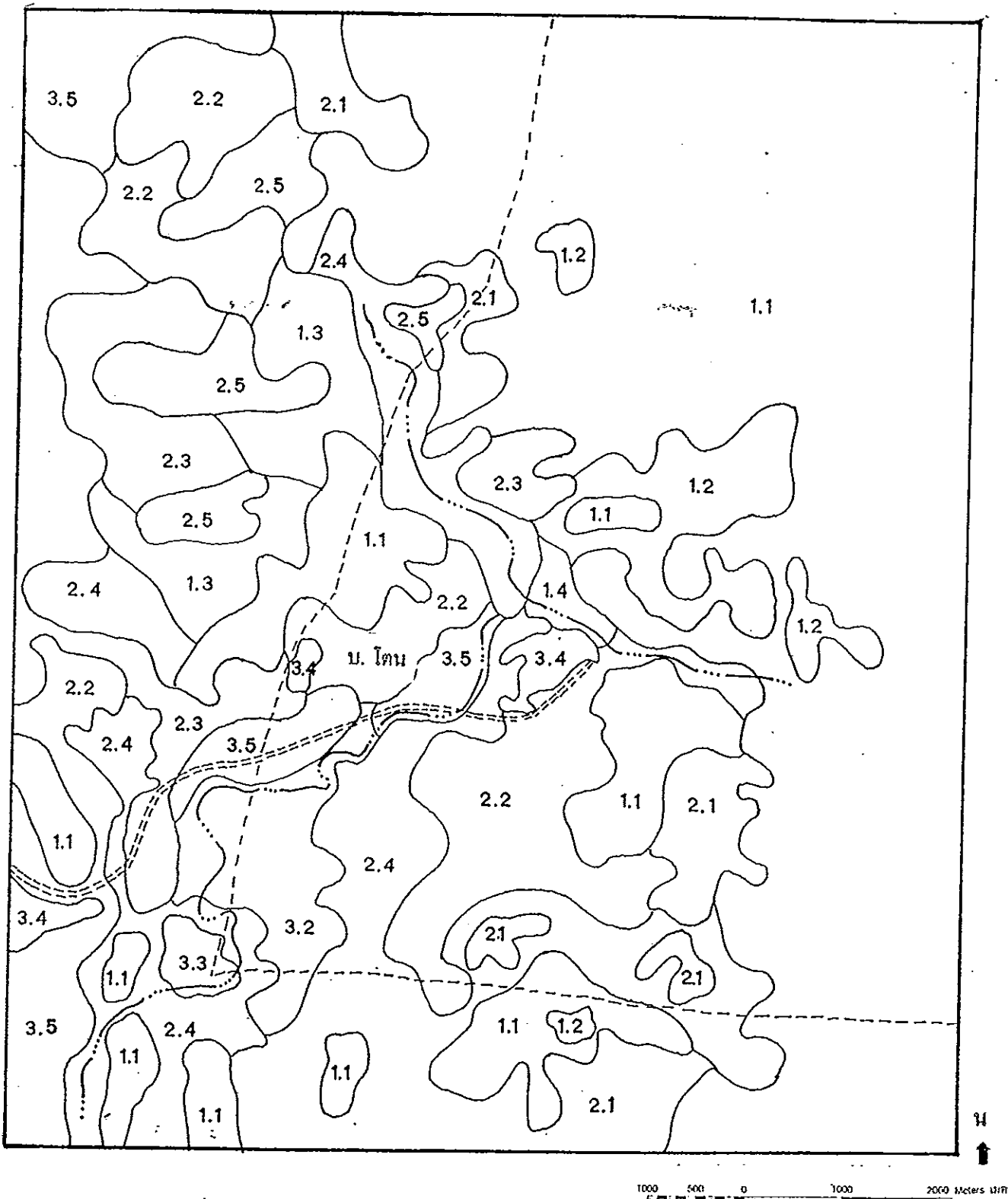
ป่าเสื่อมโทรมหรือป่าไผ่ ปี พ.ศ.2516 ถึงปี พ.ศ.2527 มีในเขตพื้นที่เขาและภูเขาที่ลาดเชิงเขาถึงภูเขา เนื่องจากการบุกเบิกป่าทำไร่เลื่อนลอยในอดีตพื้นที่บางส่วนยังไม่ทำการเกษตรอย่างถาวรหรือจับจองพื้นที่ไว้แต่ยังทำการเกษตรไม่หมดจึงมีสภาพป่าเสื่อมโทรมเหลืออยู่ แต่จากการสังเกตในปี พ.ศ.2538 ยังมีอยู่บ้างในส่วนที่ลึกเข้าไปในหมู่บ้านทางตะวันออก

ไม้ผลไม้ยืนต้นผสม ปี พ.ศ.2516 ถึง พ.ศ.2527 มีทั้งในเขตพื้นที่เขาและภูเขา ที่ลาดเชิงเขาถึงภูเขา ลูกคลื่นลอนลาดถึงราบ แต่การปลูกจะหนาแน่นบริเวณลูกคลื่นลอนลาดถึงราบที่ใกล้ ๆ ลาดลงและมีการเปลี่ยนแปลงไปปลูกสวนสมัยใหม่มากขึ้น ส่วนในบริเวณพื้นที่เขาและภูเขา ที่ลาดเชิงเขาถึงเขายังเป็นไม้ผลแบบดั้งเดิมเป็นส่วนใหญ่

ยางพารา ที่ปลูกลักษณะพืชเชิงเดี่ยว ในช่วงปี พ.ศ.2516 ถึง พ.ศ.2527 มีในเขตที่ลาดเชิงเขาถึงภูเขา ลูกคลื่นลอนลาดถึงราบ จากการส่งเสริมสนับสนุนของกองทุนสงเคราะห์การทำสวนยางทำให้ชาวบ้านปลูกยางพันธุ์ดีทดแทนยางพันธุ์พื้นเมือง ในปัจจุบันมีการปลูกทดแทนในครั้งที่ 2 แล้วสำหรับบางแปลง ซึ่งจะมีทั้งยางที่มีอายุมากและยางเพิ่งปลูกใหม่

นาข้าว เป็นพื้นที่ในเขตลูกคลื่นลอนลาดถึงราบ ซึ่งใช้ทำนามาตั้งแต่ในช่วงของการเข้ามาตั้งถิ่นฐาน พื้นที่นาไม่ได้มีการขยายเพิ่มเนื่องจากข้อจำกัดในเรื่องพื้นที่ ในช่วงปี พ.ศ.2527 ก็ยังไม่มีการเปลี่ยนไปเป็นพื้นที่ปลูกไม้ผล แต่ในปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงไปปลูกไม้ผลบ้างแต่ไม่มากนัก

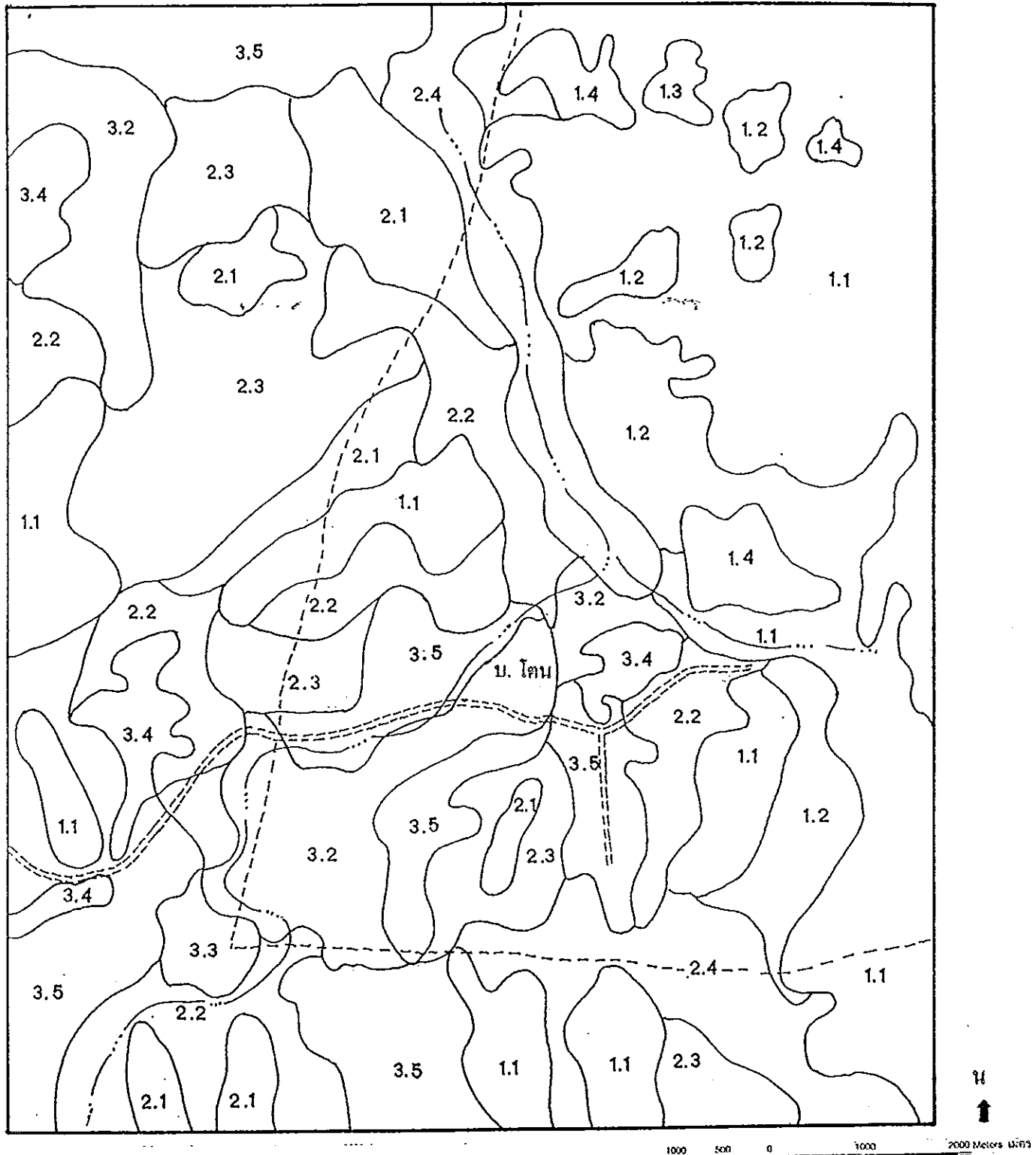
จากการเข้าไปสำรวจเขตนิเวศทรัพยากรบ้านน้ำหาวและบ้านโตนสภาพภูมิประเทศในพื้นที่ศึกษาได้นำมาทำภาพตัดขวาง (transect line) เพื่อทราบลักษณะพืชพรรณ การใช้ที่ดิน และลักษณะชุดดิน ของแต่ละเขตนิเวศ ได้ภาพตัดขวางแสดงในภาพประกอบ 13 รายละเอียดของลักษณะชุดดิน ดังแสดงในภาคผนวก ๑

ภาพประกอบ 11 แผนที่แสดงเขตนิเวศทรัพยากร บริเวณบ้านโตน ปี พ.ศ.2516

ที่มา : แปลภาพถ่ายทางอากาศ 1 : 15,000 ปี พ.ศ.2516 โดยผู้วิจัยย่อลง 80%

1.1 ป่าสมบูรณ์หรือป่าใหญ่	2.1 ป่าเสื่อมโทรมหรือป่าไผ่	3.2 ไม้ผลไม่ขึ้นต้นผสม
1.2 ป่าผสมบางพารา	2.2 ป่าผสมบางพารา	3.4 นาข้าว
1.3 ป่าเสื่อมโทรมหรือป่าไผ่	2.3 บางพารา	3.5 บางพารา
1.4 ไม้ผลไม่ขึ้นต้นผสม	2.4 ไม้ผลไม่ขึ้นต้นผสม	----- ขอบเขตพื้นที่หมู่บ้าน
		==== ถนนลูกรัง

ภาพประกอบ 12 แผนที่แสดงเขตนิเวศทรัพยากร บริเวณบ้านโตน ปี พ.ศ.2527

ที่มา : แปลภาพถ่ายทางอากาศ 1 : 15,000 ปี พ.ศ.2527 โดยผู้วิจัยย่อลง 80%

1.1 ป่าสมบูรณ์หรือป่าใหญ่	2.1 ป่าเสื่อมโทรมหรือป่าไผ่	3.2 ไม้ผลไม้ยืนต้นผสม
1.2 ป่าผสมยางพารา	2.2 ป่าผสมยางพารา	3.4 นาข้าว
1.3 ป่าเสื่อมโทรมหรือป่าไผ่	2.3 ยางพารา	3.5 ยางพารา
1.4 ไม้ผลไม้ยืนต้นผสม	2.4 ไม้ผลไม้ยืนต้นผสม	----- ขอบเขตพื้นที่หมู่บ้าน
		===== ถนนลูกรัง

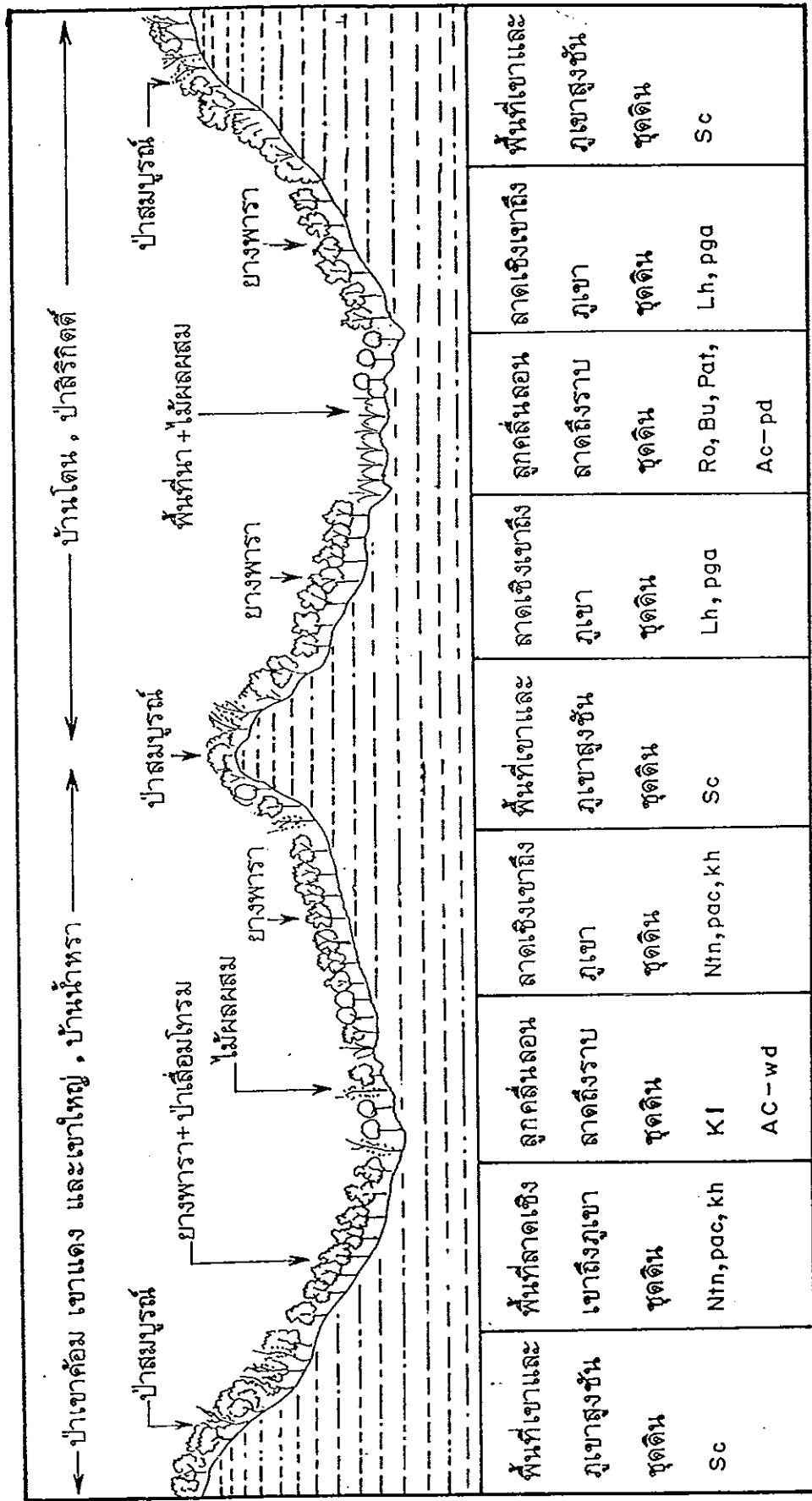
ตาราง 7 ผลการแปลภาพถ่ายทางอากาศแสดงให้เห็นการเปลี่ยนแปลงเขตนิเวศทรัพยากร
บ้านโตน ระหว่างปี พ.ศ.2516-2527

เขตย่อย	เขตใหญ่		
	พื้นที่เขาและภูเขา	ที่ลาดเชิงเขาถึงภูเขา	ถูกคลื่นลอนลาดถึงราบ
1. ป่าสมบูรณ์หรือป่าใหญ่			
พ.ศ.2516	/	-	-
พ.ศ.2527	/	-	-
2. ป่าผสมยางพารา			
พ.ศ.2516	/	/	-
พ.ศ.2527	/	/	-
3. ป่าเสื่อมโทรมหรือป่าไผ่			
พ.ศ.2516	/	/	-
พ.ศ.2527	/	/	-
4. ไม้ผลไม้ยืนต้นผสม			
พ.ศ.2516	/	/	/
พ.ศ.2527	/	/	/
5. ยางพารา*			
พ.ศ.2516	-	/	/
พ.ศ.2527	-	/	/
6. นาข้าว			
พ.ศ.2516	-	-	/
พ.ศ.2527	-	-	/

หมายเหตุ / แสดงว่ามีพื้นที่ดังกล่าวในช่วงปีที่ระบุ

* หมายถึง ยางพาราที่ปลูกเป็นพืชเชิงเดี่ยว

ภาพประกอบ 13 แสดงเส้นทางตัดผ่านภูมิประเทศ (transect line) ลักษณะที่ขรุขระและชันจุดจุดดิน
ของพื้นที่ศึกษา บ้านน้ำหრა และบ้านโตน

ที่มา : จากการเดินสำรวจในพื้นที่

บทที่ 5

ผลการศึกษาประวัติการตั้งถิ่นฐาน การถือครองและการใช้ทรัพยากร

ได้แบ่งวิวัฒนาการของชุมชนออกเป็น 3 ช่วง โดยในแต่ละช่วงมีลักษณะเฉพาะเกี่ยวกับการตั้งถิ่นฐาน การเปลี่ยนแปลงระบบนิเวศ ระบบเทคนิคการผลิต และการใช้ทรัพยากร ความสัมพันธ์ทางสังคมและการแลกเปลี่ยน ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับชุมชนในด้านต่าง ๆ ที่แตกต่างกันดังนี้

1. ช่วงก่อนสงครามโลกครั้งที่ 2

1.1 การตั้งถิ่นฐาน

การตั้งถิ่นฐานของชุมชนในพื้นที่ศึกษาเริ่มต้นในเขตนิเวศลูกคลื่นลอนลาดถึงราบบริเวณริมคลอง มีการปลูกไม้ผล ปลูกข้าวไร่และปลูกพืชไร่ ทำนา ในบริเวณพอที่จะสามารถทำได้ ส่วนเขตนิเวศที่ลาดเชิงเขาถึงภูเขา และเขตพื้นที่เขาและภูเขาสูงชันยังคงเป็นป่าสมบูรณ์ บริเวณลูกคลื่นลอนลาดถึงราบได้ถูกเปลี่ยนเป็นพื้นที่ทำการเกษตรแบบไร่เลื่อนลอย พื้นที่เริ่มถูกแผ้วถางจากบริเวณใกล้ ๆ หมู่บ้านก่อนแล้วขยายออกไป

1.1.1 บ้านน้ำหრა

การตั้งถิ่นฐานของชุมชนมีมานานแล้ว เมื่อประมาณ 70 ปีมาแล้วเคยมีผู้คนมาตั้งถิ่นฐานทำไร่แบบแผ้วถางและเผา และการปลูกไม้ผลแบบดั้งเดิม และเก็บเกี่ยวผลผลิตจากป่า มีทั้งผู้ที่มาอยู่ถาวรและมาทำกินในบางฤดูกาล อพยพมาจากหมู่บ้านใกล้เคียง ห่างจากหมู่บ้านนี้ไปทางทิศใต้ประมาณ 10 - 20 กิโลเมตร แต่ไม่ได้จัดตั้งเป็นหมู่บ้านโดยชาวบ้านมีรายชื่อทะเบียนบ้านอยู่ที่ชุมชนเดิมที่อพยพมา เนื่องจากมีที่ดินทำกินไม่เพียงพอจึงได้อพยพเข้ามา ทั้งที่อยู่ถาวรและมาอยู่ในบางฤดูกาลเพื่อทำไร่เลื่อนลอย เก็บเกี่ยวผลไม้โดยเฉพาะทุเรียน รวมทั้งผลผลิตจากป่า โดยการตั้งถิ่นฐานบริเวณที่ราบบริเวณริมคลองน้ำหრაประมาณ 10 ครัวเรือน แต่แล้วต้องย้ายออกไปเนื่องจากการปราบปรามกลุ่มโจรอย่างหนักของทางราชการ เพราะพื้นที่บริเวณนี้เคยเป็นที่ซ่อนตัวของกลุ่มโจรดำหัวแพร เนื่องจากสภาพภูมิประเทศเขตนี้เป็นเขตรอยต่อของ 4 จังหวัด คือ สตูล สงขลา พัทลุง และตรัง กลุ่มโจรจึงใช้พื้นที่นี้ในการหลบหนีการปราบปรามของทางราชการ ทั้งช่วงอีกระยะหนึ่งชาวบ้านก็ได้อพยพเข้าไปอีก แต่แล้วในช่วงนี้ได้เกิดโรคระบาดจึงได้มีการอพยพออกไปอีก แต่ชาวบ้านก็ยังมีการอ้างสิทธิ์ในผลไม้ที่เขาได้ปลูกไว้ และกลับไปเก็บเกี่ยวผลผลิตในฤดูกาลและการทำไร่เลื่อนลอยด้วย

เมื่อประมาณ 40 ปีมานี้ได้มีชาวมุสลิมจากอำเภอควนโดนและผู้ซึ่งเคยอาศัยอยู่ในชุมชนนี้ได้อพยพเข้ามาใช้ประโยชน์พื้นที่เดิมที่เคยจับจองไว้รวมทั้งจับจองพื้นที่ใหม่เพื่อทำไร่ มีการจับจองอ้างสิทธิในที่ดินไว้มาก ต่อมาประมาณ 30 ปีมานี้ได้มีผู้คนที่ย้ายมาจากจังหวัดสงขลา พัทลุง เข้ามาซื้อสิทธิในที่ดินจากชาวมุสลิมและขยายที่ทำกินต่อกันมาด้วยการปลูกยางพาราเป็นหลัก

จากหลักฐานสุสานฝังศพบริเวณริมคลองน้ำหრა ซึ่งอยู่ใกล้กับที่ตั้งถิ่นฐานชุมชนดั้งเดิม และจากหลักฐานอายุของต้นทุเรียนและมะพร้าว ซึ่งมีอายุมากบริเวณริมคลองน้ำหราชี้ให้เห็นประวัติอันยาวนานในการตั้งถิ่นฐานของชุมชนในการถือครองและใช้ประโยชน์ทรัพยากรที่อยู่อาศัยก่อนที่จะประกาศเขตป่าสงวนแห่งชาติ

1.1.2 บ้านโดน

จัดว่าเป็นหมู่บ้านเก่าแก่ ในช่วงก่อนสงครามโลกครั้งที่ 2 บ้านโดนประกอบไปด้วย 7 ครัวเรือน อันเกิดจากกลุ่มพี่น้อง 2 กลุ่ม ซึ่งอพยพมาจากหมู่บ้านใกล้เคียง และผู้คนบางกลุ่มซึ่งอยู่หมู่บ้านใกล้เคียงเข้ามาใช้พื้นที่ในบางฤดูกาล ปลูกผลไม้ เก็บเกี่ยวผลไม้ ผลผลิตจากป่าทำการเกษตรแบบไร่เลื่อนลอย และได้มีการบุกเบิกพื้นที่นา บริเวณที่ราบบริเวณริมคลองข้างและคลองโดนบรรจบกัน ซึ่งการบุกเบิกที่นาจะต้องใช้แรงงานมากขึ้น ต้องถางป่าและยกคันนา เครื่องมือที่ใช้คือจอบเป็นพื้น ใช้เวลานับปีจึงปรับปรุงเป็นที่นาได้ ในปัจจุบันยังมีทุเรียนพันธุ์พื้นเมือง แสดงให้เห็นความเก่าแก่ของหมู่บ้านที่มีอายุเป็น 100 ปี

1.2 รูปแบบการผลิตและการใช้ทรัพยากร

1.2.1 การทำไร่เลื่อนลอย

เป็นกิจกรรมหลักของหมู่บ้านโดยมีการปลูกข้าวไร่เป็นที่หลัก ทำไร่เลื่อนลอยเริ่มต้นจากการหักร้างตางพง ชูด เผา เพื่อเตรียมพื้นที่สำหรับทำไร่ในปีหนึ่งประมาณครอบครัวละ 4-5 ไร่ โดยมีแรงงานประมาณ 3-4 คนต่อครัวเรือน หลังจากเตรียมพื้นที่เรียบร้อยแล้วก็ขุดปลูกข้าวในต้นช่วงฤดูฝน โดยใช้พันธุ์ข้าวพื้นเมืองและเป็นข้าวพันธุ์เบาซึ่งจะให้ผลผลิตเร็ว การปลูกใช้วิธีการแทงสัก โดยมีคนสองคนต้องช่วยกัน คนหนึ่งถือไม้ยาวปลายแหลมทั้งสองมือ ซึ่งเรียกว่าไม้สัก ทั้งสองมือสักหรือแทงลงไปในดินอันเป็นที่ดินได้เตรียมไว้แล้วเป็นรูเป็นหลุม เดินพวงซ้ายที่ ขวาที่ เว้นระยะห่างกันรูละประมาณ 30 ซม. คนตามหลังจะหยอดเมล็ดข้าวลงในรูประมาณ 2-3 เมล็ด แล้วกลบรูไปด้วย วิธีการเช่นนี้เรียกว่า "น้ำข้าว" แรงงานที่ใช้ในการทำงานมีทั้งแรงงานในครัวเรือนและรวมกลุ่มแรงงานกันเพื่อให้งานเสร็จเร็ว ผลผลิตได้ประมาณ 20 ถึงต่อไร่ นอกจากการปลูกข้าวไร่แล้วยังมีการปลูกพืชไร่และพืชผักสวนครัวเพื่อไว้บริโภค ได้แก่ พริกชี้หนู พริกไทย ถั่วมะเขือ พักทอง พักเขียว โดยปลูกเป็นหย่อม ๆ ระบบการทำไร่เลื่อนลอยนี้จะอยู่ได้ประมาณ 1-

2 ปี และหลังจากนั้นที่ดินจะถูกชะล้างปล่องยไว้ และยังคงเก็บเกี่ยวผลผลิตบางส่วนได้อีกระยะหนึ่ง ในขณะที่เดียวกันก็ทำการหักร้างทางพงขยายพื้นที่อื่น ๆ เพื่อทำไร่ต่อไป

1.2.2 การทำนา

นอกจากการปลูกข้าวไร่แล้วชาวบ้านยังปรับพื้นที่ที่ค่อนข้างราบ เพื่อใช้ในการทำนาด้วย โดยมีขั้นตอนในการบุกเบิกพื้นที่คือ ใช้วิธีการแบบทำไร่ในปีแรก ปีที่ 2 ใช้แรงงานคนในการขุดตอไม้ออกและพลิกหน้าดินโดยอาศัยอุปกรณ์ที่สำคัญคือจอบ และใช้แรงงานสัตว์คือ โค ลากคันไถเพื่อไถพื้นที่สำหรับทำนา ซึ่งมีวิธีการทำ 2 วิธีคือ การทำนาดำและการทำนาหว่านข้าวแห้ง แต่ส่วนใหญ่แล้วชาวบ้านจะทำนาดำเพราะสภาพพื้นที่เป็นที่ดอน ทำนาดำควบคุมวัชพืชได้ดีกว่า

สำหรับพันธุ์ข้าวเป็นพันธุ์พื้นเมืองที่คัดเลือกมาโดยชาวบ้านเอง ใช้น้ำจากลำธารที่เกิดจากต้นน้ำบริเวณภูเขา และน้ำฝน เก็บเกี่ยวโดยใช้แกระ รวงข้าวที่เก็บเกี่ยวได้รวบรวมไว้เป็นกำมือ เรียกว่า "เสียง" หาบเก็บไว้ที่ทุ่งจางบริเวณบ้าน ผลผลิตการทำนาได้ประมาณ 30 ถึงต่อไร่ การทำนาจะทำเพียงเพื่อบริโภคเท่านั้น โดยครัวเรือนหนึ่ง ๆ ทำนาประมาณ 3 - 5 ไร่

1.2.3 การปลูกไม้ผล

มีการปลูกไม้ผลบริเวณที่ราบหุบเขา บริเวณริมคลอง บริเวณใกล้บ้าน ปลูกในแปลงไร่ตามตอไม้ใหญ่ที่ถูกเผาจนเป็นขี้เถ้าแล้ว ทุเรียนเป็นไม้ผลที่สำคัญและปลูกร่วมกับไม้ผลไม้ยืนต้นอื่น ได้แก่ มะพร้าว หมาก จำปาตะ เฌียง สะตอ ไม่ได้ปลูกเป็นแถวเป็นแนว ปลูกติดกันหลายชนิดในสวนจึงมีพืชยืนต้นหลายชนิด มองดูคล้ายกับสภาพป่า แต่การปลูกไม้ผลนั้นยังไม่สำคัญเท่าใดนัก เพราะไม้ผลตามธรรมชาติยังมีอยู่มาก เพราะต้นไม้ขึ้นเองอยู่แล้ว เช่น สะตอ เฌียง ลางสาด ทุเรียน จำปาตะ เมื่อสัตว์กินผลไม้ก็กินเมล็ดไปด้วย พอกินแล้วถ่ายลงดินและเมล็ดพืชเหล่านี้เมื่อมีความชื้นที่พอเหมาะก็จะงอกขึ้นมาเอง การปลูกแบบจงใจนั้นจะเกิดขึ้นเมื่อเห็นเป็นพันธุ์ดี และเป็นพันธุ์ไม้บางชนิดที่มีความต้องการ วัตถุประสงค์ในการปลูกไว้เพื่อบริโภค และแปงปั่นในเครื่องดื่ม และการอ้างสิทธิ์ในพื้นที่นั้นเป็นสำคัญ

1.2.4 การใช้ประโยชน์จากป่า

การหาของป่ารอบ ๆ หมู่บ้าน เป็นกิจกรรมหลักของชุมชน ซึ่งจะมีทั้งพืชผัก หน่อไม้ เห็ด ไม้ผลไม้อืนต้นจากป่าตามฤดูกาล สัตว์ป่า การเจาะทำน้ำมันยาง ปลูกจากแหล่งน้ำธรรมชาติมีชุกชุมมาก การนำไม้มาใช้สอยในการสร้างบ้านและทำเครื่องมืออุปกรณ์ต่าง ๆ ในครัวเรือน เครื่องมือในการทำเกษตร ทำหัตถกรรมที่จำเป็น ซึ่งสานจากหวายและไม้ไผ่ ซึ่งป่าเป็นทั้งแหล่งรายได้และการบริโภคในครัวเรือน โดยเฉพาะอย่างยิ่งทุกครัวเรือนมีการทำน้ำมันยางจากพืชพวงยาง (*Dipterocarpus alatus*)

การผลิตทำน้ำมันยางโดยการใช้ขวานเจาะต้นยาง 1 หลุมต่อต้น หลังจากการเจาะจึงใช้ไฟลนหลุมเจาะเพื่อให้น้ำมันยางไหลออกมา หลังจากนั้นจึงทิ้งไว้ 2-3 วัน แล้วจึงเก็บน้ำมันยางในหลุมเจาะได้ แล้วจึงใช้ไฟลนใหม่ทำดังนี้หมุนเวียนกันไป น้ำมันยางใส่กระบอกไม้ไผ่หาลงมาในหมู่บ้าน ผลผลิตจากน้ำมันยางนำไปขายทั้งน้ำมันยางหรืออาจทำเป็นได้ก่อนโดยการให้เปลือกเสม็ดคลุมเคล้ากับน้ำมันยางแล้วห่อด้วยใบหมากแล้วมัดด้วยหวาย ส่วนการใช้ในหมู่บ้านนำไปหาผ้าบ้าน และทาเครื่องมือ เครื่องใช้ที่ทำจากไม้ไผ่ทำให้อายุการใช้งานทนทานและอยู่ได้นาน มีพ่อค้าจากสงขลาและสตูลมารับซื้อผลผลิตจากน้ำมันยางขายให้กับคนภายในจังหวัด

ชาวบ้านทั้งที่เป็นผู้ตั้งถิ่นฐานถาวรและผู้อพยพบางฤดูกาล มีการทำไร่ ไร่เลื่อนลอย เก็บเกี่ยวผลผลิตจากป่า และทำนา การทำไร่เลื่อนลอยส่วนใหญ่ทำบริเวณที่ราบใกล้ ๆ กับสายน้ำ ส่วนชาวบ้านที่มาทำไร่ในบางฤดูกาลได้มีการบุกเบิกถางพงพื้นที่ทำไร่เลื่อนลอยขึ้นไปบนไหล่เขาและภูเขา เมื่อสิ้นสุดการเก็บเกี่ยวผลผลิตจากไร่กลับหมู่บ้านซึ่งอยู่ห่างประมาณ 15-20 กิโลเมตร ไปทางทิศใต้เพื่อทำนาตามฤดูกาลทำนา ซึ่งมีกิจกรรมหลักในรอบปีดังภาพประกอบ 14

ภาพประกอบ 14 ปฏิทิน การทำนา การทำไร่เลื่อนลอย ผลไม้ และหาของป่าช่วงก่อน

สงครามโลกครั้งที่ 2

กิจกรรม	ม.ค.	ก.พ.	มี.ค.	เม.ย.	พ.ค.	มิ.ย.	ก.ค.	ส.ค.	ก.ย.	ต.ค.	พ.ย.	ธ.ค.
(1) ทำไร่												
- บุกเบิกพื้นที่		←→										
- เผาแปลงไร่			←→									
- เพาะปลูก					←→							
- เก็บเกี่ยว									←→			
(2) ทำนา												
- ไถเตรียมพื้นที่						←→						
- เพาะปลูก							←→					
- เก็บเกี่ยว								←→				
(3) ไม้ผล												
- เก็บเกี่ยวทุเรียน						←→						
(4) หาของป่า	←→											

ที่มา : อายีหมาด เล็มโดย. (สัมภาษณ์), 28 มิถุนายน 2538.

1.2.5 การเลี้ยงสัตว์

นอกจากกิจกรรมต่าง ๆ ดังกล่าวข้างต้นแล้ว การเลี้ยงสัตว์เป็นส่วนหนึ่งในการดำรงชีวิตของชาวบ้านในหมู่บ้านศึกษา ที่บ้านโตนมีการเลี้ยงโคกันมากเพื่อใช้แรงงานในการทำ การเกษตรคือใช้ไถนาเป็นวัตถุประสงค์หลัก และมีการเลี้ยงวัวขายบ้าง ได้มีการซื้อขายโคกับทาง จังหวัดสงขลา ด้วยการเดินเท้าผ่านเทือกเขาโดยใช้เส้นทางโบราณที่มีมานานแล้ว จุดซื้อขายอยู่ที่ บ้านวังพา กิ่งอำเภอคลองหอยโข่ง จังหวัดสงขลาในปัจจุบัน สำหรับวิธีการเลี้ยงเป็นการปล่อยให้ แพะเล็มหญ้าบริเวณแปลงนาในฤดูแล้ง และหากินบริเวณทุ่งหญ้าที่ราบในช่วงอื่น ๆ

1.3 ความสัมพันธ์ทางสังคมและการแลกเปลี่ยนของชุมชน

1.3.1 ความสัมพันธ์ทางการผลิต

กิจกรรมการผลิตกับกิจกรรมการดำรงชีวิต เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ครอบครัวเป็น ทั้งหน่วยสังคมและเป็นหน่วยการผลิต ชาวบ้านไม่ได้แยกงานออกจากชีวิตครอบครัว แรงงานใน การผลิตคือสมาชิกในครอบครัว ทั้งสามี ภรรยา และบุตร ทำงานร่วมกัน ทำนา ทำไร่ เก็บเกี่ยวผล ไม้และการหาของป่า การจับสัตว์น้ำ นอกจากนี้ชาวบ้านในหมู่บ้านมีการช่วยเหลือซึ่งกันและกันในการ ใช้แรงงาน ได้แก่ ช่วยกันบุกเบิกป่า ออกไปหาของป่าหลาย ๆ คน และช่วยกันขนลงมาจากป่า เขา มีการแบ่งปันผลผลิต แลกเปลี่ยนกัน มากด้วยน้ำใจ ไม่มีการแบ่งชนชั้น

1.3.2 ความสัมพันธ์กับรัฐ

ประมาณปี พ.ศ.2440 ขุนนางท้องถิ่นยังมีบทบาทบริเวณพื้นที่ชายแดนระหว่าง สงขลา กับสตูล มีผู้สูงอายุบางคนยังจำได้ว่ามีสงครามเล็ก ๆ ระหว่างขุนนางของสงขลาและสตูล เนื่องมาจากปัญหาเรื่องสิทธิในการเก็บภาษีบริเวณทุ่งนุ้ยในปัจจุบัน ต่อมาหลังจาก พ.ศ.2440 เป็นยุคที่เริ่มมีการปฏิรูปการบริหารราชการแผ่นดินที่กรุงเทพฯ ให้ผู้ว่าราชการจังหวัดที่แต่งตั้ง โดยกระทรวงมหาดไทยเข้าไปแทนบทบาทของขุนนางเดิม และมีการเลิกทาสในช่วงต้นทศวรรษนี้ ในระยะนั้นพื้นที่นี้ขึ้นกับทุ่งนุ้ย ขึ้นทะเบียนเป็นหมู่บ้านถาวร โดยมีผู้ใหญ่บ้านเป็นผู้ปกครองภายใต้ระบบใหม่ที่ได้มีการเสียภาษี ทั้งที่เป็นดินนาและดินไร่ ภาษีต้นไม้ในบริเวณ มีการเกณฑ์แรงงานและส่วย รวมถึงภาษีแทนถูกเกณฑ์แรงงาน ซึ่งสูงมากเมื่อเปรียบเทียบกับรายได้ของครัวเรือนในตอนนั้น ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับหมู่บ้านเป็นไปในลักษณะที่หมู่บ้านถูกบังคับให้ส่งส่วยแก่รัฐ ซึ่งจะมีทั้งรูปแบบแรงงานโดยตรง เป็นสิ่งของและเงินตรา ทำให้ชาวบ้านที่ไม่มีเงินที่จะเสีย ภาษีให้กับรัฐพยายามหลบหนีจากอำนาจรัฐ จำต้องไปบุกเบิกพื้นที่ทำกินในป่าลึก

1.3.3 ความสัมพันธ์ทางการตลาด

แม้ว่าชาวบ้านจะได้รับสิ่งจำเป็นหลายอย่างจากการผลิตเพื่อยังชีพ แต่ชาวบ้านบริเวณนี้ก็ได้อำนาจมีส่วนร่วมทางการตลาดมานานแล้ว ทั้งผลผลิตจากป่าและจากการทำ

ไร้วรรณทั้งมีการแลกเปลี่ยนกับผลผลิตของคนในกลุ่มและอื่น ๆ ผลผลิตเหล่านี้มีเป้าหมายสำหรับคนที่รวบรวมในตัวเมือง และผู้บริโภคต่างประเทศ ความสัมพันธ์ทางการตลาดที่เกิดขึ้นในบริเวณนี้จึงไม่ตรงกับภาพที่คนส่วนใหญ่มักจะได้ยินว่า ชุมชนป่าถูกแยกตัวออกโดดเดี่ยว และมีการผลิตเพื่อยังชีพเท่านั้น

การขายสินค้าส่วนหนึ่งขายเพื่อเสียภาษี นอกจากนี้ยังมีการซื้อสินค้าบางอย่างจากข้างนอก เช่น เสื้อผ้า น้ำมันก๊าซ โลหะ ปลาเค็ม เกล็ด กะปิ หรือของใช้บางอย่างที่จำเป็นในครอบครัว รวมทั้งอุปกรณ์ในการทำเกษตรบางอย่าง มีตลาดประจำที่บ้านทุ่งนุ้ย และบ้านตุสน ซึ่งเป็นแหล่งที่พ่อค้าจากสตูลเข้ามาซื้อผลผลิต โดยชาวบ้านจะใช้วิธีนำผลผลิตโดยวิธีล่องแพ หาบหรือทูนมา บางครั้งก็ใช้ควายลากหนวน (เลื่อนยานสำหรับบรรทุกของหนักใช้วัวควายลาก) ปริมาณและประเภทสินค้าที่ซื้อขายมีความจำกัดเพราะมีปัญหาในการขนส่ง โดยเฉพาะทุเรียนไม่ค่อยมีราคามากนักในช่วงนั้น คนในพื้นที่จึงให้ทุเรียนแก่กันแทนที่จะขาย

สินค้าที่ขายมักจะเป็นผลผลิตจากไร่เลื่อนลอย และจากป่า ซึ่งจะตรงกันข้ามกับที่เคยได้ยินว่าการทำไร่เป็นการทำเพียงเพื่อยังชีพ และการบริโภคในครัวเรือนเท่านั้น ผลผลิตจากไร่เลื่อนลอยที่ขายได้ ได้แก่ พริก ถั่ว แตง มะเขือ กัลฉวย เป็นต้น ผู้สูงอายุบางคนได้กล่าวว่ามีการขายกัลฉวยให้กับคนญี่ปุ่นในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 โดยเฉพาะกัลฉวยหอมและกัลฉวยน้ำว่า ส่วนผลผลิตจากป่าหลัก ๆ ที่ซื้อขายกันได้น้ำมันยาง น้ำมัน ผึ้ง แต่ผลผลิตที่ยังไม่มีการซื้อขายกันในช่วงนี้ได้แก่หวายและไม้ไผ่ ส่วนผลผลิตอื่นที่มีการซื้อขายกันบ้างบางโอกาส ได้แก่ ข้าวไร่ โค กระบือ ซึ่งมีการขายให้กับชาวจังหวัดสตูลและสงขลา และมีพ่อค้ารับซื้อที่มาจากประเทศมาเลเซียในบางครั้ง

1.3.4 ระบบการถือครองทรัพยากร

ในช่วงระยะเวลาที่รัฐยังไม่ได้เกี่ยวข้องโดยตรงกับการถือครองทรัพยากรของชุมชนซึ่งเกี่ยวข้องกับช่วงก่อนการปฏิรูปการปกครอง การจ่ายภาษีในรูปของผลผลิตหลาย ๆ อย่าง เกิดจากการที่รัฐยอมรับสิทธิในการใช้ผลผลิตเหล่านั้น เป็นการบังคับเกี่ยวกับที่ดินและทรัพยากรอื่น ๆ ในแต่ละท้องถิ่น ผู้สูงอายุในท้องถิ่นได้มีการจดจำสิ่งเหล่านี้ได้ดี เพียงแต่ไม่มีการบันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษรเท่านั้น

การถือครองที่ดินถาวรยังไม่ค่อยมีความสำคัญต่อครัวเรือนมากนักเพราะที่ดินยังมีมากในการบุกเบิกสิทธิ ในทรัพยากรส่วนใหญ่ มีความสัมพันธ์กับการใช้ประโยชน์ทรัพยากร โดยสามารถตรวจสอบได้จากการพิจารณาการใช้ที่ดินหรือทรัพยากรอื่น ๆ ที่จำเป็นสำหรับกิจกรรมการดำรงชีพดังนี้

1.3.4.1 ที่ดินนาเป็นที่ดินที่ถือครองถาวรของครอบครัว สิทธิของที่ดินนเป็นการครอบครองของครอบครัวหรือปัจเจกชนในครอบครัว และจะตกทอดถึงปัจเจกชนในครอบครัวหรืออาจถือครองร่วมกัน แต่ถ้าหากเกิดการหย่าร้างขึ้นมาปัจเจกชนจะเป็นผู้คงไว้ซึ่งสิทธิในที่ดินที่เขาได้รับมรดกมา การสูญเสียสิทธิในที่ดินนาจะเกิดขึ้นเมื่อได้มีการละทิ้งที่ดินนั้นเป็นระยะเวลานาน

1.3.4.2 ที่ดินไร่ ในช่วงนี้เป็นการทำไร่เพื่อหวังผลผลิต ไม่ได้ถือครองสิทธิในที่ดินถาวร เมื่อถึงเวลาปล่อยที่ดินว่างของที่ดินไร่เลื่อนลอยจนถูกนำมาใช้ในการเพาะปลูกถือว่าเป็นการเปิดให้สมาชิกของชุมชนเข้าใช้ประโยชน์ โดยที่ผู้บุกเบิกไม่ได้หวังสิทธิ แต่ส่วนใหญ่ผู้บุกเบิกจะถางพงป่าสมบูรณ์มากกว่าป่าไผ่ เพราะให้ผลผลิตมากกว่า กฎหมายเกี่ยวกับป่าไผ่ยังไม่เกิดขึ้นในช่วงนี้ กฎหมายเกี่ยวกับป่าสงวนและคุ้มครองเพิงมีขึ้นในปี พ.ศ.2481 โดยให้ชาวบ้านต้องได้รับการอนุญาตจากนายอำเภอก่อนที่จะบุกเบิกถางพงที่ดินใหม่ แต่ข้อกำหนดนี้ก็ยังไม่ได้ในที่ดินบ้านน้ำหრაและบ้านโตนในยุคนั้น โดยที่ชาวบ้านโตนจะได้รับอนุญาตจากผู้ใหญ่บ้านก่อนมีการถางพงพื้นที่เพื่อทำไร่ แต่ที่บ้านน้ำหราในขณะนั้นยังไม่มีผู้ใหญ่บ้านเพราะไม่ได้มีการจัดตั้งเป็นหมู่บ้านจึงไม่มีความจำเป็นต้องขออนุญาตจากผู้ใหญ่บ้านซึ่งอยู่ไกลจากหมู่บ้าน ชาวบ้านสามารถบุกเบิกถางได้ตามต้องการ

1.3.4.3 ที่ดินปลูกไม้ผล การปลูกไม้ผลผู้ปลูกและลูกหลานเป็นผู้มีสิทธิในไม้ผลที่ปลูก โดยไม่คำนึงว่าจะปลูกไม้ผลไว้ที่ไหน เช่น คนหนึ่งสามารถปลูกทุเรียนหรือผลไม้อื่นใกล้กับบ้านของผู้อื่น บนที่ดินที่ผู้อื่นได้จับจองไว้ โดยยังคงรักษาสิทธิเกี่ยวกับต้นไม้ที่นั้นไว้ จากการสัมภาษณ์ผู้สูงอายุจากการนำทางไปสังเกตต้นทุเรียนซึ่งมีอายุมาก พบว่าได้มีการตั้งชื่อต้นทุเรียนตามชื่อผู้ปลูก ไม้ผลจะถูกอ้างสิทธิ์โดยเจ้าของหรือลูกหลาน หรือบุคคลอื่น ๆ ที่เจ้าของมอบให้ ตราบเท่าที่ต้นไม้ยังมีอยู่ ดังนั้นชาวบ้านที่เคยอยู่บ้านน้ำหราหรือที่บ้านโตนจึงกลับไปเก็บเกี่ยวผลไม้ในฤดูให้ผลผลิต สามารถให้ประโยชน์จากต้นไม้ผลที่เขาได้ปลูกหรือที่บรรพบุรุษได้ปลูกไว้ในที่ดินที่เขาไม่ได้เป็นเจ้าของได้

สิทธิในไม้ผล สามารถแบ่งให้กับลูก ๆ ได้หลายลักษณะ ได้แก่ การแบ่งต้นไม้หรือกลุ่มต้นไม้ให้แก่คน ๆ หนึ่งเท่านั้น และการให้ต้นไม้หรือกลุ่มต้นไม้แก่ลูก ๆ ร่วมกันโดยมีกฎเกณฑ์การแบ่งผลผลิต เช่น ทุเรียนหรือผลไม้อื่น ๆ จะถูกอ้างสิทธิ์เฉพาะผลทุเรียนที่ตกลงมาเท่านั้น โดยอาจมีวิธีการหมุนเวียนกันระหว่างบุคคลต่าง ๆ สลับกันเป็นวัน ๆ ไปหรือเป็นการแบ่งให้กับลูกแต่ละคน แต่ในช่วงนั้นทุเรียนมีคุณค่าทางตลาดน้อย เพราะการคมนาคมยังไม่สะดวก ส่วนมากจะแบ่งปันกันในครัวญาติ

บริเวณที่ตั้งชุมชนบ้านโตนและบ้านน้ำหรา สิทธิเกี่ยวกับต้นไม้ ไม่เกี่ยวข้องกับสิทธิในที่ดิน บุคคลต่าง ๆ สามารถมีสิทธิในต้นไม้ ในแปลงที่ดินเดียวกัน และบุคคลต่าง ๆ สามารถปลูกต้นไม้ ในแปลงที่ดินที่ถูกอ้างสิทธิ์โดยบุคคลอื่น แต่อ้างสิทธิในต้นไม้ที่ปลูกทราบเท่าที่ต้นไม้เหล่านั้นยังมีอยู่และได้มีการปลูกทุเรียนในแปลงในช่วงต่อมาก็ได้มีการอ้างสิทธิในที่ดินที่เขาได้ปลูกทุเรียนไว้ รวมทั้งที่ดินที่อยู่ข้างบนหรือที่ภูเขา นับจากแปลงที่ปลูกขึ้นไปจนถึงสันเขา

1.3.4.4 ผลผลิตจากป่า ผลผลิตจากป่าส่วนใหญ่ เปิดให้มีการใช้กันอย่างเสรี ยกเว้นน้ำมันยางซึ่งผู้เก็บน้ำมันยางมีสิทธิในต้นยางที่ตนเองได้ทำการจับจองต้นยางไว้ และได้ทำการเจาะหลุมต้นยางนั้นไว้แล้วยังคงเห็นรอยเจาะเผา น้ำมันยางที่ต้นอยู่ ซึ่งรอยเจาะเหล่านี้จะหายไปถ้าไม่มีการทำติดต่อกัน 3-4 ปี เนื้อไม้จะงอกปิดรอยเจาะ แต่ต้นยางก็มีมากพอสำหรับผู้ที่ต้องการทำน้ำมันยาง ในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 กรมป่าไม้เริ่มมีการประกาศใช้ พระราชบัญญัติ ป่าไม้ พ.ศ.2484 ซึ่งเกี่ยวข้องกับ การเก็บเกี่ยวผลผลิตจากป่า แต่อย่างไรก็ตาม ไม่ได้นำมาใช้เข้มงวดในพื้นที่ศึกษา ชาวบ้านยังคงมีการเข้าไปเก็บน้ำมันยางตามระบบเดิม ซึ่งเป็นสถานการณ์ที่เกิดขึ้นคล้าย ๆ กันกับในประเทศไทยแห่งอื่น ๆ (เจิมศักดิ์ ปิ่นทอง, 2534)

ส่วนผลผลิตประเภทเนื้อไม้ รัฐบาลได้อนุญาตให้ราษฎรผู้ไม่มีหวงห้ามหลายชนิด ชาวบ้านได้ตระหนักถึงกฎหมายนี้ ชาวบ้านได้นำไม้ที่ไม่ได้หวงห้ามบริเวณใกล้ ๆ หมู่บ้าน แต่ส่วนมากจะเผาทิ้งหมดในการทำไร่ และประมาณช่วงปี พ.ศ.2470-2480 ได้มีชาวจีนจากอำเภอรัตนภูมิมีใบอนุญาตทำโรงเลื่อย บริเวณพื้นที่ใกล้ ๆ กับหมู่บ้านอยู่หลายปี แม้ว่าจะไม่ทราบแน่ชัดว่า ชาวบ้านได้มีการนำไม้หวงห้ามไปใช้ประโยชน์หรือไม่ แต่ชาวบ้านไม่มีผลกระทบจากกฎหมายป่าไม้ในช่วงระยะนี้

1.3.5 การแบ่งชนชั้น

ในระยะนี้ยังไม่มี ความแตกต่างทางชนชั้นของคนในชุมชนเนื่องจากทรัพยากรยังมีอยู่มากจึงไม่มีชนชั้นผู้เป็นเจ้าของปัจจัยการผลิตกับ ผู้ผลิต ทุกคนสามารถถางป่าเพื่อทำไร่ ทำน้ำมันยาง หาของป่าหรือหาพื้นที่ปลูกไม้ผล ทรัพยากรหลัก ๆ ที่พอจะนำมาจำแนกทำให้เกิดการแบ่งชั้นได้แก่จำนวนแรงงานในครอบครัวและการเข้าถึงพื้นที่นา แต่ความแตกต่างในชนชั้นก็ยังไม่มีความชัดเจนเท่าใดนัก

2. ช่วงระหว่าง พ.ศ.2480 - พ.ศ.2510

2.1 การตั้งถิ่นฐาน

การเข้ามาตั้งถิ่นฐานในช่วงนี้ผู้อพยพจากพื้นที่ใกล้เคียง เข้ามาทำการเกษตรแบบไร่ เลื่อนลอยเป็นบางช่วงและเริ่มจับจองอ้างสิทธิ์ในที่ดินอย่างถาวรด้วย รวมทั้งมาเก็บเกี่ยวผลไม้ ตามฤดูกาลและผลผลิตจากป่า

บ้านน้ำหามีผู้ตั้งถิ่นฐานใหม่อีกระลอกหนึ่ง ซึ่งในช่วงแรกจะมีกลุ่มมุสลิมที่เคยมาเก็บเกี่ยวผลไม้ในบางฤดูกาลมาก่อนหน้านี้เริ่มเข้ามาจับจองที่ดิน ประมาณปี พ.ศ.2500 โดยการอ้างสิทธิ์ในพื้นที่ป่าเหนือลำน้ำ และช่วงประมาณปี พ.ศ.2505 มีกลุ่มผู้ตั้งถิ่นฐานใหม่ชาวไทยพุทธ ซึ่งมาจากจังหวัดใกล้เคียง ส่วนใหญ่มาจากจังหวัดพัทลุง รองลงมาก็เป็นจังหวัดสงขลาและจากอำเภอต่าง ๆ ในจังหวัดสตูล หลังจาก พ.ศ.2510 เริ่มมีมากขึ้น มีการชักชวนญาติพี่น้องอพยพเข้ามาอย่างต่อเนื่อง มีการซื้อขายสิทธิเปลี่ยนมือที่ดินกัน ซึ่งชาวมุสลิมกลุ่มแรกที่จับจองอ้างสิทธิ์ไว้ได้ ขายที่ดินเหล่านี้ให้กับผู้ที่เข้ามาอยู่ใหม่

บ้านโตน มีชาวบ้านจากหมู่บ้านใกล้เคียงเข้ามาจับจองอ้างสิทธิ์ในที่ดินมากขึ้น รวมทั้งผู้ที่มาอยู่ก่อนแล้ว เริ่มมีการจับจองอ้างสิทธิ์ในที่ดินหลังจากยางพาราเข้ามาในชุมชน มีการซื้อขายและเปลี่ยนมือสิทธิในที่ดิน แต่การอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานจะน้อย คราวเรือนสวนมากจะแยกครอบครัวหลังจากแต่งงาน การเข้ามาตั้งถิ่นฐานส่วนมากก็จะมีความสัมพันธ์ทางการแต่งงาน

2.2 รูปแบบการผลิตและการใช้ทรัพยากร

2.2.1 การทำไร่

ในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 การทำไร่เลื่อนลอยก็ยังคงมีอยู่บ้าง แต่หลังจากปี พ.ศ.2490 มีการเปลี่ยนมาเป็นการทำไร่ในที่ดินเดิม มีการอ้างสิทธิ์ในที่ดินอย่างถาวร หลังจากยางพาราเริ่มเข้ามาสู่ในชุมชน แต่ผลผลิตจากแปลงไร่ในช่วงนี้ก็เหมือน ๆ กับช่วงที่ผ่านมา คือมีการปลูกข้าวไร่ พืชไร่ พืชผักต่าง ๆ แต่หลังจากนั้นก็จะมีปลูกยางพาราซึ่งจะเป็นยางพันธุ์พื้นเมืองเท่าที่จะหาพันธุ์ได้ในช่วงนั้น

2.2.2 การทำนา

การทำนา การขยายพื้นที่ทำได้อย่างจำกัด เนื่องจากพื้นที่ราบมีน้อย บ้านโตนพื้นที่นาได้มีการปรับปรุงมาแล้วในช่วงที่ผ่านมา มีการทำคันนาเพื่อให้กักเก็บน้ำได้ การทำนาเป็นการทำนาปี ซึ่งเริ่มในช่วงมรสุมประมาณเดือนกรกฎาคม ซึ่งส่วนใหญ่จะทำนาดำเพราะให้ผลผลิตดีกว่า ส่วนวิธีการทำนาไม่ได้เปลี่ยนแปลงไปจากช่วงแรก พื้นที่นาบ้านโตนในช่วงนี้ประมาณ 200 ไร่ มีการปรับปรุงดินโดยการใส่ปุ๋ยอินทรีย์ ได้แก่ มูลโค และมูลค้างคาว ผลผลิตประมาณ 30 ถึงต่อไร่ เกษตรกรมีข้าวพอเพียงสำหรับบริโภคและเหลือบางส่วนไว้ขาย ส่วนที่บ้านน้ำหามีในช่วง

ประมาณ พ.ศ.2505 หลังจากมีการอพยพเข้ามาของกลุ่มแรก ๆ ซึ่งได้จับจองพื้นที่ค่อนข้างราบก็มี การปรับพื้นที่เพื่อใช้ในการทำนาด้วย โดยมีขั้นตอนการบุกเบิกเช่นเดียวกันกับที่บ้านโตนในช่วงที่ ผ่านมา

2.2.3 การปลูกไม้ผล

ทั้งสองหมู่บ้านมีการปลูกไม้ผลมากขึ้น ปลูกผสมผสาน ลักษณะเป็นสวนโบราณ ไม้ผลที่ปลูกได้แก่ ทุเรียนยังเป็นพันธุ์พื้นเมืองอยู่ จำปาตะ ขนุน มะพร้าว หมาก สะตอ เนียง และมีไม้อื่น ๆ ที่ชาวบ้านได้ใช้สอยประโยชน์ ซึ่งมีการปลูกซ่อมแซมสวนเดิม และสร้างสวนใหม่ จะปลูกตามหุบเขาที่ริมลำธาร รวมทั้งปลูกบริเวณบ้าน พื้นที่สวนเหล่านี้จะปลูกในพื้นที่ไร่เดิม เป็นส่วนใหญ่

2.2.4 การใช้ทรัพยากรจากป่า

การหาของป่ายังคงหาตามปกติอย่างเสรีทั้งบ้านน้ำหრაและบ้านโตน ยังมีความอุดมสมบูรณ์ทั้งเก็บมาเพื่อบริโภค ใช้สอยและขายเป็นรายได้ การทำนํ้ามันยางมีการทำทั้งบ้านน้ำหრაและบ้านโตน ผลผลิตอื่น ๆ จากป่าเริ่มมีความสำคัญทางการค้า โดยเฉพาะไม้ไผ่และหวาย การล่าสัตว์ช่วงนี้มีการจับสัตว์มาบริโภคและขายกันมากทำให้สัตว์ป่าลดลงอย่างรวดเร็ว

2.2.5 การเริ่มต้นปลูกยางพารา

ยางพาราเข้ามาสู่จังหวัดสตูลในช่วง พ.ศ.2470 อย่างไรก็ตามชาวบ้านโตนและบ้านน้ำหრა ไม่ได้มีการปลูกยางพาราก่อนสงครามโลกครั้งที่สอง ผู้สูงอายุในชุมชนกล่าวว่าพ่อค้าเป็นผู้สอนให้มีการปลูกและกรีดยางพาราในปี พ.ศ.2500 ตั้งแต่นั้นมาเริ่มมีการขยายการปลูกยางพาราในพื้นที่ไร่ ในช่วงเริ่มแรกของการขยายการปลูกยางพาราผู้ใหญ่บ้านและโต๊ะอิหม่ามจะจัดสรรแบ่งที่ดินแก่ชาวบ้านที่ดินต่ำที่ค่อนข้างราบถึงราบเป็นแปลง ๆ ให้กับครัวเรือนต่าง ๆ ที่ดินส่วนใหญ่ผ่านการทำไร่มาแล้ว หลังจากนั้นผู้ใดต้องการที่ดินเพิ่มขึ้นก็จะถางพงบนภูเขาขนานไปกับคลองต่าง ๆ ทั้งผู้เข้าไปทำกินเป็นฤดูกาลทางบ้านโตนและชาวชุมชนบ้านโตนเอง มีการปลูกยางพาราบนที่ดินที่อยู่เหนือแปลงทุเรียน สำหรับบ้านน้ำหრა ก็มีขยายพื้นที่เหนือลำน้ำจะปลูกไม้ผลบริเวณริมน้ำเหนือขึ้นไปก็จะปลูกยางพาราเช่นเดียวกับที่บ้านโตน โดยผู้เข้าไปทำกินบางฤดูกาลได้มีการตั้งถิ่นฐานถาวรเพื่อปลูกยางพารา

2.3 ความสัมพันธ์ทางสังคมและการแลกเปลี่ยนในชุมชน

2.3.1 ความสัมพันธ์ทางการตลาด

ความเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นเมื่อสร้างเส้นทางหลักตัดผ่านช่วงกลางระหว่างสองหมู่บ้านที่ศึกษา หลังจากสงครามโลกครั้งที่ 2 เล็กน้อย ในช่วงปี พ.ศ.2490- 2500 เริ่มมีรถยนต์เข้าสู่พื้นที่เพื่อซื้อสินค้า ชุมชนทั้งสองหมู่บ้านได้นำสินค้ามาขาย ผลผลิตหลักยังคงเป็นพืชผักต่าง ๆ

จากแปลงไร่และผลผลิตจากป่า โดยเฉพาะอย่างยิ่ง น้ำมันยาง แต่เมื่อถนนและการขนส่งได้รับการปรับปรุง จึงทำให้ผลผลิตอื่นๆ มีมูลค่าไปด้วย เช่น กัด้วยน้ำว่า กัด้วยหอม ขายได้ราคาดี จึงเป็นที่ต้องการรวมทั้งลูกเนียงหรือทุเรียน ซึ่งพ่อค้าได้นำไปขายต่อที่หาดใหญ่ และในช่วงปี พ.ศ.2500-2510 ที่บ้านโตนเริ่มมีการขายหวายและไม้ไผ่ ยางพารา เป็นผลผลิตหลัก โดยมีตลาดที่บ้านทุ่งนุ้ย

2.3.2 ความสัมพันธ์กับรัฐ

พื้นที่บริเวณบ้านน้ำหาราและบ้านโตน ถูกจัดเป็นบริเวณป่าคุ้มครองและสงวนป่าเมื่อปี พ.ศ.2501 ออกตามพระราชบัญญัติคุ้มครองและสงวนป่า พ.ศ.2481 ซึ่งถ้าหากพิจารณาในระดับชาติ ป่าสงวนส่วนใหญ่ประกาศในช่วงปี พ.ศ.2500 - 2510

ชาวบ้านน้ำหาราและบ้านโตนได้กล่าวว่าที่ดินที่นอกเหนือจากพื้นที่ป่าคุ้มครองและสงวนป่าในระยะนั้นส่วนใหญ่เป็นพื้นที่บ้านซึ่งปลูกไม้ผลและพื้นที่นา ก่อนปี พ.ศ.2507 กระบวนการประกาศป่าคุ้มครองและป่าสงวนจำเป็นต้องอาศัยหลักฐาน จากความคิดเห็นของคนในท้องถิ่น แต่การทบทวนกระบวนการหลังจาก ปี พ.ศ.2507 ลดความต้องการนี้ลง ซึ่งบริเวณบ้านโตนได้ประกาศเขตป่าสงวนแห่งชาติ ป่าห้วยทมิ้งในปี พ.ศ.2509 และปี พ.ศ.2511 ได้ประกาศป่าดงเขือกช้าง ส่วนบ้านน้ำหารา ก็ได้กำหนดแนวเขตป่าสงวนแห่งชาติ ป่าเขาแดงเขาค้อม และเขาใหญ่ ในปี พ.ศ.2521 อดีตผู้ใหญ่บ้านได้รายงานว่าทางราชการได้ให้ข้อมูลว่าจะมีการประกาศเขตป่าสงวนใหม่ แต่ก็ไม่ได้ขอความคิดเห็นจากชาวบ้านในการกำหนดขอบเขตแต่อย่างใด

แม้ว่านโยบายป่าไม้จะออกมาแต่เนื่องจากบุคลากรของกรมป่าไม้น้อยเกินไป จึงไม่สามารถเข้าควบคุมการใช้พื้นที่ในป่าได้ ชาวบ้านบางคนรายงานว่า เมื่อ 30-40 ปีที่ผ่านมาทางกรมป่าไม้ได้วงล้อมขอบเขตบนที่ดินทำกินที่ได้มีการปลูกผลไม้อแล้ว ที่บริเวณบ้านโตนและบ้านน้ำหาราและไม่ให้ถางบุกเบิกป่าเพิ่มนอกเขตนี้ การกระทำอย่างนี้มีผลกระทบทั้งผู้เข้าไปทำมาหากินบางฤดูกาล และชาวบ้านที่ทำการเพาะปลูกพืชอื่นรวมทั้งการปลูกทุเรียนในพื้นที่นี้ ตั้งแต่บัดนั้นมาชาวบ้านได้มีการอ้างสิทธิ์และปลูกยางพาราบนที่ดินนอกเขตนี้ อดีตผู้ใหญ่บ้าน บ้านโตน (โรยมรรคาเขต สัมภาษณ์, 24 มิถุนายน 2538) กล่าวว่าในช่วงการขยายตัวอย่างรวดเร็วของยางพาราเจ้าหน้าที่กรมป่าไม้ไม่ได้เข้ามาตรวจสอบการปลูก อย่างไรก็ตามเจ้าหน้าที่มักจะไม่มีการห้ามปราม ชาวมุสลิมบ้านน้ำหาราคนหนึ่ง พร้อมกับเพื่อนบ้าน 8 คน ถางพงพื้นที่โดยเปลี่ยนที่ทำกินบางฤดูกาลมาเป็นการตั้งถิ่นฐานถาวรริมคลองน้ำหารา ชาวบ้านผู้นี้กล่าวว่าเขาและเพื่อนถูกจับกุมโดยเสียค่าปรับ คนละ 200 บาท แต่ก็กลับไปถางพงพื้นที่ต่อ และกล่าวเสริมว่าได้มีกาถางพงพื้นที่

สวนบริเวณบ้าน ซึ่งเขาได้มีเอกสาร สค.1 จึงไม่เข้าใจว่าทำไมจึงถูกจับ (ดาโต๊ะ บังแฉมาเด็น สัมภาษณ์, 27 มิถุนายน 2538)

ในช่วงปี พ.ศ.2510-2520 ได้มีการสัมปทานทำไม้ของบริษัทในท้องถิ่นสองบริษัท ที่เชื่อมโยงกับผู้มีอำนาจในกรุงเทพฯ แม้ว่าจะมีการทำไม้ที่บ้านโตนและบ้านน้ำหราชซึ่งได้มีการสัมปทานมาก่อนหน้านี้แล้ว แต่ขอบเขตของการทำไม้ไม่ชัดเจน มีการทำไม้นอกเขตสัมปทานเป็นจำนวนมาก ต่อมาราษฎรได้นำพื้นที่ที่เคยใช้ทำไม้มาปลูกยางพาราหรือยางเพื่อทำไร่ การทำไม้ส่วนใหญ่ทำระหว่างปี พ.ศ.2505-2515 ซึ่งในช่วงนั้นได้มีถนนเข้าไปถึงบ้านน้ำหราชเพื่อประโยชน์ในการทำไม้ และชาวบ้านน้ำหราชก็มีการทำไม้ตลอดมาทั้งถูกต้องตามกฎหมายและผิดกฎหมาย สวนบริเวณบ้านโตนชาวบ้านกล่าวว่ามีการทำไม้ประมาณ ปี พ.ศ.2500-2510 หลังจากนั้นชาวบ้านจึงใช้พื้นที่เพื่อปลูกพืชเศรษฐกิจ เช่น ยางพารา กาแฟ ผลไม้ เป็นต้น การทำไม้ทำต่อเนื่องมาจนถึง ปี พ.ศ.2531 จึงได้มีการระงับการให้ทำไม้ แต่ก็ยังมีการลักลอบการทำไม้ที่ผิดกฎหมาย

แม้ว่าข้อมูลต่าง ๆ จะไม่ชัดเจน แต่พื้นที่ส่วนใหญ่ของป่าถูกคัดเลือกตัดไม้มีค่า ซึ่งจากการเดินดูสภาพป่า ผู้วิจัยได้เห็นต่อไม้ที่หลงเหลือจากการถูกโค่นและไม้ที่เหลือจากการแปรรูปในป่าแก่ แสดงให้เห็นว่าได้มีการทำไม้เมื่อ 30 ปี มาแล้ว และทำมาเป็นช่วง ๆ มีทั้งที่ผ่านการทำมานานแล้วและเพิ่งผ่านการลักลอบการตัดไม้ ซึ่งสังเกตได้จากต่อไม้และเศษไม้ที่เหลือจากการแปรรูปและในบางบริเวณของพื้นที่ป่าสมบูรณ์ ซึ่งเป็นลุ่มน้ำชั้น 1 ซึ่งได้ผ่านการบุกเบิกทำไร่ ซึ่งมีสภาพเป็นป่าไผ่เป็นหย่อม ๆ อยู่ตามหุบเขา ในปัจจุบันป่าเริ่มฟื้นตัวแล้ว

2.3.3 การถือครองที่ดิน

ในช่วงนี้การถือครองที่ดินเปลี่ยนจากสิทธิบนที่ดินที่ไม่ถาวรสำหรับการทำไร่มาเป็นสิทธิในที่ดินถาวรของครัวเรือน แนวโน้มนี้เริ่มแรกเกิดจากการกีดกันของรัฐ ในการจำกัดการที่ไร่ และต่อมาเป็นการขยายตัวของ การปลูกยางพารา ซึ่งเป็นการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญในชุมชนต่อไป

การปลูกยางพาราในระบบการถือครองแบบดั้งเดิม เป็นการให้ผู้ปลูกมีสิทธิในต้นยางพาราที่ปลูกยังมีชีวิตอยู่ ดังนั้นเมื่อชาวบ้านปลูกยางพาราและพืชยืนต้นอื่นเข้าแทนที่ไร่ จึงเป็นการแสดงว่าพื้นที่นั้นบุคคลอื่นไม่สามารถใช้ได้ หรือกล่าวได้ว่าการปลูกยางพารา เป็นการเปลี่ยนสิทธิที่ดินชั่วคราวมาเป็นสิทธิที่ดินถาวรนั่นเอง ในช่วงปี พ.ศ.2500-2510 พื้นที่จำนวนมากบริเวณที่รวบรวมบ้านโตนถูกจับจองเพื่ออ้างสิทธิ์ถาวร ส่วนใหญ่จะเป็นที่ดินที่ผ่านการทำไร่เล็กน้อยในช่วงที่ผ่านมา ซึ่งจะมีทั้งคนในชุมชนและชุมชนใกล้เคียงเพื่อจับจองอ้างสิทธิ์ที่ดินถาวรที่ยังไม่อยู่ภายใต้การถือครองของบุคคลอื่นมากขึ้น เมื่อพื้นที่บริเวณใกล้เคียง ๆ หมู่บ้าน

หมดไปชาวบ้านจึงเริ่มขยายพื้นที่ไร่และปลูกยางพาราบริเวณสูงขึ้นไปจากพื้นที่ค่อนข้างราบ ที่ลาดเชิงเขาและอ่างลึทึ่จนถึงสันเขา โดยอาศัยแนวคลองหรือลำห้วยเป็นหลัก โดยเฉพาะอย่างยิ่งที่สูงตามแนวขนานคลองโตนและคลองข้าง

ชาวบ้านที่บ้านโตนได้กล่าวว่า การถางพื้นที่เพื่อทำไร่หรือตัดไม้ไม่ได้ ต้องขออนุญาตผู้ใหญ่บ้านก่อน แม้ว่าในทางปฏิบัติผู้ใหญ่บ้านก็ไม่ได้ปฏิเสธการร้องขอ ในระยะนี้ชาวบ้านโตนยังดำเนินการตรวจตราในพื้นที่ป่าลุ่มน้ำคลองข้างและคลองโตนร่วมกับกรมป่าไม้และทหาร แม้ว่าจะยังไม่ชัดเจนว่าทำไปเพื่อเป้าหมายอะไร จากการสัมภาษณ์ชาวบ้านคนหนึ่งกล่าวว่า เขาเคยรับจ้างในการตัดแนวทางป่า จากทางเจ้าหน้าที่ป่าไม้ในช่วงนี้ (แสง บุญเชิญ สัมภาษณ์, 5 กรกฎาคม 2538)

สำหรับพื้นที่บ้านน้ำหยาในอดีตไม่มีผู้ใหญ่บ้าน จึงไม่จำเป็นต้องขออนุญาตในการบุกเบิกถางพื้นที่เพื่อทำไร่หรือปลูกยางพารา ทุกคนสามารถจะเข้าไปในพื้นที่นี้เพื่อทำไร่ได้ตามต้องการ มีการจับจองตัดแบ่งเขตที่ดินกันเ็นบางจุด พบว่าเจ้าของแปลงทุเรียนตามบริเวณคลองน้ำหยาได้มีการอ้างสิทธิ์อย่างถาวรในแปลงที่ดินที่อยู่เหนือแปลงทุเรียนด้วยเช่นเดียวกัน

สรุปได้ว่านโยบายของรัฐในการส่งเสริมการปลูกพืชเศรษฐกิจ โดยเฉพาะยางพาราซึ่งเป็นปัจจัยนำไปสู่การถือครองที่ดินถาวรของชุมชนและมีการประกาศเขตป่าสงวนทำให้มีข้อจำกัดในการขยายพื้นที่ และระบบกรรมสิทธิ์ในที่ดินตามกฎหมายที่ดินที่ให้ความสำคัญกับกรรมสิทธิ์ส่วนบุคคล ที่ได้มีการออกสิทธิการครอบครองหรือสค.1 ในช่วงนี้ ในบริเวณพื้นที่ไร่ที่ได้ทำประโยชน์แล้วและการให้ราษฎรแจ้งพื้นที่ในการถือครองเพื่อเสียภาษีบำรุงท้องที่หรือภท.6 ซึ่งนำไปสู่การถือครองที่ดินถาวรทั้งสิ้น

แต่ในช่วงนี้ชาวบ้านก็ยังไม่ได้มีการอ้างสิทธิ์ทุกอย่างบนที่ดิน ผลผลิตจากป่าหลายอย่าง เช่น ไม้ไผ่ ซึ่งในสมัยนั้นยังมีราคาต่ำและยังมีอยู่มากก็เปิดโอกาสให้ทุกคนใช้ประโยชน์ได้ รวมถึงการทำน้ำมันยางหรือผลผลิตทุกอย่างที่ไม่ได้ตั้งใจปลูก แต่ขึ้นเองตามธรรมชาติ เช่น พืชสมุนไพร หน่อไม้ สะตอป่า ลูกเนียง เหยียง ผักพื้นบ้าน ก็สามารถเปิดให้ใช้ได้อย่างเสรี เป็นต้น

2.3.4 การถือครองต้นไม้และผลผลิตจากป่า

การที่ถนนเส้นทางสายหลักตัดผ่านช่วงกลางของหมู่บ้านทั้งสอง รวมทั้งการขยายตัวทางเศรษฐกิจแบบตลาดในระยะนี้ทำให้ผลผลิตของหมู่บ้าน ทั้งพืชผักจากแปลงไร่ ของป่าไม้ผล เริ่มเป็นที่ต้องการของตลาด โดยเฉพาะทุเรียนมีการกำหนดสิทธิการถือครองในต้นไม้ผลของครัวเรือนอยู่ในรูปแบบต่าง ๆ เช่น มีการยอมรับระบบการหมุนเวียนเก็บทุเรียนเป็นรายวัน หรือมี

ระบบการแบ่งต้นทุนเพื่อแยกสิทธิของกันและกัน การพัฒนาการถือครองที่ดินถาวรและการออกเอกสารการถือครองที่ดินโดยรัฐ เป็นจุดเริ่มต้นอย่างช้า ๆ ของการผสมผสานระหว่างสิทธิในที่ดินและสิทธิของต้นไม้ผล ชาวบ้านหลายคนได้รับ สค.1 ในที่ดินที่เป็นสวนผลไม้บริเวณบ้าน ในปี พ.ศ.2497 อย่างไรก็ตามเอกสารนี้เป็นภาระอย่างเจาะจงว่ามีเพียงครัวเรือนเดียวที่เป็นเจ้าของแปลงที่ดินนั้น ๆ ดังนั้นทั้งครอบครัวหรือบางครั้งสมาชิกที่มีอายุมากที่สุดของครอบครัวเป็นผู้ได้รับเอกสารสิทธิที่เป็นทางการนี้ เมื่อ 40 ปี มานี้มีบางคนที่ได้รับสิทธิในที่ดิน ได้มีการอ้างสิทธิต้นไม้ผลในที่ดิน และมีผู้เสียภาษีที่ดินให้แก่รัฐ จึงทำให้มีปัญหาสิทธิในต้นไม้ในที่ดินของบุคคลอื่น ชาวบ้านทั้งบ้านโตนและบ้านน้ำหრა ได้กล่าวว่า ได้มีการแก้ปัญหากันหลายลักษณะได้แก่ มีการหมุนเวียนแบ่งปันผลผลิตกันและมีการชดเชยให้เป็นตัวเงินในการซื้อต้นไม้ผลนั้น ๆ แก่ผู้ที่ถือครองสิทธิในต้นไม้ที่อยู่นั้นอยู่ ผลผลิตจากป่าบางอย่างเริ่มมีความสำคัญทางการค้า โดยเฉพาะไม้ไผ่ และหวาย ผลผลิตทั้งสองจะสามารถเปิดให้มีการเก็บเกี่ยวได้อย่างเสรี ถ้าหากไม่ได้อยู่ในที่ดินของครัวเรือน ซึ่งจะมีทั้งคนในชุมชนและใกล้เคียงเข้ามาเก็บเกี่ยวผลผลิตด้วย นอกจากนี้ของป่าอื่น ๆ ก็เริ่มเป็นที่ต้องการของตลาด ได้แก่ สะตอ ลูกเนียง น้ำผึ้ง เป็นต้น มีพ่อค้ารับซื้อไปขายต่อที่หาดใหญ่และสตูล

3. ช่วงตั้งแต่ปี พ.ศ.2510 - พ.ศ.2540

3.1 การตั้งถิ่นฐาน

การตั้งถิ่นฐานบริเวณบ้านน้ำหრა ขยายตัวอย่างรวดเร็วจากการอพยพเข้ามาของผู้ตั้งถิ่นฐานใหม่และจากการแยกครอบครัวหลังจากการแต่งงาน โดยการประกาศจัดตั้งหมู่บ้านใหม่และแยกหมู่บ้านเดิมออกเป็น 2 หมู่บ้าน รวมทั้งมีการตั้งโรงเรียนบ้านน้ำหราในปี พ.ศ.2520 มีการกระจายตัวของครัวเรือนไปตามเขตนิเวศต่าง ๆ มากขึ้น ตามที่ราบแคบ ๆ ระหว่างหุบเขามีการเข้าไปตั้งถิ่นฐานในส่วนที่ลึกเข้าไปของหมู่บ้าน ซึ่งเป็นเขตอนุรักษ์ และจากการขยายของครอบครัวใหม่ที่แยกตัวออกมาหลังจากมีครอบครัว ส่วนบ้านโตนซึ่งมีการตั้งถิ่นฐานของชุมชนอยู่บริเวณกลุ่มเดียวเพราะบริเวณที่ตั้งชุมชนอยู่นอกเขตพื้นที่ป่า ทำให้บริเวณที่ตั้งชุมชนมีความหนาแน่นบ้านจะอยู่ใกล้ ๆ กัน

3.2 การผลิตและการใช้ทรัพยากร

ลักษณะของช่วงนี้เป็นการขยายตัวอย่างรวดเร็วของการตั้งถิ่นฐาน มีสภาพพื้นที่โดยทั่วไปถูกเปลี่ยนไปเป็นพื้นที่ปลูกยางพาราเป็นส่วนใหญ่ รองลงมาก็เป็นไม้ผลผสม การอพยพของกลุ่มคนบ้านน้ำหราได้เข้ามาครั้งล่าสุดประมาณปี พ.ศ.2534 การขยายพื้นที่ปลูกเริ่มทำได้น้อยลงประมาณปี พ.ศ.2535 และหยุดการบุกเบิกป่าสมบูรณ์ในต้นปี พ.ศ.2536 ซึ่งการหยุดลงนี้ก็ปลูก

ยางพาราและไม้ผลทดแทนในพื้นที่ที่ได้บุกเบิกรวมทั้งในพื้นที่ป่าไผ่ พื้นที่ทำนาโดยเฉพาะ บ้านน้ำหารถูกเปลี่ยนสภาพไปเป็นสวนยางพาราและไม้ผลประมาณปี พ.ศ.2530 ปัจจุบันพื้นที่นา บริเวณบ้านน้ำหารเหลือเพียงประมาณ 10 ไร่ ไม่ได้ทำนาและกำลังจะเปลี่ยนเป็นสวนผลไม้ สวน บ้านโตนมีการขยายพื้นที่ได้ลดน้อยลงหลังจากเจ้าหน้าที่ป่าไม้ได้มาประจำอยู่ในพื้นที่และไม่ให้โค่น ยางปลูกทดแทนกันในช่วงต้นของคลองข้างและด้านเหนือของคลองโตน แต่จากการนำทาง เดินดูสภาพป่าของผู้วิจัยร่วมกับชาวบ้านพบว่าในพื้นที่ในบริเวณป่าสมบูรณ์ในส่วนที่ลึกเข้าไปได้ ถูกแผ้วถางมีสภาพเป็นป่าไผ่มีไม้ไผ่ และไม้เล็กขึ้นอยู่ทั่วไป และเพิ่งผ่านการถางมา ซึ่งยังไม่ได้ ทำประโยชน์ ซึ่งชาวบ้านได้บอกว่าเป็นกลุ่มมาจากจังหวัดสงขลาที่เข้ามารับจ้างถางจากนายทุน เพื่อลักลอบตัดไม้ และไม้ที่จับได้มีการประมูลในช่วงปี พ.ศ.2537

3.2.1 การทำไร่

การทำไร่ในช่วงนี้เป็นการบุกเบิกขยายพื้นที่ป่าเพื่อจับจองอ้างสิทธิ์ในที่ดิน การ ขยายการทำไร่ในพื้นที่ป่าสมบูรณ์สิ้นสุดลงเมื่อประมาณ 5 ปีที่ผ่านมาจากการเข้าปราบปรามของ รัฐและมีการเปลี่ยนแปลงพื้นที่ไร่มาเป็นสวนยางพารา ซึ่งพื้นที่ไร่เหล่านี้ปัจจุบันยังเหลืออยู่บ้าง ซึ่ง จะอยู่บริเวณที่หัวไร่ปลายสวนช่วงติดต่อกับป่าสมบูรณ์

3.2.2 การทำนา

บ้านน้ำหารพื้นที่ที่ถูกใช้ทำนา บริเวณที่ราบแคบ ๆ ใกล้ห้วย ซึ่งเป็นพื้นที่ส่วนน้อย ต่อมาพื้นที่นาถูกเปลี่ยนสภาพไปปลูกยางพาราและไม้ผล เนื่องจากสภาพแวดล้อมไม่เหมาะสม น้ำไม่เพียงพอในการทำนาและช่วงนั้นยางพาราราคาดี

บ้านโตนมีพื้นที่เหมาะสมกับการทำนาในบริเวณกว้างกว่าบ้านน้ำหาร และ สามารถนำน้ำจากคลองมาใช้ในพื้นที่นา จึงได้รื้อไถเดินตามเข้ามาใช้ มีการใช้ปุ๋ยเคมี สารเคมี ปราบศัตรูพืช ประมาณปี พ.ศ.2525 ได้มีการทำนา 2 ครั้งต่อปี ในบางพื้นที่โดยการใช้น้ำขี้วัว ส่งเสริมและการเก็บเกี่ยวโดยใช้เคียว ได้น้ำจากคลองโตนและคลองข้าง

3.2.3 การทำสวนผลไม้

พื้นที่บริเวณหุบเขา และที่ราบใกล้ลำห้วยและบริเวณที่อยู่อาศัยถูกเปลี่ยนสภาพ ไปเป็นสวนไม้ผลผสม และมีการปลูกซ่อมแซมสวนเก่า เริ่มนำไม้ผลพันธุ์ดีเข้ามาปลูกประมาณ ปี พ.ศ.2520 และหลังจากปี พ.ศ.2530 มีการพัฒนาการทำสวนเป็นแบบเชิงเดี่ยวมากขึ้นและกอง ทุนสงเคราะห์การทำสวนยางก็ให้ทุนสนับสนุนในการปลูกไม้ผลทดแทนยาง

3.2.4 การปลูกยางพารา

การขยายพื้นที่ปลูกยางพาราหลังจากปี พ.ศ.2510 ทำให้กระบวนการเปลี่ยนที่ดิน ที่เปิดให้มีการทำไร่อย่างเสรีไปเป็นการทำสวนอย่างถาวร ชาวบ้านบางคนมีการปลูกยางพาราบน

ที่ดินที่เขาได้ถางพง และป่าเสื่อมโทรมที่ได้อ้างสิทธิ์มาก่อนหน้านี้ ผู้เข้ามาตั้งถิ่นฐานรายแรก ๆ บ้านน้ำหนาวเข้ามาช่วงก่อนปี พ.ศ.2510 เล็กน้อย และส่วนใหญ่เข้ามาระหว่างปี พ.ศ.2510-2520 โดยการซื้อที่ดินจากชาวมุสลิมที่ได้มีการจับจองที่ดิน และได้จับจองเองในส่วนที่อยู่ลึก ๆ เข้าไป เป็นผืน หันหน้าไปยังลำน้ำ ในระบบหมู่บ้านการอ้างสิทธิ์ถือครองผู้จับจองยังมีสิทธิในที่ดินที่อยู่สูง ขึ้นไป หรือตั้งฉากกับลำน้ำจนกระทั่งถึงที่มีความลาดชันสูงหรือยอดเขาขึ้นอยู่กับลักษณะ ภูมิประเทศ ซึ่งชาวบ้านได้กล่าวไว้ที่ดินที่จับจองนี้เป็นป่าเสื่อมโทรม

ในช่วงนี้ชาวบ้านได้เริ่มปลูกทดแทนยางพาราพันธุ์พื้นเมืองด้วยยางพันธุ์ดี หรือในกรณี ที่ปลูกใหม่ก็ปลูกยางพันธุ์ดีเลย ซึ่งให้ผลผลิตสูงแต่ต้องลงทุนมาก และเริ่มมีการปลูกไม้ผลทดแทน การปลูกยางบ้างในพื้นที่ที่เหมาะสมกับไม้ผล ซึ่งได้รับการส่งเสริมและสนับสนุนจากสำนักงานกองทุนสงเคราะห์การทำสวนยาง

3.2.5 การใช้ทรัพยากรจากป่า

การเก็บเกี่ยวผลผลิตจากป่าตามฤดูกาลมีการกระทำตลอดทั้งปี มีทั้งการหาสัตว์ น้ำตามลำธาร ลำคลองและหาสัตว์ป่ามาบริโภคด้วย ผลผลิตจากป่าประเภทเพื่อใช้สอยจะมีทั้ง เนื้อไม้และวัสดุอื่น ๆ การหาไม้หอม ส่วนการทำน้ำมันยางที่บ้านโดนไม่ได้ทำ เพราะความเข้มงวดกวดขันของเจ้าหน้าที่ แต่ที่บ้านน้ำหนาวการทำน้ำมันยางยังคงทำต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน เนื่องจากการเข้มงวดของเจ้าหน้าที่ป่าไม้มีน้อยกว่าบ้านโดน ส่วนการลักลอบการตัดไม้ซึ่งก็ยังคงมี ต่อเนื่องมาโดยมีการสนับสนุนจากบุคคลภายนอกชุมชนโดยเฉพาะที่บ้านน้ำหนาว แต่ในปัจจุบันลด น้อยลงหลังจากมีการตั้งป่าชุมชนของชาวบ้านเพื่อช่วยกันสอดส่องดูแล ทำให้เกิดความขัดแย้ง ระหว่างกลุ่มอนุรักษ์กับกลุ่มที่ลักลอบตัดไม้ แต่เมื่อพิจารณาในภาพรวมพบว่าอาชีพที่อาศัย ผลผลิตจากป่าจะมีสัดส่วนลดลง จากการเข้มงวดของเจ้าหน้าที่และกฎหมายป่าไม้ และการเพิ่ม ขึ้นของรายได้จากยางพาราและไม้ผล

นโยบายของรัฐในการอนุรักษ์ป่าไม้ในรูปพระราชบัญญัติ สงวนและคุ้มครอง สัตว์ป่า พระราชบัญญัติป่าสงวนแห่งชาติ มติ ครม. ปี พ.ศ.2534 เพื่อเพิ่มพื้นที่ป่าอนุรักษ์ในป่า สงวนแห่งชาติ โดยการกำหนดชั้นลุ่มน้ำ มีการขยายเขตป่าเพื่อการอนุรักษ์ และการขยายโครงการ สงวนป่าสิทธิที่ดินเพื่ออนุรักษ์ป่า สัตว์ป่า และต้นน้ำลำธาร ทำให้ความขัดแย้งในเรื่องของขอบเขต พื้นที่ทำกินระหว่างรัฐกับชุมชนเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องเพราะพื้นที่ทำกินชาวบ้านได้ใช้ประโยชน์อยู่ มานานได้อยู่ในเขตอนุรักษ์ที่รัฐกำหนดขึ้นมาภายหลัง

3.3 ความสัมพันธ์ทางสังคมและการแลกเปลี่ยนในชุมชน

3.3.1 การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน

แม้ว่าหมู่บ้านทั้งสองจะถูกจัดว่าอยู่ในเขตป่าสงวนแห่งชาติ แต่รัฐบาลก็มีการสร้างโครงสร้างพื้นฐานเข้าไปยังหมู่บ้าน คือ เริ่มมีการตัดถนนตั้งแต่ปี พ.ศ.2516 และถนนถูกพัฒนามาเป็นถนนลาดยางเข้าสู่หมู่บ้านทั้งสองมาตั้งแต่ปี พ.ศ.2537 นอกจากนี้ยังมีการพัฒนาในด้านอื่น ได้แก่ ไฟฟ้า แหล่งน้ำ ตั้งโรงเรียนขึ้นในหมู่บ้านและการจัดตั้งหมู่บ้านอย่างเป็นทางการ

3.3.2 ป่าไม้และกรมป่าไม้

หลังปี พ.ศ.2510 การอนุญาตทำไม้ยังคงต่อเนื่องในบ้านโตนและบ้านน้ำหยา ประมาณ ปี พ.ศ.2520 พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นสวนยาง ป่าเสื่อมโทรมหรือบางพื้นที่การทำไม้ยังเข้าไม่ถึง และมีการปลูกกาแฟบ้างในพื้นที่โล่ง (พื้นที่ต่ำที่มีน้ำท่วมถึง) นอกจากนี้ทั้งบ้านน้ำหยาและบ้านโตนเคยเป็นเขตสิทธิพลซของผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์ ซึ่งในช่วงนี้ชาวบ้านได้กล่าวว่ามีกฎระเบียบของคอมมิวนิสต์คอยควบคุมการใช้พื้นที่ของชาวบ้าน และมีการแบ่งจัดสรรที่ดินให้กับชาวบ้านในส่วนที่อยู่ลึก ๆ เข้าไปของบ้านน้ำหยา ทำให้ไม่ค่อยมีผู้กล้าทำไม้เพื่อการค้าในพื้นที่ แต่หลังจากเหตุการณ์ผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์สิ้นสุดลงในพื้นที่บ้านน้ำหยา การทำไม้เพื่อการค้าอย่างผิดกฎหมายและการถางป่าทำได้ง่ายขึ้น ส่วนบ้านโตนการทำไม้ได้ดำเนินต่อไปในพื้นที่ป่าห้วยกาหมิง จนกระทั่ง ปี พ.ศ.2532 ซึ่งเป็นปีที่ยกเลิกการการสัมปทานป่าไม้

ชาวบ้านที่บ้านน้ำหยาได้ให้ข้อมูลว่าหลังสิ้นสุดการอนุญาตทำไม้ ชาวบ้านยังคงตัดไม้ไว้ใช้ และเพื่อขายให้กับผู้รับซื้อนอกหมู่บ้านอย่างประปราย และมีการบุกเบิกถางป่าแก่ในส่วนที่อยู่ลึก ๆ เข้าไปของหมู่บ้านและทางเจ้าหน้าที่ป่าไม้เข้าไปชนไม้ที่ตกค้างอยู่ ในปี พ.ศ.2535 ซึ่งมีการตัดทางเข้าไปชนไม้ในกลุ่มบ้านเขาวง มีการทำไม้ผิดกฎหมายอย่างต่อเนื่องในพื้นที่บ้านน้ำหยาจนกระทั่งชาวบ้านบางกลุ่มได้มีการจัดตั้งคณะกรรมการป่าชุมชนขึ้น ในปี พ.ศ.2537 คณะกรรมการป่าชุมชนเริ่มมีการติดตามตรวจสอบการทำไม้อย่างใกล้ชิด มีการว่ากล่าวตักเตือนและยึดเลื่อยยนต์และไม้ของกลาง พร้อมทั้งแจ้งเจ้าหน้าที่เข้าจับกุมด้วย คณะกรรมการป่าชุมชนกล่าวว่าได้มีการจับกุมรถบรรทุกไม้หลายคัน ที่ออกจากหมู่บ้านไปยังอำเภอ และการติดตามการทำไม้เพื่อการค้าเริ่มเข้มข้นขึ้น แต่ก็เกินกำลังความสามารถของชาวบ้าน และทางคณะกรรมการป่าชุมชนที่จะควบคุมดูแลได้อย่างทั่วถึง ฝ่ายปราบปรามคนหนึ่งของคณะกรรมการป่าชุมชนได้ถูกยิงเสียชีวิตโดยกลุ่มผู้ทำไม้

ในเดือนตุลาคม พ.ศ.2538 ทางจังหวัดและทางอำเภอจึงได้ส่งกำลังอาสาสมัครซึ่งติดอาวุธเข้ามาประจำการณ์ในหมู่บ้านเพื่อเสริมกำลัง หลังจากนั้น 5 เดือน การทำไม้ได้คลี่คลายลงกองกำลังอาสาสมัครจึงได้ถอนกำลังกลับไป

การประกาศป่าสงวนแห่งชาติ ทำโดยไม่มีการสำรวจสภาพพื้นที่จริงว่าราษฎรอยู่อาศัยก่อนอย่างไรแต่กำหนดกันเองในแผนที่ ไม่มีการประกาศให้ราษฎรในพื้นที่ทราบ จึงทำให้เขตป่าสงวนแห่งชาติที่ประกาศออกมาทับซ้อนกับพื้นที่ที่ราษฎรทำกินอยู่อาศัยมาก่อนแล้ว ทำให้ราษฎรซึ่งเดิมเป็นเจ้าของพื้นที่กลับกลายเป็นผู้บุกรุกเขตป่าไปทันที หลังจากประกาศใช้กฎหมายป่าสงวนแห่งชาติ พ.ศ.2507 กรมป่าไม้ได้ทำการประกาศเขตป่าสงวนแห่งชาติทั้งประเทศ จนถึงปี พ.ศ.2531 จำนวน พันกว่าป่า ผ่านการแก้ไขมาแล้ว 2 ครั้ง ครั้งแรกเมื่อปี พ.ศ.2522 และครั้งที่ 2 พ.ศ.2538 (เสน่ห์ จามริก และคณะ, 2536 : 104-106) ซึ่งป่าเขาค้อมเขาแดง และเขาใหญ่เดิมเป็นป่าคุ้มครองและประกาศเป็นเขตป่าสงวนแห่งชาติ ในปี พ.ศ.2521 ป่าห้วยกาหมิง และป่าดงเขือกช้าง ประกาศเป็นเขตป่าสงวนแห่งชาติในปี พ.ศ.2509 และพ.ศ.2511 ตามลำดับและมีการประกาศเป็นเขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์ป่าโตนาช้าง เมื่อปี พ.ศ.2521 แต่จนกระทั่งปัจจุบัน กรมป่าไม้ก็ยังไม่สามารถป้องกันการทำไร่ของชาวบ้าน รวมทั้งการขยายพื้นที่การปลูกยางพาราในพื้นที่ป่า ซึ่งเป็นความล้มเหลว เช่นเดียวกับพื้นที่ป่าอื่น ๆ ในประเทศไทย

สำหรับพื้นที่บริเวณบ้านน้ำหრაและบ้านโตนทางกรมป่าไม้ได้มีการจำแนกป่าขึ้นใหม่ ประมาณปี พ.ศ.2534 เป็นสองประเภท คือ ป่าอนุรักษ์และป่าเศรษฐกิจ สำหรับป่าประเภทที่ 2 นี้ กรมป่าไม้ได้ออกเอกสารสิทธิในที่ดินเป็นเอกสาร สทก.1 ให้กับเกษตรกรที่กำลังทำการเกษตรในพื้นที่แต่พื้นที่ สทก.1 ได้ถูกยกเลิกเมื่อ พ.ศ.2536 เพื่อประกาศเป็นเขตปฏิรูปที่ดิน ซึ่งปัจจุบันทั้งบ้านโตนและบ้านน้ำหრა ยังอยู่ในระหว่างการดำเนินการ

เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าได้รับการป้องกันโดยหน่วยพิทักษ์ป่า ซึ่งกระจายอยู่ตามจุดต่าง ๆ รวมทั้งที่บ้านโตนด้วย กรมป่าไม้เพิ่มจำนวนของเจ้าหน้าที่รับผิดชอบการป้องกัน และมีการเข้มงวดกวดขันเกี่ยวกับการเก็บเกี่ยวผลผลิตจากป่าและการใช้ที่ดินที่ชาวบ้านได้ปลูกยางพาราไปแล้วไม่ให้ปลูกทดแทนแต่ให้ใช้ประโยชน์จากของเดิมได้

ในปี พ.ศ.2534 กรมป่าไม้ร่วมกับทหารได้มีการขยายเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าออกไปแต่ก็มีการกันพื้นที่ที่ได้มีการปลูกต้นไม้แบบปราดมีตออกบางส่วน การกำหนดเขตทำโดยการช่วยเหลือของทหาร โดยใช้เครื่องมือ GPS เดินสำรวจตามถนนเส้นทางเล็ก ๆ และสายน้ำมากกว่าสำรวจบริเวณแนวป่าที่มีอยู่อย่างแท้จริง การจัดทำเขตด้วยวิธีนี้จึงทำให้มีการรวมพื้นที่เพาะปลูกและพื้นที่อื่น ๆ ที่ได้อ้างสิทธิโดยชาวบ้านอยู่แล้วเข้าไปด้วย

กรมป่าไม้ได้ปรับปรุงการตรวจสอบพื้นที่ป่านอกเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า โดยการตั้งหน่วยป้องกันรักษาป่าในตำบลทุ่งนุ้ย ในปี 2519 และในปี พ.ศ.2538 หน่วยป้องกันรักษาป่านี้มีบุคลากร 8 คน และมีรถยนต์กระบะ 1 คัน เพื่อเข้าไปในพื้นที่ เจ้าหน้าที่เป็นผู้ตรวจ

สอบ ผู้กระทำผิด และสำรวจป่าเพื่อการจำแนก และมีการสนับสนุนจากทางสำนักงานป่าไม้เขต และป่าไม้จังหวัด มีการวางแผนเพื่อจัดทำป่าชุมชนบนที่ดินสาธารณะ และขอความร่วมมือกับสำนักงานกองทุนสงเคราะห์การทำสวนยางเพื่อไม่ให้มีการให้ทุนปลูกยาง ทดแทนในเขตพื้นที่ป่าเพื่อการอนุรักษ์ หรือที่ลาดชัน

ชาวบ้านกล่าวว่าการปักหลักเขตพื้นที่ป่าเพื่อการอนุรักษ์ทำในปี พ.ศ.2537 โดยที่บ้านโตน การประกาศเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า ซึ่งกำหนดเป็นเขตอนุรักษ์ทำให้การขยายพื้นที่ทำได้ยากขึ้น และหลังจากการประกาศเป็นเขตป่าสิริกิติ์ทำให้การเข้มงวดของเจ้าหน้าที่ในการใช้ประโยชน์ที่ดินและผลผลิตจากป่ามีข้อจำกัดมากขึ้น สำหรับชาวบ้านน้ำหრა ไม่ได้เข้าร่วมในกระบวนการกำหนดเขต ดังนั้นจึงไม่รู้เกี่ยวกับการจำแนกเขตใหม่ จนกระทั่งเจ้าหน้าที่ป่าไม้ได้ปักหลักเขตซึ่งเป็นจุดกลางหมู่บ้านซึ่งรวมที่ดินสวนยางหรือพื้นที่ที่อ้างสิทธิ์อื่น ๆ ว่าเป็นที่อนุรักษ์ ชาวบ้านจึงได้มีการสนองตอบโดยการประชุมส่งตัวแทนและร่างหนังสือถึงนายอำเภอโดยการสนับสนุนขององค์กรพัฒนาเอกชนและนักวิชาการ ตลอดจนถึงสมาชิกสภาจังหวัดและสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรในเขตพื้นที่ชุมชนอาศัยอยู่ หลังจากได้มีการประชุมกันหลายครั้งกับเจ้าหน้าที่ป่าไม้ และเจ้าหน้าที่ของรัฐอื่น ๆ ทั้งในระดับอำเภอ ระดับจังหวัด และเจ้าหน้าที่ป่าไม้เขต ได้มีการเสนอโครงการจัดตั้งป่าชุมชนและกฎระเบียบหลักการต่าง ๆ โดยมีคณะกรรมการฝ่ายต่าง ๆ และที่ปรึกษา เพื่อสร้างความเชื่อมั่นให้กับผู้ว่าราชการจังหวัดสตูล เพื่อให้ทางสำนักงานป่าไม้จังหวัดสตูลยอมรับป่าชุมชนของชาวบ้าน นอกจากนี้กรมป่าไม้ได้ให้ความมั่นใจแก่ชาวบ้านว่าที่ที่เป็นสทก. เดิมรวมถึงที่บ้านโตนด้วย จะนำมาเข้าโครงการปฏิรูปที่ดินสงมอบพื้นที่ให้กับสำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรมดำเนินการ แม้ว่าที่ดินจะถูกจัดเป็นป่าสงวนก็ตาม อย่างไรก็ตามที่ดินรอบบ้านเขาวง ซึ่งอยู่เหนือขึ้นไปของบ้านน้ำหრაไม่รวมอยู่ในโครงการนี้ การจำแนกเขตหมายความว่าชาวบ้านที่เขาวงจะไม่ได้รับถูกแยกออกจากการสนับสนุนของกองทุนสงเคราะห์การทำสวนยาง ในการให้ทุนปลูกแทนยางเก่ารวมทั้งการบริการทางด้านไฟฟ้า ถนน และการบริการอื่น ๆ ของรัฐ

3.3.3 การถือครองที่ดิน

การจับจองบุกเบิกขยายพื้นที่ป่าเพื่อแผ้วถางสิ้นสุดลงเมื่อประมาณ 5-10 ปี ที่ผ่านมาอันเนื่องมาจากการห้ามปรามของรัฐในการถางพง พื้นที่ป่า รวมทั้งการเปลี่ยนแปลงจากพื้นที่ไร่มาเป็นสวนยางพารา รัฐบาลได้ดำเนินจับกุมและตัดกเตี้น โดยเฉพาะบริเวณบ้านโตนและหมู่บ้านข้างเคียง ชาวบ้านได้ถูกจับกุมหลังจากการประกาศเป็นเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า ที่ดินเหล่านี้ส่วนมากเป็นเขตป่าอนุรักษ์ ชาวบ้านได้มีการจ่ายภาษีที่ดินให้ทางอำเภอท้องที่ แต่ก็ไม่ได้มีเอกสารสิทธิ์เป็นทางการ ชาวบ้านจ่ายภาษีที่ดินเพื่อต้องการให้ทางการเห็นว่ามีที่ดินฐานจะ

ได้มีการสร้างถนนและโรงเรียนมากกว่าที่ต้องการให้ได้เอกสารสิทธิ์ ชาวบ้านถือใบแจ้งเสียภาษีเป็นส่วนใหญ่ และมีพื้นที่เพียงส่วนน้อยที่ถือเอกสาร สค.1 ต่อมาก็ได้เอกสารสิทธิ์ นส.3 แต่ก็ยังมี สค.1 อยู่บ้างในปัจจุบัน พื้นที่ของทั้งบ้านโตนและบ้านน้ำหระ ซึ่งจะมีเอกสาร สค.1 และ นส.3 บนที่ดิน ที่กันออกก่อนที่ประกาศป่าคุ้มครองและสงวน ในช่วงต่อมาประมาณปี พ.ศ.2525 ทางกรมป่าไม้ได้ให้เอกสารสิทธิ์ทำกินหรือ สทก.

การถือครอง เขตแดนระหว่างแปลงปลูกมีการทำเครื่องหมาย โดยการปักไม้ลงบนพื้นดินหรือตัดต้นไม้เป็นเส้นทางผ่านป่าไม้ในการอ้างสิทธิ์ถือครองในที่ดิน ในช่วงนั้นราคาที่ดินยังต่ำ โดยมีการซื้อขายที่ดินเพียง 500 บาท ต่อหน้ากว้าง 1 เส้น การโต้แย้งเกี่ยวกับที่ดินจะมีผู้ใหญ่บ้านเป็นผู้แก้ไขปัญหาได้แม้ว่าชาวบ้านจะพูดว่าการถือครองของท้องถิ่นเป็นความเชื่อใจระหว่างชาวบ้านด้วยกัน และความเชื่อเพื่อต่อกัน และไม่มี การโต้แย้งกันอย่างรุนแรงเกี่ยวกับสิทธิในที่ดิน ก่อนที่มีการตั้งหมู่บ้านน้ำหระ ประมาณปี พ.ศ.2515 เมื่อมีข้อขัดแย้งเกี่ยวกับที่ดิน ชาวบ้านจะไปหาผู้ใหญ่บ้านที่ทุ่งนุ้ย เพื่อแก้ไขปัญหาคำ

ระหว่างปี พ.ศ.2510-2520 พรรคคอมมิวนิสต์ ยังแสดงบทบาทในฐานะของผู้จัดสรรที่ดินและแก้ไขข้อขัดแย้งในพื้นที่บ้านน้ำหระอย่างลับ ๆ โดยเฉพาะในส่วนที่เป็นป่าเข้าไปของหมู่บ้านและมีการจำกัดการขยายพื้นที่ใหม่เพื่อทำไร่และตัดไม้ และออกกฎระเบียบต่าง ๆ ในการใช้ทรัพยากรและผลผลิตจากป่าด้วยไม่ให้ใช้ฟุ่มเฟือย เช่น ผลผลิตจากป่า เช่น สะตอ ลูกเนียง ไปเก็บผลผลิตได้แต่ห้ามโค่นต้นไม้ และการไปหาปลาในลำห้วย ห้ามใช้ยาเบื่อปลา ช่วงหลังปี พ.ศ.2520 สิ้นสุดยุคของคอมมิวนิสต์ ชาวบ้านในเขตนี้ขยายพื้นที่เพื่อทำไร่อีกครั้งหนึ่ง และในช่วงนี้การอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานในการขยายพื้นที่ป่าของด้านในของหมู่บ้านก็ยังมีอยู่ ชาวบ้านในบริเวณนี้กล่าวว่าการทำไร่ทำได้ไม่จำกัด จนกระทั่งรัฐบาลประกาศปิดป่าและระงับการใช้พื้นที่ใน ปี พ.ศ.2532 แต่ในที่เป็นป่าสมบูรณ์ทางด้านเหนือของหมู่บ้านมีการบุกเบิกของผู้ที่เข้ามาอยู่ใหม่ขยายพื้นที่เพื่อปลูกยางพารา ซึ่งจะซื้อที่ดินจากคนมาอยู่ก่อนที่อ้างสิทธิ์เอาไว้และจับจองเพิ่มเติม การขยายพื้นที่ป่าสมบูรณ์ได้สิ้นสุดลงหลังจากมีการตั้งป่าชุมชน

บ้านโตน รัฐบาลได้ประกาศเป็นเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า ในปี พ.ศ.2520 ชาวบ้านถางบุกเบิกพื้นที่และปลูกยางทั้งสองข้างคลองโตนและคลองข้าง ระหว่างปี พ.ศ.2510-2520 ในช่วงปี พ.ศ.2520-2521 บริเวณทางเหนือของคลองโตนและสองข้างของคลองข้างถูกประกาศเป็นเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า ชาวบ้านได้มีการปลูกยางพาราเพื่อจับจองอ้างสิทธิ์ในที่ดินก่อนหน้าแล้ว ซึ่งสามารถยืนยันได้จากภาพถ่ายทางอากาศถ่ายเมื่อ ปี พ.ศ.2516 พบว่าได้มีการถางพงพื้นที่และมีการปลูกยางพาราแล้วในปี พ.ศ.2516 มีทั้งยางพาราที่เพิ่งจะเริ่มปลูกใหม่และยางที่มีอายุ

มากแล้ว และพื้นที่กำลังเตรียมแปลงที่โล่งเตียนเพิ่งเผาพื้นที่ใหม่ ๆ จากการสอบถามการใช้พื้นที่ส่วนใหญ่ยังเป็นการใช้พื้นที่เพื่อทำไร่มีป่าไผ่ และป่าเสื่อมโทรมอยู่เป็นหย่อม ๆ มีการปลูกยางพาราบ้างกระจัดกระจาย การกระจายตัวของชุมชนยังน้อย และจากการดูภาพถ่ายทางอากาศในปี พ.ศ.2527 มีการขยายพื้นที่เพื่อทำไร่และปลูกยางพารามากขึ้น แต่ส่วนใหญ่สวนยางพาราอายุยังน้อยเป็นอายุ 3-4 ปี และจากการสังเกตในปัจจุบันซึ่งจะเป็นยางแก่อายุมาก และการลดลงของการขยายพื้นที่ในการถางป่าสมบูรณ์

บ้านน้ำหารชาวบ้านกล่าวว่าพื้นที่ที่ถูกถางพงแล้วส่วนใหญ่จะปลูกยางพารา แต่บางบริเวณก็ได้ถูกไฟไหม้ ซึ่งเกิดไฟไหม้เกือบทุกปีทำให้ชาวบ้านปลูกซ่อมแซมไม่ไหวก็ได้ปล่อยให้กลายเป็นสภาพป่าไผ่ มีไม้ไผ่และไม้ยืนต้นอื่น ๆ และมียางขึ้นอยู่บ้าง นอกจากนี้ก็มีการปลูกไม้ผลหรือพืชอื่น ๆ เช่น สะตอ มะพร้าว ขนุน จำปาตะ และกาแฟ ซึ่งในช่วงนี้ก็มีการปลูกกาแฟกันมาก โดยเฉพาะที่บ้านโดนจะปลูกกันเกือบทุกครัวเรือนเลย และที่บ้านน้ำหารก็ปลูกบ้าง ซึ่งในช่วงนี้ประมาณปี 2519-2522 กาแฟมีราคาดี ชาวบ้านจะปลูกกาแฟในที่ต่ำ ๆ ที่น้ำท่วมถึงใกล้ ๆ กับลำน้ำ แต่ในช่วงหลังกาแฟราคาตกต่ำ ชาวบ้านจึงเปลี่ยนมาปลูกยางพาราบริเวณที่เป็นหัวไร่ปลายสวนส่วนใหญ่ยังมีสภาพเป็นป่าไผ่ ชาวบ้านที่บ้านน้ำหารเพิ่งเข้ามาตั้งถิ่นฐานได้มีการอ้างสิทธิ์ที่ดินที่ไกลจากถนนและที่บริเวณป่าทางด้านในของหมู่บ้านทั้งที่เป็นป่าเสื่อมโทรมและป่าสมบูรณ์ด้วย ต่อมาได้มีการปลูกยางพาราในบางบริเวณ ผลของการอ้างสิทธิ์แบบนี้ ทำให้ที่ดินบริเวณลาดชัน หรือบนยอดเขาได้ถูกอ้างสิทธิ์เป็นที่ดินของครอบครัว แม้ว่าพื้นที่นั้นจะไม่มีมีการปลูกยางพาราก็ตาม

การยอมรับสิทธิของท้องถิ่น ทั้งที่บ้านโดนและบ้านน้ำหารจะสุดเขตบริเวณสันเขาอีกฝั่งหนึ่งของสันเขาก็จะเป็นของบุคคลอื่น แต่ถ้าไม่มีเจ้าของก็อ้างสิทธิ์ได้หมด เช่น ภูเขาทางเหนือของคลองโดนบริเวณเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าทั้งสองข้างของภูเขายังถูกอ้างสิทธิ์ เป็นที่ดินของครอบครัวเรือน แม้ว่าบางบริเวณเท่านั้นที่ได้ปลูกยางพารา และที่บ้านน้ำหารก็เช่นเดียวกัน บริเวณป่าสมบูรณ์ที่ต่อจากหัวไร่ปลายสวน ชาวบ้านจะมีการอ้างสิทธิ์เป็นของครอบครัวนั้น แต่ในปัจจุบันที่บ้านน้ำหารหลังจากจัดตั้งป่าชุมชนแล้ว บริเวณป่าสมบูรณ์ที่เป็นหัวไร่ปลายสวนให้ผู้ที่อ้างสิทธิ์ได้ช่วยกันดูแลป่าด้วย

3.3.4 การให้ทุนส่งเสริมการทำสวนยาง

ประมาณปี พ.ศ.2510 สำนักงานกองทุนส่งเสริมการทำสวนยางส่งเสริมสนับสนุนการปลูกยางพาราพันธุ์ใหม่ทดแทนยางพันธุ์เก่า ซึ่งทางบ้านโดนจะได้รับการปลูกทดแทนก่อนเพราะมีสวนยางพาราเก่ามาก ในปี พ.ศ.2520 ชาวบ้านได้ประโยชน์จากโครงการนี้ ซึ่งให้

การอุดหนุนผู้ปลูกยางในช่วง 7 ปีแรกของการปลูก พันธุ์ยางใหม่เหล่านี้ให้น้ำอย่างมากกว่ายางพันธุ์เดิมหลายเท่า ซึ่งทางสำนักงานกองทุนสงเคราะห์การทำสวนยางมีเงื่อนไขไม่ให้มีการปลูกพืชอื่นต้นอื่น ๆ ร่วมอยู่ในแปลงยาง แต่ชาวบ้านไม่ค่อยสบายใจนัก ในการตัดต้นไม้อื่นออกไม่ว่าจะเป็นต้นสะตอ ลูกเนียงหรือพืชอื่นต้นอื่น ๆ การให้ทุนจะลดลงถ้ามีพืชอื่น ๆ ปลูกร่วมอยู่ด้วย แปลงที่จะได้รับทุนจะต้องมีต้นยางพาราอยู่ไม่ต่ำกว่า 25 ต้นต่อไร่ และผู้ขอทุนจะต้องมีเอกสารสิทธิ์การเป็นเจ้าของที่ดิน แต่สำนักงานกองทุนสงเคราะห์การทำสวนยางยังยอมรับการให้ทุนกับผู้ที่มีเพียงใบเสียบภาษีบำรุงท้องที่เกี่ยวกับที่ดินและไม่ค่อยจะเข้มงวดในเรื่องอายุของต้นยางและจำนวนต้นยางต่อไร่ ชาวบ้านสามารถได้รับทุนในช่วง 7 ปีแรกของการปลูก แม้ว่าจะมีที่ดินอยู่ในเขตป่าสงวนก็ตาม

อย่างไรก็ตามช่วงประมาณปี พ.ศ.2537 ความเข้มงวดการจำกัดสิทธิในการให้ทุนในการปลูกยางทดแทนมากขึ้นจะต้องมี สทก. นส.3 หรือเอกสารสิทธิ์อื่น ๆ ก่อนจึงสามารถได้รับทุนแต่ปัจจุบันนี้เอกสารสิทธิ์ สทก. ถูกถอนคืนเอกสารที่จะนำมาใช้พิจารณาการให้ทุนจะกลายเป็นเอกสารสิทธิ์ สปก.4-01 แต่ทั้งบ้านโตนและบ้านน้ำพรายังอยู่ในระหว่างดำเนินการ และอีกไม่นานสำนักงานกองทุนสงเคราะห์การทำสวนยางก็จะระงับการให้ทุนในพื้นที่ที่ถูกจัดว่าเป็นเขตพื้นที่ป่าอนุรักษ์ทั้งในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าและในป่าสงวนแห่งชาติ ซึ่งจะมีผลทำให้เกษตรกรที่มีที่ดินอยู่ในเขตนี้ จะไม่ได้รับทุนในการปลูกทดแทนอีกต่อไป

ชาวบ้านที่ไม่ได้รับการพิจารณาให้ทุนปลูกยางพาราทดแทนด้วยยางพันธุ์ดี ตั้งใจว่าจะมีการลงทุนเอง อย่างไรก็ตาม ในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า เจ้าหน้าที่อนุญาตให้ชาวบ้านกรีดยาง แต่ไม่อนุญาตให้ตัดต้นยางพารา ดังนั้นในพื้นที่นี้จึงยังคงมียางพื้นเมืองในลักษณะป่ายางที่ยังไม่ได้ปลูกทดแทนด้วยยางพันธุ์ดีทำให้เกิดความขัดแย้งที่สำคัญระหว่างชาวบ้านกับเจ้าหน้าที่ ชาวบ้านกล่าวว่า มีความเห็นด้วยที่จะไม่ถางพื้นที่ป่ามากไปกว่านี้ แต่ก็ต้องการสิทธิในที่ดินที่ได้จับจองไว้แล้วและได้ใช้ประโยชน์แล้ว

การพัฒนาขั้นสุดท้ายที่สำคัญสำหรับการถือครองที่ดิน ได้แก่ การก่อตั้งป่าชุมชนโดยชาวบ้านของบ้านน้ำพร อันเป็นปฏิกริยาต่อต้านของการจำแนกพื้นที่ป่าของรัฐที่ราษฎรได้ใช้ประโยชน์พื้นที่แล้ว คณะกรรมการป่าชุมชนดำเนินงานโดยมีการจำแนกระบบที่ดินเป็นของตนเอง และตั้งกฎระเบียบ และกระบวนการเข้าถึงที่ดินและผลผลิตจากป่า มีการประสานงานความร่วมมือกับฝ่ายต่าง ๆ ทั้งทางราชการ นักวิชาการ องค์กรพัฒนาเอกชน ผู้นำชุมชน ตลอดจนนักการเมืองในท้องถิ่น โดยพยายามสร้างความเข้าใจ ความร่วมมือทั้งชาวบ้านในบ้านน้ำพรและใกล้เคียง ภายใต้หลักการเบื้องต้น คือ ไม่บุกรุกป่าเพิ่ม ช่วยกันปลูกป่าและเพิ่มพื้นที่ป่าในพื้นที่

ทำกิน ด้วยวิธีการวนเกษตร ไม่สนับสนุนการทำไม้เพื่อการค้า และการใช้ประโยชน์จากป่าอย่างมีกฎเกณฑ์ตลอดถึงกฎระเบียบต่างๆ

แม้ว่าการขยายพื้นที่ทำไร่จะสิ้นสุดลง แต่จนกระทั่งถึงปี พ.ศ.2537 ก็ยังมีการถางพงพื้นที่เพื่อปลูกยางพาราจากการออกสำรวจพบว่า มีพื้นที่ป่าสมบูรณ์ถูกแผ้วถางบริเวณป่าต้นน้ำคลองการะเกตุทางด้านทิศตะวันตก ซึ่งเป็นพื้นที่ที่เคยทำไร่มาก่อนและเป็นป่าแก่ด้วย มีการถางแล้วทั้งที่ยังไม่ได้โค่นไม้ใหญ่ และโค่นไปแล้วบางส่วน ชาวบ้านกล่าวว่าแปลงเหล่านี้ถูกถางพงโดยชาวบ้านจากที่อื่น เพื่ออ้างสิทธิ์ในที่ดินเพื่อทำการปลูกยางพารา การถางพงพื้นที่นี้ทำในราคาที่ราคาแพงสูง แต่ที่ผ่านมาจากคณะกรรมการป่าชุมชนได้ขอร้องและบอกวัตถุประสงค์ และผลกระทบที่จะตามมาสามารถหยุดยั้งคนข้างนอกที่เข้ามาถางพงในพื้นที่ได้ การมีองค์กรป่าชุมชนในพื้นที่ จึงเป็นการติดตามสถานการณ์ไม่ให้มีการทำลายป่าและการลักลอบตัดไม้ในพื้นที่ลดลง

3.3.5 การตลาดไม้ผลและยางพารา

การผลิตเพื่อขายเกิดขึ้น ทำให้ชาวบ้านต้องขวนขวายการผลิตสิ่งที่ขายเป็นเงินได้ ได้แก่ ยางพารา ไม้ผลหรืออื่น ๆ

3.3.5.1 ไม้ผลเริ่มเป็นแหล่งรายได้หลักของชาวบ้าน อาจเทียบกับยางพาราหลายคนกำลังเปลี่ยนพื้นที่สวนไม้ผลแบบดั้งเดิมมาปลูกไม้ผลชนิดใหม่ที่มีราคาสูง โดยเฉพาะทุเรียน เงาะ ทุเรียนพันธุ์พื้นเมืองได้ราคาต่ำ และส่วนใหญ่มีอายุมากและได้ผลผลิตต่ำ ต้นทุเรียนไม่ได้เป็นไม้หวงห้าม ดังนั้นจึงสามารถตัดและขายได้อย่างเสรี ทำให้ในปัจจุบันนี้ต้นทุเรียนเก่าถูกตัดออก และถูกแทนที่ด้วยพันธุ์ใหม่และปลูกไม้ผลอื่น ๆ อีก โดยเฉพาะ ลองกอง และเงาะ ในช่วง 4 ปีที่ผ่านมาทั้งบ้านน้ำหრაและบ้านโดนมีการปลูกลองกองและเงาะกันมาก ลองกองร่วมกับทุเรียน ส่วนเงาะปลูกเป็นพืชเดี่ยวต่างหาก

การเปลี่ยนแปลงสิทธิในต้นไม้ในที่ดินที่ไม่ได้เป็นเจ้าของ โดยเฉพาะต้นทุเรียนเริ่มช่วงปี พ.ศ.2510-2520 เนื่องจากการแบ่งต้นทุเรียนที่เดิมเคยเป็นมรดกร่วมกัน ต่อมาเจ้าของที่ดินได้อ้างสิทธิ์ต้นไม้ในที่ดินที่เขาเป็นเจ้าของ จากการพูดคุยกับชาวบ้านพบว่า มีกลุ่มของญาติ ที่เป็นเจ้าของทุเรียนร่วมกันมักแก้ปัญหาความขัดแย้งเกี่ยวกับสิทธิของผลไม้ที่ได้มีการอ้างสิทธิ์ในที่ดินของผู้อื่นโดยการตัดต้นไม้ขายและแบ่งรายได้กันหรือไม่ก็เจ้าของที่ดินตีราคาทดแทนโดยจ่ายเป็นเงินให้แก่ผู้อ้างสิทธิ์ในต้นไม้

ชาวบ้านที่เพิ่งได้มีการอ้างสิทธิ์ของต้นไม้ และผลผลิตอื่นที่ขึ้นใหม่ในที่ดินของตน แม้แต่ในพื้นที่ป่าเสื่อมโทรมที่เคยถางพงพื้นที่ แต่ไม่เคยมีการปลูกยาง การเปลี่ยนมาสู่ระบบการถือครองสิทธิในที่ดินแบบนี้เป็นการก่อให้เกิดความขัดแย้งกันในบางโอกาส ตัวอย่างเช่น

เหตุการณ์ที่เพิ่งเกิดขึ้น ชาวบ้านคนหนึ่งมีการตัดไม้ไผ่บนที่ดินคนอื่นเป็นเจ้าของ และบุคคลที่สองตอบสนองโดยการตัดไม้ผลของคนแรก หรืออีกกรณีหนึ่งได้พบว่า คนหนึ่งทำไร่และปลูก สะตอบริเวณที่สูงของบ้านน้ำหრა เมื่อ 25 ปีมาแล้ว ต่อมาครอบครัวนี้ละทิ้งพื้นที่และเคลื่อนย้ายไปยังหมู่บ้านใกล้เคียง ลูกชายได้กลับเข้าไปอ้างสิทธิ์ในต้นไม้ในวิธีเดียวกันกับกฎเกณฑ์การถือครองของท้องถิ่นในอดีต แต่ปัจจุบันได้มีผู้อ้างสิทธิ์ในที่ดินนี้ด้วย ในช่วงระหว่างนั้นผู้ตั้งถิ่นฐานคนเดิมได้เคลื่อนย้ายเข้าไปในพื้นที่ที่ได้อ้างสิทธิ์ไว้แล้ว เมื่อชาวบ้านที่อยู่ปัจจุบันปฏิเสธในการยอมรับสิทธิ์ในที่ดินแบบนี้ ลูกชายจึงได้ตัดต้นสะตอที่พ่อแม่ของเขาได้ปลูกไว้ออกไป

3.3.5.2 ยางพารา การปลูกยางพาราเพื่อขาย การเปลี่ยนแปลงนี้ชัดเจน หลังจากปี พ.ศ.2510 ทั้งบ้านโตนและบ้านน้ำหราเริ่มปลูกยางเพราะต้องการขายยางรายได้จากยางพาราจึงเป็นตัวเงินที่สำคัญที่สุดของชาวบ้านและในปัจจุบันพื้นที่ของหมู่บ้านมีการปลูกยางพารามากที่สุด

3.3.6 ผลผลิตจากป่าและผลผลิตอื่น

ในขณะนี้การเก็บเกี่ยวผลผลิตจากป่ายังคงกระทำต่อไป แต่เมื่อพิจารณาในภาพรวมพบว่าอาชีพที่อาศัยผลผลิตจากป่าจะมีสัดส่วนที่ลดลง สาเหตุ 4 ประการ ในการลดลง ได้แก่ ความเข้มงวดของ เจ้าหน้าที่และกฎหมายป่าไม้ การเพิ่มขึ้นของรายได้จากยางพาราและไม้ผล และผลผลิตจากป่าเริ่มหายากขึ้นต้องไปไกล ๆ และสมาชิกในครอบครัว มีการทำงานนอกบ้านมากขึ้น เนื่องจากความสะดวกในการเดินทางมีรถรับส่งคนไปทำงานนอกบ้าน ผู้ที่มีพื้นที่ปลูกยางพาราน้อยหรือยางพารายังกรีดไม่ได้ และยางพันธุ์เก่า ก็จะทำให้การเก็บเกี่ยวผลผลิตจากป่าจำพวกไม้ไผ่และหวาย การทำน้ำมันยาง การล่าสัตว์หรือจับนก โดยเฉพาะนกกรง นกเงือก จนกระทั่งว่าเขาสามารถที่จะได้ผลผลิตจากยางพาราอย่างเพียงพอแต่การพึ่งพิงจากป่าก็จะลดลง ชาวบ้านที่ไม่สามารถได้รับทุนสนับสนุนจากกองทุนสงเคราะห์การทำสวนยางจะเป็นผู้ที่เก็บเกี่ยวผลผลิตจากป่าทดแทนจึงยังคงพึ่งพาอยู่กับผลผลิตจากป่ามาก

บ้านน้ำหราในปัจจุบันนี้ชาวบ้านเจาะน้ำมันยางน้อยลง เหตุผลหลายประการ ได้แก่ ชาวบ้านจำนวนมากทำงานในสวนยาง สวนไม้ผล ซึ่งในปัจจุบันบ้านน้ำหราทำอยู่ประมาณ 12 ครัวเรือน แต่ทำในเวลาว่างจากงานอื่น ๆ เนื่องจากในปัจจุบันน้ำมันยางมีราคาแพง แต่ที่ทำอย่างจริงจัง จำนวน 8 ครัวเรือน ชาวบ้านยังคงเจาะน้ำมันยาง ในพื้นที่ที่ถูกจำแนกว่าเป็นป่าสงวนแห่งชาติและเป็นเขตป่าเพื่อการอนุรักษ์ เนื่องจากอยู่ห่างไกลจากสำนักงานป่าไม้ การจัดการถือครองทำเช่นเดียวกับอดีตทั้งวิธีการและการรักษาสิทธิ คือ สิทธิของต้นไม้ในการเจาะน้ำมัน

ยางตราบเท่าที่ไม่เห็นรอยเจาะแล้วส่วนทางด้านบ้านโดนเจ้าหน้าที่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเป็นผู้
จะจับการเจาะน้ำมันยาง

ชาวบ้านหลายคนกล่าวถึงการเก็บหวายในบางพื้นที่ในอดีต บริเวณบ้านโดน คน
หนุ่มสาวได้เข้าไปเก็บหวายในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า ส่วนบ้านน้ำหยาในอดีตมีครัวเรือนประมาณ
20 ครัวเรือน ที่เก็บหวาย การเก็บหวายเปิดให้กับชาวบ้านในพื้นที่ทุกคน ในขณะที่ผู้ที่มาจากต่าง
ถิ่นจะต้องขออนุญาตก่อน การเก็บหวายหยุดไปเมื่อประมาณ 5 ปีมาแล้ว สาเหตุมีหลากหลาย
บางคนกล่าวว่า ที่บ้านน้ำหยาหวายได้หมดลง ในขณะที่บางคนบอกว่าเจ้าหน้าที่ตรวจตรามากขึ้น
และพ่อค้าที่มารับซื้อหวายได้หยุดซื้อ เพราะหวายเป็นพืชสงวนและห้ามไม่ให้มีการค้าขายถ้าหาก
ไม่มีใบอนุญาต และบางคนกล่าวว่าพ่อค้ารับหวายไปแล้วไม่จ่ายเงิน สำหรับทางบ้านโดน
เจ้าหน้าที่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าไม่อนุญาตให้ชาวบ้านเก็บหวายหลังปี พ.ศ.2533

การเก็บไม้ไผ่มีความสำคัญทั้งบ้านโดนและบ้านน้ำหยาในอดีต แต่ในปัจจุบัน
บ้านน้ำหยา ไม้ไผ่มีน้อยแล้วแต่ที่บ้านโดนบางครั้งบควียังหาไม้ไผ่ขายอยู่ ในอดีตการใช้ประโยชน์
ไม้ไผ่เป็นไปโดยเสรี แต่สถานการณ์ได้เปลี่ยนไปเวลา 5-6 ปีแล้ว บางแห่งชาวบ้านบอกว่าไม้ไผ่จะ
ตายมาก ปัจจุบันผู้เก็บไม้ไผ่จะต้องขออนุญาตจากเจ้าของที่ดิน ถ้าเป็นการเก็บเพียงเล็กน้อย เพื่อ
ใช้เองเจ้าของก็จะอนุญาตแต่ถ้าเก็บจำนวนมากและเพื่อการค้า เจ้าของมักจะปฏิเสธหรือขอ
ส่วนแบ่ง การให้ประโยชน์จากไม้ไผ่ทั้งบ้านโดนและบ้านน้ำหยา ส่วนใหญ่จะใช้สอยในครัวเรือน
การเปลี่ยนแปลงนี้เกิดจากการเพิ่มขึ้นของมูลค่าไม้ไผ่และการลดลงของไม้ไผ่และความเข้มงวด
ของเจ้าหน้าที่

ผลผลิตอื่น ๆ ที่ชาวบ้านเก็บจากป่า สวนริมบ้าน ตามหัวไร่ปลายสวนติดกับป่า
สมบูรณ์ แปลงปลูกยางพารา หรือที่ดินสาธารณะ ได้แก่ สะตอ ลูกเนียง น้ำผึ้ง หน่อไม้ ท่อนไม้
ไม้พิน เห็ด พ้อ ดอกหญ้าไผ่ในการทำไม้กวาด พุงหญ้าเลี้ยงสัตว์ ผักพื้นบ้านต่าง ๆ ไม้ใช้
สอยในการทำอุปกรณ์เครื่องใช้ในครัวเรือนบางอย่าง และมูลค้างคาวในถ้ำ กฎในการใช้
ประโยชน์ของชุมชนมีดังนี้ (1) ถ้าผลผลิตนั้นอยู่ในที่ดินที่อ้างสิทธิ์โดยครัวเรือนใด ครัวเรือนหนึ่ง
แต่มีการเติบโตขึ้นมาเองตามธรรมชาติ มักจะเปิดให้สมาชิกชุมชนเข้าเก็บเกี่ยวได้ แต่มีบางกรณี
ที่ผลผลิตเหล่านั้นอยู่ริม ๆ หัวไร่ปลายสวน ผู้อ้างสิทธิ์มักจะหวงจะไม่ค่อยอนุญาต แต่มีข้อยกเว้น
ได้แก่ สิทธิเกี่ยวกับน้ำมันยางยังคงเป็นของคนที่ทำเครื่องหมายไว้ สำหรับมูลค้างคาวจากในถ้ำ
ชาวบ้านกล่าวว่าหวงห้ามไม่ให้นำมาใช้เพื่อการค้า อย่างไรก็ตามผลผลิตอื่น เช่น สะตอ ลูกเนียง
เหมา ไม่มีข้อจำกัดในการใช้ (2) ถ้ามีการปลูกต้นไม้บริเวณที่สาธารณะ ผู้ปลูกคงสิทธิซึ่งผล
ผลิตนั้น เช่น กล้วยริมทางสาธารณะ (3) ถ้าผลผลิตอยู่ในที่ดินของครัวเรือน เจ้าของที่ดินเป็น

ผู้มีสิทธิ ตัวอย่าง เช่น หญ้าไฟสำหรับทำไม้กวาด หน่อไม้ เห็ด พืชสมุนไพร ผักพื้นบ้านทั้งที่กินใบและกินผล เช่น มะเดื่อ ฝรั่ง มันปู แทรก ผักกูด ลำไย กัลยบัว การจัดการถือครองดูที่ความตั้งใจในการใช้ผลผลิต คือชาวบ้านในท้องถิ่นได้รับอนุญาตให้เก็บผลผลิต จำนวนเล็กน้อย รวมทั้งผลไม้อื่นเพื่อบริโภคเดี๋ยวนั้น ในขณะที่คนๆ นี้ จะไม่มีสิทธิถ้าหากตั้งใจที่จะใช้ผลผลิตเพื่อการค้า ตัวอย่าง เช่น ไม้ไฟทำฝาผนัง

ตัวอย่างที่สำคัญในการตีกรอบการเข้าถึงผลผลิตที่ขึ้นเองในที่ดินของครัวเรือน ได้แก่ หญ้าไฟ เป็นแหล่งวัตถุดิบที่สำคัญสำหรับนำมาทำไม้กวาดเพื่อขาย หญ้าประเภทนี้เจริญเติบโต บริเวณป่าเสื่อมโทรมรวมทั้งแปลงที่เพิ่งปลูกยางใหม่ ๆ ถือเป็นวัชพืชที่สำคัญที่ทำให้เกิดไฟไหม้ทำลายสวนยางหรือกล้าไม้อื่น ๆ และบริเวณหัวไร่ปลายสวนซึ่งเป็นที่ลาดชันมีหญ้าไฟนี้ขึ้นอยู่มาก ทางสำนักงานกองทุนสงเคราะห์การทำสวนยางได้เคยแนะนำใช้สารเคมีปราบวัชพืชในแปลงที่ให้ทุน ในอดีตทุกคนสามารถเข้าไปเก็บหญ้าชนิดนี้ได้ เพราะเป็นการป้องกันปราบวัชพืชในสวน แต่เมื่อเกิดอุตสาหกรรมไม้กวาดขึ้น หญ้าชนิดนี้จึงเริ่มมีราคา ชาวสวนยางที่ไม่ได้รับทุนจากสำนักงานกองทุนสงเคราะห์การทำสวนยางจึงห้ามไม่ให้ผู้อื่นเข้าไปเก็บเกี่ยวในแปลงของตน

3.3.7 การแบ่งชนชั้น

จากการที่ได้กล่าวถึงในช่วงก่อนสงครามโลกครั้งที่สอง มีความแตกต่างกันทางชนชั้นบ้างเล็กน้อย ได้แก่ความแตกต่างกันในเรื่องการเข้าถึงพื้นที่ทำนาและความแตกต่างของแรงงาน การที่ทรัพยากรต่าง ๆ ถูกเปิดให้กับสมาชิกทั้งหมดของชุมชนเป็นการเร่งให้มีความไม่เท่าเทียมกันเพิ่มขึ้น สถานการณ์ที่กล่าวถึงนี้ดำเนินการมาถึงช่วงปี พ.ศ.2510-2520 เมื่อมีผู้อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานใหม่ซึ่งโดยมากเป็นผู้ที่ขาดแคลนที่ดินทำกินจากบริเวณที่ราบลุ่มทำนาจากจังหวัดพัทลุงและจังหวัดสงขลาเป็นส่วนใหญ่ สามารถเข้ามามีที่ดินปลูกยางพาราโดยซื้อที่ดินในราคาต่ำ โดยเฉพาะที่บ้านน้ำหยา

อย่างไรก็ตามในปี พ.ศ.2535 เป็นช่วงที่มีการหยุดการขยายตัวของกระจับจอบแปลงที่ดินและการเปลี่ยนแปลงที่ผ่านมาเป็น การถือครองที่ดินแบบถาวรก่อให้เกิดแหล่งของความไม่เท่าเทียมกันแหล่งใหม่ ในระหว่างชาวบ้านทั้งบ้านโตนและบ้านน้ำหยา บางครอบครัวก็มีการค้าขายติดต่อกับภายนอกหมู่บ้านทำให้มีโอกาสในการสะสมทุนมากขึ้น ความแตกต่างแบบใหม่นี้มาจากจำนวนที่ดินที่แต่ละครัวเรือนเป็นเจ้าของ รายได้ถูกกำหนดโดยความเข้มข้น (intensity) ของการทำเกษตรบนที่ดินที่มีอยู่ จากการขยายพื้นที่เพาะปลูกและการสะสมทุนในช่วงที่ผ่านมา และความไม่เท่าเทียมกันกับแหล่งทุนใหม่ที่สำคัญ

คือความสามารถในการเข้าถึงทุนสำหรับการปลูกยางพาราและไม้ผล รวมทั้งความแตกต่างของการได้รับทุนอุดหนุนจากกองทุนสงเคราะห์การทำสวนยาง เพราะผู้ที่มาในช่วงหลังมีข้อจำกัดในการเลือกพื้นที่การใช้ประโยชน์ที่ดินรวมทั้งการช่วยเหลือจากรัฐ

ความแตกต่างในเรื่องการเป็นเจ้าของที่ดินตามเขตนิเวศทรัพยากรต่าง ๆ รวมถึงความอุดมสมบูรณ์และสมรรถนะของดินในการปลูกพืช เพราะการปลูกไม้ผลต้องลงทุนสูง และสามารถขึ้นได้ดีในดินดีและใกล้แหล่งน้ำ แต่ผู้ที่เข้ามาทีหลังมีโอกาสได้รับที่ดินแบบนี้น้อย และในปัจจุบันนี้สำนักงานกองทุนสงเคราะห์การทำสวนยางยังได้ให้ทุนปลูกไม้ผลทดแทนการปลูกยางในพื้นที่เหมาะสมกับไม้ผล ชาวบ้านที่ไม่สามารถทำการผลิตยางพาราและไม้ผลแบบปรมาณูได้ ยังคงมีการเก็บเกี่ยวผลผลิตจากป่าอย่างต่อเนื่อง รวมทั้งมีการผลิตไม้กวาด ทำจักสานไม้ไผ่ รับจ้าง ฯลฯ กล่าวได้ว่าสถานการณ์ที่เกิดขึ้นเป็นลักษณะของพัฒนาการความขัดแย้งระหว่างชาวบ้านที่ยากจนกับกรมป่าไม้ การจำแนกประเภทของที่ดิน และการอ้างสิทธิ์ของรัฐเหนือทรัพยากร และการบริการอื่น ๆ ของรัฐที่มีข้อจำกัด เพิ่มอัตราของความไม่เท่าเทียมกันของคนในหมู่บ้าน

สรุปประวัติการตั้งถิ่นฐาน การถือครองและการใช้ทรัพยากร ของบ้านน้ำหยา แสดงในตาราง 8 ในตาราง 9 เป็นการสรุปประวัติการตั้งถิ่นฐาน การถือครองและการใช้ทรัพยากรของบ้านโตน

ตาราง 8 ประวัติการตั้งถิ่นฐาน การถือครองและการใช้ทรัพยากรที่บ้านน้ำหรา

ลักษณะ	ก่อนสงครามโลกครั้งที่ 2	พ.ศ.2480 - 2510	พ.ศ.2510 - ปัจจุบัน
สภาพนิเวศและ การตั้งถิ่นฐาน	<ul style="list-style-type: none"> -โดยทั่วไปไม่มีความอุดมสมบูรณ์ด้วยต้นไม้และสัตว์ป่า - มีการตั้งถิ่นฐานชั่วคราวบริเวณที่ราบริมคลองน้ำหราประมาณ 10 ครัวเรือน - ทางราชการให้ออกจากพื้นที่จากการปราบปรามโจรผู้ร้าย 	<ul style="list-style-type: none"> -สภาพพื้นที่ป่าบริเวณค่อนข้างราบถึงราบที่ลาดเชิงเขาเริ่มเสื่อมโทรม บริเวณกว้างขึ้นมีลักษณะเป็นหย่อม ๆ - เริ่มมีการอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานหลังจากได้มีการรกร้างไปนาน โดยกลุ่มมุสลิมเข้ามาระลอกแรก 	<ul style="list-style-type: none"> -สภาพพื้นที่ป่าถูกแผ้วถางอย่างรวดเร็วไปถึงพื้นที่เขาและภูเขาสูงชัน ในส่วนที่เป็นป่าด้านใน ไกลออกไปของหมู่บ้าน - มีการอพยพเข้ามาของกลุ่มไทยพุทธอย่างต่อเนื่องกระจายอยู่ตามที่ราบแคบ ๆ ระหว่างหุบเขา
การผลิตและการใช้ทรัพยากรของชุมชน	<ul style="list-style-type: none"> -มีการทำไร่แบบแผ้วถางและเผาลักษณะไร่เลื่อนลอย ปลูกไม้ผลบ้างแบบดั้งเดิม - มีการทำไร่ และกลับไปทำนาที่ยังหมู่บ้านเดิมของผู้อพยพชั่วคราว - มีการเก็บเกี่ยวผลผลิตจากป่า ส่วนใหญ่จะนำมาเป็นอาหาร 	<ul style="list-style-type: none"> -ผลผลิตหลักของครัวเรือนเป็นที่ผสมจากแปลงไร่ เป็นการทำไร่เลื่อนลอย - ผลผลิตจากป่าหลายชนิดเริ่มเป็นที่ต้องการของตลาด - เริ่มมีการปลูกยางพาราในพื้นที่หลังจากทำไร่ในช่วงตอนปลาย 	<ul style="list-style-type: none"> -การปลูกยางพาราได้ขยายตัวอย่างรวดเร็วเพื่อแทนพื้นที่ไร่ และมีการทำไร่เป็นที่ขtram ยางในช่วงที่ยังเล็กอยู่ ช่วงแรก ๆ มีการปลูกยางพื้นเมืองและปลูกทดแทน ด้วยยางพันธุ์ดี - ผลผลิตจากป่ามีการใช้กันอย่างฟุ่มเฟือย ทำให้ผลผลิตจากป่าน้อยลงทำให้อาชีพการหาของ

ตาราง 8 (ต่อ)

ลักษณะ	ก่อนสงครามโลกครั้งที่ 2	พ.ศ.2480 - 2510	พ.ศ.2510 - ปัจจุบัน
			<p>ป่ามีสัดส่วนที่ลดลงในช่วงตอนปลายเริ่มเห็นความสำคัญและเห็นการใช้ประโยชน์เพื่อบริโภคและใช้สอยเป็นส่วนใหญ่ ในปัจจุบันการทำนํ้ามันยางมีอยู่ในบางครัวเรือน</p> <p>- การใช้ที่ดินมีการปลูกยางพาราเป็นอาชีพหลักรองลงมา เป็นสวนผลไม้พื้นที่ถูกเปลี่ยนไปปลูกยางพาราและผลไม้</p>
ความสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชนกับรัฐ	-ชุมชนมีความเป็นอิสระอยู่ไกลจากอำนาจรัฐและการคมนาคมไม่สะดวก มีการหนีการเกณฑ์แรงงานเข้าไปอยู่ในป่าลึก	-พื้นที่ชุมชนถูกประกาศเป็นเขตป่าคุ้มครองและสงวน	-มีการประกาศเป็นเขตป่าสงวนแห่งชาติ พ.ศ.2521
		- มีการสำรวจให้ สค.1 บางส่วนที่ทำกินแล้ว โดยกรมที่ดินมีการให้สัมปทานป่า ชาวบ้านกลุ่มแรกที่เข้ามาถูกจับกุมเนื่องจากมีการถางป่าในเขตสัมปทาน	- ทางอำเภอให้ชาวบ้านแจ้งพื้นที่ถือครองเพื่อเก็บภาษีบำรุงท้องที่
			- มีการจัดตั้งหมู่บ้านอย่างเป็นทางการ

ตาราง 8 (ต่อ)

ลักษณะ	ก่อนสงครามโลกครั้งที่ 2	พ.ศ.2480 - 2510	พ.ศ.2510 - ปัจจุบัน
			<p>- มีการสร้างโครงสร้างพื้นฐานไปยังหมู่บ้าน มีการต่อสู้เพื่อจะเอาชนะคอมมิวนิสต์ เนื่องจากเป็นเขตแทรกซึม</p> <p>- มีการปิดป่า สัมปทาน และมีการขยายเขตป่าเพื่อการอนุรักษ์</p> <p>- ชาวบ้านร่วมกันเสนอการจัดตั้งป่าชุมชน เพื่อต่อรองกับทางราชการ เพื่อใช้ทรัพยากรอย่างมีกฎเกณฑ์ มีการส่งเสริมในการปลูกพืชเศรษฐกิจ มีการจัดตั้งองค์กรต่าง ๆ ภายในชุมชน</p>

ตาราง 8 (ต่อ)

ลักษณะ	ก่อนสงครามโลกครั้งที่ 2	พ.ศ.2480 - 2510	พ.ศ.2510 - ปัจจุบัน
การถือครอง ทรัพย์สิน	<p>-ยังไม่มี การถือครองที่ดิน อย่างถาวร โดยเฉพาะ ที่ดินแปลงไร่</p> <p>- สิทธิในดินไม่มีการอ้าง สิทธิในที่ดินที่ไม่ได้เป็น เจ้าของ</p> <p>- ผลผลิตจากป่ามีการใช้ กันอย่างเสรี รวมทั้งการ บุกเบิกพื้นที่ป่าเพราะไม่มี ผู้ใหญบ้าน</p>	<p>-การถือครองที่ดินโดย ส่วนใหญ่ชาวบ้าน รับรองสิทธิกันเอง มี บางส่วนที่มีการถือ ครองโดย สค.1 บริเวณ ชุมชนดั้งเดิม มีการถือ ครองโดยแจ้งเสียภาษี หรือ ภบท.6</p> <p>- เริ่มมีการถือครองที่ดิน เป็นการถาวรโดยการ ปลูกยางพาราและไม่ ผลแทนพื้นที่ไร่ มี การจับจองอ้างสิทธิ์ พื้นที่ป่าเหนือลำน้ำ และพื้นที่เหนือแปลง ปลูก</p>	<p>- พื้นที่ สค.1 เดิมได้ เป็น นส.3 การจับจอง พื้นที่ส่วนใหญ่มีการ แจ้งเสียภาษีบำรุงท้อง ที่</p> <p>- ทางกรมป่าไม้ให้ สทก. และมีการเรียก คืน สทก. ทั้งหมดเพื่อ เข้าโครงการปฏิรูป ที่ดิน ยังอยู่ในระหว่าง ดำเนินการ ปัจจุบัน พื้นที่ถือครองส่วน ใหญ่เป็น ภบท.6</p> <p>- ชาวบ้านใช้ ทรัพย์สินจากป่า อย่างมีกฎเกณฑ์มาก ขึ้น ไม่บุกรุกป่า สมบูรณ์ ทรัพย์สิน จากป่าทุกคนสามารถ ใช้ประโยชน์ได้ ยกเว้น การทำน้ำมันยางยังมี การอ้างสิทธิ์โดยการ เจาะหลุมต้นยาง</p>

ตาราง 8 (ต่อ)

ลักษณะ	ก่อนสงครามโลกครั้งที่ 2	พ.ศ.2480 - 2510	พ.ศ.2510 - ปัจจุบัน
ความสัมพันธ์ทางการตลาด	-มีการแลกเปลี่ยนสินค้า ผลผลิตจากแปลงไร่และ จากป่า ได้แก่ น้ำมันยาง ระหว่างชุมชน ซึ่งจะ เป็นสินค้าที่จำเป็นสำหรับ ครอบครัว ซึ่งมีตลาดที่ บ้านทุ่งนุ้ย	-ในช่วงตอนปลายผล ผลิตจากแปลงไร่และ ผลผลิตจากป่าหลาย ชนิด ได้แก่ หวาย ไม้ไผ่ เริ่มเป็นที่ต้องการของ ตลาด	-ยางพาราเป็นแหล่ง รายได้หลักของครอบครัว รองลงมาก็เป็น ไม้ผล - ผลผลิตจากป่ามีสัดส่วน ที่ลดลง นอกจาก บางครอบครัวที่ยัง ไม่ได้ผลผลิต และมีการ ทำไม้กวาดจากดอก หญ้าไผ่กันมาก
การแบ่งชนชั้น	-ยังไม่มี ความแตกต่าง ของการแบ่งชนชั้น ทรัพยากรยังมีอยู่มาก	-คนกลุ่มแรกที่เข้ามา ก่อนอ้างสิทธิจับจอง และขายสิทธิให้กับกลุ่ม ที่อพยพเข้ามาใหม่	-ความแตกต่างในการ เป็นเจ้าของที่ดินใน เขตต่าง ๆ และความ อุดมสมบูรณ์ของดิน และการช่วยเหลือจาก รัฐในด้านต่าง ๆ ที่ต่าง กัน และการเข้าร่วม กลุ่มต่าง ๆ

ตาราง 9 ประวัติการตั้งถิ่นฐาน การถือครองและการใช้ทรัพยากรที่บ้านโตน

ลักษณะ	ก่อนสงครามโลกครั้งที่ 2	พ.ศ.2480 - 2510	พ.ศ.2510 - ปัจจุบัน
สภาพนิเวศและ การตั้งถิ่นฐาน	<p>-สภาพพื้นที่โดยทั่วไปเป็นป่าที่อุดมสมบูรณ์ทั้งต้นไม้และสัตว์ป่า</p> <p>- มีการอพยพเข้ามาจากพื้นที่ใกล้เคียง ทั้งหมดอยู่ถาวรและมาเป็นฤดูกาลตั้งถิ่นฐานรวมกัน</p> <p>- บริเวณที่ราบริมคลองโตน มีครัวเรือนประมาณ 7 ครัวเรือน บริเวณพื้นที่ค่อนข้างราบถึงราบรอบ ๆ หมู่บ้านถูกบุกเบิกเพื่อทำไร่เลื่อนลอยและบุกเบิกพื้นที่นาบริเวณริมคลองข้างและคลองโตน</p>	<p>-สภาพพื้นที่ป่ารอบ ๆ หมู่บ้านโดยทั่วไปมีสภาพเป็นป่าเสื่อมโทรมจากการทำไร่จนถึงพื้นที่เขาและภูเขา โดยเฉพาะทางฝั่งตะวันตกของคลองข้างและคลองโตน ซึ่งจะมีเหลือพื้นที่ป่าบริเวณสันเขาหรือเนินเขา</p> <p>- เริ่มทำไร่อยู่กับที่หลังจากยางพาราเริ่มเข้ามาในชุมชน</p>	<p>-สภาพพื้นที่โดยทั่วไปรอบ ๆ หมู่บ้านปลูกยางพารา ไม้ผล ปลูกหนาแน่นบริเวณริม ๆ คลองและบริเวณใกล้ ๆ บ้าน</p> <p>- สภาพพื้นที่ป่าเหลือบริเวณสันเขา ยกเว้นทางด้านฝั่งตะวันออกซึ่งเป็นป่าสมบูรณ์ แต่บริเวณบางส่วนมีสภาพเป็นป่ายาง</p> <p>- สภาพการตั้งถิ่นฐานเป็นลักษณะกลุ่มเดียว ไม่กระจัดกระจาย ที่ตั้งชุมชนอยู่นอกพื้นที่ป่า</p>

ตาราง 9 (ต่อ)

ลักษณะ	ก่อนสงครามโลกครั้งที่ 2	พ.ศ.2480 - 2510	พ.ศ.2510 - ปัจจุบัน
การผลิตและการใช้ทรัพยากรของชุมชน	<p>- ทำการเกษตรแบบไร่ เลื่อนลอย ปลูกข้าวไร่โดยวิธีแทงสัก ปลูกไม้ผลแบบดั้งเดิม</p> <p>- มีการบุกเบิกพื้นที่นาใช้วิธีการแบบทำไร่ในปีแรก ต่อมาใช้จอบขุดต่อไม้พริกหน้าดินและใช้โคไถนา ซึ่งจะมีทั้งนาดำและนาหว่านข้าวแห้ง แต่เป็นการทำนาปีอย่างเดียว</p> <p>- ผลผลิตจากป่าส่วนใหญ่จะนำมาใช้สอยและบริโภค แต่ที่เป็นรายได้คือน้ำมันยาง</p>	<p>- ผลผลิตหลักของครัวเรือนเป็นพืชผสมจากแปลงไร่ ยังมีการทำไร่เลื่อนลอยอยู่ แต่มีสัดส่วนที่ลดลงในช่วงตอนปลาย</p> <p>- มีการเปลี่ยนมาทำการเกษตรอยู่กับที่หลังจากยางพาราเข้ามาสู่ชุมชน</p> <p>- มีการปลูกไม้ผลผสมหลายชนิดมากขึ้น</p> <p>- มีการทำนาจากพื้นที่ที่บุกเบิกในช่วงที่ผ่านมา</p> <p>- การเลี้ยงสัตว์มีการเลี้ยงโคไว้ไถนา</p> <p>- ผลผลิตจากป่าหลายชนิดเริ่มมีความสำคัญทางตลาดมากขึ้น ทั้งด้านราคาและปริมาณ</p>	<p>- การปลูกยางพาราขยายตัวอย่างรวดเร็ว แทนพื้นที่ไร่ จะมีการทำไร่ 1 - 2 ปี แล้วปลูกยางพารา หรือปลูกพืชแซมในสวนยางพาราในช่วงที่ยังเล็กอยู่ มีการปลูกยางพันธุ์ดีทดแทนการปลูกยางพื้นเมือง</p> <p>- มีการทำนาปีและนาปรัง โดยใช้ข้าวพันธุ์ส่งเสริม เปลี่ยนจากแรงงานคนและสัตว์เป็นเครื่องจักรกลแทน</p> <p>- การปลูกไม้ผลมีการพัฒนาเป็นสวนเชิงเดี่ยวมากขึ้น</p> <p>- ผลผลิตจากป่ามีการเลิกทำน้ำมันยาง ผลผลิตจากป่าอื่น ๆ ยังคงหาได้ตามปกติ แต่เข้มงวดมากหลังจากมีการปิดป่า ใช้ผลผลิตได้แต่ต้องไม่ทำลายต้นไม้</p>

ตาราง 9 (ต่อ)

ลักษณะ	ก่อนสงครามโลกครั้งที่ 2	พ.ศ.2480 - 2510	พ.ศ.2510 - ปัจจุบัน
ความสัมพันธ์ กับรัฐ	-ชุมชนมีความเป็นอิสระ ในการใช้ทรัพยากร แต่มี การเก็บภาษีแทนการ เกณฑ์แรงงานและส่วย	-ถึงแม้จะมีการประกาศ เป็นเขตป่าคุ้มครอง แต่ การใช้ทรัพยากรยังม ีความเป็นอิสระ โดย มากจะขออนุญาต ผู้ใหญ่บ้าน - มีการตั้งเป็นหมู่บ้าน ปกครองโดยผู้ใหญ่บ้าน มีการเสียภาษีบำรุง ท้องที่	-หน่วยงานของรัฐเข้าไป พัฒนาโครงสร้าง พื้นฐานต่าง ๆ - มีการส่งเสริมการ ผลิตทางการเกษตรทั้ง ยางพารา การทำนา และการทำสวน ผลไม้ - มีการประกาศเป็น เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า โตงนาข้างและตั้ง หน่วยพิทักษ์ป่า - มีการประกาศเขต ป่าสิทธิที่ดิน มีการขยาย เขตป่าเพื่อการอนุรักษ์ - มีการปิดป่า สัมปทานในเขตป่า สงวนแห่งชาติ - พื้นที่ สทก. ถูกเรียก คืนเพื่อเข้าโครงการ ปฏิรูปที่ดิน - มีปัญหาความขัด แย้งในเรื่องแนวเขต รักษาพันธุ์สัตว์ป่า และป่าสิทธิที่ดิน

ตาราง 9 (ต่อ)

ลักษณะ	ก่อนสงครามโลกครั้งที่ 2	พ.ศ.2480 - 2510	พ.ศ.2510 - ปัจจุบัน
การถือครอง ทรัพยากรของ ชุมชน	<p>- การถือครองที่ดินส่วนใหญ่ยังไม่มีการถือครองอย่างถาวร พื้นที่แปลงไร่เลื่อนลอยมีการเว้นว่างเปิดโอกาสให้สมาชิกในชุมชนหรือภายนอกเข้าใช้ประโยชน์ที่ดินนาเป็นที่ถาวรของครอบครัว</p> <p>- สิทธิในต้นไม้มีการอ้างสิทธิ์ตามที่อยู่ปลูกไว้ ถึงแม้จะเป็นในที่ดินของผู้อื่น</p> <p>- ผลผลิตจากป่าใช้กันอย่างเสรี ยกเว้นการทำน้ำมันยางจะมีการอ้างสิทธิ์ โดยการเจาะลำต้น</p>	<p>- เริ่มมีการอ้างสิทธิ์ถือครองที่ดินอย่างถาวร</p> <p>- บริเวณรอบ ๆ ชุมชนได้ สิทธิถือครองโดย สค.1</p> <p>- มีการจับจองพื้นที่ป่าและพื้นที่ไร่เดิมและอ้างสิทธิ์พื้นที่เหนือลำน้ำและที่ตามหัวไร่ปลายสวนไปจนถึงสันเขา ซึ่งชาวบ้านจะรับรองสิทธิด้วยตนเอง</p> <p>- มีการแจ้งการครอบครองเพื่อเสียภาษีบำรุงท้องที่ โดยได้เอกสาร ภบท.6</p> <p>- เริ่มมีความขัดแย้งในต้นไม้ผลที่ปลูก เมื่อผู้อื่นได้สิทธิในที่ดิน โดยเฉพาะในแปลง สค.1 ซึ่งจะมีชื่อระบุเจ้าของสิทธิในที่ดิน จะมีการใช้ประโยชน์หมุนเวียนกัน</p>	<p>- พื้นที่ สค.1 ส่วนใหญ่อยู่นอกเขตป่าบริเวณรอบ ๆ ชุมชนซึ่งถูกกันออกจะได้เอกสารสิทธิ์ นส.3</p> <p>- พื้นที่ส่วนอื่น ๆ ถือครองโดยแจ้งเสียภาษี ภบท.6 หรือไม่มีเอกสารอะไรเลย</p> <p>- กรมป่าไม้ให้สิทธิทำกินชั่วคราว สทก. และถูกเรียกคืนทั้งหมดเพื่อเข้าโครงการปฏิรูปที่ดิน</p> <p>- การถือครองในต้นไม้ผล ในที่ดินของผู้อื่นจะตกลงกันโดยการทดแทนเป็นตัวเงินให้แก่ผู้อ้างสิทธิ์ขายให้เจ้าของที่ดิน</p> <p>- พื้นที่ตามหัวไร่ปลายสวนชาวบ้านยังคงอ้างสิทธิ์อยู่</p>

ตาราง 9 (ต่อ)

ลักษณะ	ก่อนสงครามโลกครั้งที่ 2	พ.ศ.2480 - 2510	พ.ศ.2510 - ปัจจุบัน
ความสัมพันธ์ทางการตลาด	-มีการแลกเปลี่ยนสินค้าระหว่างชุมชน โดยเฉพาะผลผลิตจากแปลงไร่และจากป่า ได้แก่ น้ำมันยาง - มีตลาดที่ทุ่งนุ้ย และคุดสน แต่ส่วนใหญ่จะผลิตเพื่อบริโภคเป็นหลัก	-ผลผลิตจากแปลงไร่หลายชนิดรวมทั้งผลผลิตจากป่า ทำให้ปริมาณการขายและราคาสูงขึ้น	-ยางพาราเป็นแหล่งรายได้หลักและไม่ผลเป็นรายได้รอง - ส่วนผลผลิตจากป่าก็ยังมี แต่สัดส่วนที่ลดลงมาก
การแบ่งชนชั้น	-ยังไม่มี ความแตกต่างของการแบ่งชนชั้นมากนัก เพราะทรัพยากรมีมาก - การเข้าถึงพื้นที่นา และแรงงานในครอบครัวเป็นตัวหลักในการแบ่งชนชั้น	-การจับจองและอ้างสิทธิ์พื้นที่ไว้มากเพื่อปลูกยางเป็นตัวกำหนดความแตกต่างชนชั้น - ชาวบ้านบางคนมีความกลัว เพราะมีกฎหมายป่าไม้เข้ามาเกี่ยวข้อง	-ความแตกต่างในการเป็นเจ้าของที่ดินในเขตนิเวศทรัพยากรต่าง ๆ - การสนับสนุน การช่วยเหลือจากรัฐ รวมถึงการเข้าร่วมกลุ่มและองค์กรต่าง ๆ ในชุมชน

บทที่ 6

การถือครอง และการให้ทรัพยากรของครัวเรือนในปัจจุบัน

จากการสำรวจครัวเรือนหมู่บ้านละ 30 ครัวเรือน ได้ผลดังต่อไปนี้

1. โครงสร้างของครัวเรือน

1.1 บ้านน้ำพร

อายุของหัวหน้าครัวเรือน หัวหน้าครัวเรือนส่วนใหญ่อายุระหว่าง 38-47 ปีมากที่สุด ร้อยละ 36.67 รองลงมาได้แก่ช่วงอายุ 58-67 ปี ร้อยละ 26.67 ช่วงอายุ 48-57 ปี ร้อยละ 16.67 ช่วงอายุ 27-37 ปี และช่วงอายุมากกว่า 67 เท่ากันร้อยละ 10.00 อายุโดยเฉลี่ย 52.13 ปี เป็นเพศชายร้อยละ 93.33 เพศหญิงร้อยละ 6.68

ศาสนา ส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธร้อยละ 83.33 รองลงมาอิสลามร้อยละ 16.67

อายุของสมาชิกในครัวเรือนอยู่ในวัยทำงาน อยู่ในช่วงอายุ 15-60 ปี ร้อยละ 65.33 รองลงมาเป็นวัยเด็กร้อยละ 24.67 และเป็นผู้สูงอายุมากกว่า 60 ปี ร้อยละ 10 เป็นเพศชายมากกว่าเพศหญิง คือ เป็นเพศชายร้อยละ 54 เพศหญิงร้อยละ 46 (ตาราง 10)

ขนาดของครอบครัว พบว่า ครัวเรือนส่วนใหญ่เป็นครัวเรือนขนาดกลาง ซึ่งมีจำนวนสมาชิก 5-7 คน ร้อยละ 53.33 รองลงมาเป็นครอบครัวขนาดเล็ก ซึ่งมีจำนวนสมาชิก 2-4 คน ร้อยละ 40 และครอบครัวขนาดใหญ่ที่มีสมาชิกมากกว่า 7 คน ร้อยละ 6.67

1.2 บ้านโตน

อายุของหัวหน้าครัวเรือน หัวหน้าครัวเรือนอายุระหว่าง 48-57 ปี มากที่สุดร้อยละ 26.67 รองลงมาได้แก่ช่วงอายุ 27-37 ปี ร้อยละ 23.33 ช่วงอายุ 38-47 ปี ร้อยละ 20.00 ช่วงอายุ 58-67 ปี ร้อยละ 13.33 และช่วงอายุมากกว่า 67 ปี ร้อยละ 16.67 อายุเฉลี่ยของหัวหน้าครัวเรือน 50.43 ปี เป็นเพศชายร้อยละ 76.67 เพศหญิงร้อยละ 23.33

ศาสนา การนับถือศาสนา พบว่า มีการนับถือศาสนาอิสลามทั้งหมด ซึ่งจะมีบ้างที่เป็นไทยพุทธที่ย้ายมาจากที่อื่น แต่ได้เปลี่ยนไปนับถือศาสนาอิสลาม

อายุของสมาชิกในครัวเรือน วัยทำงาน (อายุระหว่าง 15 - 60 ปี) ร้อยละ 63.91 รองลงมาอยู่ในช่วงอายุ 1 - 14 ซึ่งเป็นเด็ก ร้อยละ 30.77 และเป็นผู้สูงอายุมากกว่า 60 ปี ร้อยละ 5.32 เป็นเพศหญิงมากกว่าเพศชาย คือ เป็นเพศหญิงร้อยละ 53.25 เพศชายร้อยละ 46.75 (ตาราง 10)

ขนาดของครอบครัว ซึ่งเป็นครอบครัวขนาดกลางเป็นส่วนใหญ่ มีสมาชิก 5-7 คน ร้อยละ 60 รองลงมาเป็นครอบครัวขนาดเล็ก มีจำนวนสมาชิก 2 - 4 คน ร้อยละ 30 และเป็นครอบครัวขนาดใหญ่ที่มีจำนวนสมาชิกมากกว่า 7 คน ร้อยละ 54

ตาราง 10 โครงสร้างของครัวเรือน

รายการ	บ้านน้ำรา		บ้านโตน	
	จำนวน (คน)	ร้อยละ	จำนวน (คน)	ร้อยละ
เพศของหัวหน้าครัวเรือน				
- ชาย	28	93.33	23	76.67
- หญิง	2	6.67	7	23.33
- รวม	30	100.00	30	100.00
อายุของหัวหน้าครัวเรือน				
- 27-37 ปี	3	10.00	7	23.33
- 38-47 ปี	11	36.67	6	20.00
- 48-57 ปี	5	16.67	8	26.67
- 58-67 ปี	8	26.67	4	13.33
- สูงกว่า 67 ปี	3	10.00	5	16.67
- รวม	30	100.00	30	100.00
- อายุเฉลี่ย	(52.13)		(50.43)	
ศาสนา				
- พุทธ	25	83.33	-	-
- อิสลาม	5	16.67	30	100.00
- รวม	30	100.00	30	100.00

ตาราง 10 (ต่อ)

รายการ	บ้านน้ำหยา		บ้านโตน	
	จำนวน (คน)	ร้อยละ	จำนวน (คน)	ร้อยละ
อายุสมาชิกในครัวเรือน				
- 1-14 ปี	37	24.67	52	30.77
- 15-60 ปี	98	65.33	108	63.91
- สูงกว่า 60 ปี	15	10.00	9	5.32
- รวม	150	100.00	169	100.00
เพศของสมาชิกในครัวเรือน				
- ชาย	81	54.00	79	46.75
- หญิง	69	46.00	90	53.25
- รวม	150	100.00	169	100.00
ขนาดของครอบครัว				
- 2-4	12	40.00	9	30.00
- 5-7	16	53.33	18	60.00
- มากกว่า 7	2	6.67	3	10.00
- รวม	30	100.00	30	100.00

จากลักษณะโครงสร้างของครัวเรือนมีผลต่อการใช้และการถือครองทรัพยากรในพื้นที่ป่าคือ อายุของหัวหน้าครัวเรือนและสมาชิกในครัวเรือนส่วนใหญ่อยู่ในวัยการทำงาน ซึ่งเป็นครอบครัวขนาดกลางย่อมต้องการหารายได้และผลผลิตมาจุนเจือครอบครัว มีการใช้แรงงานในการทำการเกษตรและทำงานนอกภาคเกษตรมากขึ้น เนื่องจากการคมนาคมสะดวกแต่บางครอบครัวที่มีพื้นที่ทำกินน้อยหรือ ผลิตผลหลักยังไม่ให้ผลผลิตจำเป็นต้องพึ่งผลผลิตจากป่าและโอกาสที่จะเข้าไปบุกเบิกพื้นที่ป่าก็เป็นไปได้ นอกจากนี้เพศชายมีผลต่อการใช้ทรัพยากรจากป่ามากกว่าเพศหญิง เนื่องจากการเข้าไปเก็บเกี่ยวผลผลิตจากป่าส่วนใหญ่เพศชายจะเข้าไปเก็บเกี่ยว โดยเฉพาะเพศชายที่เป็นกลุ่มวัยรุ่นบางกลุ่มได้รับการสนับสนุนจากผู้มีอิทธิพลนอกหมู่บ้านในการตัดไม้ตามใบสั่งของนายทุนผู้ค้าไม้

2. การเข้ามาตั้งถิ่นฐานของหัวหน้าครัวเรือน

2.1 บ้านน้ำหรา

การตั้งถิ่นฐาน พบว่าย้ายมาจากที่อื่นทั้งหมด ส่วนใหญ่มาจากจังหวัดพัทลุงมากที่สุดคือ จากอำเภอเขาชัยสนร้อยละ 30 อำเภอเมืองร้อยละ 16.67 รองลงมาจังหวัดสงขลา คือ อำเภอรัตภูมิร้อยละ 23.33 อำเภอบางกล่ำร้อยละ 6.67 อำเภอหาดใหญ่ร้อยละ 3.33 และอำเภอระโนดร้อยละ 3.33 จากจังหวัดนครศรีธรรมราชร้อยละ 3.33 จากอำเภอต่าง ๆ ในจังหวัดสตูล อำเภอควนโดนร้อยละ 10 อำเภอละงูร้อยละ 3.33

มีการย้ายเข้ามาระหว่างปี พ.ศ.2511 - 2520 มากที่สุด ร้อยละ 43.33 รองลงมา ระหว่างปี พ.ศ.2500 - 2510 ร้อยละ 30 และหลังจาก พ.ศ.2520 ร้อยละ 26.67

สาเหตุการย้ายเนื่องจากมีที่ดินทำกินที่หมู่บ้านเดิมน้อย ร้อยละ 43.33 รองลงมาไม่มีที่ดินทำกินร้อยละ 23.33 ย้ายมากับครอบครัว ร้อยละ 16.67 รับมรดกของครอบครัวร้อยละ 10 และจากความสัมพันธ์การแต่งงานร้อยละ 6.67

2.2 บ้านโตน

การตั้งถิ่นฐาน เกษตรกรส่วนใหญ่มีภูมิลำเนาเดิมแยกครอบครัวหลังจากแต่งงาน คือ เกษตรกรมีภูมิลำเนาเดิมโดยกำเนิดร้อยละ 60 และย้ายมาจากที่อื่น ซึ่งจากอำเภอหรือหมู่บ้านใกล้เคียงในจังหวัดสตูลร้อยละ 26.66 ที่เหลือมาจากจังหวัดอื่น

ช่วงปีที่ย้ายเข้ามา พบว่าผู้ที่ย้ายเข้ามาซึ่งมีจำนวนร้อยละ 40 ททยอยเข้ามาในระยะเวลาต่าง ๆ ตั้งแต่ปี พ.ศ.2510-2520 ผู้ที่ย้ายเข้ามาส่วนใหญ่เนื่องจากการแต่งงาน นอกนั้นระบุว่ามีที่ดินทำกินน้อยและเข้ามารับจ้างก่อนในช่วงแรก ส่วนผู้ที่อยู่มาแต่กำเนิดเป็นคนภูมิลำเนาเดิม ได้รับมรดกที่ดินจากครอบครัวและการขยายที่ดินโดยการหักร้างถางพงเพิ่มเติม

จะเห็นได้ว่าครัวเรือนบ้านน้ำหราเป็นครัวเรือนที่ย้ายมาจากที่อื่นเข้ามาตั้งถิ่นฐานทั้งก่อนประกาศเขตป่าสงวนแห่งชาติและหลังจากประกาศป่าสงวนแห่งชาติ (พ.ศ.2521) และได้มีการชักชวนญาติพี่น้องเข้ามาอย่างต่อเนื่อง ส่วนที่บ้านโตนเป็นครัวเรือนดั้งเดิมเป็นส่วนใหญ่แยกครอบครัวออกมาหลังจากแต่งงาน ส่วนที่ย้ายมาก็จะมีความสัมพันธ์ทางด้านการแต่งงาน (ตาราง 11)

ตาราง 11 การเข้ามาตั้งถิ่นฐานของหัวหน้าครัวเรือน

รายการ	บ้านน้ำหยา		บ้านโดน	
	จำนวน (ครัวเรือน)	ร้อยละ	จำนวน (ครัวเรือน)	ร้อยละ
อยู่มาแต่กำเนิด	-	-	18	60.00
ย้ายมาจากที่อื่น	30	100.00	12	40.00
อำเภอหรือจังหวัดที่มา				
- อ.รัตนภูมิ จ.สงขลา	7	23.33	-	-
- อ.บางกล่ำ จ.สงขลา	2	6.67	-	-
- อ.หาดใหญ่ จ.สงขลา	1	3.33	1	3.33
- อ.ระโนด จ.สงขลา	1	3.33	-	-
- อ.เขาชัยสน จ.พัทลุง	9	30.00	-	-
- อ.เมือง จ.พัทลุง	5	16.67	-	-
- อ.เมือง จ.พัทลุง	5	16.67	-	-
- อ.เมือง จ.นครศรีธรรมราช	1	3.33	-	-
- อ.บางแก้ว จ.พัทลุง	-	-	1	3.3
- อ.ควนโดน จ.สตูล	3	10.00	1	3.33
- อ.ละงู จ.สตูล	1	3.33	-	-
- อ.ควนกาหลง จ.สตูล	-	-	6	20.00
- อ.เมือง จ.สตูล	-	-	1	3.33
- จ.ปราจีนบุรี	-	-	1	3.33
- จ.อุบลราชธานี	-	-	1	3.33
- รวม	30	100.00	12	40.00

ตาราง 11 (ต่อ)

รายการ	บ้านน้ําหยา		บ้านโตน	
	จำนวน (ครัวเรือน)	ร้อยละ	จำนวน (ครัวเรือน)	ร้อยละ
ช่วงปีที่ย้าย				
- อยู่มาแต่กำเนิด	-	-	18	60.00
- ก่อนปี พ.ศ.2500	-	-	3	10.00
- พ.ศ.2504-2510	9	30.00	3	10.00
- พ.ศ.2511-2520	13	43.33	3	10.00
- หลัง พ.ศ.2520	8	26.67	3	10.00
- รวม	30	100.00	30	100.00
สาเหตุการย้าย				
- ไม่มีที่ดินทำกิน	7	23.33	-	-
- มีที่ดินทำกินน้อย	13	43.33	2	6.67
- รับมรดกของครอบครัว	3	10.00	18	60.00
- ย้ายมากับครอบครัว	5	16.67	-	-
- แต่งงาน	2	6.67	9	30.00
- มารับจ้าง	-	-	1	3.33
- รวม	30	100.00	30	100.00

หมายเหตุ : รับมรดกของครอบครัวหมายถึงการอยู่ในพื้นที่โดยกำเนิด

: ย้ายมากับครอบครัวหมายถึง มากับครอบครัว พ่อ แม่ แล้วแยกครอบครัวใน
ภายหลัง

3. การได้มาซึ่งที่ดินของครัวเรือน

บ้านน้ำหยา พบว่า มีการได้มาซึ่งที่ดินหลายลักษณะ ส่วนใหญ่ได้มาจากการซื้อสิทธิ์ ร้อยละ 43.33 รองลงมาจากการซื้อและจับจองเพิ่มเติมในช่วงต่อมาร้อยละ 26.67 ได้จากมรดกของครอบครัวร้อยละ 13.33 ได้จากมรดกและซื้อเพิ่มเติมในภายหลังร้อยละ 10

บ้านโตน ส่วนใหญ่ได้รับที่ดินจากมรดกของครัวเรือน และแยกครัวเรือนออกมาหลังจากแต่งงานร้อยละ 53.33 รองลงมาได้มาจากมรดกและซื้อเพิ่มเติมร้อยละ 20 ได้จากมรดกและจับจองเพิ่มเติมร้อยละ 20 เท่ากัน จากการจับจองร้อยละ 6.67 (ตาราง 12)

แม้ว่าทั้งสองหมู่บ้านจะมีที่ดินทำกินในเขตป่าสงวนแต่ความแตกต่างสภาพภูมิประเทศ และศักยภาพของพื้นที่รวมถึงข้อจำกัดทางด้านกฎหมายและการเข้มงวดของเจ้าหน้าที่ป่าไม้ โดยเฉพาะที่บ้านโตน การเข้าถึงพื้นที่ในการขยายบุกเบิกที่ดินทำกินทำได้ยาก ที่ดินส่วนใหญ่จึงได้จากการแบ่งมรดกหลาย ๆ ช่วง ทำให้เนื้อที่ต่อครัวเรือนลดลง บ้านน้ำหยาสภาพภูมิประเทศมีความลาดชันน้อยกว่าและข้อจำกัดทางด้านกฎหมายและการเข้มงวดของเจ้าหน้าที่น้อยกว่าทำให้การบุกเบิกขยายพื้นที่และการเข้าถึงทรัพยากรทำได้สะดวกทำให้พื้นที่ถือครอง จำนวนพื้นที่ทำกินของครัวเรือนมีมากกว่าถึงแม้ว่าจะเป็นชุมชนใหม่ก็ตาม

ตาราง 12 การได้มาซึ่งที่ดินของครัวเรือน

รายการ	บ้านน้ำหยา		บ้านโตน	
	จำนวน (ครัวเรือน)	ร้อยละ	จำนวน (ครัวเรือน)	ร้อยละ
การได้มาซึ่งที่ดิน				
- จับจอง	2	6.67	2	6.67
- ซื้อ	13	43.33	-	-
- มรดก	4	13.33	16	53.33
- ซื้อ - จับจอง	8	26.67	-	-
- มรดก - ซื้อ	3	10.00	6	20.00
- มรดก - จับจอง	-	-	6	20.00
- รวม	30	100.00	30	100.00

4. ลักษณะอาชีพของครัวเรือน

หากพิจารณาอาชีพของครัวเรือน มีอาชีพหลากหลายประเภทหมุนเวียนเปลี่ยนแปลงตามช่วงเวลา และฤดูกาล ทุกครัวเรือนในบ้านน้ำหามีอาชีพทางการเกษตรด้วยการปลูกพืช ซึ่งได้แก่ ยางพาราและไม้ผล แต่การเลี้ยงสัตว์ทำร้อยละ 70 ของครัวเรือนทั้งหมดนอกจากทำการเกษตรแล้ว ทุกครัวเรือนมีการเก็บผลผลิตจากป่าด้วย โดยส่วนใหญ่คือร้อยละ 83.33 เก็บมาทั้งเพื่อบริโภคและใช้สอยเอง ในขณะที่มีเพียงร้อยละ 16.67 เท่านั้นที่ไม่ได้ขายผลผลิตจากป่า มีครัวเรือนที่สมาชิกออกไปทำงานในโรงงานร้อยละ 26.67 รับจ้างด้วยร้อยละ 16.67 และค้าขายร้อยละ 13.33 ส่วนครัวเรือนที่สมาชิกในครัวเรือนทำงานโดยได้เงินเดือนหรือค่าตอบแทนประจำมีร้อยละ 10

สำหรับที่บ้านโดน อาชีพทางการเกษตรมีการปลูกไม้ผลทุกครัวเรือน ทำสวนยางพารา ร้อยละ 93.33 ทำนาร้อยละ 60 ทำการเลี้ยงสัตว์ร้อยละ 56.67 ของครัวเรือนทั้งหมด นอกจากทำการเกษตรแล้วทุกครัวเรือนมีการเก็บเกี่ยวผลผลิตจากป่าด้วย โดยส่วนใหญ่คือร้อยละ 63.33 เก็บมาเพื่อบริโภคและใช้สอยเอง ในขณะที่มีเพียงร้อยละ 36.67 มีการเก็บเกี่ยวเพื่อขายด้วย มีครัวเรือนที่สมาชิกออกไปทำงานในโรงงานร้อยละ 23.33 ค้าขายร้อยละ 10 และรับจ้างร้อยละ 6.67 ส่วนครัวเรือนที่สมาชิกในครัวเรือนทำงานโดยได้รับเงินเดือนหรือค่าตอบแทนประจำมีร้อยละ 6.67 (ตาราง 13)

เนื่องจากเป็นชุมชนเขตป่าทำให้ครัวเรือนมีอาชีพเสริมมาจากป่าหลายชนิดตามฤดูกาล เกือบตลอดปี และในช่วงผลผลิตหลักซึ่งได้แก่ ยางพาราผลัดใบชาวบ้านก็ยังมีรายได้เสริมจากป่าได้แก่ การทำไม้กวาดจากดอกหญ้าไฟ การหาไม้ผึ้ง เป็นต้น หรือบางครัวเรือนที่มีรายได้จากผลผลิตการเกษตรน้อยหรือยังไม่ให้ผลผลิตก็พอมีรายได้จากการพึ่งพิงทรัพยากรจากป่า แต่จะเห็นได้ว่า 2 หมู่บ้านค่อนข้างจะมีความแตกต่างกันเกี่ยวกับการใช้ทรัพยากรและผลผลิตจากป่า คือ บ้านโดน พื้นที่ป่าส่วนใหญ่เป็นภูเขาสูงชันและเป็นเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า มีบางส่วนที่ยังเป็นป่าสงวนแห่งชาติอยู่ ทำให้การขยายพื้นที่และการเก็บเกี่ยวผลผลิตจากป่า ขนาดของการถือครองที่ดิน จำนวนพื้นที่ทำกินจะมีความแตกต่างกว่าบ้านน้ำหามีเพราะข้อบังคับทางด้านกฎหมายรุนแรงกว่า รัฐได้ประกาศจัดตั้งเป็นเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าในพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติเดิม แต่พื้นที่บางส่วนชาวบ้านก็ยังบุกเบิกแต่หลังจากมีการออกพระราชกำหนดปิดป่าและขยายแนวเขตประกาศเป็นเขตป่าสิริ กิตติเพื่อคุ้มครองสัตว์และป่าให้ได้ผลมากยิ่งขึ้น ความเข้มงวดในการใช้ที่ดินและการเก็บเกี่ยวผลผลิตจากป่ามีข้อจำกัดในการใช้จากเจ้าหน้าที่ป่าไม้ อย่างไรก็ตามชาวบ้านทั้งสองหมู่บ้านก็เริ่มไปทำงานนอกภาคเกษตรมากขึ้น และสมาชิกในครอบครัวก็ได้รับการศึกษาที่สูงขึ้น

ตาราง 13 ลักษณะอาชีพของครัวเรือน

รายการ	บ้านน้ำหρα		บ้านโตน	
	จำนวน (ครัวเรือน)	ร้อยละ	จำนวน (ครัวเรือน)	ร้อยละ
ทำการเกษตร				
- ทำนา	-	-	18	60.00
- ผลไม้	30	100.00	30	100.00
- ยางพารา	30	100.00	28	93.33
- เลี้ยงสัตว์	21	70.00	17	56.67
ผลผลิตจากป่า				
- เพื่อขาย บริโภค ใช้สอย	25	83.33	11	36.67
- เพื่อใช้สอยและบริโภค	5	16.67	19	63.33
งานนอกการเกษตร				
- ทำงานในโรงงาน	8	26.67	7	23.33
- ค้าขาย	4	13.33	3	10.00
- รับจ้าง	5	16.67	2	6.67
- เงินเดือนหรือค่าตอบแทน	3	10.00	2	6.67

หมายเหตุ : แต่ละครัวเรือนมีอาชีพมากกว่า 1 อย่าง

5. การใช้ทรัพยากรของชุมชน

5.1 การปลูกยางพารา

บ้านน้ำหรา การปลูกยางพาราส่วนใหญ่เปลี่ยนเป็นยางพันธุ์ดี มีบ้างที่เกษตรกรยังปลูกพันธุ์พื้นเมืองส่วนมากจะอยู่ในเขตป่าเพื่อการอนุรักษ์ ชาวบ้านอ้างสิทธิในที่ดินแต่ไม่มีการลงทุน โดยการปลูกยางทั้งให้มีสภาพเป็นป่ายางพื้นเมือง ร้อยละ 68.64 ปลูกยางพันธุ์ดี ปลูกยางพื้นเมืองร้อยละ 10.17 และมีพื้นที่ป่าโงะซึ่งคาดว่าจะปลูกยางพาราต่อไปร้อยละ 21.19 (ตาราง 14)

พื้นที่ปลูกยางพาราต่อครัวเรือนอยู่ในช่วง 11-20 ไร่มากที่สุดคือ ร้อยละ 40 รองลงมาช่วง 21-30 ไร่ ร้อยละ 23.33 จำนวน 31-40 ไร่ และ 51-60 ไร่ ร้อยละ 6.67 และครัวเรือนที่ต่ำกว่า 10 ไร่ ร้อยละ 16.67 เฉลี่ยต่อครัวเรือน 21.70 ไร่ นอกจากนี้ผู้ที่พื้นที่ยังไม่ได้ปลูกยางพาราโดยเฉลี่ยจะ

ปลูกยางเพิ่ม 5.83 ไร่ ซึ่งพื้นที่เหล่านี้ส่วนใหญ่อยู่ในบริเวณหัวไร่ปลายสวน บริเวณที่ลาดชันในเขตอนุรักษ์

จำนวนแปลงถือครอง เกษตรกรส่วนใหญ่มีจำนวนแปลงถือครองมากกว่า 1 แปลง ซึ่งจะมีทั้งแปลงที่อยู่ติดกันและอยู่คนละที่กัน เกษตรกรส่วนใหญ่มีแปลงถือครองจำนวน 2 แปลง มากที่สุด ร้อยละ 63.33 รองลงมา มีจำนวน 3 แปลง ร้อยละ 16.67 และมีจำนวนแปลงปลูกยางจำนวน 1 แปลง และ 4 แปลง เป็นส่วนน้อยร้อยละ 10 เท่ากัน

พันธุ์ยางของแปลงปลูก ส่วนใหญ่เป็นยางพันธุ์ส่งเสริมร้อยละ 84.06 ซึ่งเป็นยางพันธุ์ RRIM 600 เสียส่วนมากและมีเล็กน้อยที่ปลูกพันธุ์ GT1, PB255, PB311 ซึ่งจะปลูกปะปนกัน และจำนวนยางพันธุ์พื้นเมืองร้อยละ 15.94

อายุยาง แต่ละพื้นที่ของจำนวนแปลงซึ่งอยู่ในเขตนิเวศต่าง ๆ จะมีทั้งยางอายุมากที่กรีดมานานแล้ว และยางเพิ่งผ่านการกรีด และยางอายุน้อยที่เพิ่งปลูกทดแทนใหม่ หรือเพิ่งปลูกใหม่จากการขยายพื้นที่ปลูกในช่วงที่ผ่านมา อายุของยางอยู่ระหว่าง 8-14 ปี คือ ร้อยละ 44.93 รองลงมา เป็นยางที่มีอายุ 2-7 ปี ซึ่งเป็นยางเพิ่งปลูกใหม่ กำลังจะเปิดกรีด และบางแปลงยังมีการปลูกพืชแซมในแปลงยางอยู่ ยางอายุ 15-21 ปี ซึ่งเป็นยางแก่ร้อยละ 18.84 และยางอายุมากกว่า 21 ปี จะมีอยู่จำนวนน้อย คือ ร้อยละ 1.45 จะปลูกทดแทนด้วยยางพันธุ์ดีต่อไป

การปลูกยาง การเตรียมพื้นที่ปลูกส่วนใหญ่จะเริ่มในเดือนกุมภาพันธ์หรือเดือนมีนาคม มีการไถหรือตัดยางเดิมออก ในปัจจุบันได้มีการใช้รถแทรกเตอร์และเลื่อยยนต์ และขายไม้ยางเหมาะสมเป็นไร่ ซึ่งมีราคาแพงถ้าอยู่ใกล้ถนนก็ตกไร่ละประมาณ 10,000-12,000 บาท หลังจากนั้นก็ทิ้งผืนแดดไว้ระยะหนึ่ง ทำการเผาเศษไม้และเตรียมหลุมปลูกต่อไป ทำโดยแรงงานในครัวเรือนหรืออาจจ้างแรงงานบ้าง แต่ส่วนมากเกษตรกรจะรวมกลุ่มแรงงานกัน มีการปลูกพืชแซมยาง ถ้าไม่มีการปลูกพืชแซมก็จะหว่านเมล็ดพืชคลุมดินในช่วงต้นฤดูฝนประมาณเดือนมิถุนายนถึงเดือนกรกฎาคมหลังจากที่ได้ปลูกยางแล้ว สำหรับเกษตรกรบางรายที่มีแรงงานไม่พอหรือมีที่มากก็จะให้เกษตรกรที่มีพื้นที่น้อยปลูกพืชแซมด้วย ส่วนใหญ่จะให้ทำโดยไม่ได้คิดค่าเช่า พืชแซมที่พบได้แก่ ข้าวโพด พริก มะเขือ ถั่วฝักยาว กกล้วย ฯลฯ ในจำนวนแปลงที่ปลูกยางทั้งหมด พบว่าได้รับการสนับสนุนจากกองทุนสงเคราะห์การทำสวนยางร้อยละ 66.67 มีการปลูกด้วยตนเองร้อยละ 33.33

วิธีการปลูกมี 2 วิธี คือ การปลูกที่ติดตามแล้วจำนวน 1 ต้นต่อหลุม มีทั้งที่ปลูกเลยหลังจากติดตามและเลี้ยงชำถุงไว้ก่อนจึงปลูก อีกวิธีหนึ่งคือ การติดตามในแปลงโดยใช้ยางพันธุ์พื้นเมืองปลูกเป็นต้นตอไว้ก่อนหลุมละ 2-3 ต้น หลังจากนั้นเมื่อยางอายุได้ 5-6 เดือนก็จะทำการ

ติดตาม โดยใช้ตาข่ายพันธุ์ดี หลังจากตาติดแล้วก็ตัดกิ่งเดิมออกและเลือกให้เหลือเพียงต้นเดียว ซึ่งเป็นที่นิยมของเกษตรกร เพราะต้นทุนถูกกว่า (ตาราง 14)

การดูแลรักษา ถ้าเป็นยงที่ได้รับทุนสงเคราะห์ จะมีเจ้าหน้าที่คอยติดตามมีการใส่ปุ๋ยตามปริมาณและเวลาที่กองทุนสงเคราะห์การทำสวนยางกำหนด จะมีการกำจัดวัชพืชก่อนใส่ปุ๋ย สำหรับเกษตรกรที่ไม่ได้รับทุนและบางครัวเรือนที่ปลูกในเขตอนุรักษ์ การดูแลรักษาจะน้อย ทั้งสวนยางเก่าและยางเพิ่งปลูกซึ่งมีสภาพเป็นป่ายาง ซึ่งยางจะกรี๊ดได้เมื่ออายุประมาณ 67 ปี

การปลูกพืชร่วมยาง เกษตรกรเริ่มมีการปลูกพืชร่วมยางบ้าง ซึ่งทางสำนักงานกองทุนสงเคราะห์การทำสวนยางอนุญาตให้ปลูกไม้ผล ไม้ยืนต้น ได้ไม่เกินไร่ละ 10 ต้น และเกษตรกรบางคนมีการปลูกไม้ใช้สอย ได้แก่ สะเดาข้างบริเวณรอบ ๆ สวนและในสวนยาง นอกจากนี้ก็มีการปลูกผักเหลียงและผักพื้นบ้านอื่น ๆ โดยเฉพาะในเขตอนุรักษ์ได้รับการสนับสนุนส่งเสริมการปลูกจากองค์กรพัฒนาเอกชน จากการสัมภาษณ์เกษตรกรครัวเรือนตัวอย่างมีการปลูกพืชร่วมยางในแปลงยางพื้นเมืองร้อยละ 15.94 มีการปลูกในแปลงยางพันธุ์ส่งเสริมร้อยละ 13.04 และยังไม่ได้ปลูกร้อยละ 71.01 ของแปลงทั้งหมด

บ้านโตน มีการปลูกยางพาราเป็นอาชีพหลักเหมือนบ้านน้ำหยา บริเวณนอกเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่ามีการปลูกเป็นยางพันธุ์ดีหมดแล้ว บางแปลงมีการปลูกทดแทนในรอบที่สอง หลังจากปลูกทดแทนมาแล้วครั้งหนึ่ง สวนยางพันธุ์พื้นเมืองมีสภาพเป็นป่ายาง ซึ่งอยู่ในเขตอนุรักษ์เป็นเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าหรือเขตสวนป่าสิริกิตติ โดยเฉพาะทางด้านตะวันออกของคลองข้างไม่อนุญาตให้โค่นปลูกทดแทน เกษตรกรมีการปลูกยางพันธุ์ดีร้อยละ 83.29 ยางพื้นเมืองมีสภาพเป็นป่ายางร้อยละ 16.71 (ตาราง 14)

พื้นที่ถือครองปลูกยาง ส่วนใหญ่น้อยกว่า 10 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 60 รองลงมา 11-20 ไร่ ร้อยละ 23.33 จำนวน 21 - 30 ไร่ ร้อยละ 6.67 และพื้นที่มากกว่า 31-40 ไร่ ซึ่งมีจำนวนน้อย คือ ร้อยละ 3.33 และครัวเรือนที่ไม่ได้ปลูกยางพารามีร้อยละ 6.67 ซึ่งครัวเรือนเหล่านี้จะเน้นการปลูกผลไม้ มีการปลูกยางเฉลี่ยต่อครัวเรือน 12.61 ไร่ ไม่มีพื้นที่ที่กำลังจะปลูกเพราะเกษตรกรไม่ได้ขยายพื้นที่มาหลายปี จากการสัมภาษณ์ของเจ้าหน้าที่

จำนวนแปลงถือครอง ส่วนใหญ่เกษตรกรมีแปลงยางมากกว่า 1 คือถือครองจำนวน 2 แปลงมากที่สุดร้อยละ 43.33 รองลงมาจำนวน 1 แปลงร้อยละ 33.33 จำนวน 3 แปลงร้อยละ 10 และมียางพาราจำนวน 4 แปลงร้อยละ 6.67

พันธุ์ยางของแปลงปลูก มียางพันธุ์ส่งเสริมร้อยละ 86.79 เป็นยางพันธุ์พื้นเมืองร้อยละ 13.21 ซึ่งพันธุ์ยางที่ปลูกส่วนใหญ่ก็เป็นพันธุ์ RRIM 600

อายุยาง พบว่า อยู่ในช่วง 2-7 ปี มากที่สุดร้อยละ 32.08 รองลงมาอยู่ในช่วงอายุ 8-14 ปี ร้อยละ 28.30 ช่วงอายุ 15-21 ปีร้อยละ 24.53 และจำนวนอายุมากกว่า 21 ปี ซึ่งจะเป็นยางพันธุ์พื้นเมืองอยู่ทางด้านตะวันออกของคลองช้าง ไม่อนุญาตให้โค่นปลูกทดแทน อายุยางโดยเฉลี่ย 10.02 ปี

การปลูกยาง มีขั้นตอนในการเตรียมพื้นที่ปลูก ลักษณะการใช้แรงงานมีการใช้แรงงานในครัวเรือนและรวมกลุ่มเพื่อช่วยเหลือกัน วิธีการปลูกก็เช่นเดียวกับบ้านน้ำหรา ดังที่กล่าวมาแล้ว ส่วนการปลูกที่เข้าร่วมยางมีการปลูกในแปลงพันธุ์ส่งเสริมร้อยละ 1.89 ปลูกในแปลงยางพันธุ์พื้นเมืองร้อยละ 13.20 จะมีไม้ผลได้แก่ จำปาตะ ขนุน เนียง และมีพวกไม้ใช้สอย เช่น ไม้ไผ่หรือไม้อื่น ๆ ที่ขึ้นเองตามธรรมชาติ

ตาราง 14 การปลูกยางของครัวเรือน

รายการ	บ้านน้ำหรา		บ้านโตน	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
พื้นที่ของครัวเรือน (ไร่)				
- ยางพันธุ์ดี	567	68.64	294	83.29
- ยางพันธุ์พื้นเมือง	84	10.17	59	16.71
- กำลังจะปลูกยาง	175	21.19	-	-
- รวม	826	100.00	353	100.00
จำนวนพื้นที่ปลูกต่อครัวเรือน				
- ต่ำกว่า 10 ไร่	5	16.67	18	60.00
- 11 - 20 ไร่	12	40.00	7	23.33
- 21 - 30 ไร่	7	23.33	2	23.33
- 31 - 40 ไร่	2	6.67	1	3.33
- 51 - 60 ไร่	2	6.67	-	-
- ไม่ปลูกยางพารา	-	-	2	6.67
- รวม	30	100.00	30	100.00
- เฉลี่ยต่อครัวเรือน (ไร่)	(21.70)		(12.61)	

ตาราง 14 (ต่อ)

รายการ	บ้านน้ำหยา		บ้านโตน	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
พื้นที่กำลังจะปลูกยางต่อ				
ครัวเรือน				
- 0 -10 ไร่	7	23.33	-	-
- 11 - 20 ไร่	3	10.00	-	-
- 21 - 30 ไร่	1	3.33	-	-
- มากกว่า 30 ไร่	1	3.33	-	-
- เฉลี่ยต่อครัวเรือน (ไร่)	(5.83)		-	-
จำนวนแปลง (ครัวเรือน)				
- มียางพารา 1 แปลง	3	10.00	10	33.33
- มียางพารา 2 แปลง	19	63.33	13	43.33
- มียางพารา 3 แปลง	5	16.67	3	10.00
- มียางพารา 4 แปลง	3	10.00	2	6.67
- ไม่ได้ปลูกยาง	-		2	6.67
- รวม	30	100.00	30	100.00
พันธุ์ยาง				
- ยางพันธุ์ส่งเสริม	58	84.06	46	86.79
- ยางพันธุ์พื้นเมือง	11	15.64	7	13.21
- รวม	69	100.00	53	100.00
- เฉลี่ยต่อครัวเรือน	(2.3)		(1.9)	
อายุยาง				
- ยางอายุ 2-7 ปี	24	34.78	17	32.08
- ยางอายุ 8-14 ปี	31	44.93	15	28.30
- ยางอายุ 15-21 ปี	13	18.84	13	24.53
- มากกว่า 21 ปี	1	1.45	8	15.09
- รวม	69	100.00	53	100.00

ตาราง 14 (ต่อ)

รายการ	บ้านน้ำหวา		บ้านโตน	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
การปลูกยาง (แปลง)				
- ปลูกโดยใช้ทุนเอง	23	33.33	10	18.87
- สัมรับทุนจากสำนักงานกองทุน	46	66.67	43	81.13
- สงเคราะห์การทำสวนยาง				
- รวม	69	100.00	53	100.00
การปลูกพืชร่วมยาง (ครัวเรือน)				
- ปลูก	15	50.00	8	26.67
- ไม่ปลูก	15	50.00	22	73.33
จำนวนแปลงปลูก (แปลง)				
- พันธุ์พื้นเมือง	11	15.94	7	13.20
- พันธุ์ส่งเสริม	9	13.04	1	1.89
- ไม่ได้ปลูก	49	71.01	45	84.91
- รวม	69	100.00	53	100.00

5.1.1 การได้มาซึ่งที่ดินในการปลูกยางพารา

เกษตรกรได้มาซึ่งที่ดินหลายกรณี บางครัวเรือนได้มาซึ่งที่ดินมากกว่า 1 กรณี ได้แก่ มาจากการซื้อ จากการจับจอง จากการรับมรดก ซึ่งส่วนใหญ่แยกมาจากครอบครัวเดิมหลังจากแต่งงาน

บ้านน้ำหวา พบว่า ได้ที่ดินปลูกยางพาราจากการซื้อมากที่สุดร้อยละ 43.33 รองลงมาจากการจับจอง และซื้อเพิ่มเติมร้อยละ 20 จากการรับมรดกอย่างเดียวร้อยละ 16.67 จากการจับจองเพียงอย่างเดียว ร้อยละ 6.67 จากการซื้อและรับมรดกร้อยละ 3.33 จากการจำแนกการได้มาซึ่งที่ดินปลูกยางตามแปลงยาง พบว่า มีแปลงที่มาจาก การซื้อมากที่สุดร้อยละ 59.76 รองลงมาจากมรดกของครอบครัวเดิมร้อยละ 24.39 จากการจับจองร้อยละ 15.85 ซึ่งส่วนมากจะจับจองเพิ่มหลังจากเข้ามาอยู่แล้ว (ตาราง 15)

บ้านโตน พบว่า ส่วนใหญ่ที่ดินปลูกยางพาราจากการรับมรดกมากที่สุดร้อยละ 60 รองลงมาจาก การจับจองร้อยละ 13.33 ได้มาจากการซื้อเพียงอย่างเดียว ได้มาจากการซื้อ และรับมรดก ได้มาจากการจับจองและรับมรดกจำนวนร้อยละ 6.67 เท่ากัน และจากการจำแนก ตามแปลงยางพบว่า มีแปลงยางที่ถือครองอยู่มาจากการรับมรดกมากที่สุดร้อยละ 73.58 รองลง มาจากการจับจองร้อยละ 18.87 และจากการซื้อร้อยละ 7.55 (ตาราง 15)

ตาราง 15 การได้มาซึ่งที่ดินในการปลูกยางพารา จำแนกเป็นครัวเรือนและเป็นแปลง

รายการ	บ้านน้ำหยา		บ้านโตน	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
ลักษณะที่ดินที่ได้มา (ครัวเรือน)				
- ซื้อ	13	43.33	2	6.67
- จับจอง	2	6.67	4	13.33
- มรดก	5	16.67	18	60.00
- ซื้อ-มรดก	2	6.67	2	6.67
- จับจอง-ซื้อ	6	20.00	-	-
- จับจอง-มรดก	1	3.33	2	6.67
- จับจอง-ซื้อ-มรดก	1	3.33	-	-
- ไม่มี	-	-	2	6.66
- รวม	30	100.00	30	100.00
จำแนกเป็นแปลง (แปลง)				
- จับจอง	13	15.85	10	18.87
- ซื้อ	49	59.76	4	7.55
- มรดก	20	24.39	39	73.58
- รวม	82	100.00	53	100.00

5.1.2 การถือครองที่ดินปลูกยางพารา

เดิมพื้นที่ก่อนปี พ.ศ.2536 ของทั้งสองหมู่บ้าน มีเอกสารสิทธิทำกินชั่วคราว หรือ สทก.1 และมีเอกสารแจ้งเสียภาษีบำรุงท้องที่หรือเรียกกันว่า ภบท.6 เป็นส่วนใหญ่ของพื้นที่ปลูกยางพารา นอกนั้นก็ยังมีเอกสารสิทธิ สค.1 และ นส.3 ซึ่งมีอยู่เพียงส่วนน้อย แต่ของบ้านโดนจะมีเอกสารสิทธิ นส.3 และสค.1 มากกว่าบ้านน้ำหრა เนื่องจากชุมชนอยู่นอกพื้นที่ป่า แต่เมื่อโครงการปฏิรูปที่ดินเข้ามา จึงได้เรียก สทก.1 คืนทั้งหมด ดังนั้นในปัจจุบันจึงไม่มีพื้นที่สทก. มีเพียงใบแจ้งเสียภาษีเท่านั้น

บ้านน้ำหრა พบว่า ก่อนปี พ.ศ.2536 ในบางครัวเรือนมีเอกสารสิทธิมากกว่า 1 อย่าง แต่มีการถือครองโดย สทก.1 มากที่สุดร้อยละ 46.67 รองลงมาถือครองโดย สทก.1 - ภบท.6 ร้อยละ 33.33 ถือครอง ภบท.6 อย่างเดีย্বর้อยละ 13.33 และถือครองโดย สทก.1 และมีกรรมสิทธิในที่ดินคือ นส.3 ด้วย ร้อยละ 6.67 ตามลำดับ (ตาราง 16)

บ้านโดน พบว่า มีการถือครองโดย สทก.1 มากที่สุด ร้อยละ 26.67 รองลงมาถือครองโดยกรรมสิทธิ นส.3 ร้อยละ 23.33 มีการถือครองโดย สค.1 - ภบท.6 ร้อยละ 20 มีการถือครองโดย ภบท.6 มีการถือครองโดย สทก.1 - นส.3 และไม่มีเอกสารสิทธิอะไรเลยร้อยละ 6.67 เท่ากัน และมีการถือครองทั้ง สทก.1 - ภบท.6 ร้อยละ 3.33 (ตาราง 16)

จะเห็นได้ว่าครัวเรือนเกษตรกรรมส่วนใหญ่จะมีเอกสารใบแจ้งเสียภาษีบำรุงท้องที่ และในช่วงที่ผ่านมามากมามีไม่ได้ให้สิทธิทำกินชั่วคราวหรือ สทก.1 ในส่วนที่ชาวบ้านได้ทำประโยชน์แล้ว เพื่อป้องกันบุกรุกป่าสมบูรณ์อีก ซึ่งพื้นที่ สทก.1 เหล่านี้ก็คือพื้นที่ที่ถือครองแจ้งเสียภาษีอยู่นั่นเอง แต่หลังจากสทก.1 ถูกเรียกคืนจึงมีเพียง ภบท.6 อย่างเดียว ยกเว้นส่วนที่เป็น สค.1 และ นส.3 ซึ่งได้มาตามกฎหมายที่ดิน ซึ่งมีเพียงส่วนน้อย บ้านโดนจะมีมากกว่าบ้านน้ำหრაเพราะบริเวณที่ตั้งชุมชนจะอยู่นอกเขตป่า

ตาราง 16 การถือครองที่ดินปลูกยางพาราของครัวเรือน

หน่วย : ครัวเรือน

รายการ	บ้านน้ำหრა		บ้านโตน	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
ตามพื้นที่ถือครองในอดีต				
- สทก.1	14	46.67	8	26.67
- ภบท.6	4	13.33	2	6.67
- สทก.1-ภบท.6	10	33.33	1	3.33
- สทก.1-นส.3	2	6.67	2	6.67
- นส.3	-	-	7	23.33
- สค.1-ภบท.6	-	-	6	20.00
- ไม่มี	-	-	2	6.67
- รวม	30	100.00	30	100.00
ในปัจจุบัน				
- ภบท.6	28	93.33	11	36.67
- นส.3	2	6.67	4	13.33
- สค.1	-	-	3	10.00
- สค.1-ภบท.6	-	-	2	6.67
- นส.3-สค.1-ภบท.6	-	-	7	23.33
- นส.3-สค.1-ภบท.6	-	-	1	3.33
- ไม่มี	-	-	2	6.67
- รวม	30	100.00	30	100.00
การถือครองตามจำนวนแปลง				
ในอดีต (แปลง)				
- สทก.1	58	70.73	16	30.19
- ภบท.6	22	26.83	13	24.53
- นส.3-สค.1	2	2.44	24	45.28
- รวม	82	100.00	53	100.00

ตาราง 16 (ต่อ)

รายการ	บ้านน้ำหრა		บ้านโตน	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
ในปัจจุบัน (แปลง)				
- ภบท.6	80	97.56	29	54.72
- นส.3	2	2.44	16	30.19
- สค.1	-	-	8	15.09
- รวม	82	100.00	53	100.00

หมายเหตุ : ในอดีต หมายถึง ช่วงก่อนปี พ.ศ.2536 ปัจจุบันคือปี พ.ศ. 2540

5.1.3 การกรีดยางของคร้วเรือน

เนื่องจากเป็นเกษตรกรสวนยางขนาดเล็กเป็นส่วนใหญ่ ดังนั้นจึงมีการกรีดยางเอง ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับจำนวนพื้นที่ยางและแรงงานในครอบครัวหรือในบางช่วงฤดูกาลที่ต้องทำงานแข่งกับเวลา เพื่อจะได้ทำกิจกรรมอย่างอื่นด้วย การกรีดยางจะมีการกรีดในตอนกลางคืนและกรีดในตอนเช้า กระบวนการกรีดยางจนถึงทำยางแผ่นประมาณ 11.00 - 12.00 น. สำหรับเกษตรกรที่มีพื้นที่ปลูกยางน้อยหรืออย่างยังกรีดไม่ได้ จะรับจ้างกรีดยางของคนอื่นที่มีแรงงานไม่เพียงพอ ซึ่งการแปงปั่นผลผลิตโดยมากระหว่างเจ้าของสวนยางกับผู้กรีดยางจะได้ส่วนแบ่ง 60 : 40 แต่ถ้าเป็นพื้นที่ลาดชันจะแบ่งปั่นผลผลิต 50 : 50 สำหรับเศษยางจะให้กับผู้กรีด (ตาราง 17)

ระบบการกรีดที่พบมีหลายลักษณะ เช่น ประมาณ 3 วันเว้น 1 วัน หรือ 5 - 6 วันเว้น 1 วัน แต่ถ้าเป็นช่วงฤดูฝนอาจจะกรีดได้สัปดาห์ละ 1 - 2 วัน แต่ถ้ากรีดในช่วงที่ยางให้ผลผลิตมากหลังฤดูฝนก่อนจะมียางผลัดใบเกษตรกรจะเพิ่มวันกรีดมาก แต่ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับอายุของยางและความจำเป็นของครอบครัวด้วย

บ้านน้ำหრა พบว่า มีการกรีดยางเองร้อยละ 70 รองลงมากรีดยางเองและจ้างผู้อื่นมากกรีดร้อยละ 13.33 กรีดยางให้คร้วเรือนอื่นร้อยละ 10 กรีดยางของตนเองและกรีดยางให้คร้วเรือนอื่นด้วยร้อยละ 3.33 และจ้างผู้อื่นกรีดยางอย่างเดียวร้อยละ 3.33 จากข้อมูลปริมาณน้ำฝนและจำนวนวันฝนตกต่อปีมาก และบ้านน้ำหრაเป็นพื้นที่อยู่ใกล้ภูเขาและเป็นช่องต่อระหว่างลม

มรสุมตะวันออกเฉียงเหนือและตะวันตกเฉียงใต้ จึงสามารถรับฝนได้ทั้ง 2 ฤดูกาล จึงทำให้วันกรีด
ยางต่อปีน้อย โดยเฉลี่ยประมาณ 117 วันต่อปี (ตาราง 17)

รายได้จากยางพารา พบว่า รายได้จากยางพารา 35,001-50,000 บาท มากที่สุด ร้อยละ
ร้อยละ 33.33 รองลงมามากกว่า 85,000 บาท ร้อยละ 20 ระดับ 50,001-65,000 บาท ร้อยละ
16.67 ระดับรายได้ 65,001-85,000 บาท ร้อยละ 13.33 ระดับรายได้ 20,001-35,000 บาท
ร้อยละ 10 และรายได้ต่ำกว่า 20,000 บาท ซึ่งมีจำนวนน้อยร้อยละ 6.67

บ้านโตน พบว่า มีการกรีดยางของตนเองอย่างเดียวร้อยละ 60 มากที่สุด รองลง
มากกรีดยางให้ครัวเรือนอื่น ร้อยละ 13.33 กรีดยางของตนเองและจ้างผู้อื่นมากรีดด้วยร้อยละ 10
กรีดยางของตนเองและกรีดยางของผู้อื่นด้วย ร้อยละ 3.33 เนื่องจากพื้นที่ศึกษาอยู่ใกล้ภูเขาและ
สภาพภูมิอากาศลักษณะเดียวกันกับบ้านน้ำหรา จึงมีวันกรีดต่อปีน้อย โดยเฉลี่ยของบ้านโตน
ประมาณ 113 วัน (ตาราง 17)

รายได้จากยางพารา 35,001-50,000 บาท มากที่สุดร้อยละ 30 รองลงมา
20,001-35,000 บาท ร้อยละ 23.33 รายได้ 50,001-65,000 บาท ร้อยละ 16.67 ระดับรายได้
65,001-85,000 บาท ร้อยละ 10 และรายได้มากกว่า 85,000 บาท ร้อยละ 6.67

ตาราง 17 การกรีดยางและรายได้จากยางพารา

รายการ	บ้านน้ำหรา		บ้านโตน	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
การกรีดยาง (ครัวเรือน)				
- กรีดยางเอง	21	70.00	18	60.00
- กรีดยางเอง-จ้างผู้อื่น	4	13.33	3	10.00
- กรีดยางเอง-รับจ้างกรีดให้				
ครัวเรือนอื่น	1	3.33	1	3.33
- รับจ้างกรีดยางให้ครัวเรือนอื่น	3	10.00	4	13.33
- จ้างผู้อื่น	1	3.33	-	-
- ไม่ได้กรีดยาง	-	-	4	13.33
รวม	30	100.00	30	100.00

ตาราง 17 (ต่อ)

รายการ	บ้านน้ำหระ		บ้านโตน	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
จำนวนวันกรีดยาง (ครัวเรือน)				
- 110-120 วัน/ปี	26	86.67	6	20.00
- 121-130 วัน/ปี	4	13.33	11	36.67
- 131-140 วัน/ปี	-	-	9	30.00
- ไม่ได้กรีดยาง	-	-	4	13.33
- รวม	30	100.00	30	100.00
จำนวนวันกรีดยางเฉลี่ย (วัน/ปี)	(117.33)		(113.17)	
รายได้จากยางพารา (ครัวเรือน)				
- ต่ำกว่า 20,000 บาท	2	6.67	-	-
- 20,001-35,000 บาท	3	10.00	7	23.33
- 35,001-50,000 บาท	10	33.33	9	30.00
- 50,001-65,000 บาท	5	16.67	5	16.67
- 65,001-85,000 บาท	4	13.33	3	10.00
- มากกว่า 85,000 บาท	6	20.00	2	6.67
- ไม่มีรายได้จากยาง	-	-	4	13.33
- รวม	30	100.00	30	100.00
รายได้จากยางพาราเฉลี่ย				
ต่อครัวเรือน (บาท)	(580,063.33)		(46,450)	

5.2 การทำนาของครัวเรือน

พื้นที่นาในหมู่บ้านน้ำหระไม่มีแล้ว การทำนาของชาวบ้านมีบ้างแต่เป็นการทำนอกหมู่บ้าน เกษตรกรบางครัวเรือนมีการกลับไปทำนาที่ยังหมู่บ้านเดิมที่ย้ายมาหรือไม่ก็ให้ผู้อื่นเช่าที่ภูมิลำเนาเดิมแล้วแบ่งผลผลิตกัน และยังมีบางครัวเรือนที่เช่านาภายนอกหมู่บ้าน ภายในตำบลทุ่งนุ้ย แต่ก็ไม่ได้ทำทุกปี จากการสัมภาษณ์เกษตรกรตัวอย่างมีการทำนากลับหมู่บ้านร้อยละ 23.33

นาที่เป็นของตนเองร้อยละ 10 มีการทำนาเช่า ทำแบบแบ่งผลผลิตร้อยละ 6.67 นาเช่าเป็นตัวเงิน ร้อยละ 3.33 ผู้อื่นให้ทำไม่ต้องเสียค่าเช่านา ร้อยละ 3.33 ซึ่งการทำนาจะทำนาปีเพียงอย่างเดียว (ตาราง 18)

บ้านโตน ส่วนใหญ่ยังมีการทำนา ซึ่งจะมีพื้นที่นาภายในหมู่บ้านที่ทำกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษ และยังมีการทำนากายนอกหมู่บ้านด้วย นาในหมู่บ้านเกษตรกรส่วนมากจะทำทั้งนาปีและนาปรังมีการทำนากายในหมู่บ้านร้อยละ 73.33 ทำนากอกหมู่บ้าน ร้อยละ 3.33 ซึ่งเมื่อเทียบสัดส่วนพื้นที่นาแล้วมีพื้นที่นาในหมู่บ้านร้อยละ 92.54 พื้นที่นากอกหมู่บ้านร้อยละ 7.46 ซึ่งพื้นที่นาในหมู่บ้านปัจจุบันมีแนวเขตสวนป่าสิริ กิตติประกาศแนวเขตล้าเข้ามาในบริเวณบางส่วน of พื้นที่นา

นาในหมู่บ้านเป็นนาที่เจ้าของทำเองร้อยละ 43.33 เช่าจากผู้อื่นทำแบ่งผลผลิตร้อยละ 26.67 ทำนาจากการรับจ้มนำร้อยละ 3.33 และเป็นนากอกหมู่บ้าน นาเจ้าของทำเองร้อยละ 3.33 เกษตรกรมีการทำทั้งนาปีและนาปรัง ซึ่งเกษตรกรใช้วิธีการทำนาดำ โดยนาปีจะเริ่มทำประมาณเดือนสิงหาคมถึงเดือนกันยายน ซึ่งจะไปเก็บเกี่ยวประมาณเดือนกุมภาพันธ์ และการทำนาปรังจะเริ่มประมาณปลายเดือนเมษายน จะไปเก็บเกี่ยวประมาณเดือนกันยายน ผลผลิตข้าวนาปีประมาณ 30 - 40 ถังต่อไร่ ข้าวนาปรังประมาณ 40 - 50 ถังต่อไร่ ขึ้นอยู่กับการดูแลและการใช้ปุ๋ยของเกษตรกรด้วย จากการสัมภาษณ์เกษตรกรพบว่า มีการทำนาปีอย่างเดียวร้อยละ 36.37 มีการทำนาปีและนาปรังร้อยละ 36.37 เท่ากัน และพื้นที่นากอกหมู่บ้านร้อยละ 3.33 ซึ่งทำนาปีอย่างเดียว (ตาราง 18)

ตาราง 18 การทำนาของครัวเรือน

รายการ	บ้านน้ำหวา		บ้านโตน	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
สถานที่ (ครัวเรือน)				
- ทำนาในหมู่บ้าน	-	-	22	73.33
- ทำนานอกหมู่บ้าน	7	23.33	1	3.33
- ไม่ทำนา	23	76.67	7	23.33
รวม	30	100.00	30	100.00
จำนวนพื้นที่ (ไร่)				
- พื้นที่นาในหมู่บ้าน	-	-	62	92.54
- พื้นที่นานอกหมู่บ้าน	38	100	5	7.46
รวม	38	100.00	67	100.00
- พื้นที่ทำนาในหมู่บ้านเฉลี่ยต่อครัวเรือน	-	-	(2.07)	
- พื้นที่ทำนานอกหมู่บ้านเฉลี่ยต่อครัวเรือน	(1.27)		(0.17)	
การถือครองที่นาในหมู่บ้าน (ครัวเรือน)				
- นส.3	-	-	20	66.67
- สค.1	-	-	1	3.33
- ภบท.6	-	-	1	3.33
การถือครองที่นานอกหมู่บ้าน (ครัวเรือน)				
- นส.3	7	23.33	1	3.33
- ไม่ได้ทำนา	23	76.67	7	23.33

ตาราง 18 (ต่อ)

รายการ	บ้านน้ำหยา		บ้านโตน	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
ประเภทการเป็นเจ้าของนา (ครัวเรือน)				
ในหมู่บ้าน				
- นาเป็นเจ้าของ	-	-	13	43.33
- เช่าทำแบบแบ่งผลผลิต	-	-	8	26.67
- รับจ่านำ	-	-	1	3.33
นอกหมู่บ้าน				
- นาเป็นเจ้าของ	3	10.00	1	3.33
- เช่าทำแบบแบ่งปันผลผลิต	2	6.67	-	-
- เช่าเป็นตัวเงิน	1	3.33	-	-
- ผู้อื่นให้ทำเปล่า	1	3.33	-	-
- ไม่ได้ทำนา	23	76.67	7	23.33
ระบบการทำนา				
ในหมู่บ้าน				
- นาปี	-	-	11	36.67
- นาปี-นาปรัง	-	-	11	36.67
นอกหมู่บ้าน				
- นาปี	7	23.33	1	3.33
- ไม่ทำนา	23	-	7	-

5.3 การปลูกไม้ผลของครัวเรือน

ไม้ผลมีการปลูกกันเกือบทุกครัวเรือน ส่วนใหญ่มีการปลูกไม้ผลผสมบริเวณบ้าน แต่เกษตรกรบางคนที่มีพื้นที่ใกล้แหล่งน้ำ จะมีการปลูกไม้ผลกันอย่างหนาแน่น นอกจากนี้ยังมีการปลูกบริเวณหุบเขา และมีการปลูก สะตอ เนียง ในบริเวณที่สูงซึ่งงัดติดต่อกับพื้นที่ป่าสมบูรณ์ ไม้ผลจะมีทั้งสวนเก่าแก่มีการปลูกทดแทนเพิ่มเติม และมีการสร้างสวนใหม่ มีการพัฒนาเป็นสวนเชิงเดี่ยว ซึ่งจะปลูก เงาะ พุรีเยน ลองกอง เป็นหลัก มีการวางระบบท่อในการให้น้ำและในอนาคต

แนวโน้มการปลูกไม้ผลทดแทนการปลูกยางพาราจะมีมากขึ้น เนื่องจากได้รับการสนับสนุนจากสำนักงานกองทุนสงเคราะห์การทำสวนยาง และจากการที่ฝนตกบ่อย ๆ ทำให้การกรีดยางน้อยกว่าที่อื่น ๆ เกษตรกรจึงเลือกปลูกไม้ผลกันมาก แต่พื้นที่ที่ปลูกต้องไม่ไกลจากแหล่งน้ำและพื้นที่ในเขตพื้นที่ป่าอนุรักษ์จะไม่ได้รับการช่วยเหลือ

5.3.1 บ้านน้ำหาร

แปลงถือครองไม้ผล พบว่า การปลูกไม้ผลส่วนใหญ่เกษตรกรมีจำนวนแปลงปลูก 1 แปลง ร้อยละ 56.67 มากที่สุด รองลงมา มี 2 แปลง ร้อยละ 23.33 และมีจำนวน 3 แปลง ร้อยละ 20 (ตาราง 19)

ขนาดพื้นที่ถือครอง พบว่า ขนาดพื้นที่ปลูก 1-5 ไร่ มากที่สุด ร้อยละ 46.67 ขนาดพื้นที่ 6-10 ไร่ และ 11-15 จำนวนเท่ากัน ร้อยละ 23.33 และครัวเรือนที่มากกว่า 15 ไร่ ซึ่งมีส่วนน้อย แต่ส่วนมากจะเป็นไม้ผลผสมป่า ร้อยละ 6.67

เอกสารสิทธิถือครอง ที่ดินในการปลูกไม้ผลส่วนใหญ่เป็นแปลงเดียวกันกับแปลงที่ปลูกยาง แต่พื้นที่ใกล้แหล่งน้ำก็จะปลูกไม้ผล ถัดออกไปก็จะปลูกยางพารา ก่อน พ.ศ.2536 พื้นที่ไม้ผลเป็นเอกสาร สทก.1 ภบท.6 นอกจากนั้นก็มี นส.3 และสค.1 โดยพบว่า มีการถือครอง สทก.1 มากที่สุด ร้อยละ 70 รองลงมาเป็น ภบท.6 ร้อยละ 13.33 ถือครอง สทก.1 และ นส.3 ด้วย ร้อยละ 10 ถือครอง สทก.1 และ ภบท.6 ร้อยละ 6.67 โดยเมื่อจำแนกเป็นรายแปลง พบว่า ก่อนปี พ.ศ. 2536 พื้นที่ สทก.1 ร้อยละ 81.63 มากที่สุด ภบท.6 ร้อยละ 12.24 นส.3 ร้อยละ 6.12

หลังจาก พ.ศ. 2536 สทก.1 ถูกเรียกคืนทั้งหมด เพื่อเข้าโครงการปฏิรูปที่ดิน พบว่า ถือครองโดย ภบท.6 ร้อยละ 90 ถือครองทั้ง นส.3 และ ภบท.6 ร้อยละ 10 ถ้าจำแนกเป็นรายแปลงของไม้ผล พบว่า ถือครองโดยสิทธิ ภบท.6 ร้อยละ 93.88 และ นส.3 ร้อยละ 6.12

รายได้จากการปลูกไม้ผลส่วนใหญ่เกษตรกรยังมีรายได้ไม่มากนัก เนื่องจากเพิ่งมีการพัฒนาในการปลูก มีการปลูกไว้บริเวณในครัวเรือนเป็นส่วนมาก แต่ในอนาคตรายได้จากไม้ผลคงจะเป็นรายได้ที่ดี เพราะไม้ผลที่ปลูกส่วนใหญ่อายุยังน้อยยังไม่ได้รับผลผลิต พบว่า ระดับรายได้ 1,000-10,000 บาท มากที่สุด ร้อยละ 30.00 รองลงมา ยังไม่ได้ให้ผลผลิต ร้อยละ 23.33 ช่วงระดับ 10,001-20,000 บาท และมากกว่า 50,000 มีจำนวนเท่ากัน คือ ร้อยละ 13.33 รายได้ 30,001-40,000 ร้อยละ 3.33 และมีการปลูกไว้เพื่อบริโภคอย่างเดียว ร้อยละ 6.67 มีรายได้เฉลี่ยครัวเรือนละ 16,783.33 บาท

5.3.2 บ้านโตน

แปลงถือครองไม้ผล พบว่า เกษตรกรมีจำนวนไม้ผลจำนวน 1 แปลง ร้อยละ 73.33 รองลงมาไม้ผล 2 แปลง ร้อยละ 13.33 มี 3 แปลง ร้อยละ 10 และเกษตรกรที่มีไม้ผลจำนวน 4 แปลง ร้อยละ 3.33 (ตาราง 19)

ขนาดพื้นที่ถือครอง พบว่า ขนาดพื้นที่ปลูก 1-5 ไร่ ร้อยละ 60 รองลงมาไม้ผลพื้นที่ปลูก 6-10 ไร่ ร้อยละ 36.67 และมีขนาดพื้นที่ 11-15 ไร่ ซึ่งเป็นส่วนน้อย ร้อยละ 3.33

เอกสารสิทธิถือครอง ส่วนใหญ่ที่ดินก็เป็นแปลงเดียวกันหรืออยู่ติดกันกับแปลงยางพาราและก่อนปี พ.ศ.2536 มีเอกสารการถือครอง ภบท.6 ร้อยละ 33.33 มากที่สุด นส.3 ร้อยละ 30 ถือครองโดย สค.1 ร้อยละ 23.33 สทก. ร้อยละ 6.67 ถือครองโดย ภบท.6 และ นส.3 ด้วยร้อยละ 3.33 และมีการถือครองโดย สค.1, นส.3, และ ภบท.6 ร้อยละ 3.33 เมื่อจำแนกเป็นรายแปลง พบว่า ก่อนปี พ.ศ.2536 พื้นที่แปลงไม้ผลเป็น ภบท.6 ร้อยละ 37.21 รองลงมาเป็น สค.1 ร้อยละ 30.23 เป็นที่ นส.3 ร้อยละ 25.38 และเป็นพื้นที่ สทก.1 ร้อยละ 6.67

ในปัจจุบัน หลังจาก พ.ศ.2536 พื้นที่ สทก. ถูกเรียกคืนเช่นเดียวกับการถือครองโดย สค.1 ร้อยละ 23.31 ถือครองโดย นส.3 ร้อยละ 30 โดย ภบท.6 ร้อยละ 40 ถือครองโดย ทั้ง นส.3 และภบท.6 และถือครองโดยเอกสาร สค.1, ภบท.6 และนส.3 มีจำนวนร้อยละ 3.33 เท่ากัน แต่ถ้าจำแนกเป็นแปลงไม้ผล พบว่า มีแปลงเป็นเอกสาร ภบท.6 ร้อยละ 44.19 มากที่สุด รองลงมาเป็นเอกสารสิทธิ สค.1 ร้อยละ 30.23 และเป็นแปลงถือครอง นส.3 ร้อยละ 25.58

การปลูกไม้ผลที่มีการพัฒนาเป็นสวนเชิงเดี่ยวอายุยังน้อย บางแปลงยังไม่ให้ผลผลิตหรือเพิ่งจะเริ่มให้ผลผลิต ซึ่งพบว่าระดับรายได้ 1,000-10,000 บาท มากที่สุดร้อยละ 46.67 รองลงมาในระดับรายได้ 10,001-20,000 บาท ร้อยละ 30 ระดับรายได้ 20,001-30,000 บาท และระดับรายได้ 40,001-50,000 บาท และมีรายได้จากไม้ผลต่อปีมากกว่า 50,000 บาท ร้อยละ 6.67 เท่ากัน นอกจากนี้ยังไม่ได้รับผลผลิต ร้อยละ 10 โดยมีรายได้เฉลี่ยครัวเรือนละ 11,916.67 บาท

ตาราง 19 การปลูกไม้ผลของครัวเรือน

รายการ	บ้านน้ำหนาว		บ้านโตน	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
จำนวนแปลง (ครัวเรือน)				
- ไม้ผล 1 แปลง	17	56.67	22	73.33
- ไม้ผล 2 แปลง	7	23.33	4	13.33
- ไม้ผล 3 แปลง	6	20.00	3	10.00
- ไม้ผล 4 แปลง	-	-	1	3.33
ขนาดพื้นที่ถือครอง (ครัวเรือน)				
- 1-5 ไร่	14	46.67	18	60.00
- 6-10 ไร่	7	23.33	11	36.67
- 11-15 ไร่	8	26.67	1	3.33
- มากกว่า 15 ไร่	1	3.33	-	-
ลักษณะของสวน (ไร่)				
- สวนผสมมากกว่า 1 ชนิด	173	73.93	96	65.31
- สวนเชิงเดี่ยว				
- เงาะ	54	23.08	41	27.89
- ทุเรียน	7	2.99	10	6.80
รวม	234	100.00	147	100.00
พื้นที่ไม้ผลเฉลี่ยของครัวเรือน	(7.8)		(4.9)	
เอกสารการถือครองพื้นที่ไม้ผล(ครัวเรือน)				
ในอดีต (ก่อน พ.ศ. 2536)				
- สค.1	-		7	23.33
- นส.3	-		9	30.00
- สทก	21	70.00	2	6.67
- ภบท.6	4	13.33	10	33.33
- สทก-นส.3	3	10.00	-	

ตาราง 19 (ต่อ)

รายการ	บ้านหน้าทรา		บ้านโตน	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
- สทท-ภบท.6	2	6.67	-	
- ภบท.6-นส.3	-		1	3.33
- สค.1-นส.3-ภบท.6	-		1	3.33
รวม	30	100.00	30	100.00
ในปัจจุบัน				
- สค.1	-	-	7	23.33
- นส.3	-	-	9	30.00
- ภบท.6	27	90.00	12	40.00
- นส.3-ภบท.6	3	10.00	1	3.33
- สค.1-ภบท.6-นส.3	-	-	1	3.33
รวม	30	100.00	30	100.00
การได้รับทุนสนับสนุน (ครัวเรือน)				
- กองทุนสงเคราะห์	6	20.00	2	6.67
- ปลูกตนเอง	24	80.00	28	93.33
รวม	30	100.00	30	100.00
สิทธิ์ในไม้ผล				
- เป็นเจ้าของ	30	100.00	26	86.67
- เก็บเกี่ยวผลประโยชน์	-	-	4	13
รวม	30	100.00	30	100.00
จำนวนแปลงสิทธิ์การถือครอง				
ในอดีต (แปลง)				
- นส.3	3	6.12	11	25.58

ตาราง 19 (ต่อ)

รายการ	บ้านน้ำทราย		บ้านโตน	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
- สทก	40	81.63	3	6.67
- ภบท.6	6	12.24	16	37.21
- สค.1	-	-	13	30.23
รวม	49	100.00	43	100.00
ในปีปัจจุบัน				
- นส.3	3	6.12	11	25.58
- ภบท.6	46	93.88	19	44.19
- สค.1	-	-	13	30.23
รวม	49	100.00	43	100.00
รายได้จากไม้ผล (ครัวเรือน)				
- 1,000-10,000 บาท	9	30.00	14	46.67
- 11,000-20,000 บาท	4	13.33	9	30.00
- 21,000-30,000 บาท	3	10.00	2	6.67
- 31,000-40,000 บาท	1	3.33	-	-
- 41,000-50,000 บาท	-	-	2	6.67
- มากกว่า 50,000 บาท	4	13.33	2	6.67
- ไว้เพื่อบริโภค	2	6.67	-	-
- ยังไม่ให้ผลผลิต	7	23.33	3	10.00
เฉลี่ย (บาท)		(16,783.33)		(11,916.67)

5.4 การใช้ทรัพยากรจากป่า

เนื่องจากพื้นที่ชุมชนทั้งสองอยู่ในเขตป่าหรือใกล้พื้นที่ป่า ทำให้ชาวบ้านยังพอมีรายได้เสริมจากการหาของป่า และทรัพยากรอื่น ๆ ตามธรรมชาติทั้งมาเพื่อใช้สอย บริโภคและเป็นแหล่งรายได้ของครัวเรือน ซึ่งผลผลิตจากป่ามีหลายชนิด มีทั้งที่เก็บเกี่ยวตามฤดูกาล และสามารถเก็บเกี่ยวได้ตลอดปี ความหลากหลายในป่าธรรมชาติแตกต่างกันไปตามฤดูกาล รวมถึงสมุนไพรพืชชนิดที่มีความจำเป็นในการรักษาโรคหรือวัสดุที่จำเป็นในการทำเครื่องใช้ในครัวเรือน และอุปกรณ์การเกษตรหรือไม่ในการสร้างบ้าน ทำให้ชาวบ้านได้พึ่งพาทรัพยากรเหล่านี้ตลอดมา แต่จากการที่มีการใช้ทรัพยากรจากป่าอย่างไม่ถูกต้องและไม่มีความรู้ทำให้ทรัพยากรย่อยหรือเสื่อมโทรม ในปัจจุบันส่วนใหญ่จะหาไปเพื่อใช้สอยและบริโภค มีบางครัวเรือนที่มีความจำเป็นยังเป็นแหล่งรายได้ที่สำคัญ เนื่องจากผลผลิตทางการเกษตรยังไม่ได้รับ หรือเพิ่งจะได้รับผลผลิต โดยส่วนใหญ่แล้วเกษตรกรใช้ทรัพยากรจากป่าหลายชนิด (ตาราง 20)

5.4.1 บ้านน้ำหยา

5.4.1.1 การทำน้ำมันยาง มีขั้นตอนคือ เริ่มตั้งแต่การดูต้นยาง การคัดเลือกต้นว่ามีน้ำมันยางหรือไม่ เป็นเทคนิคของชาวบ้านที่มาจากประสบการณ์ การสะสมภูมิปัญญากันมาได้แก่ (1) การเอาขวานเคาะดูที่โคนต้นไม้เพื่อฟังเสียงที่เคาะว่ากลวงหรือไม่ (2) ดูต้นและดูปลายยอด ต้องดูว่ายอดไม้ต้องไม่หักกิ่งต้องไม่ฉีก เพราะจะให้น้ำมันยางน้อยและต้นต้องขนาดใหญ่

การเลือกหน้าเจาะ ซึ่งเป็นเทคนิคอย่างหนึ่งว่าจะต้องเจาะหน้าไหน จะให้น้ำมันยางออกมามาก เวลาฝนตกน้ำจะไม่เข้าไปในหลุมเจาะด้วย ลักษณะลำต้นเอนหรือลำต้นตรงและการดูทิศทางลม ซึ่งจะต้องเจาะด้านตรงข้ามกับที่กระแสลมพัด เพื่อป้องกันน้ำเข้าไปในหลุมเจาะ และการหักโค่นของต้นไม้รวมถึงต้นไม้ที่อยู่สูง ๆ จะให้น้ำมันน้อยเพราะถูกลมพัดมาก ทำให้อยอดหักได้ง่ายน้ำจะซึมเข้าส่งผลให้ไม้กลวงได้ในอนาคต ต้นที่อยู่ตามตีนเขาตามหุบเขา ซึ่งเป็นบริเวณที่สมบูรณ์น้ำมันยางจะออกมาก และลักษณะกิ่งที่ยื่นออกมาต้นไหนมีมากก็ให้เจาะต้นนั้น

การเจาะจะต้องให้หลุมลึกเท่ากันทั้ง 2 ด้าน ถ้าไม่เท่ากันหลุมจะเอียงทำให้พื้นที่ในการรองรับน้ำมันยางมีน้อย ส่วนใหญ่แล้วจะเจาะตรงโคนต้นให้เป็นหลุมลึกเป็นรูปสามเหลี่ยมลงไปในลำต้น หลุมลึกและกว้างประมาณ 5 นิ้ว ส่วนใหญ่จะเจาะหน้าเดียวต่อ 1 ต้น แต่ถ้าต้นขนาดใหญ่สามารถเจาะได้ 2 หลุม แต่ต้องไม่เจาะตรงข้ามกัน เพราะลมพัดจะทำให้ต้นหักได้ และต้องไม่เจาะถึงแก่นไม้ ทำให้ต้นไม้กลวงการให้น้ำมันยางน้อยด้วย

การเก็บเกี่ยวน้ำมันยาง หลังจากการเจาะ น้ำมันยางจะออกมา ตกไปใต้เรื่อย ๆ จนกว่าน้ำมันยางหยุดออก ซึ่งต่อไปจะต้องจุดไฟเผาที่หลุมเจาะแต่จะไม่ต้องเผาจนประมาณ 2 นาที แล้วทิ้งไว้ประมาณ 3-5 วันจึงขึ้นไปตัด เผาอย่างนี้โดยเฉลี่ยเดือนหนึ่งประมาณ

4 ครั้ง แต่ถ้าเผาจนกระทั่งเห็นว่าน้ำมันยางเริ่มออกน้อย ต้องหยุดเผาประมาณครึ่งเดือน เพื่อให้ต้นยางที่ต้นตัวหรือถ้าต้นยางอยู่ในช่วงผลัดใบก็ห้ามเผา ประมาณเดือนมีนาคมถึงเดือนเมษายน หรือในช่วงที่ฝนตกหนัก ๆ เพราะจะทำให้น้ำฝนลงไปในหลุมเจาะได้

การผลิตน้ำมันยาง ต้นยางประมาณ 40 ต้นจะได้น้ำมันยางประมาณ 1 ปี๊บต่อครั้ง ราคาปี๊บละประมาณ 500 - 600 บาท ซึ่งการซื้อขายนั้นจะมีลักษณะการซื้อขาย ไม่มีการเปิดเผยที่แน่นอน ที่บ้านน้ำหามีการทำน้ำมันยางร้อยละ 13.33 ของครัวเรือนที่สัมภาษณ์ ส่วนของบ้านโตนไผ่ไม่ได้ทำมาหลายปีแล้วเพราะการเข้มงวดกวดขันของเจ้าหน้าที่

5.4.1.2 ประเภทไม้ไผ่ หวาย จาก เหวง ไม้ใช้สอยหรือวัสดุอื่น ๆ ส่วนใหญ่จะนำมาใช้ในครัวเรือน ทำเครื่องมือหรืออุปกรณ์ต่าง ๆ ทำโรงเรือนเลี้ยงสัตว์ ได้แก่ ไม้ขนาดเล็ก เถาวัลย์ วัสดุมูลงหลังคา วัสดุที่ใช้ทำพวกเสื่อ เช่น พ้อ เตย คลุ้ม เป็นต้น พบว่าเกษตรกรที่เป็นตัวอย่างในการศึกษาใช้ไม้ไผ่ร้อยละ 93.33 หวายร้อยละ 26.67 จาก-เหวง ร้อยละ 3.33 ไม้ใช้สอย และวัสดุอื่น ๆ ร้อยละ 66.67 นอกจากนี้ยังมีการหาเหิรร้อยละ 3.33 นำไปขายร้านดอกไม้ที่สตูล

5.4.1.3 ประเภท สะตอ ลูกเนียง ลูกเหริยง มะปริง มะไฟ หรืออื่น ๆ ซึ่งเป็นไม้ผลที่ออกตามฤดูกาล ส่วนใหญ่จะหามาเพื่อบริโภคในครัวเรือน แต่ครัวเรือนถ้ามีแรงงานและเวลามากก็จะหา พบว่า ร้อยละ 66.67 ของครัวเรือนหาสะตอป่า ลูกเนียงร้อยละ 50 ลูกเหริยง ร้อยละ 23.33 พวกมะปลิง - มะไฟร้อยละ 10

5.4.1.4 เนื้อสัตว์หรือสัตว์ป่า โดยมากไม่ได้ตั้งใจไปหา แต่ถ้าไปพบโดยบังเอิญก็จะจับมาเพื่อใช้ในการบริโภค พบว่าเกษตรกรที่เป็นตัวอย่างในการศึกษามีเนื้อสัตว์ป่าร้อยละ 6.67 แต่ส่วนใหญ่จะเป็นหมูป่า

5.4.1.5 ประเภทเนื้อไม้ การทำไม้อย่างผิดกฎหมายไม่สามารถสัมภาษณ์ได้จากผู้ทำ แต่จากการสังเกตและการไปอยู่ในพื้นที่เป็นเวลานานและไปบ่อย ๆ พบว่าการทำไม้อย่างผิดกฎหมายยังไม่หมดไปจากพื้นที่ ยังมีกลุ่มวัยรุ่นเพียงส่วนน้อยซึ่งได้รับการสนับสนุนจากเจ้าหน้าที่ของรัฐบางกลุ่มหรือจากผู้มีอิทธิพล ซึ่งจะมีการรับจ้างตามใบสั่งเป็นครั้งคราว แต่ลดน้อยกว่าในช่วงที่ผ่านมา แต่การนำไม้มาสร้างบ้านเรือนภายในชุมชนก็จะมีกฎระเบียบของชุมชนในการนำไม้มาสร้างบ้าน มีครัวเรือนร้อยละ 3.33 ที่นำมาใช้ในขณะสัมภาษณ์

5.4.1.6 การหาน้ำผึ้ง เมื่อถึงฤดูกาลประมาณเดือนมีนาคม-เมษายน การหาน้ำผึ้งจะต้องอาศัยความชำนาญ ดังนั้นจึงทำได้บางคนหรือบางครัวเรือนเท่านั้น ผึ้งจะอยู่ที่ต้นไม้สูง แต่ถ้าในป่าสมบูรณ์จะอยู่ไม่สูงมากนัก ในบางครั้งถ้าเป็นต้นไม้ใหญ่อาจจะเจอผึ้ง 2-3 รัง ซึ่งในรัง

หนึ่งจะได้น้ำผึ้งประมาณ 5-10 ขวด ราคาขวดละประมาณ 250-300 บาท การหาน้ำผึ้งที่บ้านโดน จะมากกว่าที่บ้านน้ำหยา เพราะมีผึ้งมากกว่า

5.4.2 บ้านโดน

มีการใช้ทรัพยากรจากป่าคล้ายกับบ้านน้ำหยา แต่การทำน้ำมันยางและการ ลักลอกการทำไม้อย่างผิดกฎหมายของชุมชนไม่มี ส่วนครัวเรือนที่มีการเก็บเกี่ยวผลผลิตจากป่า อื่น ๆ พบว่า มีการใช้ไม้ไผ่ร้อยละ 73.33 หวายร้อยละ 26.67 เห็ด หน่อไม้ ร้อยละ 20 สะตอ ลูกเนียง ส่วนใหญ่นำมาเพื่อบริโภคร้อยละ 20 ลูกเหียงร้อยละ 6.67 ไม้ใช้สอยและวัสดุอื่น ๆ ร้อยละ 6.67 ไม้สร้างบ้านร้อยละ 3.33 ซึ่งต้องขออนุญาตจากหน่วยป้องกันรักษาป่าและหน่วย พิทักษ์ป่าในพื้นที่ ซึ่งไม้เหล่านี้ไม่ได้อยู่ในเขตอนุรักษ์ จะอยู่ในพื้นที่ทั่วไปหลายส่วน การนำสัตว์ป่า มาบริโภคร้อยละ 20 การหาน้ำผึ้งส่วนใหญ่มีการจับเพื่อขาย ร้อยละ 36.37 (ตาราง 20)

ตาราง 20 การใช้ผลผลิตจากป่าของครัวเรือน

รายการ	บ้านน้ำหยา		บ้านโดน	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
ผลผลิตจากป่าที่ใช้ประโยชน์ (ครัวเรือน)				
- การเจาะน้ำมันยาง	4	13.33	-	-
- ไม้ไผ่	28	93.33	22	73.33
- หวาย	8	26.67	8	26.67
- เห็ด	9	30.00	6	20.00
- หน่อไม้	17	56.67	23	76.67
- สะตอ	20	66.67	17	56.67
- เนียง	15	50.00	6	20.00
- มะปริง-มะไฟ	3	10.00	-	-
- เหียง	7	23.33	2	6.67
- จาก-เหรง	1	3.33	-	-
- น้ำผึ้ง	1	3.33	11	36.67
- เฟริน	1	3.33	-	-
- ไม้ใช้สอยและวัสดุอื่น ๆ	20	66.67	8	26.67
- ไม้เพื่อสร้างบ้าน	1	3.33	1	3.33
- เนื้อสัตว์	2	6.67	6	20.00

5.5 ทรัพยากรอื่น ๆ

เป็นทรัพยากรที่ชุมชนใช้ประโยชน์ในการอุปโภค บริโภคการใช้สอยในครัวเรือน และเป็นรายได้เสริมให้กับครอบครัว (ตาราง 21)

5.5.1 ดอกหญ้าไม้ เป็นทรัพยากรที่สำคัญที่นำมาทำไม้กวาด ซึ่งเป็นรายได้เสริมเป็นอย่างดี ประมาณเดือนกุมภาพันธ์ - เมษายน ช่วงย่างพารากำลังเริ่มผลัดใบ เกษตรกรจะหาดอกหญ้าไม้มาทำไม้กวาด บางครัวเรือนที่มีแรงงานมากก็จะหาดอกหญ้าไม้ไว้มาก ในช่วงนี้ทุกวันชาวบ้านจะไปหาดอกหญ้าไม้แล้วมาผึ่งแดดให้แห้ง หลังจากนั้นก็จะมีการฟาดเพื่อเอาเกสรออกเพื่อเตรียมในการจัดทำไม้กวาด หรือไม้ก่เก็บไว้เพื่อไว้ทำในตอนเวลาว่างจากกิจกรรมอื่น หรือตอนช่วงฤดูฝน การทำไม้กวาดหนึ่งด้ามจะใช้ดอกหญ้าไม้ประมาณ 35-40 ก้าน โดยจะมัดเป็นกระจุก ๆ ละ 7-8 ก้าน แล้วมัดรวมกัน 5 กระจุก เพื่อผูกมัดเป็นไม้กวาดต่อไป ราคาด้ามละ 10-15 บาท โดยเฉพาะที่บ้านน้ำหรมามีครัวเรือนที่ทำไม้กวาดจากดอกหญ้าไม้ร้อยละ 76.67

สำหรับบ้านโตน การใช้ดอกหญ้าไม้ในการทำไม้กวาดไม่ได้ทำเพื่อขายเหมือนที่บ้านน้ำหรมแต่จะทำให้เพื่อใช้สอยมากกว่า พบว่า ครัวเรือนที่ทำร้อยละ 20

5.5.2 ผักพื้นบ้าน ซึ่งมีอยู่ทั่ว ๆ ไปตามธรรมชาติ โดยเฉพาะชุมชนที่อาศัยอยู่ในเขตพื้นที่ป่า ซึ่งจะมีอยู่อย่างสมบูรณ์ทั้งรอบ ๆ บ้าน ตามหัวไร่ปลายสวนและในป่า มีให้บริโภคตลอดปีแตกต่างกันไปตามฤดูกาล มีพืชพรรณหลายชนิดล้วนกินได้ ซึ่งการบริโภคและการดำเนินชีวิตในแต่ละพื้นที่ย่อมแตกต่างกันไป ผักพื้นบ้านเหล่านี้มีทั้งประเภทกินใบ ลำต้น หัว ผล หรือหน่อ ได้แก่ มะเดื่อ มะขิง ผักกูด ลำหั่ง ปูด พ้อ เตาร้าง ชะมวง แทรก มะกอก เลียบ ช่า กระเทียม เป็นต้น ซึ่งชาวบ้านจะมากินเป็นผักสด และนำมาประกอบอาหารในรูปต่าง ๆ จากการสัมภาษณ์เกษตรกรพบว่ามีการใช้ผักเพื่อบริโภคที่บ้านน้ำหรมร้อยละ 90 ส่วนบ้านโตนร้อยละ 86.67

5.5.3 การจับสัตว์น้ำ ซึ่งมีทั้ง ปลา กบ ทั้งบ้านโตนและบ้านน้ำหรมมีแหล่งต้นน้ำลำธาร จึงทำให้มีลำคลองต่าง ๆ ทำให้เกษตรกรได้มีแหล่งอาหารเหล่านี้เพื่อบริโภค พบว่ามีการจับสัตว์น้ำเพื่อบริโภคที่บ้านน้ำหรมร้อยละ 40 บ้านโตนร้อยละ 10

5.5.4 การให้น้ำ ทั้งบ้านน้ำหรมและบ้านโตนมีการใช้น้ำบริโภคและอุปโภค ซึ่งจะใช้ในสวนผลไม้หรือใช้ในครัวเรือน โดยจะทำเป็นฝายเล็ก ๆ แล้วต่อท่อน้ำเข้ามาในพื้นที่ จะมีทั้งที่ชาวบ้านออกค่าใช้จ่ายกันเองโดยเฉพาะที่บ้านน้ำหรมของกลุ่มเขาวงและที่ทางราชการสร้างให้ ซึ่งพบว่าบ้านน้ำหรมมีการใช้น้ำประปาภูเขาร้อยละ 46.67 บ้านโตนใช้น้ำประปาภูเขาทั้งหมด

5.5.5 การใช้สมุนไพร เนื่องจากเป็นชุมชนในพื้นที่ป่า มีสมุนไพรที่เป็นประโยชน์ในการรักษาและบำบัดโรคต่าง ๆ ซึ่งถ้าเป็นสมุนไพรที่ใช้ได้ง่ายชาวบ้านก็จะนำมาใช้เอง แต่ถ้าเป็นยาที่

ประกอบด้วยสมุนไพรหลายชนิด ก็จะมีหมอพื้นบ้านที่มีความรู้ทางยาจัดการบริการรักษาให้ ซึ่งพื้นที่ทั้งสองหมู่บ้านจะมีหมอพื้นบ้านอยู่และมีทั้งคนในหมู่บ้านและภายนอกหมู่บ้านเข้ามาให้บริการ แต่โดยส่วนใหญ่ชาวบ้านจะใช้สมุนไพรจากหมอพื้นบ้าน บ้านน้ำหาครัวเรือ่น ร้อยละ 70 มีการใช้สมุนไพร โดยเก็บมาใช้เองและจากหมอพื้นบ้านร้อยละ 33.33 และใช้บริการจากหมอพื้นบ้านอย่างเดียวร้อยละ 36.67 ส่วนบ้านโตนมีการใช้สมุนไพรร้อยละ 66.67 โดยเก็บมาใช้เองและจากหมอพื้นบ้านร้อยละ 23.33 และใช้บริการจากหมอพื้นบ้านอย่างเดียวร้อยละ 43.33

ตาราง 21 การใช้ทรัพยากรอื่น ๆ ของครัวเรือ่น

รายการ	บ้านน้ำหาครัวเรือ่น		บ้านโตน	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
ประเภททรัพยากร (ครัวเรือ่น)				
- หญ้าแฝก	23	76.67	6	20.00
- ผักพื้นบ้าน	27	90.00	26	86.67
- สัตว์น้ำ	12	40.00	3	10.00
- น้ำเพื่ออุปโภคและบริโภค	14	46.67	30	100.00
- การใช้สมุนไพร	21	70.00	20	66.67
- เก็บมาใช้เองและจากหมอพื้นบ้าน	10	33.33	7	23.33
- จากหมอพื้นบ้านเท่านั้น	11	36.67	13	43.33

5.6 มูลค่าผลผลิตจากป่าและทรัพยากรอื่น ๆ ที่เป็นรายได้เสริมของครัวเรือ่น

บ้านน้ำหาครัวเรือ่น มีการเก็บเกี่ยวเจาะน้ำมันยางจากต้นยางร้อยละ 16.67 มีรายได้เฉลี่ยต่อครัวเรือ่นที่ทำ 12,400 บาท/ปี มีการทำไม้กวาดดอกหญ้าแฝก เนื่องจากวัตถุดิบพวกนี้ยังมีมากที่ขึ้นในป่าเสื่อมโทรมและในแปลงยางที่ปลูกใหม่ ส่วนใหญ่จะมีการทำไม้กวาด ร้อยละ 80 มีรายได้เฉลี่ยต่อครัวเรือ่นที่ทำ 6,625 บาท/ปี มีการเก็บเกี่ยวไม้ผลไม้ยืนต้นจำพวก สะตอ เนียง เหยียง ซึ่งจะออกผลตามฤดูกาล ส่วนใหญ่เก็บมาเพื่อบริโภคส่วนที่เป็นรายได้ร้อยละ 20 รายได้เฉลี่ยต่อครัวเรือ่นที่ทำ 2,167 บาท/ปี มีการเก็บเกี่ยวจำพวกผักพื้นบ้านที่เป็นรายได้ร้อยละ 20 มีรายได้เฉลี่ย 1,917 บาท/ปี มีครัวเรือ่นที่เก็บเกี่ยวน้ำผึ้งร้อยละ 3.33 มีรายได้ 5,000 บาท/ปี ครัวเรือ่นที่มี

รายได้จากสมุนไพร ซึ่งเป็นหมอพื้นบ้านร้อยละ 3.33 มีรายได้ 15,000 บาท/ปี รายได้เฉลี่ยของครัวเรือนทั้งหมด 8,850 บาท/ปี (ตาราง 22)

บ้านโตน มีการเก็บเกี่ยวไม้ผลไม้ยืนต้นจากป่าที่เป็นรายได้ จำพวก สะตอ เนียง เหยียง ร้อยละ 20 มีรายได้เฉลี่ย 1,750 บาท/ปี รายได้จากทำด้ามมีด ด้ามจอบ ร้อยละ 3.33 รายได้ 10,000 บาท/ปี ครัวเรือนที่เก็บเกี่ยวไม้ไผ่ ร้อยละ 10 รายได้เฉลี่ย 867 บาท/ปี การเก็บเกี่ยวน้ำผึ้ง ซึ่งบ้านโตนมีผึ้งมาก ครัวเรือนที่เก็บน้ำผึ้งร้อยละ 30 มีรายได้เฉลี่ย 9,922.22 บาท/ปี ครัวเรือนที่มีรายได้จากสมุนไพร ซึ่งเป็นหมอพื้นบ้านร้อยละ 3.33 รายได้ 17,000 บาท/ปี ครัวเรือนที่มีรายได้จากการเย็บจากมุงหลังคา ร้อยละ 3.33 มีรายได้ประมาณ 5,000 บาท/ปี ครัวเรือนที่มีรายได้จากการจับนกขาย ร้อยละ 3.33 มีรายได้ประมาณ 6,000 บาท/ปี รายได้เฉลี่ยของครัวเรือนทั้งหมด ประมาณ 4,470 บาท/ปี (ตาราง 22)

โดยส่วนรวมแล้วผลผลิตจากป่าและทรัพยากรอื่นที่เป็นรายได้เสริมให้กับครัวเรือนส่วนใหญ่จะเป็นการทำไม้กวาดจากดอกหญ้าไผ่ การหาน้ำผึ้ง สมุนไพร ผลผลิตจากประเภทไม้ผลไม้ยืนต้น การทำน้ำมันยาง การใช้ทรัพยากรจากป่าขึ้นอยู่กับความจำเป็นของครอบครัว รายได้ของครัวเรือน ผลผลิตจากป่าว่ามีมากน้อยแค่ไหน การเข้มงวดกวดขันของเจ้าหน้าที่ป่าไม้ รวมทั้งแรงงานในครัวเรือนด้วย ผลผลิตจากป่าบางอย่างดังแสดงในภาพประกอบ 15

ตาราง 22 รายได้จากผลผลิตจากป่าและทรัพยากรอื่นของครัวเรือน

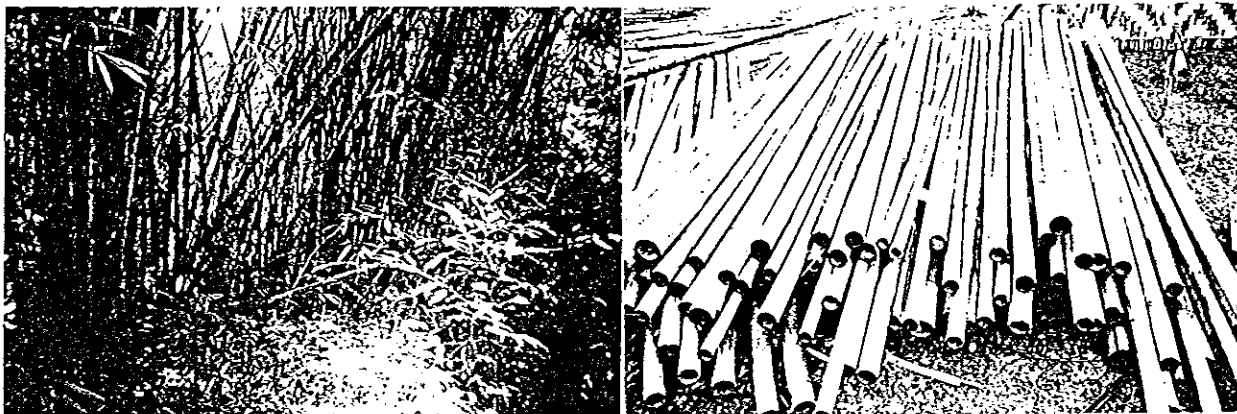
รายการ	บ้านน้ำรา		บ้านโตน	
	ครัวเรือน (ร้อยละ)	รายได้เฉลี่ยต่อ ครัวเรือนที่ทำ (บาท/ปี)	ครัวเรือน (ร้อยละ)	รายได้เฉลี่ยต่อ ครัวเรือนที่ทำ (บาท/ปี)
ประเภทผลผลิต (ครัวเรือน)				
- น้ำมันยาง	16.67	12,400	-	-
- ไม้กวาดจากดอกหญ้าไผ่	80.00	6,625	-	-
- ไม้ผลไม้ยืนต้น	20.00	2,167	20.00	1,750
- ผักพื้นบ้าน	20.00	1,917	-	-
- ด้ามมีด ด้ามจอบ	-	-	3.33	10,000
- ไม้ไผ่	-	-	10.00	867
- น้ำผึ้ง	3.33	5,000	30.00	9,922.22
- ยาสมุนไพร	3.33	15,000	3.33	1,700
- เย็บจากมุงหลังคา	-	-	3.33	5,000
- จับนก	-	-	3.33	6,000
รายได้เฉลี่ยของครัวเรือนทั้งหมด		8,850		4,470

หมายเหตุ : ไม้ผลไม้ยืนต้นได้แก่ สะตอ-เนียง-เหริยง

ผักพื้นบ้านได้แก่ จิง มะเดื่อ ผักกูด เป็นต้น

15.1 ดอกหญ้าทำไม้กวาดเป็นกิจกรรมทางเศรษฐกิจของชาวบ้าน

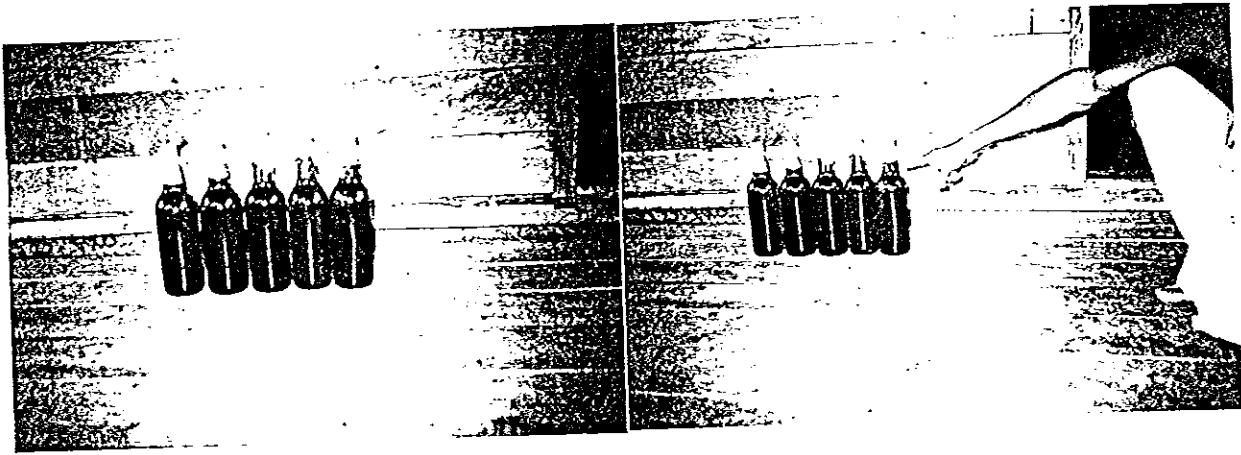

15.2 ไม้ไผ่ชาวบ้านนำมาใช้ประโยชน์เพื่อให้สอยและขาย

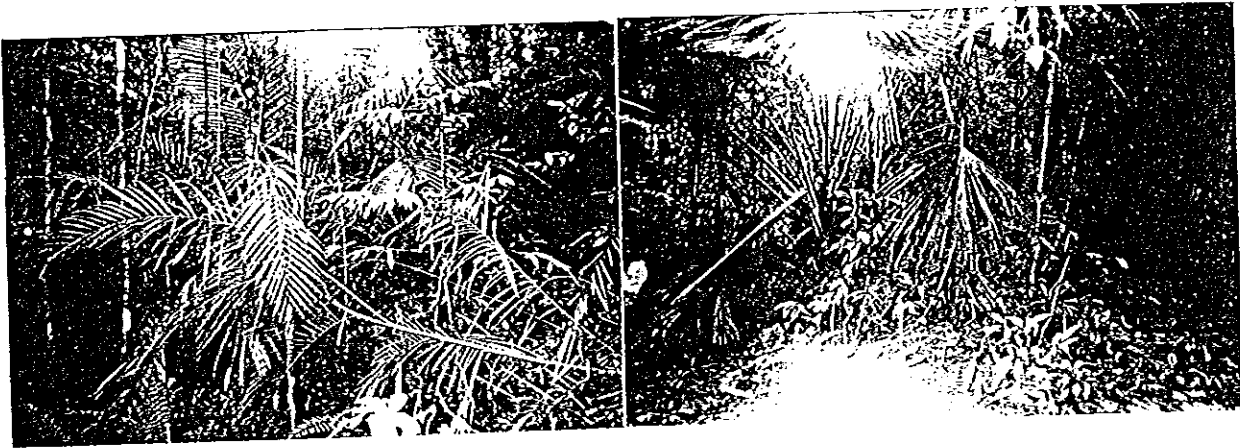

15.3 การเจียน้ำมันยางเป็นแหล่งรายได้จากป่านิดหนึ่งของชาวบ้าน

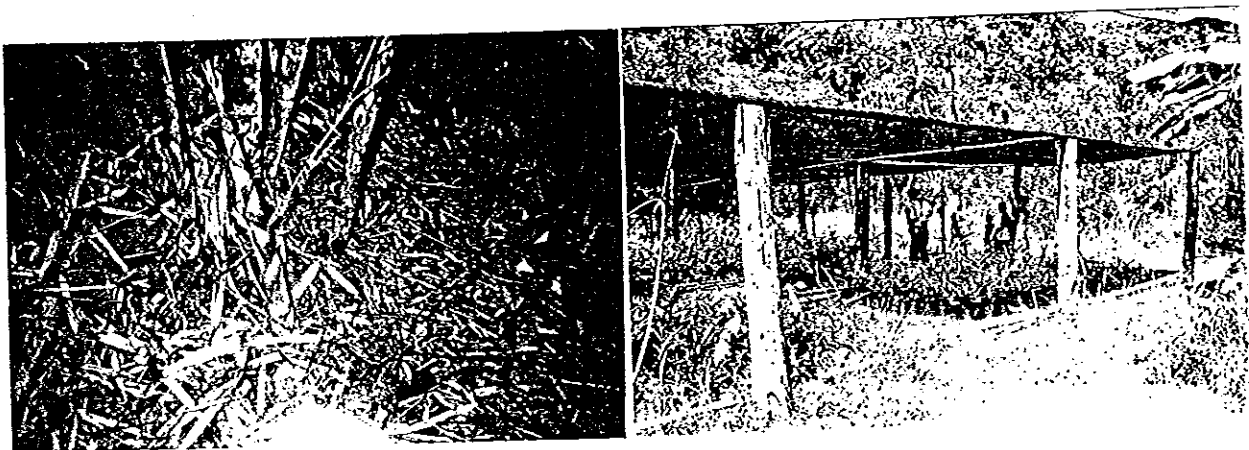
ภาพประกอบ 15 ผลผลิตจากป่าบางอย่างในพื้นที่ศึกษา

15.4 น้ำผึ้งเป็นแหล่งรายได้จากป่านิดหนึ่งของชาวบ้าน

15.5 หวายและเหรงส่วนใหญ่มักชาวบ้านนำมาใช้สอย

15.6 หน่อไม้ชาวบ้านนำมาบริโภค สมุนไพรและผักพื้นบ้านชาวบ้านนำเพาะชำเพื่อปลูกในพื้นที่

ทำกินและกิจกรรมป่าชุมชน

ภาพประกอบ 15 ผลผลิตจากป่าบางอย่างในพื้นที่ศึกษา (ต่อ)

5.7 การเลี้ยงสัตว์

การเลี้ยงสัตว์เกี่ยวข้องกับเกษตรโดยเฉพาะโคและกระบือ ในอดีตเลี้ยงไว้เพื่อใช้แรงงานในการไถนา และมีการเลี้ยงไว้ขายบ้างแต่เมื่อมีเครื่องจักรกลการเกษตรเข้ามาแทน ประกอบกับการทำสวนผลไม้ ทำให้การใช้พื้นที่ในการเลี้ยงสัตว์ใหญ่ลำบากขึ้น ในปัจจุบันส่วนใหญจะเลี้ยงไก่ เป็ด มีการเลี้ยงโคน้าง เป็นการเลี้ยงเพื่อบริโภคและเพื่อเสริมอาชีพหลัก

การเลี้ยงโค เป็นการเลี้ยงให้กินหญ้าตามธรรมชาติ โดยใช้พื้นที่ว่างที่ไม่ได้ปลูกพืช หรือในสวนยางพาราที่ยางโตแล้ว ที่ว่างในสวนผลไม้หรือที่อื่น ๆ การสร้างโรงเรือนแบบง่าย ๆ สร้างคอกบริเวณใกล้ ๆ บ้าน

การเลี้ยงไก่และเป็ด ลักษณะการเลี้ยงจะเลี้ยงแบบหลังบ้าน สร้างโรงเรือนง่าย ๆ โดยใช้วัสดุในท้องถิ่น ทำคอกบริเวณบ้านหรือใต้ถุนบ้าน ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นไก่พันธุ์พื้นเมือง เลี้ยงง่าย กินอาหารตามธรรมชาติได้ดี

บ้านน้ำหมากมีการเลี้ยงสัตว์ร้อยละ 73.33 โดยแบ่งการเลี้ยงออกเป็นระบบย่อยคือระบบการเลี้ยง เป็ดและไก่ร้อยละ 10 เลี้ยงไก่อย่างเดียวร้อยละ 13.33 ระบบการเลี้ยงโคและไก่ร้อยละ 13.33 ระบบการเลี้ยงไก่และปลาร้อยละ 3.33 ระบบการเลี้ยงไก่, เป็ดและม้า ร้อยละ 3.33 เลี้ยงโคอย่างเดียวมากที่สุดร้อยละ 26.67 และการเลี้ยง โค, ไก่และเป็ด ร้อยละ 3.33

บ้านโตนมีการเลี้ยงสัตว์ร้อยละ 56.67 โดยแบ่งออกเป็นระบบย่อยคือ ระบบเปิด, ไก่ ร้อยละ 23.33 ระบบการเลี้ยงไก่อย่างเดียวร้อยละ 23.33 และเลี้ยงเปิดอย่างเดียวร้อยละ 10

จากการศึกษาสามารถสรุปการใช้แรงงานและการดำเนินกิจกรรมในการใช้ทรัพยากรในภาพประกอบ 16

ภาพประกอบ 16 (ต่อ)

กิจกรรม	ม.ค.	ก.พ.	มี.ค.	เม.ย.	พ.ค.	มิ.ย.	ก.ค.	ส.ค.	ก.ย.	ต.ค.	พ.ย.	ธ.ค.
ทรัพยากรอื่น ๆ												
- หญ้าไฟ		↔										
- สมุนไพร	←											→
- น้ำ	←											→
- สัตว์น้ำ	←											→

ที่มา : จากการสัมภาษณ์และสังเกตการปฏิบัติงานของเกษตรกรในพื้นที่ศึกษา

6. การเข้าร่วมกลุ่มและองค์กรทางสังคม

เป็นการทำกิจกรรมของสมาชิกในชุมชนร่วมกัน ซึ่งสมาชิกคนหนึ่งอาจจะมีกลุ่มหลายกลุ่ม แล้วยแต่ความสัมพันธ์ และการตอบสนองความต้องการของสมาชิกต่อกลุ่มนั้น ๆ จากการศึกษาครัวเรือนตัวอย่างที่เข้าเป็นสมาชิกของกลุ่มต่าง ๆ ส่วนใหญ่เป็นหัวหน้าครัวเรือน

6.1 บ้านน้ำหรา

เป็นสมาชิกกลุ่มต่าง ๆ ดังนี้ กลุ่มธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์มากที่สุดร้อยละ 53.33 รองลงมาคือกลุ่มออมทรัพย์ร้อยละ 46.67 กลุ่มแม่บ้านร้อยละ 33.33 กลุ่มป่าชุมชนร้อยละ 30 เป็นกรรมการหมู่บ้านร้อยละ 23.33 เป็นสมาชิกกองทุนหมู่บ้านร้อยละ 20 เป็นสมาชิกอาสาพัฒนาป้องกันหมู่บ้านร้อยละ 13.33 เป็นสมาชิกกลุ่มแรงงานร้อยละ 10 ซึ่งสมาชิกจะช่วยเหลือแลกเปลี่ยนแรงงานกัน เป็นสมาชิกอาสาสมัครสาธารณสุขร้อยละ 10 กลุ่มยางแผ่นร้อยละ 10 มีการรวมกลุ่มกันขายเพื่อปรับปรุงคุณภาพยางแผ่น กรรมการมัสยิดร้อยละ 6.67 กรรมการโรงเรียนและสมาชิกสหกรณ์การเกษตรร้อยละ 3.33 เท่ากัน จากการศึกษาครัวเรือนตัวอย่างสมาชิกคนหนึ่งอาจสังกัดกลุ่มหลายกลุ่มและมีองค์กรกลุ่มต่าง ๆ มากกว่าบ้านโตน (ตาราง 24)

6.2 บ้านโตน

สมาชิกในครัวเรือนเป็นสมาชิกกลุ่มหรือองค์กรต่าง ๆ ดังนี้ กลุ่มฉาบนิกิจศพ ซึ่งเป็นสมาชิกกันทุกครัวเรือน กลุ่มอาสาพัฒนาป้องกันหมู่บ้านจะมีการผลิตเปลี่ยนอยู่เวรยามในตอนกลางคืนจะมีป้อมยามของหมู่บ้านร้อยละ 46.67 กลุ่มแรงงานร้อยละ 23.33 กลุ่มยางแผ่นร้อยละ 20 กรรมการมัสยิดร้อยละ 16.67 กลุ่มแม่บ้านร้อยละ 13.33 กรรมการหมู่บ้านร้อยละ

13.33 กลุ่มอาสาสมัครสาธารณสุขร้อยละ 10 กลุ่มกองทุนยาหมู่บ้านและกลุ่มกรรมการโรงเรียน ร้อยละ 6.67 เท่ากัน นอกจากนี้ยังมีการรวมกลุ่มในกิจกรรมทางศาสนา ซึ่งสมาชิกของหมู่บ้าน ส่วนใหญ่จะมารวมกันที่มัสยิด กลุ่มของบ้านโตนคล้าย ๆ กับบ้านน้ำหราแต่แตกต่างกันของกลุ่ม เกี่ยวกับการกู้เงินและป่าชุมชน

ตาราง 24 การเข้าร่วมกลุ่มและองค์การของสมาชิกในครัวเรือน

หน่วย : ร้อยละของการเป็นสมาชิก

รายการ	บ้านน้ำหรา		บ้านโตน	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
กลุ่มหรือองค์กร				
- กรรมการหมู่บ้าน	7	23.33	4	13.33
- อาสาพัฒนาป้องกันหมู่บ้าน	4	13.33	14	46.67
- อาสาสมัครสาธารณสุข	3	10.00	3	10.00
- กองทุนยาหมู่บ้าน	6	20.00	2	6.67
- กรรมการโรงเรียน	1	3.33	2	6.67
- กรรมการมัสยิด	2	6.67	5	16.67
- แม่บ้าน	10	33.33	4	13.33
- กลุ่มแรงงาน	3	10.00	7	23.33
- อกส.	16	53.33	-	-
- สหกรณ์การเกษตร	1	3.33	-	-
- กลุ่มออมทรัพย์	14	46.67	-	-
- กลุ่มยางแผ่น	3	10.00	6	20.00
- ป่าชุมชน	9	30.00	-	-
- เครือข่ายฝึกพื้นบ้าน	2	6.67	-	-
- เรือนเพาะชำ	2	6.67	-	-
- กลุ่มฌาปนกิจศพ	-	-	30	100.00

7. การจัดการป่าชุมชนของบ้านน้ำหยาและบ้านโตน

7.1 บ้านน้ำหยา

ตั้งแต่ปีพ.ศ.2536 เป็นต้นมา หลังจากมีความขัดแย้งเกิดขึ้นระหว่างรัฐกับชุมชน เนื่องจากรัฐเข้าไปกำหนดขอบเขตป่าและได้มีการปักหลักเขตเข้าไปในพื้นที่ดินทำกินของชาวบ้าน ทำให้ชาวบ้านบางกลุ่มมีการรวมตัวกันและทำความเข้าใจกับประชาชนในหมู่บ้านและหาความร่วมมือกับผู้นำชุมชนรอบเขตป่า มีการนัดประชุมเพื่อทำความเข้าใจกับสถานการณ์ที่เกิดขึ้นเพื่อสนับสนุนโครงการป่าชุมชนเพื่อยื่นข้อเสนอมายังทางรัฐ โดยการสนับสนุนขององค์กรพัฒนาเอกชนเพื่อเจรจาต่อรองและร่างกฎระเบียบต่าง ๆ โดยเสนอรูปแบบการจัดการป่าชุมชน ให้ความสำคัญกับชาวบ้านในการมีส่วนร่วมจัดการดูแลควบคุมการใช้พื้นที่ มีการออกระเบียบการใช้ทรัพยากรและเปลี่ยนแปลงการกำหนดขอบเขตการใช้พื้นที่ที่รัฐได้กำหนดขึ้น เพื่อที่จะให้เหมาะกับชุมชนคือ (1) ป่าชุมชนเพื่อการศึกษาเป็นการแบ่งพื้นที่ไว้เพื่อการศึกษาห้ามการใช้ประโยชน์จากป่าอย่างสิ้นเชิง และมีการดูแลรักษาปลูกเพิ่มอย่างต่อเนื่องจำนวน 12 ไร่ (2) ป่าชุมชนเพื่อการอนุรักษ์ เป็นบริเวณที่เป็นป่าที่มีอยู่เดิม มีการพัฒนาดูแลรักษาและมีการใช้ประโยชน์อย่างมี กฎเกณฑ์โดยไม่ทำลายป่ารวมพื้นที่ทั้งหมดประมาณ 10,000 ไร่ (3) พื้นที่ทำกินของราษฎรซึ่งมีการถือครองที่ชัดเจนได้แก่ นส.3 และ ภบท.6 พื้นที่ประมาณ 5,500 ไร่

อย่างไรก็ตามแนวคิดในการจัดการป่าชุมชนของราชการกับของชาวบ้านยังมีความแตกต่างกัน การจัดการป่าชุมชนของชาวบ้านเป็นการฟื้นฟูป่าเสื่อมโทรมและมีส่วนเกี่ยวข้องกับสิทธิเกี่ยวกับการใช้ทรัพยากร และเน้นประเด็นบทบาทของชาวบ้านและองค์กรชาวบ้านต่อการอนุรักษ์ป่า โดยมีกฎระเบียบและหลักการของป่าชุมชนนำเสนอแก่ทางราชการดังนี้ (1) หยุดยั้งการทำไม้เพื่อการค้า (2) หยุดยั้งการแผ้วถางทำลายป่าสมบูรณ์โดยไม่บุกรุกป่าเพิ่ม ช่วยกันปลูกป่า และเพิ่มพื้นที่ป่าในพื้นที่ทำกินด้วยวิธีวนเกษตร (3) การป้องกันดูแลรักษาเขตรับผิดชอบและให้ผู้ที่หาของป่าช่วยกันสอดส่องดูแลป่า การจัดตั้งป้อมยามรักษาการณ์ มีการสำรวจความอุดมสมบูรณ์ของป่า การจัดฝึกอบรมการอนุรักษ์ การป้องกันไฟป่า โดยประสานกับทางสำนักงานป่าไม้จังหวัดสตูล (4) การใช้ประโยชน์จากป่า โดยเฉพาะจากไม้ ได้แก่ ในกิจกรรมส่วนรวม วัด โรงเรียน มัธยม และการใช้ไม้เพื่อสร้างบ้าน แต่ให้ใช้ในพื้นที่บ้านน้ำหยาเท่านั้น ส่วนผลผลิตจากป่าประเภทอื่นที่ไม่ใช่เนื้อไม้เก็บเกี่ยวผลผลิตได้แต่ต้องไม่ทำลายต้นไม้ ซึ่งจะต้องแจ้งให้คณะกรรมการป่าชุมชนทราบ (5) ห้ามดักจับสัตว์เพื่อการค้า (6) กรณีถือครองป่าเสื่อมโทรมถ้าไม่ใช้ประโยชน์ภายใน 4 ปีจะจัดพื้นที่ให้เป็นป่าชุมชน ยกเว้นกรณีจำเป็นจริง ๆ (ดูรายละเอียดภาคผนวก จ)

แนวคิดของทางราชการ โดยกรมป่าไม้เป็นหน่วยงานของรัฐที่ควบคุมดูแล ซึ่งปราศจากการพิจารณาการตั้งถิ่นฐานของชุมชนที่มีอยู่เดิมไม่ให้ความสำคัญต่อการจัดการของชุมชน ให้อำนาจของ

กฎหมายในการจัดแบ่งประเภทพื้นที่เป็นการมองคนต้องแยกออกจากป่า เนื่องจากถือว่าพื้นที่ป่าคุ้มครองอยู่ในความควบคุมของกฎหมายเกี่ยวกับป่าไม่มีข้อห้ามที่จะไม่ให้คนเข้าไปอยู่อาศัยทำกินและอำนาจในการจัดการอันเนื่องมาจากพื้นที่เหล่านี้อยู่ในเขตป่าตามกฎหมาย ซึ่งป่าชุมชนที่ทางราชการยอมรับเป็นเพียงพื้นที่ที่ชาวบ้านได้ช่วยกันปลูก ซึ่งทางป่าไม้จังหวัดได้เข้าร่วมโครงการด้วยเท่านั้น

ชาวบ้านบ้านน้ำหრა ได้ดำเนินการเกี่ยวกับโครงการป่าชุมชน โดยตั้งคณะกรรมการออกเป็นฝ่ายต่าง ๆ เพื่อพิทักษ์ป่ารวม 20 คน มีการปรึกษาและประสานความร่วมมือทั้งทาง ราชการ นักวิชาการ องค์กรพัฒนาเอกชน ผู้นำชุมชน ตลอดจนนักรการเมืองในท้องถิ่น การดำเนินงานและกิจกรรมต่าง ๆ ต่อเนื่องมีการประชุม สัมมนา และเชิญผู้นำของหมู่บ้านข้างเคียงทั้งที่เป็นทางการ และผู้นำธรรมชาติ มีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นด้วยกัน ปัญหาและอุปสรรคของแต่ละพื้นที่เพื่อที่จะให้ผู้นำเหล่านั้นกลับไปขยายผลในหมู่บ้านของเขาต่อไป และชุมชนข้างเคียงเริ่มเห็นความสำคัญ เมื่อมีการเปิดป่าชุมชนโดยผู้ว่าราชการจังหวัดสตูล

7.2 บ้านโตน

เนื่องจากเป็นชุมชนเก่าแก่และเป็นชุมชนอิสลาม การจัดการป่าในอดีตนั้นจะมีผู้ใหญ่บ้านและผู้นำทางศาสนาเป็นผู้กำหนดกฎเกณฑ์โดยขอรับรองสมาชิกของหมู่บ้าน ซึ่งไม่เป็นกฎระเบียบที่ชัดเจนเหมือนบ้านน้ำหრაและชาวบ้านให้ความร่วมมือเนื่องจากมีความเชื่อในตัวผู้นำสูง เช่น การถือครองที่ดินและการใช้ทรัพยากรจากป่าต้องขออนุญาตผู้ใหญ่บ้าน การตัดไม้และการนำปริมาณไม้มาใช้จะเลือกขนาดของต้นไม้ที่จะนำมาใช้ประโยชน์ได้เท่านั้น การบุกเบิกพื้นที่จะไม่ถางในส่วนที่เป็นต้นน้ำ ซึ่งชาวบ้านถือว่าเป็นต้นน้ำที่ใช้ในการทำนาและหล่อเลี้ยงหมู่บ้านมาตั้งแต่อดีต

หลังจากเมื่อรัฐเข้ามาอ้างสิทธิตามกฎหมายในการจัดการป่า ประกาศกำหนดเขตป่าต่าง ๆ ดังที่ได้กล่าวมาแล้วและมีที่ทำการอยู่ในพื้นที่เข้ามาจัดการดูแลโดยตรง ทำให้ข้อจำกัดในการใช้ประโยชน์จากพื้นที่และผลผลิตจากป่าทำได้ยากขึ้น ทำให้เกิดความขัดแย้งระหว่างเจ้าหน้าที่กับชาวบ้านแต่ไม่รุนแรงเหมือนที่บ้านน้ำหราที่ก่อตั้งเป็นป่าชุมชน

แต่การดูแลป่าในปัจจุบัน การตื่นตัวในเรื่องการอนุรักษ์ป่าและดูแลป่าโดยส่วนรวมของหมู่บ้านก็ได้ช่วยกันสอดส่องดูแลรักษาความสงบเรียบร้อยของหมู่บ้านตลอดถึงการลักลอบการตัดไม้ของบุคคลภายนอก มีการตั้งป้อมยามและบุคคลในหมู่บ้านจะต้องอยู่เวรร่วมกัน และมีการลาดตระเวนในตอนกลางคืน ถ้ามีเหตุการณ์ผิดปกติก็จะแจ้งทางราชการ ส่วนการประชุมหมู่บ้านก็จะมีกรกล่าวถึงให้เห็นความสำคัญของป่า โดยมีคณะกรรมการหมู่บ้าน ผู้ใหญ่บ้านและผู้นำทางศาสนาเป็นผู้แนะนำชาวบ้าน และให้บุคคลที่หาของป่าช่วยกันสอดส่องดูแลป่าด้วย

จากการจัดการป่าชุมชนของบ้านน้ำหยาและบ้านโตนมีผลต่อชุมชนแตกต่างกันกล่าวคือ บ้านน้ำหยา แม้ว่าจะมีการตั้งคณะกรรมการป่าชุมชนของชาวบ้านเพื่อพิทักษ์ป่า และได้รณรงค์ให้ชาวบ้านร่วมมือในการรักษาฟื้นฟูป่าและมีกฎเกณฑ์ในการใช้ทรัพยากรจากป่าก็ตาม ยังมีกลุ่มชาวบ้านที่ไม่ร่วมในการรักษาและไม่ปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ของชุมชน เนื่องจากได้รับผลประโยชน์จากการตัดไม้ทำลายป่า จากการสนับสนุนของกลุ่มอิทธิพลภายนอกและพยายามขัดขวางการทำงานของกลุ่มอนุรักษ์ จากความขัดแย้งระหว่างกลุ่มชาวบ้านซึ่งปกป้องพิทักษ์ป่าและกลุ่มชาวบ้านที่ลักลอบตัดไม้ เป็นผลให้คณะกรรมการป่าชุมชนของชาวบ้านเพื่อพิทักษ์ป่าเสียชีวิต 1 คน จนมีผลให้กลุ่มชาวบ้านพิทักษ์ป่ามีความขาดและไม่เข้มงวดเหมือนเดิม

บ้านโตนมีหน่วยพิทักษ์ป่าของทางราชการบ้านป่าหนั่น ทำหน้าที่สอดส่องดูแลการลักลอบการตัดไม้ทำลายป่า และบุกรุกพื้นที่รวมถึงการเก็บเกี่ยวผลผลิตจากป่า แต่ชาวบ้านก็ได้มีการตั้งป้อมยามอาสาสมัครของหมู่บ้านในการช่วยเหลือทางราชการอยู่เวรยามเป็นประจำเพื่อแจ้งเหตุต่อหน่วยพิทักษ์ป่า ซึ่งจะมีการลักลอบตัดไม้และบุกรุกป่าโดยกลุ่มชาวบ้านภายนอกหมู่บ้านที่มีนายทุนให้การสนับสนุน

สามารถเปรียบเทียบการจัดการป่าชุมชนของบ้านน้ำหยาและบ้านโตนดังแสดงในตาราง 25

ตาราง 25 เปรียบเทียบการจัดการป่าชุมชนที่บ้านน้ำหยาและบ้านโตน

ลักษณะ	บ้านน้ำหยา	บ้านโตน
(1) สาเหตุการเริ่มต้น	<ul style="list-style-type: none"> - การกำหนดเขตป่าของทางราชการเข้าไปในที่ดินของราษฎร - การกระตุ้นขององค์กรพัฒนาเอกชน - เป็นกลุ่มชาวบ้านที่อพยพมาทั้งหมด 	<ul style="list-style-type: none"> - เป็นการรวมตัวกันอย่างธรรมชาติของคนในชุมชน - เป็นชุมชนเก่าแก่ที่ชาวบ้านต้องใช้น้ำจากป่าในการทำนา ทำให้ชาวบ้านมีความผูกพันกับป่า
(2) ลักษณะขององค์กร	<ul style="list-style-type: none"> - มีคณะกรรมการป่าชุมชนของชาวบ้านเพื่อพิทักษ์ป่า - มีกลุ่มสมาชิกป่าชุมชนเพื่อประสานการทำงานกับคณะกรรมการป่าชุมชนเพื่อพิทักษ์ป่า 	<ul style="list-style-type: none"> - มีหน่วยพิทักษ์ป่าของทางราชการบ้านป่าหนั่น - การตั้งป้อมยาม อยู่เวร ลาดตระเวนโดยชาวบ้าน

ตาราง 30 (ต่อ)

ลักษณะ	บ้านน้ำหยา	บ้านโตน
(3) วิธีการจัดการป่า	<ul style="list-style-type: none"> - แบ่งป่าออกเป็น 3 ประเภท คือ ป่าชุมชนเพื่อการศึกษา ป่าชุมชนเพื่อการอนุรักษ์ และป่าชุมชนเพื่อพื้นที่ทำกิน - มีกฎระเบียบในการใช้ประโยชน์ป่าอย่างชัดเจน เป็นของชุมชน 	<ul style="list-style-type: none"> - การเลือกขนาดของไม้และปริมาณเท่าที่จำเป็น - บอกกล่าวผู้ใหญ่บ้านในการจับจองป่า - เดิม กรรมการมัสยิด ได้ะอิมมาม ผู้ใหญ่บ้านเป็นผู้ออกกฎระเบียบและแก้ปัญหาความขัดแย้งในปัจจุบัน ถูกควบคุมโดยหน่วยพิทักษ์ป่า - การสร้างความตระหนักให้แก่ชาวบ้านในการอนุรักษ์ป่า โดยผู้นำทางศาสนาและผู้นำหมู่บ้าน
(4) ความสัมพันธ์กับรัฐและองค์กรภายนอก	<ul style="list-style-type: none"> - การดำเนินการโครงการป่าชุมชนมีการประสานความร่วมมือกับทางราชการ - มีการจัดตั้งองค์กรชาวบ้าน เสนอกฎระเบียบในการใช้ทรัพยากรเสนอแก่ทางราชการ 	<ul style="list-style-type: none"> - ให้ความร่วมมือในการดูแลป่าตามที่ทางการได้ตั้งกฎระเบียบไว้ - สอดส่องดูแลการลักลอบตัดไม้ของบุคคลภายนอก
(5) ผลของการจัดการป่าและปัญหา	<ul style="list-style-type: none"> - นโยบายในการจัดการป่าของรัฐไม่ต่อเนื่องทำให้การจัดการป่าไม่บรรลุผลตามวัตถุประสงค์ 	<ul style="list-style-type: none"> - ชาวบ้านตระหนักถึงประโยชน์ของป่าและร่วมมือกับทางราชการที่จะรักษาป่า - มีความขัดแย้งในเรื่องสิทธิในที่ทำกินระหว่างชาวบ้านกับรัฐ

8. ปัญหาและสิทธิการถือครองทรัพย์สิน

8.1 ความขัดแย้งของชุมชนในการถือครองและการใช้ทรัพย์สิน

8.1.1 บ้านน้ำหยา

8.1.1.1 ความขัดแย้งของชุมชนกับรัฐ เนื่องจากรัฐเข้าไปกำหนดเขตป่าเพื่อการอนุรักษ์ในพื้นที่ทำกินที่ชาวบ้านได้ทำประโยชน์แล้ว ทำให้ชุมชนอยากจะเข้ามาควบคุมการใช้พื้นที่เองและมีการจัดการและตั้งกฎเกณฑ์การใช้ทรัพย์สินซึ่งยังไม่มีกรอบรับจากรัฐอย่างเป็นทางการและพยายามมีการเปลี่ยนแปลงการกำหนดขอบเขตการใช้พื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติที่รัฐกำหนดให้เหมาะสมกับชุมชน

8.1.1.2 ความขัดแย้งระหว่างกลุ่มบุคคลภายในชุมชน เกิดจากกลุ่มอนุรักษ์ต้องการอนุรักษ์ป่าไว้และใช้ประโยชน์ตามความจำเป็น ซึ่งกลุ่มนี้ส่วนใหญ่มีที่ดินทำกินและที่อยู่อาศัยอยู่ในเขตอนุรักษ์ เพื่อที่จะต่อรองกับรัฐและกลุ่มที่เสียประโยชน์ โดยเฉพาะกลุ่มที่ทำไม้อย่างผิดกฎหมายนำไม้ขายให้กลุ่มคนนอกหมู่บ้าน ในขณะที่อีกกลุ่มหนึ่งยังมีการทำกินโดยปกติและเป็นกลางกับเหตุการณ์นี้

8.1.1.3 ความขัดแย้งระหว่างหน่วยงานของรัฐเอง เกิดจากโครงสร้างและนโยบายที่ขัดแย้งกันมาโดยตลอดเริ่มตั้งแต่การให้เอกสารสิทธิในที่ดินประเภทต่าง ๆ ดังที่ได้กล่าวมาแล้ว เมื่อมีชุมชนก็มีการจัดตั้งเป็นหมู่บ้านพัฒนาโครงการต่าง ๆ และส่งเสริมการปลูกพืชเศรษฐกิจแต่รัฐก็ประกาศและกำหนดเขตป่าอนุรักษ์ขึ้นในชุมชน

8.1.2 บ้านโตน

ความขัดแย้งของชุมชนกับรัฐ เกิดจากรัฐควบคุมการใช้ประโยชน์ที่ดินในบางบริเวณที่ชาวบ้านได้ปลูกยางพื้นเมืองไว้ ซึ่งปัจจุบันยางอายุมากแต่ไม่สามารถปลูกทดแทนใหม่ได้ด้วยยางพันธุ์ดีและจากการขยายขอบเขตป่าสิริกิตติซึ่งพื้นที่บางบริเวณได้รุกล้ำเข้ามาในพื้นที่ทำกินของชาวบ้าน ซึ่งชาวบ้านต้องการให้ทางรัฐกำหนดเขตตามสภาพความเป็นจริงที่เขาได้ทำกินแล้ว ส่วนความขัดแย้งระหว่างหน่วยงานของรัฐก็เกิดจากโครงสร้างและนโยบายเหมือนกับที่บ้านน้ำหยา แต่ที่บ้านโตนเนื่องจากเป็นชุมชนเก่าแก่ บริเวณที่ตั้งชุมชนได้ถูกกันออกและอยู่นอกเขตพื้นที่ป่า ความขัดแย้งระหว่างกลุ่มคนในการใช้ประโยชน์จากป่าจึงไม่มี

8.2 กลุ่มและบุคคลที่เกี่ยวข้องในชุมชน

8.2.1 บ้านน้ำหยา

8.2.1.1 กลุ่มเจ้าหน้าที่รัฐ ทำหน้าที่ในการรักษากฎระเบียบของรัฐที่เกี่ยวข้องกับการใช้พื้นที่ อย่างไรก็ตามในกลุ่มนี้อาจจะแบ่งออกเป็นกลุ่มย่อย ๆ ได้แก่ (1) กลุ่มที่ช่วยเหลือชาวบ้านในการจัดตั้งป่าชุมชน ตามความหมายของรัฐคือการเข้าช่วยเหลือให้ประชาชนในการ

ปลูกป่าบริเวณสาธารณะประโยชน์ กลุ่มนี้เป็นเจ้าหน้าที่มาจากกรมป่าไม้และเจ้าหน้าที่จากอำเภอ (2) กลุ่มเจ้าหน้าที่ปราบปราม กลุ่มนี้เป็นเจ้าหน้าที่หน่วยป้องกันรักษาป่าที่คอยสอดส่องดูแลไม่ให้ประชาชนใช้ประโยชน์จากป่าในบริเวณอนุรักษ์แต่กำลังในการปราบปรามมีน้อย บางส่วนของเจ้าหน้าที่เหล่านี้จะเป็นผู้คอยสนับสนุนให้มีการทำไม้อย่างผิดกฎหมายของประชาชนบางกลุ่มในพื้นที่เพื่อส่งขายกับพ่อค้าภายนอก (3) เจ้าหน้าที่ให้ประโยชน์กับประชาชน เช่น เจ้าหน้าที่กองทุนส่งเสริมการทำสวนยาง ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ กลุ่มนักวิชาการจากมหาวิทยาลัยและวิทยาลัยในท้องถิ่นเข้ามากระตุ้นและให้คำปรึกษาหารือกับประชาชนในการอนุรักษ์ ศึกษาการใช้พื้นที่ที่เหมาะสม และประสานงานกับชาวบ้านในการจัดกิจกรรมทางวิชาการต่าง ๆ

8.2.1.2 กลุ่มองค์กรพัฒนาเอกชน เป็นผู้สนับสนุนให้ชาวบ้านมีการก่อตั้งป่าชุมชนตามแนวคิดชาวบ้านคือการมีส่วนร่วมในการควบคุมการใช้พื้นที่ป่า โดยการออกกฎระเบียบและดูแลห้ามปรามการใช้ประโยชน์จากป่าที่ไม่ตรงกับกฎระเบียบที่ตั้งไว้ การกำหนดขอบเขตและการจำแนกประเภทของป่าให้เหมาะสมกับสภาพความเป็นจริงรวมทั้งการร่วมมือกับรัฐในการจัดทำป่าชุมชนตามความหมายของรัฐที่มีความหมายแคบเพียงแค่ออกกำลังกายปลูกป่าและดูแลป่าที่ปลูกเท่านั้น

8.2.1.3 ชาวบ้านกลุ่มอนุรักษ์ป่า เป็นกลุ่มที่ก่อตั้งขึ้นมาเพื่อจัดกิจกรรมการอนุรักษ์ป่าร่วมมือกับองค์กรพัฒนาเอกชน และนักวิชาการในการจัดกิจกรรมทางวิชาการ การเกิดขึ้นของชาวบ้านกลุ่มนี้ เริ่มต้นจากความไม่แน่ใจในการกำหนดขอบเขตป่าอนุรักษ์ของทางราชการซึ่งกำหนดเข้าไปในเขตทำกินของราษฎร มากกว่าความต้องการที่จะอนุรักษ์ป่าอย่างจริงจัง ในขณะที่บางกลุ่มได้รับผลประโยชน์จากป่าโดยตรงมากกว่า เนื่องจากมีพื้นที่เพาะปลูกแบบสมัยใหม่น้อยกว่ากลุ่มอื่น กลุ่มนี้ได้รับเงินสนับสนุนการเงินในการทำกิจกรรมจากองค์กรพัฒนาเอกชนบางส่วนและจากรัฐบางส่วน และมีการจัดตั้งป่าชุมชนขึ้นมา แต่ยังมีปัญหาในการบริหารจัดการที่ไม่มีประสิทธิภาพ รวมทั้งการเข้าร่วมมืออย่างจริงจังของชาวบ้านยังน้อยอยู่ คนกลุ่มนี้มีประมาณร้อยละ 20 ของประชาชนในหมู่บ้านทั้งหมด

8.2.1.4 พ่อค้าไม้และเจ้าหน้าที่ของรัฐที่เป็นนักธุรกิจ ซึ่งกลุ่มนี้ไม่ได้อยู่ในพื้นที่โดยตรงแต่ให้การสนับสนุนทางอ้อมกับผู้ทำไม้เพื่อการค้าอย่างผิดกฎหมาย

8.2.1.5 ชาวบ้านกลุ่มไม่เห็นด้วยกับการอนุรักษ์ มีการทำไม้เพื่อการค้าอย่างผิดกฎหมายเป็นหลักเนื่องจากได้รับผลตอบแทนค่อนข้างมาก ส่วนใหญ่เป็นกลุ่มวัยรุ่นที่ไม่ได้ทำการเกษตรเป็นของตนเอง ได้รับความร่วมมือจากคนที่ 4 อย่างลับ ๆ ในการส่งไม้ออกขาย ไม่ให้

การสนับสนุนในกิจกรรมป่าชุมชนและเมื่อไม่กี่ปีมานี้มีบางคนในกลุ่มนี้มีความขัดแย้งกับคณะกรรมการป่าชุมชนถึงขั้นสั่งหารกรรมการป่าชุมชนซึ่งเป็นกรรมการหมู่บ้านด้วย 1 คน คนกลุ่มนี้มีประมาณร้อยละ 20 เท่านั้น

8.2.1.6 กลุ่มชาวบ้านที่ยังมีความคิดเห็นเป็นกลาง เนื่องจากมีการประกอบอาชีพเกษตรกรรมตามปกติและมีพื้นที่สวนยางและสวนผลไม้พอสมควรกลุ่มนี้ไม่เห็นด้วยกับรัฐในเรื่องขอบเขตป่าอนุรักษ์ แต่ยังมีความเห็นที่เป็นกลางในกรณีความขัดแย้งเกี่ยวกับการทำไม้เพื่อการค้า และยังหวาดระแวงกลุ่มต่อต้านอนุรักษ์ด้วย

บ้านน้ำหยา เป็นชุมชนที่ย้ายมาจากที่อื่นทั้งหมด ซึ่งมีความต้องการในการถือครองที่ดินสูง และมาจากหลายกลุ่ม มีความผูกพันต่อกลุ่มที่มากกว่าที่จะผูกพันต่อชุมชนหรือผู้นำชุมชน การขยายพื้นที่เป็นไปอย่างอิสระแต่หลังจากการปิดป่า พ.ศ. 2532 ทำให้กระแสแห่งการอนุรักษ์ป่ามีมากขึ้น และจากสภาพป่าแห่งนี้เป็นป่าต้นน้ำที่สำคัญ ทำให้กลุ่มผู้อนุรักษ์จากองค์กรพัฒนาเอกชนได้เข้ามาทำความเข้าใจกับชาวบ้านเพื่อที่จะรักษาป่า แต่ก็ไม่ได้ได้รับความสนใจจากชาวบ้านมีเพียงกลุ่มแกนนำที่สนใจ 3-4 คนเท่านั้น จนกระทั่งทางป่าไม้ได้เข้ามาปักหลักเขตป่าอนุรักษ์ทำให้แกนนำและองค์กรพัฒนาเอกชนได้เข้ามากกระตุ้นทำให้ชาวบ้านเกิดรวมตัวกันเพื่อพิทักษ์สิทธิผลประโยชน์ในเรื่องสิทธิทำกินที่จะจัดการดูแลป่าเพื่อต่อรองกับทางราชการในรูปของป่าชุมชน ซึ่งเดิมชาวบ้านไม่ได้มีการอนุรักษ์มาก่อน ป่าชุมชนจึงเกิดขึ้นในการต่อสู้เพื่อพิทักษ์สิทธิของชุมชนที่จะผลักดันคนออกจากพื้นที่แต่ยังไม่ได้เกิดขึ้น แต่ชุมชนต้องการสร้างพลังต่อรอง โดยเฉพาะชาวบ้านที่มีพื้นที่ทำกินและอยู่ในเขตอนุรักษ์มีความต้องการสร้างพลังต่อรอง เพื่อสร้างโครงการป่าชุมชนทำให้ความขัดแย้งระหว่างกลุ่มต่าง ๆ ภายในชุมชนจึงเกิดขึ้นดังได้กล่าวไว้แล้ว

8.2.2 บ้านโตน

เป็นชุมชนเก่าแก่ ชาวบ้านมีความผูกพันต่อชุมชนและป่าต้นน้ำที่หล่อเลี้ยงชุมชนมาตั้งแต่อดีต และยังมีความผูกพันในเครือญาติ ผู้อาวุโสและผู้นำหมู่บ้านมีบทบาทในการยับยั้งการทำลายป่าและสมาชิกในชุมชนมีความเชื่อในตัวผู้นำสูงโดยเฉพาะผู้นำทางศาสนาและผู้ใหญ่บ้านในการที่จะห้ามปรามและการปกป้องการทำลายป่ามาตั้งแต่อดีต หลังจากมีการประกาศเป็นเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าและเจ้าหน้าที่หน่วยพิทักษ์ป่ามาตั้งที่ทำการอยู่ในหมู่บ้าน ชาวบ้านก็คอยสอดส่องดูแลให้ทางราชการเกี่ยวกับการลักลอบการตัดไม้จากบุคคลภายนอก ถึงแม้จะไม่มีองค์กรชุมชนเกี่ยวกับการจัดการป่าเหมือนบ้านน้ำหยา นอกจากนี้ความขัดแย้งภายในชุมชนโดยเฉพาะระหว่างกลุ่มภายในชุมชนไม่ค่อยมี จะมีก็เพียงความขัดแย้งระหว่างกลุ่มอนุรักษ์

และกลุ่มผู้ลักลอบการตัดไม้สูง จะมีก็เพียงความขัดแย้งระหว่างรัฐกับชุมชนเกี่ยวกับที่ดินบาง ส่วนที่อยู่ในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเท่านั้น ส่วนที่ตั้งชุมชนอยู่นอกเขตป่าในอนาคตคาดว่าจะการดูแลอนุรักษ์ป่ามีความเป็นไปได้สูงถ้าหากเจ้าหน้าที่ของรัฐจริงจังและต่อเนื่อง เพราะการลักลอบ การตัดไม้เกือบทุกครั้งจะมีเจ้าหน้าที่ของรัฐอยู่เบื้องหลัง ชาวบ้านได้กล่าวไว้ว่ามีชาวบ้านจากที่ อื่นเข้ามาลักลอบในป่าลึกเหมือนกับเจ้าหน้าที่อยู่เบื้องหลังแล้วมีการประมูลไม้ที่จับได้ออกไป สำหรับกลุ่มบุคคลที่เกี่ยวข้องในชุมชนมีดังนี้

8.2.2.1 กลุ่มเจ้าหน้าที่ของรัฐ ได้แก่ (1) กลุ่มเจ้าหน้าที่ปราบปรามเป็นกลุ่มเจ้าหน้าที่ป่าไม้เหมือนบ้านน้ำหนาวแต่จะมีเจ้าหน้าที่เฉพาะซึ่งเป็นหน่วยพิทักษ์ป่าของเขตรักษาพันธุ์ สัตว์ป่ามีที่ทำการอยู่ในพื้นที่ศึกษาที่คอยสอดส่องดูแลไม่ให้ประชาชนใช้ประโยชน์จากป่าใน บริเวณป่าสิริกิติ์ แต่ก็อนุโลมให้ใช้ผลผลิตจากป่าได้โดยไม่ทำลายต้นไม้ (2) กลุ่มเจ้าหน้าที่ที่ ให้ประโยชน์กับชาวบ้าน ได้แก่ เจ้าหน้าที่กองทุนสงเคราะห์การทำสวนยาง เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการ เกษตร นักวิชาการจากมหาวิทาลัยที่ได้มากระตุ้นและให้คำปรึกษาประชาชนในการ อนุรักษ์ ศึกษาการใช้พื้นที่เขตป่าโดยประสานร่วมกับชาวบ้าน

8.2.2.2 กลุ่มองค์กรพัฒนาเอกชน ได้เข้ามาส่งเสริมให้ชาวบ้านปลูกพืชร่วมยาง

8.2.2.3 กลุ่มชาวบ้านอาสาพัฒนาป้องกันตนเอง เพื่อรักษาความสงบเรียบร้อย ของหมู่บ้านและช่วยกันสอดส่องดูแลการลักลอบการตัดไม้ด้วย

บทที่ 7

สรุป อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ

การศึกษาการตั้งถิ่นฐาน ระบบการถือครองและการใช้ทรัพยากรของชุมชนในเขตป่า อ่าเภอควนกาหลง จังหวัดสตูล ดำเนินการที่ 2 หมู่บ้านคือ บ้านน้ำหยา และบ้านโตน ในตำบล พุงนุ้ย ซึ่งเป็นชุมชนที่ตั้งถิ่นฐานและมีพื้นที่ทำการเกษตรส่วนใหญ่ในเขตป่าสงวนแห่งชาติ การ ศึกษาครั้งนี้ใช้กระบวนการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยมีวิธีการสัมภาษณ์แบบกลุ่ม การสังเกตสภาพ พื้นที่ การประชุมเชิงปฏิบัติการร่วมกับบุคคลที่เกี่ยวข้อง การสำรวจเขตนิเวศและสำรวจพื้นที่ป่า ร่วมกับชาวบ้านแล้วทำการประมวลวิเคราะห์และอธิบายผล หลังจากนั้นจึงคัดเลือกตัวอย่าง หมู่บ้านละ 30 ครัวเรือนมาสัมภาษณ์โดยอาศัยแบบสัมภาษณ์ที่มีโครงสร้างและวิเคราะห์ข้อมูล โดยใช้สถิติเชิงพรรณนา

1. สรุปอภิปรายผลการวิจัย

ชุมชนมีวิวัฒนาการเกี่ยวกับการตั้งถิ่นฐาน การถือครองและการใช้ทรัพยากรแบ่งได้เป็น 3 ช่วง คือ

ช่วงที่ 1 ก่อนสงครามโลกครั้งที่ 2 การบุกเบิกที่ดินทำกินเกิดจากการเคลื่อนย้ายถิ่นฐาน ของประชากรจากหมู่บ้านใกล้เคียง เข้ามาตั้งหลักแหล่งทำกินและเก็บเกี่ยวผลผลิตจากป่า โดยการมาตั้งถิ่นฐานอยู่ทั้งอย่างถาวรและเข้ามาใช้ประโยชน์ในพื้นที่บางฤดูกาล มีการทำการเกษตร เลี้ยงลอยแบบแผ้วถางและเผา ซึ่งเป็นรูปแบบการเกษตรหลัก ๆ ในประเทศไทยสมัยนั้น (ฉัตรทิพย์ นาถสุภา, 2527 : 1-65) โดยในเขตที่ศึกษามีการปลูกข้าวไร่ พืชไร่ พืชผัก พืชประเภทกินหัว ทำนา และปลูกไม้ผลพื้นเมืองโดยเฉพาะทุเรียนบริเวณที่ได้มีการทำไร่แล้ว ส่วนใหญ่เป็นการปลูกไม้ผล เพื่อบริโภคและแบ่งปันในหมู่เครือญาติ นอกจากนี้อาหารและยาได้จากป่าซึ่งมีทั้งพืชผัก เห็ด หน่อไม้ ไม้ผลตามฤดูกาล สัตว์ป่า น้ำผึ้ง สัตว์น้ำตามแหล่งน้ำธรรมชาติและพืชสมุนไพรต่าง ๆ ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับชุมชนในช่วงนี้เป็นไปในลักษณะที่ถูกบังคับให้ส่งส่วย ซึ่งมีทั้งรูปแบบแรงงาน สิ่งของ และเงินตรา ทำให้ชาวบ้านต้องหลบหลีกการเสียภาษีไปบุกเบิกพื้นที่ทำกิน ในป่าลึก การถือครองที่ดินยังไม่ถือครองเป็นการถาวร ยกเว้นที่ดินนาซึ่งมีอยู่จำนวนน้อย แต่มี การถือสิทธิในไม้ผลซึ่งผู้ปลูกและลูกหลานเป็นผู้มีสิทธิในต้นไม้ที่ได้ปลูกไว้ แม้ว่าต่อมาที่ดินนั้นถูก ใช้ประโยชน์โดยครัวเรือนอื่นก็ตาม การใช้ผลผลิตจากป่าเป็นไปอย่างเสรี ยกเว้นน้ำมันยางที่ผู้ เก็บมีสิทธิในต้นยางที่ได้จับจองและทำการเจาะเพื่อเก็บน้ำมันยางไว้แล้ว แสดงให้เห็นว่าความ

สัมพันธ์ทางการตลาดเข้ามาสู่ชุมชนในปามานานแล้ว ซึ่งขัดแย้งกับความเห็นทั่ว ๆ ไปที่กล่าวว่า ชุมชนในป่าได้ถูกแยกตัวโดดเดี่ยวและทำการผลิตเพื่อยังชีพเท่านั้น แต่สอดคล้องกับการศึกษา ของ Peluso et al. (1995 : 133-158)

ช่วงที่ 2 ระหว่าง พ.ศ. 2480-พ.ศ.2510 ผู้อพยพจากจังหวัดใกล้เคียงได้เข้ามาตั้งถิ่นฐาน โดยส่วนใหญ่มาจากชุมชนที่มีการทำนาเป็นหลัก ได้แก่ พัทลุง สงขลา และนครศรีธรรมราช ในช่วงนี้ประชากรเริ่มเพิ่มขึ้นมากและมีการซื้อขายสิทธิในที่ดินจากกลุ่มที่เข้ามาอยู่ก่อนซึ่งจับจอง อ่างสิทธิไว้มาก การทำไร่เลื่อนลอยเริ่มลดน้อยลงมากโดยหลังจากปี พ.ศ.2490 มีการเปลี่ยนมา เป็นการทำไร่ในที่ดินเดิมและมีการอ้างสิทธิในที่ดินอย่างถาวรเพื่อปลูกยางพารา ในช่วงนี้รัฐออก เอกสารสิทธิครอบครองหรือ สค.1 ในบริเวณพื้นที่ราบที่ได้ทำประโยชน์แล้วและให้ชาวบ้านแจ้ง พื้นที่ในการถือครองเพื่อเสียภาษีบำรุงท้องที่หรือ ภบท.6 ซึ่งมีชื่อเจ้าของผู้ถือครองที่ดินที่ได้แจ้ง การครอบครองแล้ว ทำให้ผู้ที่ถือครองสิทธิในต้นไม้โดยเฉพาะเป็นต้นทุเรียนที่บรรพบุรุษปลูกไว้ และตกทอดกับลูกหลานมีปัญหาเกี่ยวกับเจ้าของที่ดินที่มีชื่อตามที่ดินถือครองอยู่กับผู้ที่อ้างสิทธิในต้น ทุเรียนที่ถือครองมาแต่เดิม แต่ชาวบ้านก็มีการแก้ปัญหาโดยในช่วงแรก ๆ เป็นการแบ่งผลผลิต ทุเรียนกันคนละครึ่ง ในระยะหลังเจ้าของต้นทุเรียนขายต้นทุเรียนให้กับเจ้าของที่ดินใหม่หรือตัดต้น ทุเรียนขายแล้วแบ่งเงินกันคนละครึ่ง ในขณะที่เดียวกันผลผลิตจากป่าอีกหลายชนิดเริ่มมีความ สำคัญทางการค้า มีการนำออกขายนอกชุมชนมากขึ้นและขาดการควบคุมทำให้ผลผลิตจากป่า เริ่มลดลง

ช่วงที่ 3 ตั้งแต่ พ.ศ.2510 ถึงปัจจุบัน มีการอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานของประชากร จากนอกหมู่บ้านระลอกใหม่ โดยการซื้อที่ดินจากชาวมุสลิมที่ได้จับจองที่ดินไว้และการบุกเบิกจับจอง ที่ดินป่าเพิ่มเติม นอกจากนี้ผู้ที่อาศัยอยู่เดิมในชุมชนมีการแบ่งแยกที่ดินให้กับครอบครัวที่เพิ่ง แต่งงาน ทำให้พื้นที่ป่าลดลงอย่างรวดเร็ว เนื่องจากการขยายการทำสวนยาง แสดงให้เห็นว่า หน่วยงานของรัฐโดยเฉพาะกรมป่าไม้ ซึ่งรับผิดชอบโดยตรงไม่สามารถป้องกันการรุกตัวของ ประชากรไปสู่พื้นที่ป่าได้ สอดคล้องกับการศึกษาของ Vandergeest (1994 : 17-32) ที่กล่าวถึง สถานการณ์เช่นเดียวกันนี้ว่าเกิดขึ้นทั่วไปในประเทศไทย ในขณะที่รัฐก็ได้เข้ามาสร้างโครงสร้างพื้น ฐานต่าง ๆ เข้าสู่ชุมชน และประกาศตั้งหมู่บ้านอย่างเป็นทางการ ขณะเดียวกันก็ได้มีการประกาศ การขยายขอบเขตป่าเพื่อการอนุรักษ์ครอบคลุมไปในชุมชน การขยายตัวของ การตั้งถิ่นฐานที่เกิดขึ้น อย่างรวดเร็ว ทำให้สภาพพื้นที่ส่วนใหญ่ถูกเปลี่ยนจากสภาพป่ามาเป็นยางพาราและไม้ผลผสม ยางพื้นเมืองถูกทดแทนด้วยยางพันธุ์ดีซึ่งได้รับการส่งเสริมและสนับสนุนโดยการให้ทุนจากสำนัก

งานกองทุนส่งเสริมการทําสวนยาง ทำให้รายได้หลัก ๆ ของคนในชุมชนได้จากยางพาราในขณะเดียวกันรายได้ที่เกิดจากอาชีพหาผลผลิตจากป่ามีสัดส่วนที่ลดลง

ในปัจจุบันเกษตรกรมีที่ดินเป็นของตนเอง การได้มาได้ซึ่งที่ดินมีหลายลักษณะทั้งมรดกซื้อขาย บุกเบิกจับจอง แต่การบุกเบิกป่าได้สิ้นสุดลง รัฐได้เข้ามาดำเนินการในเรื่องเอกสารสิทธิการถือครองเพื่อจะให้เอกสารสิทธิ สปก.4-01 ที่มีกฎหมายรองรับอันเป็นหลักประกันความมั่นคงในการถือครองที่ถูกต้อง แต่ก็ไม่ได้ครอบคลุมพื้นที่ที่ราษฎรได้ใช้ประโยชน์ทำกินแล้วทั้งหมด ยังมีพื้นที่อีกมากที่ชาวบ้านได้ใช้ประโยชน์ทำกินแล้วอยู่ในเขตอนุรักษ์หรือพื้นที่ที่มีความลาดชันเกินร้อยละ 35 จะไม่รวมอยู่ในโครงการปฏิรูปที่ดินนี้ การใช้ประโยชน์ที่ดินที่ถือครองเปลี่ยนวัตถุประสงค์จากการผลิตเพื่อพึ่งตนเองมาเป็นการผลิตเพื่อการค้า และมีแนวโน้มที่จะปลูกไม้ผลทดแทนยางพารามากขึ้นโดยได้รับการสนับสนุนการลงทุนจากกองทุนส่งเสริมการทําสวนยางภายใต้เงื่อนไขว่าพื้นที่ที่จะปลูกไม้ผลจะต้องเป็นพื้นที่ที่อยู่ใกล้แหล่งน้ำ ถึงแม้ว่าชาวบ้านจะมีรายได้จากผลผลิตหลักก็ตามแต่ผลผลิตจากปาก็ยังมีความจำเป็นสำหรับใช้สอย บริโภค และขายเพื่อเป็นรายได้เสริมให้กับครอบครัว อย่างไรก็ตามการใช้ทรัพยากรจากป่าเป็นไปตามระเบียบภายใต้กฎเกณฑ์ของชุมชนมากขึ้น เนื่องจากมีการประกาศจัดตั้งป่าชุมชนของชาวบ้านบางกลุ่มในพื้นที่ศึกษา

ในอดีตรัฐยอมรับสิทธิการใช้ประโยชน์ทรัพยากรของชุมชนและยังส่งเสริมการบุกเบิกป่าเพื่อผลทั้งทางทางเมืองและทางการพัฒนาเศรษฐกิจ เช่น ในยุคแรกรัฐเพียงแต่ต้องการภาษีและส่วยจากชุมชนโดยไม่ได้จำกัดการใช้พื้นที่ของชุมชน รวมทั้งให้ชุมชนได้มีการควบคุมกันเอง ยุคต่อมาได้มีการส่งเสริมการปลูกพืชพาณิชย์โดยเฉพาะยางพารา การให้สัมปทานการทำป่าไม้ มีการสร้างถนนเข้าไปสู่ชุมชน ทำให้การขยายพื้นที่ทำกินเข้าไปในพื้นที่ป่าสมบูรณ์มีความสะดวกขึ้น ในขณะที่บางหน่วยงานของรัฐก็ได้มีการสร้างโครงสร้างพื้นฐานเข้าไปยังชุมชนพร้อมทั้งให้เอกสารสิทธิทำกินในรูปแบบต่าง ๆ ซึ่งจะเห็นได้ว่ากระบวนการในการอนุรักษ์และพัฒนาของหน่วยงานรัฐเองก็ยังมีความขัดแย้งทั้งแง่ความคิดและการปฏิบัติอยู่ ความขัดแย้งลักษณะเช่นเดียวกันนี้เกิดขึ้นทั่วประเทศไทย (เจิมศักดิ์ ปิ่นทอง, 2534 : 1-34) จนกระทั่งปัจจุบันนี้คนในชุมชนจึงเริ่มรวมกลุ่มกันที่จะดูแลรักษาป่าและทรัพยากรจากป่าที่ชุมชนนั้นเกี่ยวข้องโดยตรง

การเปลี่ยนแปลงการถือครองและการใช้ที่ดินทำให้เกิดผลดังนี้ (1) การลดลงของพื้นที่ป่าและการเสื่อมโทรมของป่า มีการขยายพื้นที่ไปยังพื้นที่เขาและภูเขาสูงชันซึ่งเป็นป่าต้นน้ำมีผลต่อการชะล้างพังทลายของดิน (2) วิธีการผลิตเกษตรดั้งเดิมที่ไม่ต้องพึ่งพาทุนและปัจจัยภายนอก ใช้เทคโนโลยีแบบง่าย ๆ เปลี่ยนไปสู่การพึ่งพาตลาดภายนอกไม่ว่าจะเป็นในแง่ปัจจัยการผลิตและผลผลิตที่ได้ (3) เกิดความแตกต่างทางด้านเศรษฐกิจของคนในชุมชนด้วยกันเอง เนื่องจากความ

แตกต่างทางการได้รับการได้รับประโยชน์จากความช่วยเหลือและสนับสนุนของรัฐทั้งในแง่ของโครงสร้างพื้นฐาน ปัจจัยการผลิตทางการเกษตรและเอกสารสิทธิในที่ดิน รวมทั้งความแตกต่างอันเนื่องมาจากโอกาสในการจับจองพื้นที่ที่เหมาะสมในการทำการเกษตรที่แตกต่างกันด้วย (4) เกิดความขัดแย้งเรื่องขอบเขตพื้นที่ทำกินระหว่างรัฐและชุมชนอย่างต่อเนื่อง เนื่องจากพื้นที่ทำกินของชาวบ้านที่ได้ใช้ประโยชน์มานานแล้วถูกผนวกอยู่ในเขตอนุรักษ์ที่รัฐได้กำหนดขึ้นภายหลัง แม้ว่านโยบายป่าไม้จะออกมาในรูปแบบต่าง ๆ ได้แก่ พระราชบัญญัติสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า พระราชบัญญัติป่าสงวนแห่งชาติเพื่อเพิ่มพื้นที่ป่าอนุรักษ์ในป่าสงวนแห่งชาติและมาตรการอื่น ๆ ในการจัดการเกี่ยวกับที่ดินทำกินของชาวบ้านเพื่อยับยั้งการบุกรุกป่าแต่บุคลากรของกรมป่าไม้มีน้อยไม่สามารถควบคุมการขยายพื้นที่ทำกินของชุมชนได้ หลังจากรัฐให้ความสำคัญกับการอนุรักษ์ป่ามากขึ้นและมีการประกาศเขตอนุรักษ์รูปแบบต่าง ๆ มีผลทำให้คนในชุมชนพยายามต่อรองกับรัฐโดยการรวมกลุ่มคัดค้านการขยายขอบเขตพื้นที่อนุรักษ์ที่ชาวบ้านได้ใช้ประโยชน์ทำกินแล้วรวมทั้งมีการจัดตั้งป่าชุมชนขึ้นในพื้นที่ป่าที่เหลืออยู่เพื่อใช้ทรัพยากรจากป่าภายใต้กฎเกณฑ์ของชุมชนและหยุดถางป่าสมบูรณ์ ในขณะที่ชาวบ้านบางกลุ่มยังคงตัดไม้เพื่อขายให้กับนายทุนภายนอกชุมชนโดยการสนับสนุนของผู้มีอิทธิพลและเจ้าหน้าที่ของรัฐบางคน ซึ่งไม่แตกต่างกันกับที่เกิดขึ้นในภาคอื่น ๆ ของประเทศไทย เช่น ที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พบว่าปัญหาสำคัญในการจัดการป่า คือ ความร่วมมือจากเจ้าหน้าที่มีน้อยเพราะมองว่าชุมชนบุกรุกป่า นอกจากนี้บางชุมชนในปัจจุบันมีกลุ่มทุนเข้าไปใช้ประโยชน์พื้นที่ป่าด้วย (บัญญัติ แก้วสอง, 2540 : 79) ทำให้กลุ่มอนุรักษ์ไม่สามารถดำเนินการบริหารป่าชุมชนให้บรรลุเป้าหมายได้เนื่องจากเป็นองค์กรที่จัดตั้งขึ้นใหม่ ยังคงมีความอ่อนแออยู่และขาดการสนับสนุนจากทางราชการอย่างต่อเนื่องและจริงจัง

จากการเปรียบเทียบผลของการจัดการพื้นที่ป่าของสองชุมชนที่มีลักษณะแตกต่างกันในแง่ประวัติศาสตร์คือบ้านน้ำที่เป็นชุมชนใหม่กับบ้านโตนซึ่งเป็นชุมชนดั้งเดิมและมีประวัติการตั้งถิ่นฐานที่ยาวนานกว่า พบว่าชุมชนดั้งเดิมนั้นสามารถสร้างความสัมพันธ์ของวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่น มีความเชื่อต่อผู้นำทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ โดยเฉพาะอย่างยิ่งกับผู้อาวุโส รวมทั้งมีจิตสำนึกร่วมกันในการสืบทอดทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนมากกว่า มีการร่วมมือในการดูแลรักษาป่ารวมทั้งการป้องกันการลักลอบตัดไม้ทำลายป่าของคนภายนอกมีประสิทธิภาพมากกว่าชุมชนใหม่ สองชุมชนต่างก็มีองค์กรชาวบ้านเพื่อดูแลรักษาป่าเช่นเดียวกัน แต่ชุมชนเก่าจะใช้การควบคุมกันทางสังคมมากกว่าการเขียนกฎเกณฑ์ขึ้นมาอย่างเป็นทางการแบบชุมชนใหม่ อย่างไรก็ตามชุมชนทั้งสองประเภทมีความต้องการจากรัฐไปในทิศทางเดียวกันคือ การกำหนดเขตป่าอนุรักษ์ให้ถูกต้องกับความเป็นจริงในสภาพปัจจุบันและการขอมีส่วนร่วมในการดูแลรักษา

ป่าและจัดการป่าในพื้นที่ชุมชนตั้งอยู่ ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาป่าชุมชนในภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่พบเช่นกันว่าวัฒนธรรมประเพณีมีผลต่อการรักษาป่าโดยเฉพาะเป็นชุมชนที่เก่าแก่ ซึ่งชุมชนใหม่นั้นตั้งองค์กรขึ้นมาส่วนใหญ่เกิดจากการกดดันของรัฐเกี่ยวกับนโยบายการจัดการป่า ทำให้คนในชุมชนรวมตัวกันเพื่อปกป้องสิทธิเพื่อต่อกรกับรัฐและสร้างกฎเกณฑ์ของชุมชนขึ้น (มงคล ด้านธานี และคณะ, 2536 : 66-137 ; ฉลาดชาย รมิตานนท์ และคณะ, 2536 : 124-159) การจัดการป่าชุมชนของชาวบ้านและของรัฐยังมีความแตกต่างกันในแง่แนวคิด เพราะรัฐใช้กรอบของกฎหมายเป็นข้อกำหนดในการจัดการที่จะแยกคนออกจากป่า จะเห็นได้ว่าการจัดการป่าของรัฐที่ผ่านมาที่มีความล้มเหลวเพราะรัฐมุ่งเน้นผลตอบแทนทางด้านเศรษฐกิจและประโยชน์ทางด้านอุตสาหกรรมเป็นหลัก ผลประโยชน์ที่แท้จริงไม่ได้ตกอยู่กับประชาชนในท้องถิ่น ทำให้ประชาชนในท้องถิ่นขาดจิตสำนึกในการมีส่วนร่วมในการเป็นเจ้าของและหวงแหนทรัพยากรป่าไม้ ในขณะที่ชาวบ้านถือว่าป่าคือสิทธิการใช้ประโยชน์ที่คนกับป่าอยู่ร่วมกันมานาน ความแตกต่างของแนวคิดทั้งสองทำให้ยังไม่สามารถออกกฎหมายเกี่ยวกับป่าชุมชนขึ้นมาบังคับใช้จนกระทั่งปัจจุบัน

2. ข้อเสนอแนะ

2.1 ในสถานการณ์ปัจจุบันได้เกิดความขัดแย้งระหว่างรัฐกับชุมชนต่อการให้ที่ดินอย่างต่อเนื่องและทวีความรุนแรงมากขึ้น หากรัฐจะยืนยันแยกคนออกจากป่าจะยิ่งเกิดความขัดแย้งมากขึ้นไปอีก ดังนั้นจึงควรพิจารณาแนวทางการจัดการป่าที่จะให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมโดยหันมาให้ความสำคัญกับองค์กรในท้องถิ่น เพียงแต่รัฐจะต้องยอมรับและมีความจริงจังสนับสนุนให้องค์กรชาวบ้านดำเนินการต่อไป เจ้าหน้าที่ของรัฐต้องเอาจริงเอาจังและดำเนินการต่อเนื่องเพื่อสร้างความมั่นใจ ความเข้มแข็งให้แก่องค์กรชุมชน ปัญหาที่เกิดขึ้นจะต้องใช้เวลาในการทำความเข้าใจระหว่างคนในชุมชนเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้เพื่อให้เห็นถึงความสำคัญและผลกระทบที่เกิดขึ้น แต่ควรมีการดำเนินการตามขั้นตอนเพื่อให้บรรลุเป้าหมายระยะยาวได้ต้องทำความเข้าใจชักจูงให้กลุ่มชาวบ้านที่ไม่ร่วมในการรักษาป่าและไม่ปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ของชุมชน โดยเฉพาะกลุ่มวัยรุ่นและชักจูงให้กลุ่มดังกล่าวเข้ามามีส่วนร่วมและรับรู้กิจกรรมและวัตถุประสงค์ของการจัดตั้งองค์กรป่าชุมชน

2.2 ในการจัดการพื้นที่ในเขตป่า ควรมีการจัดทำแนวขอบเขตป่าอนุรักษ์ที่ชัดเจนตามสภาพความเป็นจริงโดยกันพื้นที่ที่ได้ให้ประโยชน์ทำการเกษตรแล้วกับพื้นที่ป่าที่เหลืออยู่ จัดพื้นที่หัวไร่

ปลายสวนซึ่งอยู่ระหว่างป่าสมบุรณ์กับพื้นที่การเกษตรให้เป็นแนวเขตพื้นที่ป่ากันชนให้ชุมชนควบคุมกันเองไม่ให้บุกรุกไปถึงป่าสมบุรณ์ได้

2.3 วิธีการผลิตในปัจจุบันได้ถูกเปลี่ยนไปสู่ระบบการผลิตเพื่อขายที่ตรงทั้งพาทุนและปัจจัยภายนอก และเน้นการปลูกพืชเชิงเดี่ยว การผลิตเกษตรพื้นบ้านดั้งเดิมที่เน้นความหลากหลายของพืชเริ่มลดลงไป นำไปสู่การทำลายความสมดุลของระบบนิเวศ แนวทางจัดการใช้ประโยชน์ที่ดินจึงต้องพิจารณาให้เหมาะสมกับแต่ละเขตนิเวศ คือพื้นที่ภูเขาและบริเวณตามไหล่เขาซึ่งมีความลาดชันสมควรกันไว้เป็นพื้นที่ป่า สำหรับเขตกันชนควรกระตุ้นให้มีการจัดการของชุมชน โดยการจัดตั้งเป็นป่าชุมชนอย่างจริงจังเพื่อเป็นตัวแทนในการรักษาป่าของรัฐอีกส่วนหนึ่งและควรส่งเสริมการทำเกษตรในรูปแบบวนเกษตร ซึ่งเป็นการเพิ่มความหลากหลายทางชีวภาพเข้าไปในระบบเป็นการทำการเกษตรในลักษณะเลียนแบบป่าธรรมชาติ

2.4 ปัจจุบันคนในชุมชนบางกลุ่มยังมีความขัดแย้งในเรื่องการใช้ทรัพยากรและไม่มีพฤติกรรมที่บ่งชี้ให้เห็นวัฒนธรรมในการอยู่อาศัยที่มีการเกื้อกูลต่อการรักษาป่า แต่ก็มีกลุ่มที่ต้องการรักษาทรัพยากรป่าอย่างจริงจัง ดังนั้นรัฐควรสนับสนุนแนวทางพัฒนาจากพื้นฐานความเป็นจริงของชุมชนและโน้มน้าวเพื่อสร้างความเข้าใจให้กลุ่มที่ต่อต้านในเรื่องการใช้ทรัพยากรและการรักษาป่าให้เข้ามามีส่วนร่วมในการวางแผนการจัดการโดยเริ่มตั้งแต่หลักการและวิธีการจัดทำแนวเขต เพราะการดูแลรักษาป่าจะสำเร็จตามเป้าหมายได้ยาก หากไม่ได้รับความช่วยเหลือและร่วมมือจากประชาชนในท้องถิ่น และรัฐต้องสำรวจข้อเท็จจริงอย่างละเอียดในการพิจารณา การตั้งถิ่นฐาน และพื้นที่ที่ชาวบ้านได้ทำกินแล้ว ซึ่งข้อจำกัดในการใช้ประโยชน์จะมีความขัดแย้งรุนแรงมากขึ้นหากไม่ได้รับการแก้ไขที่ถูกต้อง

2.5 รัฐหรือองค์กรพัฒนาเอกชนควรให้ความรู้ความเข้าใจในการจัดการดูแลรักษาป่า และการใช้ประโยชน์จากป่าอย่างถูกต้องกับกลุ่มผู้นุรักษ์ป่า หรือผู้นำชุมชนที่สมาชิกในชุมชนให้ความเชื่อถือและมีอำนาจในการควบคุมสมาชิกในชุมชนได้เพื่อเป็นตัวแทนในการรณรงค์ และให้ความรู้ความเข้าใจในการใช้ประโยชน์จากป่ากับชาวบ้านอื่น ๆ เพื่อใช้ทรัพยากรจากป่าได้อย่างเหมาะสม นอกจากนี้ควรบูรณาการหลักสูตรการเรียนรู้การสนองแก่โรงเรียนในชุมชนที่อยู่ในเขตป่าให้มีเนื้อหาและกระบวนการเรียนรู้การสนธิ์เชื้อต่อความเข้าใจของค้ความรู้และฐานทรัพยากรป่าไม้ของชุมชน โดยเน้นตั้งแต่ระดับประถมเป็นต้นไป เพื่อให้เยาวชนรุ่นหลังได้เรียนรู้เรื่องชุมชนของตนเองตั้งแต่ต้น

2.6 บทบาทของเจ้าหน้าที่ป่าไม้ควรเน้นหลักทวนศาสตรชุมชนมากกว่าเน้นหนักพิทักษ์ปกป้องป่าและสัตว์ป่า เจ้าหน้าที่ของรัฐควรทำหน้าที่เป็นผู้อำนวยความสะดวกแก่ชุมชนให้ชุมชนได้เรียน

รู้เรื่องราวของป่าชุมชนและผลกระทบที่คาดหวังไว้คือความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างชุมชนและเจ้าหน้าที่
ได้เกิดแรงจูงใจที่จะเรียนรู้ร่วมกัน

3. ข้อเสนอแนะสำหรับผู้สนใจศึกษาต่อไป

3.1 การวิจัยเกี่ยวกับการใช้ทรัพยากรจากป่าอย่างยั่งยืน เช่น กิจกรรมการเจาะน้ำมันยาง
หรือการใช้ทรัพยากรจากป่าชนิดอื่น รวมถึงการใช้ที่ดินในเขตป่า วิจัยในพื้นที่โดยการสร้างแปลง
และควรมีการทดลองทำการเกษตรในรูปแบบวนเกษตรที่เหมาะสมกับสภาพพื้นที่

3.2 การวิจัยเกี่ยวกับความขัดแย้งในการใช้ทรัพยากรในเขตป่าและกระบวนการที่เหมาะสม
ในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งของการใช้ประโยชน์ทรัพยากรร่วมในชุมชน

3.3 การวิจัยเกี่ยวกับรูปแบบการจัดการป่าชุมชนที่เหมาะสม

บรรณานุกรม

หนังสือ

- คอลเซสเตอร์, มาร์คัส และลอซแมน, ลาร์รี่. 2533. วิพากษ์แผนแม่บทป่าไม้ความล้มเหลวในการอนุรักษ์ป่าของรัฐ. แปลจาก The Tropical Forestry Action Plan : What Progress? โดย วิฑูรย์ ปัญญากุล. กรุงเทพฯ : สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา.
- จิตต์ คงแสงไชย. 2537. "คำกล่าวเปิดสัมมนา", ใน การฟื้นป่าโดยวิธีช่วยเหลือไม้ให้สืบพันธุ์ตามธรรมชาติ, หน้า 17 - 20. เพิ่มศักดิ์ มกราภิรมย์ และทัศนีย์ อนมาน, บรรณาธิการ. กรุงเทพฯ : บริษัทกราฟแมนเพรส จำกัด.
- เจิมศักดิ์ ปิ่นทอง. 2534. "ผลการศึกษาและข้อเสนอทางนโยบาย", ใน วิวัฒนาการของการบุกเบิกที่ดินทำกินในเขตป่า. พิมพ์ครั้งที่ 2. หน้า 1 - 38. เจิมศักดิ์ ปิ่นทอง, บรรณาธิการ. กรุงเทพฯ : สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา.
- ฉลาดชาย รมิตานนท์. อานันท์ กาญจนพันธ์ และสัจฉริตา กาญจนพันธ์. 2536. "ป่าชุมชนภาคเหนือ", ใน ป่าชุมชนในประเทศไทย : แนวทางพัฒนา เล่ม 2. เสณฑ์ จามริก และ ยศ สันตสมบัติ, บรรณาธิการ. กรุงเทพฯ : สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา.
- จักรทิพย์ นาถสุภา. 2527. เศรษฐกิจหมู่บ้านไทยในอดีต. นนทบุรี : สำนักพิมพ์สร้างสรรค์.
- จักรทิพย์ นาถสุภา และพูนศักดิ์ ชานิกงประดิษฐ์. 2540. เศรษฐกิจหมู่บ้านภาคใต้ฝั่งตะวันออกในอดีต. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์สร้างสรรค์.
- ชยันต์ วรรณะภูติ. 2536. "การวิเคราะห์ข้อมูลในการวิจัยเชิงคุณภาพ", ใน การวิจัยเชิงคุณภาพเพื่องานพัฒนา, หน้า 145 - 177. อุทัย ดุลเกษม, บรรณาธิการ. กรุงเทพฯ : สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

ธงชัย จารุพัฒน์. 2537. การใช้ภาพจากดาวเทียม สํารวจตรวจสอบสภาพความ
เปลี่ยนแปลงพื้นที่ป่าในประเทศไทย. กรุงเทพฯ : ส่วนวิเคราะห์ทรัพยากรป่าไม้
สำนักวิชาการป่าไม้ กรมป่าไม้.

นิตี ฤทธิพรพันธ์ อิศรา เจียมวิทยานุกูล และ พงษ์พันธ์ สุขสุพันธ์ 2537. รายงานฉบับ
สุดท้ายป่าชุมชนภาคใต้. สงขลา : โครงการวิจัยป่าชุมชนภาคใต้
ภาควิชาวาริชศาสตร์ คณะทรัพยากรธรรมชาติ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.

บัญญัติ แก้วส่อง. 2540. บทบาทและแนวทางส่งเสริมองค์กรท้องถิ่นในการจัดการป่า
อย่างยั่งยืน. เอกสารประกอบการสัมมนาเรื่อง เขตกันชน : ยุทธวิธีจัดการป่า
อย่างยั่งยืน 28-30 มกราคม 2540 ณ โรงแรมแก่นอินน์ ขอนแก่น : สมาคมอนุรักษ์
ศิลปกรรมและสิ่งแวดล้อม และสถาบันสิ่งแวดล้อมไทย.

เบญจา ยอดดำเนิน - แอ๊ดติ๊กซ์. "การวิเคราะห์และการเขียนรายงาน", ในการศึกษา
เชิงคุณภาพ : เทคนิคการวิจัยภาคสนาม, หน้า 237 - 278.
เบญจา ยอดดำเนิน-แอ๊ดติ๊กซ์ และคณะ, บรรณาธิการ. นครปฐม :
สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล.

บำเพ็ญ เขียวหวาน, เกษม เพชรสังข์, สัมพันธ์ บุญทองเสน, ไพบุลย์ ทองสุข, และจรงค์ แซ่มศรี.
2537. รายงานวิจัยเชิงปฏิบัติการ การมีส่วนร่วมขององค์กร ชารบ้านในการ
พัฒนางานส่งเสริมการเกษตรจังหวัดพังงา. พังงา : สำนักงานเกษตรจังหวัดพังงา.

ประมูด เพชรสว่าง. 2534. ป่าไม้กับที่ดินทำกิน : ข้อเท็จจริงปัญหาและการเสนอแนะ.
พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : มาสเตอร์เพรส.

ป่าไม้, กรม. 2534. แผนที่แสดงการจำแนกเขตการใช้ประโยชน์ที่ดินป่าไม้ในเขต
ป่าสงวนแห่งชาติจังหวัดสตูล. กรุงเทพฯ : กองจัดการที่ดินป่าสงวนแห่งชาติ.

..... 2535. การจำแนกเขตการใช้ประโยชน์ทรัพยากรและที่ดินป่าไม้ในพื้นที่
ป่าสงวนแห่งชาติ. กรุงเทพฯ : กองจัดการที่ดินป่าสงวนแห่งชาติ.

พัฒนาที่ดิน, กรม. 2530. รายงานการสำรวจดินจังหวัดสตูล. กรุงเทพฯ .

..... 2533. รายงานประจำปี 2533. กรุงเทพฯ .

..... 2534. รายงานแผนที่เหมาะสมของดินกับพืชเศรษฐกิจเบื้องต้น
อำเภอควนกาหลง จังหวัดสตูล. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ .

พระไพศาล วิสาโล และสมควร ใฝ่งามดี. 2536. "ป่า : รักษาได้โดยไม่ต้องไล่คน", ใน
พลิกพื้นดินไทยให้เขียวชอุ่ม ทางเลือกใหม่เพื่อการอนุรักษ์สภาพแวดล้อม,
พระไพศาล วิสาโล, บรรณาธิการ. กรุงเทพฯ : คณะกรรมการศาสนาเพื่อการพัฒนา.

มานพ เล่าห์ประเสริฐ. 2534. "การสงวนป่าในประเทศไทย", ในการพัฒนาแบบยั่งยืน :
ทางเลือกใหม่ในการแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อม, หน้า 151 - 163.

วราพร ศรีสุพรรณ, บรรณาธิการ. กรุงเทพฯ : คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหิดล.

มงคล ด้านธานินทร์, บัญชร แก้วส่อง, วีระ ภาคอุทัย, ประสิทธิ์ คุณรัตน์ และสุวิทย์ อีระศาสตร์.

2536. "ป่าชุมชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ", ใน ป่าชุมชนในประเทศไทย :
แนวทางพัฒนาเล่ม 3, เสงห์ จามริก และยศ สันตสมบัติ, บรรณาธิการ.
กรุงเทพฯ : สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา.

วาทีณี บุญชะลิกนี้. 2533. "ความเชื่อถือได้ของการศึกษาเชิงคุณภาพ", ใน การศึกษา

เชิงคุณภาพ : เทคนิคการวิจัยภาคสนาม, หน้า 85-89. เบญจา ยอดดำเนิน-
แอ็ดติกจ์ และคณะ, บรรณาธิการ. นครปฐม : สถาบันวิจัยประชากรและสังคม
มหาวิทยาลัยมหิดล.

วิรัช วิรัชนิภาวรรณ. 2535. การบริหารและการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ : บทบาทของ
องค์กรในท้องถิ่น. ขอนแก่น : คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

วิทยากร เชียงกุล. 2526. การพัฒนาทุนนิยมในประเทศไทย : ศึกษากรณีสังคมเกษตร
ภาคกลาง พ.ศ. 2503 - 2523. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ต้นหมาก.

เสน่ห์ จามริก ยศ สันตสมบัติ, บวรศักดิ์ อุวรรณโณ, เจริญ คัมภีรภาพ และไพสิฐ พาณิชย์กุล
2536. "ป่าฝนเขตร้อนกับภาพรวมของป่าชุมชนในประเทศไทย",
ใน ป่าชุมชนในประเทศไทย : แนวทางพัฒนาเล่ม 1,เสน่ห์ จามริก
และยศ สันตสมบัติ, บรรณาธิการ. กรุงเทพฯ : สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา.

สุโขทัยธรรมมาธิราช, มหาวิทยาลัย. 2534. เอกสารการสอนชุดวิชากฎหมายเกษตร
หน่วยที่ 1 - 8. พิมพ์ครั้งที่ 7. กรุงเทพฯ : กิ่งจันทร์การพิมพ์.

สุโขทัยธรรมมาธิราช, มหาวิทยาลัย. 2537. เอกสารการสอนชุดวิชากฎหมายเกี่ยวกับการ
พัฒนาป่าไม้ หน่วยที่ 8 - 15. นนทบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช.

สุนทร พรหมเมศ. 2535. ประวัติแนวคิดทางสังคมวิทยา. พิมพ์ครั้งที่ 7. กรุงเทพฯ : ภาควิชา
สังคมวิทยาและมนุษยวิทยา คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

สุภางศ์ จันทวานิช. 2533. วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ :
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สุวิทย์ ยี่งวรพันธ์. 2521. พัฒนาชนบทในประเทศไทย. กรุงเทพฯ : อักษรสาสน์.

ส่งเสริมการเกษตร, กรม. สำนักงานเกษตรจังหวัดสตูล, สำนักงานเกษตรอำเภอควนกาหลง.
2535. แนวทางการเกษตรระดับอำเภอ. สตูล :
สำนักงานเกษตรอำเภอควนกาหลง.

- สมยศ พุ่งหว่า. 2533. "การวิเคราะห์ระบบสังคมชนบท", ในเอกสารประกอบคำบรรยาย
หลักสูตรการศึกษาดำรงชีวิตและพัฒนาเพื่อปฏิบัติงานตามโครงการมวลชนสัมพันธ์
ในการพัฒนาชุมชน, หน้า 1 - 19. ภาควิชาพัฒนาการเกษตร
คณะทรัพยากรธรรมชาติ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.
- สมยศ พุ่งหว่า. 2534. สังคมชนบทกับการพัฒนา. สงขลา : ภาควิชาพัฒนาการเกษตร
คณะทรัพยากรธรรมชาติ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.
- สมยศ พุ่งหว่า และศิริจิต พุ่งหว่า. 2535. รายงานการวิจัย เรื่อง ภาวะสภาพของระบบ
สังคมเกษตรการผลิตยางพารา อำเภอเขาชัยสน จังหวัดพัทลุง.
ภาควิชาพัฒนาการเกษตร คณะทรัพยากรธรรมชาติ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.
- สมศักดิ์ สุขวงศ์. 2531. "การจัดการป่าไม้เพื่อแก้ไขปัญหาป่าไม้", คนกับป่าไม้ : สถานการณ์
ปัญหาและอนาคต. สถาบันวิจัยสังคมจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สมศักดิ์ ศรีสันติสุข. 2536. สังคมวิทยาชุมชน : หลักการศึกษาวิเคราะห์และปฏิบัติ
งานชุมชน. พิมพ์ครั้งที่ 2. ขอนแก่น : มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- สมนึก ทับพันธ์ และฉวีวรรณ ประจวบเหมาะ. 2534. "วิวัฒนาการของการบุกเบิกที่ดินทำกิน
ในเขตป่าภาคใต้", ใน วิวัฒนาการของการบุกเบิกที่ดินทำกินในเขตป่า.
เจิมศักดิ์ ปิ่นทอง, บรรณาธิการ. กรุงเทพฯ : สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา.
- สุวิทย์ เลาหศิริวงศ์ และวงศา คงดี. 2538. บรรณานุกรม. "รายงาน การสัมมนาทางวิชาการ",
เรื่องความขัดแย้งในสังคมไทย : แนวทางแก้ไขอย่างสันติวิธี
วันที่ 8 - 9 มิถุนายน 2538. จัดโดยโครงการจัดตั้งสถาบันสันติศึกษา
มหาวิทยาลัยขอนแก่น. ขอนแก่น : ศิริภัณฑ์ออฟเซ็ท.

อนัญญา อึ้งภากรณ์ และนิพนธ์ พัวพงศากร. 2534. "วิวัฒนาการของการบุกเบิกที่ดินทำกินในเขตป่าภาคกลาง", ใน วิวัฒนาการของการบุกเบิกที่ดินทำกินในเขตป่า. เจิมศักดิ์ ปิ่นทอง, บรรณาธิการ. กรุงเทพฯ : สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา.

อานันท์ กาญจนพันธ์. 2536. "การวิจัยเพื่อพัฒนาสังคมไทย : แนวเศรษฐศาสตร์การเมือง", ศักยภาพชุมชนและการพัฒนา : กรอบความคิดและแนวทางการวิจัยด้านการพัฒนาสังคม. คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

อดิน รพีพัฒน์. 2536. "การศึกษาและวิเคราะห์ชุมชนในการวิจัยเชิงคุณภาพ", ใน การวิจัยเชิงคุณภาพเพื่องานพัฒนา, หน้า 53 - 80. อุทัย ดุลยเกษม, บรรณาธิการ. กรุงเทพฯ : สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

อำนาจ คอวนิช. 2525. ป่าไม้กับการพัฒนาชนบท. กรุงเทพฯ : คณะวนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

อำพล เสนาณรงค์. 2536. "วิวัฒนาการของการเกษตรในประเทศไทย", ใน เกษตรยั่งยืน : อนาคตของเกษตรกรไทย, หน้า 8 - 12. กรุงเทพฯ : กรมวิชาการเกษตร.

อรรถชัย จินตะเวช. 2530. วิธีการวิเคราะห์พื้นที่. โครงการวิจัยระบบการทำฟาร์ม คณะเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

อภิรัชย์ พันธเสน. 2539. "พัฒนาชนบทไทย : สมุทัยและมรรค", ตอนที่ 1 แนวคิดทฤษฎีและภาพรวมของการพัฒนา. ธรรมเกียรติ์ ดันอริ, บรรณาธิการ. กรุงเทพฯ : มูลนิธิภูมิปัญญา.

อมรา พงศาพิชญ์. 2536. "ความหมายของการวิจัยเชิงคุณภาพ", ใน การวิจัยเชิงคุณภาพเพื่องานพัฒนา, หน้า 1 - 19. อุทัย ดุลยเกษม, บรรณาธิการ. กรุงเทพฯ : สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

วารสาร

เกรียงศักดิ์ โรจนดิษฐ์เสถียร. 2539. "ป่าชุมชนในประเทศไทย : การเกิดและความสำเร็จ",
วารสารประชากรและการพัฒนา. 2 (ธันวาคม - มกราคม 2539), 1 - 3.

กองบรรณาธิการสังคมพัฒนา. 2532. "ภาพรวมปัญหาป่าไม้และที่ดินทำกินของประชาชน",
วารสารสังคมพัฒนา. 1 (มกราคม - กุมภาพันธ์), 19 - 45.

ธนิต สมพงษ์. 2533. "ปัญหาที่ดินทำกิน-ป่าไม้ กับยุทธศาสตร์การพัฒนาชนบทของรัฐ",
วารสารเศรษฐศาสตร์. 2 (ธันวาคม 2533), 50-59.

ธีรชาติ เสยกะโทก. 2536. "การพัฒนาชุมชนท้องถิ่น", จดหมายข่าวสารสถาบันชุมชน
ท้องถิ่นพัฒนา ทิศทางไทย. 3 (กุมภาพันธ์ 2536), 64 - 67.

พิสุทธิ์ วิจารธรรม. 2536. "ทรัพยากรที่ดิน : วิกฤติการณ์และผลกระทบสิ่งแวดล้อม",
วารสารพัฒนาที่ดิน. 30 (พฤษภาคม 2536), 47 - 49.

พวงรัตน์ คงประเสริฐ. 2537. สายใยของสรรพชีวิตในป่าคลองครามหน้าเจ้า วิเคราะห์ป่า
จากภูมิปัญญาของชาวบ้าน", แลไต่. 17 (กันยายน - ตุลาคม), 35 - 50.

วิฑูรย์ ปัญญากุล. 2535. "ชาวบ้านและทรัพยากรธรรมชาติ : ผู้ทำลายหรือผู้อนุรักษ์",
จดหมายข่าวสารสถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา ทิศทางไทย.
2 (เมษายน 2535), 35 - 36.

โสภณ ชมชาญ. 2535. "คำบรรยายเรื่องปัญหาการใช้ที่ดินเพื่อการเกษตรของประเทศไทย",
วารสารพัฒนาที่ดิน. 312 (กุมภาพันธ์ 2535), 36 - 54.

จุลสาร

ประสิทธิ์ คุณรัตน์. 2536. วนศาสตร์ชุมชน. ขอนแก่น : คณะมนุษยศาสตร์และ
สังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

ศยามล ไกยูรวงศ์. 2539. พระราชบัญญัติป่าชุมชน ฉบับประชาชน กับทางรอดการ
จัดการป่าไม้ไทย : โครงการฟื้นฟูชีวิตและธรรมชาติ.

สุพร เสียนสลาย. 2539. สารปฏิรูปที่ดิน. : สำนักงานปฏิรูปที่ดิน.

สุวิทย์ สุขมานพ. 2536. วนศาสตร์ชุมชน. ขอนแก่น : คณะมนุษยศาสตร์และ
สังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

รายงานการประชุมทางวิชาการ

จิตต์ คงแสงไชย. 2537. "คำกล่าวเปิดการสัมมนา", ในการฟื้นฟูป่าโดยวิธีช่วยเหลือไม้
ให้สืบพันธุ์ตามธรรมชาติ, หน้า 17 - 20. เพิ่มศักดิ์ มกราภิรมย์
และทัศนีย์ อนุมาน, บรรณาธิการ. กรุงเทพฯ : ศูนย์ฝึ กอบรมวนศาสตร์ชุมชน
แห่งภูมิภาคเอเชียแปซิฟิก. มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

นิธิ ฤทธิพรพันธ์. 2536. "บทบาทชาวชานในการจัดการป่าภาคใต้", ในสิ่งแวดล้อม' 36,
หน้า 167 - 191. สมฤดี นิโครวัฒน์ยิ่งยง และคณะ, บรรณาธิการ. กรุงเทพฯ.

รัชดา ฉายสวัสดิ์. 2535. "ความสัมพันธ์ของนโยบายป่าไม้ที่ดินแห่งชาติต่อผลกระทบการ
ถือครองที่ดินของประชาชน : ศึกษากรณีโครงการ คจก.", ใน สิ่งแวดล้อม' 35,
หน้า 138 - 155. ปริญญา นุतालย์ และคณะ, บรรณาธิการ. กรุงเทพฯ.

วิฑูรย์ เพิ่มพงศาเจริญ. 2533. "ปัญหาป่าไม้ : ทางเลือกอย่ามองข้ามศักยภาพของประชาชน",
ใน สิ่งแวดล้อม' 33, สุรพล สุศารา, บรรณาธิการ. กรุงเทพฯ.

โสภณ ชมชาญ. 2535. "ทรัพยากรที่ดิน : นโยบายประเด็นปัญหาและแนวทางแก้ไข", ใน
 สิ่งแวดล้อม' 35, ปรินญา นุตาชัย และคณะ, บรรณาธิการ. กรุงเทพฯ.

อภิชัย พันธเสน. 2536. "สภาพดิน - น้ำ - ป่า 36 และข้อเรียกร้อง", ในสิ่งแวดล้อม' 36,
 หน้า 193-215. สมฤดี นิโครวัฒน์ยิ่งยง และคณะ, บรรณาธิการ. กรุงเทพฯ.

อภิชัย พันธเสน และคณะ. 2536. "การศึกษาขีดความสามารถขององค์กรประชาชนในการ
 บำรุงรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสภาวะแวดล้อม : จากกรณีศึกษาสภาพตำบล", ใน
 สิ่งแวดล้อม' 36, หน้า 323-394. สมฤดี นิโครวัฒน์ยิ่งยง และคณะ, บรรณาธิการ.
 กรุงเทพฯ.

การสัมภาษณ์

กาหมัน เทศอาสิน. 2538. ผู้ให้สัมภาษณ์, 28 กรกฎาคม 2538.

คลี ชุมแก้ว. 2538. ผู้ให้สัมภาษณ์, 4 กรกฎาคม 2538.

ดาเอ๊ะ บังแลมาเส็น. 2538. ผู้ให้สัมภาษณ์, 27 มิถุนายน 2538.

คุณเลาะห์ ตาเอตั้น. 2539. ผู้ให้สัมภาษณ์, 9 มีนาคม 2539.

ทุม เมืองแก้ว, ผู้ใหญ่บ้านน้ำหระ. 2539. ผู้ให้สัมภาษณ์, 20 มกราคม 2539.

นุกูล ศรีสุวรรณ. 2538. ผู้ให้สัมภาษณ์, 25 มิถุนายน 2538.

นุ้ม ยี่สุนแสง. 2538. ผู้ให้สัมภาษณ์, 26 มิถุนายน 2539.

พธิเดช มุ่เต็ม. 2538. ผู้ให้สัมภาษณ์, 20 ตุลาคม 2538.

พรเลิศ รัตนชาติ. 2538. ผู้ให้สัมภาษณ์, 21 ตุลาคม 2538.

มะอึสา เทศอาสิน. 2538. ผู้ให้สัมภาษณ์, 30 กรกฎาคม 2538.

มะแฉะ สุยั้งซัน. 2539. ผู้ให้สัมภาษณ์, 18 พฤษภาคม 2538.

ยวง ห้างลำฉฉฉฉ. 2539. ผู้ให้สัมภาษณ์, 19 พฤษภาคม 2539.

โรย มรรคาเขต. 2539. ผู้ให้สัมภาษณ์, 25 พฤศจิกายน 2539.

ลัอม แซกกาฬ. 2538. ผู้ให้สัมภาษณ์, 24 พฤศจิกายน 2539.

วรรณ ทองมี. 2539. ผู้ให้สัมภาษณ์, 10 มีนาคม 2539.

วารินทร์ เพชรแก้ว, เจ้าหน้าที่พิทักษ์ป่า. 2539. ผู้ให้สัมภาษณ์, 5 มิถุนายน 2539.

เสรี จั๊ยพริก, องค์กรพัฒนาเอกชน. 2539. ผู้ให้สัมภาษณ์, 6 มิถุนายน 2539.

สมนึก มรรคาเขต, ผู้ใหญ่บ้านโตน. 2539. ผู้ให้สัมภาษณ์, 21 มีนาคม 2539.

แสง บุญเชิญ. 2538. ผู้ให้สัมภาษณ์, 5 กรกฎาคม 2538.

เหม ตามาต. 2538. ผู้ให้สัมภาษณ์, 27 มิถุนายน 2538.

หมาด ตามาต. 2538. ผู้ให้สัมภาษณ์, 28 มิถุนายน 2538.

หมาด นวลน้อย. 2539. ผู้ให้สัมภาษณ์, 18 พฤษภาคม 2539.

หมาด อาซัน. 2538. ผู้ให้สัมภาษณ์, 25 มิถุนายน 2538.

อาฮัหมาด เล็มโดย. 2538. ผู้ให้สัมภาษณ์, 28 มิถุนายน 2538.

Books

Bruce, J.W. 1991. **Community Rapid Appraisal of Tree and Land Tenure.**
2d ed. Rome : Food and Agriculture Organization of the United Nations.

Conway, Gordon R. and Meeraken, Jennifer A. 1990. "Rapid Rural Appraisal and Agroecology Analysis", In **Agroecology and Small Farm Development**, P. 222 - 223. Altieri, Miquel A. and Hecht, Susanna B., eds. Florida : CRC Press, Inc.

Vanderveest, Peter. 1994. **Mapping Nature : Territorialization of Rights to the Forest in Thailand.** Presented Annual Meeting of the Association for Asian Studies, Boston, Mass. March 24-26.

Journal

Kemp, Jeremy H. 1981. "Legal and Informal Land Tenures In Thailand", **Journal of Modern Asian Studies.** 15(1) ; 1 - 23.

Peluso, Nancy ; Peter Vanderveest ; and Lesley Potter. 1995. "Social Aspects of Forestry in Southeast Asia", **Journal of Southeast Asian Studies.** 35 (1) ; 133-158.

ภาคผนวก ก

แบบสัมภาษณ์ผู้รู้ในท้องถิ่นประวัติการตั้งถิ่นฐานและการใช้ทรัพยากรของชุมชน

โครงการวิจัยเรื่อง

การตั้งถิ่นฐาน ระบบการถือครองและการใช้ทรัพยากรของชุมชนในเขตป่า

อำเภอควนกาหลง จังหวัดสตูล

หมู่บ้าน.....บ้านเลขที่.....

ที่ตั้งของบ้าน.....

ชื่อผู้ให้สัมภาษณ์..... อายุ.....ปี

1. คำถามเกี่ยวกับอายุของการตั้งถิ่นฐาน

- 1) อายุของผู้ตั้งถิ่นฐานคนแรก ๆ ที่เข้ามาถึงพื้นที่นี้เมื่อไร มาจากไหนให้ประมาณอายุของหมู่บ้านนี้ และหมู่บ้านที่อยู่รอบ ๆ หมู่บ้านนี้ที่มาอยู่ก่อนมีหรือไม่ หมู่บ้านอะไ้วางลักษณะของการตั้งถิ่นฐาน
- 2) คนในชุมชนจัดแบ่งหมู่บ้านตามแนวทางของรัฐหรือไม่ ถ้าไม่ เขาแบ่งกันอย่างไร
- 3) หมู่บ้านนี้ถูกผนวกเข้าเป็นหมู่บ้านของรัฐเมื่อไร และมีการเปลี่ยนแปลงอย่างไรบ้าง (ในแง่การปกครอง)

2. สถานการณ์ในปัจจุบัน (ถามผู้ใหญ่บ้านหรือผู้รู้)

- 1) พื้นที่โดยประมาณของหมู่บ้านในแง่ของการบริหาร.....ไร่
- 2) กรณีพื้นที่ของชุมชนแตกต่างกับพื้นที่ของหมู่บ้านในเชิงบริหารของรัฐ พื้นที่ครอบครองโดยคนของชุมชน ทั้งที่เป็นของครอบครัวและกรรมสิทธิ์ร่วมของชุมชน (ป่าสงวนจัดว่าเป็นเขตหมู่บ้านหรือไม่)
- 3) อาชีพ
  - ครัวเรือนที่ทำนา
  - ครัวเรือนที่ทำสวนยาง
  - ครัวเรือนที่ปลูกพืชอื่นที่สำคัญ ระบุชนิด (ผลไม้, สวนผสม ฯลฯ)

3. การใช้พื้นที่ต่าง ๆ (ถามผู้ใหญ่น้ำบ้านและผู้รู้อื่น ๆ ประกอบ)

- 1) ประมาณจำนวนไร่ของยางพาราทั้งหมด.....ไร่
 พื้นที่ปลูกแทนประมาณ.....ไร่
 พื้นที่ยางเก่าหรือป่ายางประมาณ.....ไร่
 ระบบการทำสวนยางอย่างอื่น เช่น ปลูกพืชร่วมยางประมาณ.....ไร่
 ปลูกข้าวไร่และพืชอื่น ๆ ในสวนยาง.....ไร่

2) พื้นที่ทำนา

- พื้นที่นาชลประทาน.....ไร่
 พื้นที่นาโดยอาศัยน้ำฝน.....ไร่
 พื้นที่นาลักษณะอื่น ๆ .....ไร่
 พื้นที่ปลูกไม้ผล

3) ไม้ผลพันธุ์ใหม่ ระบุชนิดและพื้นที่โดยประมาณ

ไม้ผลดั้งเดิม ระบุชนิดและพื้นที่โดยประมาณ

ไม้ผลผสมผสานบริเวณบ้าน ระบุลักษณะการผสมผสาน และชนิดพืช

4. การจำแนกที่ดินตามแบบของรัฐและของท้องถิ่น (ระบุชนิดลักษณะและพื้นที่ ถามผู้ใหญ่น้ำบ้านและผู้รู้อื่น ๆ)

- สค.1
- นส.3
- นส.3 ก
- สทก.
- อื่น ๆ
- ป่าสงวนทั้งหมด
- ป่าสงวนที่ชาวบ้านทำกิน ลักษณะทำกินอย่างไรบ้าง
- ที่ดินสาธารณะ
- ดินลักษณะอื่น ๆ
- ที่ดินที่ถือครองร่วมกัน
- ชาวบ้านมีการจำแนกประเภทของที่ดินในชุมชนอย่างไรบ้าง อธิบาย

5. ชาวบ้านมีการแยกสิทธิ์ในพื้นที่ป่าหรือไม่ หรือมีการจัดการเป็นป่าชุมชนหรือพื้นที่ป่าของครอบครัวหรือไม่ ถ้ามีอธิบายการจัดการและประวัติความเป็นมา
6. การถือครองทรัพยากรของท้องถิ่น
  - 1) ชาวบ้านมีสิทธิ์เกี่ยวกับพืชหรือทรัพยากรในป่าหรือไม่ (ไม้ผล, ไม้ หรือผลผลิตอื่น) โดยที่ไม่มีสิทธิ์ในที่ดิน ถ้ามี อธิบาย (พืชอะไรบ้างพบมากแค่ไหน)
  - 2) ในการแบ่งแยกมรดก พ่อแม่ได้กำหนดสิทธิ์เกี่ยวกับต้นไม้หรือไม่ ถ้าใช่มีพืชอะไรบ้าง
  - 3) มีกฎของชุมชนเกี่ยวกับที่สาธารณะหรือไม่
    - ต้นไม้หรือพุ่มไม้อะไร ชาวบ้านสามารถตัดได้หรือไม่ การแบ่งกรรมสิทธิ์ทำอย่างไรในพื้นที่ไหน
    - ชาวบ้านเก็บเกี่ยวผลผลิตอะไร ได้มีการให้สิทธิ์หรือไม่
    - ชาวบ้านสามารถปลูกพืชในที่สาธารณะหรือที่สงวนและมีสิทธิ์ของผลผลิตของพืชโดยปราศจากการมีกรรมสิทธิ์ในที่ดินหรือไม่
  - 4) ข้อคิดเห็นอื่น ๆ เกี่ยวกับสถานะการถือครองทรัพยากรและการใช้ทรัพยากรของท้องถิ่น
7. ประวัติ (สัมภาษณ์ผู้สูงอายุ ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน หรือผู้ให้ข่าวสารสำคัญ)
  - 1) คนในหมู่บ้านที่เกิดที่อื่นมีประมาณร้อยละเท่าไร
  - 2) การปลูกยางแทน
    - ก. เริ่มมีการปลูกยางเมื่อไร
      - เมื่อมีการปลูกยางแทนแล้วมีการขยายพื้นที่การปลูกยางพันธุ์ใหม่ช้าหรือเร็ว ขนาดไหน จนกระทั่งว่าส่วนใหญ่มีการปลูกยางพันธุ์ดี
    - ข. ก่อนเริ่มปลูกแทนการปลูกยางเป็นการปลูกร่วมกับพืชอื่นหรือไม่ พืชอะไร ปลูกที่ไหน
  - 3) เมื่อประมาณ 25 ปีที่แล้ว หรือเมื่อเริ่มมีการปลูกแทนหรือก่อนหน้านี (ระบุช่วงเวลา) เท่าที่เป็นไปได้ ขอให้ประมาณพื้นที่ของหมู่บ้านที่
    - ปลูกยาง (รวมทั้งยาง + ข้าวไร่)
    - นาข้าว
    - ไม้ผล พืชเดี่ยว / พืชผสม
    - ไร่เลื่อนลอย
    - ป่าไม้
    - พื้นที่อื่น ๆ (ระบุ)

8. ก่อนหน้านี้มีการจัดองค์การการใช้ที่ดินอย่างไร
9. เอกสารของรัฐบาล
  - 1) เล่าประวัติของการเข้ามาของเอกสารสิทธิ์ประเภทต่าง ๆ เข้ามาเมื่อไร และที่ดินที่ใช้เอกสารสิทธิ์เหล่านี้มีการเปลี่ยนแปลงมากน้อยอย่างไร เท่าไร
    - นส.3
    - สทก.1, 2
    - สค.1
    - ภบท.5
    - อื่น ๆ (ถ้ามี)
  - 2) ชาวบ้านมีการใช้เอกสารสิทธิ์เหล่านี้ในการซื้อขายหรือไม่ ถ้ามี เป็นอย่างไร เริ่มเมื่อไร
10. ตอนเริ่มปลูกยางสงเคราะห์ที่ดินร้อยละเท่าไรที่ครัวเรือนต่าง ๆ ไม่มีสิทธิ์ตามกฎหมาย (ที่สาธารณะ ที่ป่า ฯลฯ)
  - 1) ใช้พื้นที่สำหรับทำอะไร (ระบุ)
  - 2) ถ้ามเกี่ยวกับกฎของการใช้พื้นที่นี้
11. ระบบการถือครองของท้องถิ่น คนในท้องถิ่นมีสิทธิ์การถือครองต้นไม้ หรือผลผลิตอื่น ๆ ที่ไม่ใช่เป็นกรรมสิทธิ์เอกชนหรือไม่ เช่น บนที่ดินสาธารณะ
12. ข้อคิดเห็นอื่น ๆ เกี่ยวกับการถือครองทรัพยากรและการใช้ทรัพยากร 25 ปีที่ผ่านมา (หรือช่วงก่อนที่การปลูกแทนจะเข้ามา ระบุช่วงเวลา)
13. คนในหมู่บ้านนี้เคยมีการเสียภาษี 4 บาท หรือ 6 บาท หรือไม่ ก่อนสงครามโลกครั้งที่ 2
14. ในสมัยนั้นมีการเก็บภาษีอย่างอื่นหรือไม่
15. ถ้าชาวบ้านได้เคยมีการจ่ายภาษีเหล่านี้ คนได้รับเงินในการจ่ายภาษีอย่างไร อธิบาย
16. ท่านทราบหรือไม่ว่ายางพาราถูกนำมาในชุมชนเมื่อไร
17. คนเคยทำไร่เลื่อนลอยหรือไม่ ถ้าเคย พี่ชที่สำคัญมีอะไรบ้าง ช่วงที่เว้น ไม่ทำการเกษตรหยุดทิ้งไว้เท่าไรโดยเฉลี่ย เลิกทำไร่เลื่อนลอยในเขตนี้เมื่อไร
18. ในช่วงที่ 1 ทำไร่เลื่อนลอยเมื่อทิ้งที่ในช่วงไม่ทำการเกษตร ชาวบ้านยังคงรักษาสีทธิในการทำประโยชน์ที่ดินหรือไม่หรือคนอื่นสามารถใช้ที่ดินที่ว่างไว้หรือไม่ มีวิธีการอย่างไร
19. พี่ชหลักที่ผลิตก่อนสงครามโลกครั้งที่ 2 ได้แก่
20. ผลผลิตอื่น ๆ ที่เอาออกมาจากป่าสมัยนั้น ผลผลิตนำไปใช้ประโยชน์อะไรบ้าง

21. พืชที่ปลูกในช่วงนั้นมีอะไรบ้าง (ไม้ผล ทุเรียน จำปาตะ ฯลฯ)
พืชเหล่านี้ใช้เป็นมรดกหรือไม่
มีการแบ่งแยกให้ลูกอย่างไร
22. พืชที่ไม่ได้ปลูกแต่รวมอยู่เป็นมรดกมีอะไรบ้าง เช่น ไม้ยาง
ข้อคิดเห็นอื่น ๆ เกี่ยวกับสิทธิ์ของพืชและผลผลิตจากพืช
23. ผลผลิตจากป่าอื่น ๆ ที่นำเข้ามาในชุมชน
สามารถหาได้จากไหน หรือคนของชุมชนไปเป็นเจ้าของข้างนอกหรือไม่ มีกฎของชุมชน
อื่น ๆ ในการใช้พืชและพื้นที่ป่าหรือไม่
24. ความคิดเห็นอื่น ๆ เกี่ยวกับช่วงตอนสงครามโลกครั้งที่ 2 หรือประวัติของการตั้งถิ่นฐาน
เริ่มอาชีพหลัก การครอบครองที่ดิน การใช้ทรัพยากรและการจัดการทรัพยากร
25. คำถามทั่วไปของหมู่บ้าน (ผู้ใหญ่บ้าน)
  - 1) ชาวบ้านที่ไม่มีที่ดินทำการเกษตรมีร้อยละเท่าไร
อาชีพของคนที่ไม่มีที่ดินทำกิน
คนที่มีอายุมากหรือเพิ่งเข้ามาใหม่มาทำอะไร
  - 2) พื้นที่ที่เป็นเจ้าของขนาดใหญ่มากที่สุดเท่าไร / ครั้วเรือน
เจ้าของอยู่ในหมู่บ้านหรือไม่
มีคนมีพื้นที่ขนาดใหญ่หรือไม่ ใครบ้างที่ไม่ได้อาศัยอยู่ในหมู่บ้าน
มีพื้นที่เฉลี่ยต่อครั้วเรือน.....ไร่
  - 3) คนกี่คนที่อยู่รวมอยู่ในระบบนี้
  - 4) มีองค์กรในการจัดการหรือไม่ อย่างไร
  - 5) มีกฎเกี่ยวกับการป้องกันป่าต้นน้ำหรือไม่
26. ให้เล่าวิธีการปลูกพืชตั้งแต่อดีต เทคโนโลยีและปัจจัยที่ใช้พันธุ์ที่ปลูกวิธีนี้ได้เปลี่ยนแปลงมา
อย่างไร (ระบบการผลิต ปัจจัยการผลิต กรรมวิธีการผลิต พันธุ์ที่ปลูก เครื่องมือเครื่องใช้)
  - 1) การทำนาหรือการทำข้าวไร่
  - 2) การปลูกยาง
  - 3) การปลูกไม้ผลไม่ยืนต้น
  - 4) การปลูกพืชผัก, พืชไร่
27. ให้อธิบายความสัมพันธ์แบบเครือญาติในหมู่บ้าน วิวัฒนาการของลักษณะดังกล่าวมีอิทธิพล
ต่อระบบกรรมสิทธิ์ และพัฒนาการของพลังการผลิตภายในชุมชนอย่างไร

28. แรงงาน อดีตจ้างแรงงานหรือไม่ มาจากที่ไหน ค่าแรง มีการเคลื่อนหรือไม่ในปัจจุบัน (ระบุปีโดยประมาณ และลักษณะการเปลี่ยนแปลง)
29. การซื้อขาย อดีตมีลักษณะการซื้อขายกันอย่างไร ใครเป็นผู้รับซื้อ ทางรัฐบาลเข้ามามีบทบาทอย่างไรบ้าง แหล่งรายได้หลัก และพืชที่ทำรายได้ มีการเปลี่ยนแปลงมาอย่างไร มีความสัมพันธ์กับชุมชนอย่างไร (ระบุปีโดยประมาณ และลักษณะการเปลี่ยนแปลง)
30. แหล่งเงินทุน อดีตใช้ทุนมาจากที่ไหน และในปัจจุบันมีแหล่งเงินกู้จะอะไรบ้าง ทางรัฐบาลเข้ามาช่วยเหลืออย่างไร รวมถึงปัจจัยการผลิตอื่น ๆ ด้วย (ระบุปีโดยประมาณ และลักษณะการเปลี่ยนแปลง)
31. ทัศนกรรมในครัวเรือนมีหรือไม่ มีการผลิตอะไรบ้าง ผลิตในช่วงปีไหน วัตถุประสงค์ที่ใช้ ปัจจุบันยังมีอยู่หรือไม่ (ระบุปีโดยประมาณ และลักษณะการเปลี่ยนแปลง)
32. การศึกษา อดีตมีการศึกษาหรือไม่ การศึกษาระดับไหน สถานที่การศึกษาเริ่มมีมาเมื่อไร ปัจจุบันมีการศึกษาอย่างไร
33. อธิบายการเปลี่ยนแปลงสาธารณูปโภค เส้นทางคมนาคม ไฟฟ้า น้ำประปา สถานีอนามัย วัด สุเหร่า เริ่มมีเมื่อไร เข้ามาในช่วงไหน
34. หน่วยงานที่เข้ามาส่งเสริม เริ่มมีเมื่อไร มีการส่งเสริมทำอะไรบ้าง
35. แนวโน้มการผลิตพืชหลัก หรือการใช้ทรัพยากรในอนาคตเป็นอย่างไรบ้าง
36. มีการช่วยเหลือกันในการผลิตระหว่างครัวเรือนในหมู่บ้านเดียวกันอย่างไร ระหว่างหมู่บ้านอย่างไร ให้อธิบายการรวมแรงงาน (ปี และลักษณะการเปลี่ยนแปลง)

ภาคผนวก ข

แบบสัมภาษณ์ครัวเรือน

การตั้งถิ่นฐาน ระบบการถือครองและการใช้ทรัพยากรของชุมชนในเขตป่า
อำเภอควนกาหลง จังหวัดสตูล

หมู่บ้าน..... บ้านเลขที่.....
ที่ตั้งของบ้าน.....
ชื่อผู้ให้สัมภาษณ์..... อายุ..... ปี
บุคคลอื่นที่ให้ข้อคิดเห็นอยู่ในขณะสัมภาษณ์.....
.....

ส่วนที่ 1 ข้อมูลประชากร (ข้อ 1 - 4)

1. สมาชิกในครัวเรือน ตามเพศอายุ ความสัมพันธ์กับบุคคลที่อายุมากที่สุดในครัวเรือน
และสถานที่เกิด (ถ้าอยู่ในตำบลทุ่งนุ้ยให้ระบุชื่อหมู่บ้าน แต่ถ้าอยู่นอกตำบลทุ่งนุ้ยให้ระบุ
อำเภอ / จังหวัด)

ชื่อ	อายุ	เพศ	เกี่ยวข้องกับ	สถานที่เกิด	ปีที่ย้ายเข้ามา
1)	.....	.....	.....	.....	.....
2)	.....	.....	.....	.....	.....
3)	.....	.....	.....	.....	.....
4)	.....	.....	.....	.....	.....
5)	.....	.....	.....	.....	.....
6)	.....	.....	.....	.....	.....
7)	.....	.....	.....	.....	.....
8)	.....	.....	.....	.....	.....

2. ประวัติเกี่ยวกับที่อยู่อาศัย เช่น มีการเคลื่อนย้ายอย่างไร เพราะอะไร เป็นต้น (ถ้าหากกรอกไม่พอใช้หน้าหลังกรอกข้อมูลที่ได้รับเพิ่มเติม).....
.....
.....
.....
.....
3. นับถือศาสนา.....
4. อาชีพหลัก ๆ ในครัวเรือนมีอะไรบ้าง (ระบุรายละเอียดของความสำคัญของกิจกรรมต่าง ๆ)
เช่น ยางพารา ผลไม้ ข้าว และผลผลิตอื่น ๆ การจ้างแรงงาน ทำงานได้รับเงินเดือนและ
อื่น ๆ (ระบุ).....
.....
.....
.....
.....
.....

ส่วนที่ 2 ข้อมูลการใช้ทรัพยากร การเป็นเจ้าของ รายได้ และแรงงาน (สำหรับคำถามเกี่ยวกับรายได้ให้ระบุช่วงเวลาสำหรับรายได้ : ประจำวัน ต่อเดือน ต่อปี) คำว่า เอกสารการถือครอง หมายถึง นส.3, สทก., สค.1 ภาษีบำรุงท้องที่ เป็นต้น

ก. **ยางพารา** (ข้อ 5 - 20)

(ถ้าเป็นไปได้ให้ระบุเอกสารถือครองและการถือครองที่ดินในแต่ละแปลง แต่ถ้ามีแปลงที่ดินมากจนเกินไปให้แสดงในภาพรวมทั้งหมด)

5. จำนวนแปลงที่เป็นเจ้าของ.....แปลง
6. จำนวนที่ดินสวนยางเป็นเจ้าของ.....ไร่
7. จำนวนที่กรี๊ดได้แล้ว.....ไร่

8. ประมาณรายได้ต่อวันโดยเฉลี่ย.....บาท
- 1) ในหนึ่งปีกรีดยางพาราได้.....วัน
  - 2) ประมาณรายได้จากยางพาราต่อปี.....
9. มีการกรีดยางให้ครัวเรือนอื่นโดยที่ไม่ได้เป็นเจ้าของหรือไม่
- 1) จำนวน.....ไร่
  - 2) เงื่อนไขในการกรีด (เช่น 50 : 50 หรืออื่น ๆ อธิบาย รายละเอียดต่าง ๆ)
.....
.....
10. มีการจ้างผู้อื่นมากรีดยางในที่ของตนเองหรือไม่
- 1) จำนวน.....ไร่
  - 2) เงื่อนไขในการกรีด (อธิบายรายละเอียดของเงื่อนไข).....
.....
.....
11. (หมายเหตุ : พื้นที่กรีดยางพาราอาจมีมากกว่าพื้นที่ปลูกยางพาราก็ได้) สำหรับพื้นที่ปลูกยางพาราที่เป็นของตนเองมีจำนวนกี่ไร่ :
- 1) ไม่ได้กรีดยางพารา ระบุจำนวนไร่พร้อมอธิบาย (ทำไม).....
.....
  - 2) ปลูกยางพันธุ์ส่งเสริม.....ไร่
  - 3) ปลูกยางพันธุ์พื้นเมือง.....ไร่
12. วิจัยรณเกี่ยวกับการกรีดยางพาราและรายได้ (ชนิดและสถานภาพ (อายุ) ของยางพารา ฯลฯ)
.....
.....
.....
13. ใช้แผนที่พื้นฐานที่แนบมากับแบบสัมภาษณ์แล้วแสดงที่ตั้งแต่ละแปลงของที่ดินเป็นสวนยางแต่ไม่ใช่ สวนผลไม้ นาข้าวรวมทั้งที่ดินที่ครัวเรือนนี้อ้างสิทธิ์ แต่ยังไม่ได้ปลูก ยางพาราเป็นต้น (ลงตำแหน่งในแผนที่ที่แนบมา) .....
.....
.....

14. ข้อมูลการถือครองที่ดินในแต่ละแปลงที่ได้จำแนกและถือครองมาในข้อ 13

แปลงที่	การใช้ประโยชน์ และจำนวนไร่	เอกสารปัจจุบัน เอกสารก่อน หน้านี้	ชื่อที่มีอยู่ใน เอกสารหรือ เจ้าของ	ชื่อ จับจอง หรือได้มรดก เมื่อไร	ถ้าได้มรดก ได้จากใคร

15. ในหน้าหลังก่อนหน้าแผนที่ให้ทำประวัติการใช้ประโยชน์จากที่ดินในแต่ละแปลง (การเปลี่ยนแปลงสภาพการใช้ประโยชน์ที่ดินแต่ละช่วง, การปลูกทดแทน, ฯลฯ) ในแต่ละช่วงของการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดิน ให้ระบุให้ชัดเจนว่าเป็นการเปลี่ยนแปลงอะไร เช่น พันธุ์ยาง ระบบปลูกพืชร่วมหลายชนิด พืชไร่ ฯลฯ

- แต่ละแปลงถ้าเป็นการปลูกยางพารา ให้ประมาณปีที่ปลูกครั้งแรก ปีที่ปลูกทดแทน (ถ้ามี)

- แต่ละแปลงที่ดินนี้ได้มาโดยการซื้อขาย หรือการได้มาโดยการจับจองบุกเบิกพื้นที่ป่า

16. ถ้าเป็นที่ดินที่ได้มาโดยการหักร้างพื้นที่หรือได้มาโดยการจับจองให้ตอบคำถามต่อไปนี้

1) ให้อธิบายความแตกต่างของการใช้ประโยชน์ที่ดินแปลงต่าง ๆ ก่อนที่จะทำการปลูกยางพารา (ในกรณีปลูกยางพารา) ผู้สัมภาษณ์ต้องแน่ใจว่ากำลังพูดถึงแปลงไหน ในการถามให้เน้นว่า เป็นป่าไผ่หรือป่าใหญ่ ถ้าเป็นป่าใหญ่ ต้นไม้ใหญ่อย่างไร ที่ดินนั้นมีการเคยให้สัมปทานทำไม้หรือไม่ และมีบางคนทำไร่ในพื้นที่นี้ก่อนมีการถางพื้นที่ปลูกยางหรือไม่

มีการจัดแบ่งพื้นที่ดินกันอย่างไร.....

แปลงที่ 1 .....

.....

.....

.....

.....

แปลงที่ 2 .....

.....

.....

.....

.....

แปลงที่ 3 .....

.....

.....

.....

แปลงที่ 4 .....

.....

.....

.....

.....

2) แต่ละแปลงอธิบายขั้นตอนการเพาะปลูกตั้งแต่เริ่มแรก โดยเฉพาะหลังจากการถาง
บางพื้นที่แล้วมีการเผาหรือไม่ มีการปลูกอะไรบ้างในแปลงที่กล่าวถึง หลังจากได้มี
การถางพงและเผา (ข้าวโพด ข้าว พืชผัก และไม้อื่น ๆ หลังจากนั้นจึงมีการปลูก
ยางพารา)

แปลงที่ 1 .....

.....

.....

.....

.....

แปลงที่ 2 .....

.....

.....

.....

.....

แปลงที่ 3 .....

.....

.....

.....

.....

แปลงที่ 4 .....

.....

.....

.....

.....

17. ในระหว่างลูก ๆ ได้เคยมีการแบ่งที่ดินให้ใครบ้าง และใครบ้างที่แยกออกไปตั้งครัวเรือนต่างหาก .....

.....

.....

.....

- ถ้ามี ที่ดินปลูกยางพาราของครอบครัวก่อนแบ่งมี.....ไร่
- รายละเอียดการแบ่งที่ดิน

ลูก	เพศ	จำนวนไร่
1) ผู้มีอายุสูงสุด	.....	.....
2) รองลงมา	.....	.....
3)	.....	.....
4)	.....	.....
5)	.....	.....

18. คราวเรือนเคยขายพื้นที่สวนยางหรือไม่ ( ) ไม่เคย ( ) เคย

ถ้าเคย

จำนวนไร่ที่ขาย						
ปีที่ขาย						

19. สร้างเส้นทางเวลา (time line) ของที่ดินสวนยางที่ได้แบ่งให้แก่ลูก ๆ หรือที่ได้ขายไปแล้ว :
เมื่อไรปลูกยาง, เจือนไขก่อนการปลูก, ฯลฯ (ให้เขียนลงบนหน้าหลังของหน้าที่แล้ว)

20. ในปัจจุบันนี้มีการปลูกต้นไม้อื่น ๆ อะไรบ้างอยู่ร่วมกับแปลงยางพาราของครอบครัว

ให้ประมาณจำนวนของต้นไม้แต่ละชนิด (สะตอ, ลูกเนียง, อื่น ๆ) ในแต่ละแปลง

แปลงที่ 1 .....

.....

.....

.....

แปลงที่ 2 .....

.....

.....

.....

แปลงที่ 3 .....

.....

.....

.....

แปลงที่ 4 .....

.....

.....

.....

ข. การทำนา (ข้อ 21 - 28)

21. จำนวนไร่ของพื้นที่นาข้าวที่ครัวเรือนเป็นเจ้าของ.....
22. ครัวเรือนนี้ทำนาทั้งหมด.....ไร่
23. ถ้าครัวเรือนนี้เช่าเป็นตัวแทน / เช่าเป็นทำแบ่งผลผลิต / มีการจ้างง ให้ระบุรายละเอียด
ของทั้ง 3 ลักษณะ
.....
.....
.....
.....
24. แบบแผนการปลูกพืช และช่วงเวลา (ถ้ามีหลายแบบแผนให้ระบุจำนวนไร่ด้วย)
นาปีอย่างเดียว .....
นาปี - ถั่วเขียว .....
นาปี - นาปรัง .....
อื่น ๆ (ระบุ) .....
25. เป็นการปลูกเพื่อบริโภคหรือเพื่อขาย ถ้าขายด้วยประมาณรายได้ในปีที่ผ่านมาของพืช
ต่าง ๆ ในแปลงนา .....
26. ความเพียงพอของน้ำที่ใช้ทำนาอยู่ระดับไหน อธิบายรายละเอียด
.....
27. ให้ลงตำแหน่งของที่ดินทำนาลงบนแผนที่.....

28. ในแปลงนาต่าง ๆ เอกสารสิทธิ์ในที่ดินเป็นอะไร ได้รับเอกสารนี้มาเมื่อไร โดยมีชื่อใครอยู่ในเอกสารสิทธิ์

แปลงที่	การใช้ประโยชน์และจำนวนไร่	เอกสารปัจจุบัน เอกสารก่อนหน้า	ชื่อที่มีอยู่ในเอกสารหรือเจ้าของ	ชื่อ จำจองหรือได้มรดกเมื่อไร	ถ้าได้มรดกได้จากใคร

ค. ไม้ผล (ข้อ 29 - 36)

29. จำนวนไร่ของผลไม้ .....

30. แสดงที่ตั้งของสวนผลไม้ลงบนแผนที่ โดยจะต้องแสดงที่ตั้งของไม้ผลทั้งหมดที่ครัวเรือนมีสิทธิ์ในการเก็บเกี่ยวผลผลิตได้ (ทั้งแปลงที่เป็นเจ้าของเองหรือมีสิทธิ์ในการเก็บเกี่ยวผลประโยชน์แบบต่าง ๆ ให้ระบุว่าแปลงไหนมีสิทธิ์อย่างไร)

.....

.....

.....

.....

31. รายละเอียดเกี่ยวกับไม้ผล

ชนิด	แปลงที่	จำนวนต้น (พื้นที่)	สถานที่	มูลค่าผลผลิต	ต้นทุนที่เป็น เงินสด
ทุเรียนบ้าน	1				
	2				
	3				
ทุเรียนพันธุ์	1				
	2				
	3				
เงาะพื้นบ้าน	1				
	2				
	3				
เงาะโรงเรียน	1				
	2				
	3				
สะตอ	1				
	2				
	3				
จำปาดะ	1				
	2				
	3				
ลูกเนียง	1				
	2				
	3				

33. ให้ออกชนิดและจำนวนไม้ผลที่อยู่รอบ ๆ บ้าน พร้อมทั้งประมาณพื้นที่ของบริเวณบ้าน

.....

.....

34. ให้ออกประวัติการได้มาซึ่งเอกสารที่ดินของสวนผลไม้ที่ครัวเรือนเป็นเจ้าของ พร้อมทั้งระบุบุคคลที่เป็นเจ้าของที่ดินแปลงนั้น ๆ (ภรรยา สามี พ่อ - แม่)

แปลงที่ 1 .....

แปลงที่ 2 .....

แปลงที่ 3 .....

ผู้ดูแลและการแบ่งผลประโยชน์ของไม้ผลในแต่ละแปลง

แปลงที่	ผู้ดูแลหลัก					ลักษณะการแบ่งผลประโยชน์				
	สามี	ภรรยา	บุตรชาย	บุตรหญิง	อื่น ๆ (ระบุ)	สามี	ภรรยา	บุตรชาย	บุตรหญิง	อื่น ๆ (ระบุ)
1.										
2.										
3.										
4.										

35. ทูเรียนบ้าน จำปาตะ และพืชยืนต้นอื่น ๆ ที่อายุมาก ให้ถามรายละเอียดต่อไปนี้

1) ปัจจุบันครัวเรือนนี้มีสิทธิในผลไม้ในพื้นที่ที่เขาไม่ได้เป็นเจ้าของหรือไม่ (ระบุชนิดพืช)

.....

.....

.....

2) ปัจจุบันสมาชิกในครอบครัวมีสิทธิในการเก็บเกี่ยวผลไม้ออกจำหน่ายหรือไม่
ถ้ามีให้อธิบายรายละเอียด เช่น แบ่งกับญาติพี่น้องฝ่ายสามีหรือญาติพี่น้องฝ่าย
ภรรยา มีระบบอะไรบ้างในการแบ่งปันกัน เช่น สลับเป็นวัน ๆ หรืออื่น ๆ เราคิด
อย่างไรเกี่ยวกับสิทธิการแบ่งปันผลผลิต (ระบุชนิดพืช)

.....
.....
.....

36. ในอดีต มีสมาชิกของครอบครัวที่เคยมีสิทธิของไม้ผลร่วมกันกับครอบครัวอื่น
(ญาติ เพื่อนบ้าน) ถ้ามีให้รายละเอียดเหมือนข้างต้นสำหรับสมาชิกแต่ละคนของ
ครอบครัว รวมทั้ง

- ให้ประมาณปีของการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ เกี่ยวกับสิทธิ
- เหตุผลสำคัญในการเปลี่ยนแปลงในปีต่าง ๆ

.....
.....
.....
.....

38. ให้กำหนดที่ตั้งผลิตผลจากป่าที่ได้รับเหล่านี้ลงบนแผนที่

อธิบายสถานภาพการถือครองที่ดินทรัพยากรจากป่าแต่ละชนิดที่เก็บเกี่ยวมา (ที่ดินส่วนตัว
ของครัวเรือน, พื้นที่ส่วนตัวอื่น ๆ, พื้นที่สาธารณะพื้นที่ป่า, พื้นที่ป่าที่ครัวเรือนอ้างสิทธิ์

.....
.....
.....
.....
.....

39. อธิบายรายละเอียดอื่น ๆ เกี่ยวกับสถานภาพการถือครอง ผลผลิต มีข้อจำกัดหรือวิธีการ
อย่างไรที่จะต้องทำเพื่อให้ได้ผลผลิต เช่น จะต้องมีการอ้างสิทธิ์เกี่ยวกับต้นไม้ก่อน
(เช่น น้ำมันยาง) มีการอ้างสิทธิ์อย่างไร มีการกันหรือแบ่งพื้นที่ป่าเพื่อให้สามารถเข้าถึง
ผลิตผลเหล่านี้หรือไม่?

.....
.....
.....
.....
.....

- นอกจากนี้อธิบายการเปลี่ยนแปลงสถานภาพการถือครองพื้นที่ป่าหรือทรัพยากรในป่าในอดีต
(เส้นทางเวลา).....

.....
.....

40. ผลิตผลอะไรจากป่าที่สมาชิกครอบครัวเก็บเกี่ยวในอดีตแต่ไม่สามารถเก็บเกี่ยวได้แล้วหรือไม่มี
ให้เก็บเกี่ยวแล้วในปัจจุบัน (ให้ระบุรายการผลผลิต) ระบุว่าใครเคยเป็นผู้เก็บเกี่ยวผลผลิตโดย
เฉพาะน้ำมันยาง หวาย การล่าสัตว์

.....
.....
.....
.....

จ. ทรัพยากรอื่น ๆ (ข้อ 41 - 43)

41. ทำรายการทรัพยากรอื่น ๆ ที่ครอบครัวได้ใช้ประโยชน์ทั้งหมดอาจเพิ่มรายละเอียดในการถามตามความจำเป็น เช่น หญ้าไฟเพื่อใช้ในการทำไม้กวาด

ชนิดผลิตภัณฑ์	เดือนที่เกี่ยวข้อง	ผู้เกี่ยวข้อง	การใช้ประโยชน์ (ขาย / ใช้ที่บ้าน)	มูลค่า

42. ให้ระบุบริเวณขอบเขตสถานที่ ๆ เกี่ยวข้องผลิตเหล่านี้ลงบนแผนที่ อธิบายอยู่บริเวณไหนของแผนที่ บรรยายสถานภาพการถือครองที่ดินที่ได้รับทรัพยากรเหล่านั้นมา เช่น ได้จากที่ดินในส่วนบุคคลของครอบครัว, ที่ของบุคคลอื่น ๆ, ที่ดินสาธารณะ, พื้นที่ป่า (หากไม่พอให้เขียนในหน้าหลังเพิ่มเติม)

.....

.....

.....

.....

43. อธิบายการเปลี่ยนแปลงสถานภาพการถือครองของผลิตภัณฑ์ รวมทั้งผลิตภัณฑ์จากป่า (หากไม่พอเขียนหน้าหลังเพิ่มเติม).....

.....

.....

.....

ฉ. ทรัพยากรสัตว์ (ข้อ 44)

ทำรายการสัตว์เลี้ยงต่อไปนี้

ชนิดสัตว์	จำนวน	แหล่งอาหาร	พื้นที่ในการเลี้ยง	ใครเป็นผู้เลี้ยง

ช. สถาบันและองค์กร (ข้อ 45)

45. คริวเรือนหรือบุคคลใดบุคคลหนึ่งในคริวเรือนเป็นสมาชิกขององค์กรต่าง ๆ หรือไม่ (สำหรับบ้านน้ำหยา อาจตรวจสอบเกี่ยวกับการเป็นสมาชิกกรรมการป่าชุมชน) องค์กรต่าง ๆ เหล่านั้นสัมพันธ์ในเรื่องการใช้ทรัพยากรของชุมชนอย่างไร?

.....

.....

.....

.....

46. มีประชาชนจากภายนอกหมู่บ้านเข้าไปเก็บเกี่ยวทรัพยากรในพื้นที่หมู่บ้าน หรือที่ดินของครอบครัวนี้หรือไม่ ให้อธิบาย เช่น หวาย, น้ำมันยาง, ไม้ไผ่, เลื่อยไม้ (หากบรรยายไม่พอให้ต่อหน้าหลัง).....

.....

.....

.....

48. ข้อมูลอื่น ๆ

ข้อมูลอื่น ๆ ทั้งหมดที่เกี่ยวข้องกับการใช้ทรัพยากรที่ยังไม่ครอบคลุมในแบบสอบถามชุดนี้

- 1) ยา เคยได้ใช้สมุนไพรจากป่าแห่งนี้หรือไม่ อธิบายถึงวิธีการนำมาใช้ประโยชน์และเก็บสมุนไพรจากบริเวณใดให้กำหนดลงบนแผนที่

ชนิดของสมุนไพร	ชนิดของโรคที่ใช้รักษาและส่วนประกอบ (ถ้ามี)

- 2) มีกฎระเบียบประเพณีที่ยึดถือปฏิบัติกันมาจากอดีตถึงปัจจุบันในการดูแลในการจัดการป่าบ้างหรือไม่มีวิธีการอย่างไร ตัวใครเป็นผู้ออกกฎระเบียบต่าง ๆ เหล่านั้นเริ่ม และเลิกไปเมื่อไร ให้รายละเอียด

.....

.....

.....

3) คราวเรือนที่อยู่ในชุมชนแห่งนี้ มีความสนใจ การคาดหวัง การรักษาป่าแห่งนี้ให้คงอยู่ได้หรือไม่ ( ) ไม่มี ( ) มี ถ้ามีคิดว่าการจัดการป่าควรเป็นความรับผิดชอบของใคร เพราะอะไร

.....

.....

.....

.....

4) ประชาชนในชุมชนแห่งนี้ได้มีการประชุมเกี่ยวกับการจัดการป่าชุมชนบ้างหรือไม่

4.1 มีหัวข้อพิจารณาในการจัดการหรือการใช้ประโยชน์อย่างไรบ้าง

4.2 การประชุมมีส่วนช่วยในการแก้ปัญหาได้หรือไม่ ใครเป็นส่วนช่วยในการแก้ปัญหา

4.3 มีความขัดแย้งในการใช้ทรัพยากรระหว่างคนในหมู่บ้าน หรือกลุ่มผลประโยชน์

ต่าง ๆ ใดบ้าง และได้มีการแก้ปัญหอย่างไรบ้าง (ทั้งโดยทางราชการและคนในชุมชน) ให้อธิบาย รายละเอียด

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

5) ชุมชนหมู่บ้านข้างเคียงเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการป่า และยอมรับในหลักการเกี่ยวกับการใช้ทรัพยากรในเขตป่าแห่งนี้หรือไม่ ถ้ามีให้อธิบายรายละเอียด

.....

.....

.....

.....

.....

.....

ภาคผนวก ค

แนวทางในการสังเกตเขตนิเวศทรัพยากร การถือครอง และการใช้ทรัพยากรของชุมชน

1. ลักษณะการใช้ประโยชน์พื้นที่และความหลากหลายของทรัพยากรต่าง ๆ ของแต่ละเขตนิเวศ
2. การเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ผ่านมา (ระบุช่วงเวลา ลักษณะการเปลี่ยนแปลง ผลของการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์)
3. การเปลี่ยนแปลงเกี่ยวกับสิทธิการถือครองทรัพยากรของแต่ละเขตนิเวศ
4. การจัดการทรัพยากรของชุมชน
5. กิจกรรมในการใช้ประโยชน์ทรัพยากรที่ชาวบ้านทำในเขตนิเวศนั้น ๆ ในช่วง 1 ปี
6. ข้อจำกัดหลัก ๆ ทางด้านกายภาพ ชีวภาพ สังคม และเศรษฐกิจของแต่ละเขตนิเวศทรัพยากร

ภาคผนวก ง

ลักษณะชุดดินในเขตนิเวศทรัพยากรต่าง ๆ

1. ดินตะกอนลำน้ำที่มีการระบายน้ำเลวอยู่ปะปนกัน : Ac-pd

เป็นดินที่เกิดจากการทับถมของตะกอนลำน้ำ เป็นดินลึกมาก มีการระบายน้ำเลว ประกอบไปด้วยดินที่มีลักษณะแตกต่างกันหลายชนิดปะปนกัน ลักษณะเนื้อดินเป็นดินร่วนเหนียวปนทรายแป้ง ดินร่วนเหนียว หรือดินเหนียว ปฏิกริยาดินเป็นกรดแต่ค่าความเป็นกรดเป็นด่างประมาณ 5.0-5.5 มีความเหมาะสมสำหรับปลูกข้าว เนื่องจากข้าวเป็นพืชที่ขึ้นได้ดีในดินที่มีการระบายน้ำเลว ถึงเลว สามารถควบคุมเก็บกักน้ำได้ดีและพอใช้ได้สำหรับทุ่งหญ้าเลี้ยงสัตว์ แต่ไม่เหมาะกับปลูกพืชเศรษฐกิจอื่น ๆ

2. ดินตะกอนลำน้ำที่มีการระบายน้ำดีอยู่ปะปนกัน : Ac-wd

เป็นตะกอนหลายชนิดที่มีการระบายน้ำดีอยู่ปะปนกัน เกิดจากตะกอนลำน้ำพัดพามาทับถม สภาพพื้นที่ที่พบค่อนข้างราบ เป็นดินลึกมาก ลักษณะดินแล้วแต่ลักษณะของตะกอนที่ลำน้ำพัดพามา มีทั้งดินทราย หรือดินร่วนเหนียวปนทราย ความเป็นกรดเป็นด่างประมาณ 4.5-6.0 มีความเหมาะสมในการปลูกผลไม้หรือพืชเศรษฐกิจอื่น ๆ ยกเว้นข้าว

3. ดินชุดสายบุรี : Bu

เกิดจากการทับถมของตะกอนลำน้ำทั้งเก่าและใหม่บริเวณริมน้ำ และบริเวณส่วนที่ต่ำของสันริมน้ำทั้งเก่าและใหม่ สภาพพื้นที่ที่พบค่อนข้างราบ เป็นดินลึกมาก มีการระบายน้ำค่อนข้างเลว คาดว่าดินมีความสามารถให้น้ำซึมผ่านได้ดีปานกลาง ดินบนลึก 25 ซม. มีเนื้อดินเป็นดินร่วน ดินร่วนปนทรายแป้ง หรือดินร่วนปนดินเหนียว ส่วนดินล่างมีเนื้อดินเป็นดินร่วนเหนียว หรือดินร่วนเหนียวปนทรายแป้ง ความเป็นกรดเป็นด่างประมาณ 4.5-5.5 มีความเหมาะสมสำหรับปลูกพืชเศรษฐกิจทั่ว ๆ ไป

4. ดินชุดคองหงษ์ : kh

เกิดจากวัสดุเคลื่อนย้ายของหินตะกอนเนื้อหยาบบนลานตะพักลำน้ำ สภาพพื้นที่ที่พบมีลักษณะเป็นลูกคลื่นลอนลาด เป็นดินลึกมาก มีการระบายดี มีความสามารถให้น้ำซึมผ่านได้เร็ว มีการไหลบ่าของน้ำบนผิวดินเร็ว ตามปกติแล้วระดับน้ำใต้ดินอยู่ลึกกว่า 1 เมตรตลอดปี ดินบนลึก

ไม่เกิน 15 เซนติเมตร มีเนื้อดินเป็นดินร่วนปนทราย ค่าความเป็นกรดเป็นด่างประมาณ 4.5-5.0 ส่วนดินล่างจะมีเนื้อดินเป็นดินร่วนปนทรายและจะมีปริมาณอนุภาคดินเหนียวเพิ่มขึ้นตามความลึก จึงอาจชั้นดินร่วนเหนียวปนทรายในระดับความลึก 80 เซนติเมตรลงไป ความเป็นกรดเป็นด่างประมาณ 4.5-5.5 มีประมาณแร่ธาตุอาหารตามธรรมชาติต่ำ และมีสมบัติทางกายภาพค่อนข้างเลว ง่ายต่อการชะล้างพังทลาย มีความเหมาะสมในการปลูกยางพาราและไม้ผล

5. ดินชุดละหาน (Lahan series : Lh)

เกิดจากวัตถุเคลือบย่ำพวกหินแกรนิต สภาพพื้นที่ที่พบเป็นลูกคลื่นลอนลาด ดินชุดนี้จัดเป็นดินลึกมาก มีการระบายน้ำดี ดินบนลึกประมาณ 20 เซนติเมตร มีเนื้อดินเป็นดินร่วนปนทราย สีพื้นเป็นสีเทาเข้มมากถึงสีเข้มของสีน้ำตาลปนเทา ปฏิกริยาเป็นกรดจัดมากถึงเป็นกรดจัด ค่าความเป็นกรดเป็นด่างประมาณ 4.0-5.0 ดินบนตอนล่างมีเนื้อดินร่วนปนทรายหยาบปานกลางถึงหยาบ สีพื้นเป็นสีเทาหรือสีอ่อนของสีเทาปนน้ำตาล ปฏิกริยาดินเป็นกรดจัดมากถึงเป็นกรดแก่ ค่าความเป็นกรดเป็นด่างประมาณ 4.0-4.5 ส่วนดินล่างมีเนื้อดินเป็นดินเหนียวปนทรายหยาบปานกลางถึงหยาบ สีพื้นเป็นสีเทา สีเทาอ่อน ปฏิกริยาดินเป็นกรดจัดมากถึงเป็นกรดแก่ ค่าความเป็นกรดเป็นด่างประมาณ 4.5-5.5

จากผลการวิเคราะห์ทางเคมีของตัวแทนดินชุดนี้ปรากฏว่า ดินตอนบนหนาประมาณ 30 เซนติเมตร มีปริมาณอินทรีย์วัตถุค่อนข้างต่ำ มีปริมาณธาตุฟอสฟอรัสที่เป็นประโยชน์ต่อพืชต่ำ และมีปริมาณธาตุโปแตสเซียมที่เป็นประโยชน์ต่อพืชต่ำ ส่วนดินล่างลึกตั้งแต่ 30 เซนติเมตรลงไป มีปริมาณธาตุฟอสฟอรัสที่เป็นประโยชน์ต่อพืชต่ำมาก และมีปริมาณธาตุโปแตสเซียมที่เป็นประโยชน์ต่อพืชปานกลาง กล่าวโดยสรุปแล้วดินชุดนี้มีปริมาณแร่ธาตุอาหารตามธรรมชาติต่ำ และมีสมบัติทางกายภาพดี ไม่มีข้อจำกัดต่อการเจริญเติบโตของพืชดินชุดนี้ส่วนใหญ่จะปลูกยางพาราและไม้ผล

6. ดินชุดนาทอน (Na Thon Series : Ntn)

เกิดจากการผุพังสลายตัวของพวกหินดินดานเชิงเขา และวัตถุตกค้างของหินต้นกำเนิดพวกหินดินดานหรือหินฟิลไลต์ อยู่บนที่ลาดเชิงเขาหรือเนินเขา สภาพพื้นที่ที่พบมีลักษณะเป็นลูกคลื่นลอนลาดถึงลูกคลื่นลอนชัน ดินชุดนี้เป็นดินลึกมาก มีการระบายน้ำดี ดินบนลึกไม่เกิน 12 เซนติเมตร มีเนื้อดินเป็นดินร่วนปนทรายแป้งหรือดินร่วน มีสีพื้นเป็นสีน้ำตาลเข้มถึงสีน้ำตาล ปฏิกริยาดินเป็นกรดจัด ค่าความเป็นกรดเป็นด่างประมาณ 4.5-5.0 ดินล่างตอนบนมีเนื้อดินเป็นดินร่วนหรือดินร่วนปนดินเหนียว มีสีพื้นเป็นพวกสีน้ำตาลหรือพวกสีเหลือง ปฏิกริยาดินเป็นกรดร

ค่าความเป็นกรดเป็นด่างประมาณ 4.5-5.0 ส่วนดินล่างมีเนื้อดินเป็นดินเหนียว ปฏิกริยาดินเป็นกรดจัดถึงเป็นกรดแก่ ค่าความเป็นกรดเป็นด่างประมาณ 5.0-5.5

จากผลการวิเคราะห์ทางเคมีของตัวแทนดินชุดนี้ปรากฏว่าดินตอนบนหนาประมาณ 30 เซนติเมตร มีปริมาณอินทรีย์วัตถุค่อนข้างสูง มีปริมาณธาตุฟอสฟอรัสที่เป็นประโยชน์ต่อพืชต่ำ และมีปริมาณธาตุโปแตสเซียมที่เป็นประโยชน์ต่อพืชปานกลาง ส่วนดินตอนล่าง 30 เซนติเมตรลงไป มีปริมาณธาตุฟอสฟอรัสที่เป็นประโยชน์ต่อพืชต่ำมาก และมีปริมาณธาตุโปแตสเซียมที่เป็นประโยชน์ต่อพืชปานกลาง กล่าวโดยสรุปแล้วดินชุดนี้มีปริมาณแร่ธาตุอาหารตามธรรมชาติต่ำและมีสมบัติทางกายภาพค่อนข้างดี ส่วนใหญ่มีการปลูกยางพารา

7. ดินชุดปากจั่น (Pak Chan Series : Pac)

เกิดจากการสลายตัวของหินดินดานเชิงเขาประปนกับวัตถุตกค้างของหินต้นกำเนิดพวกหินดินดาน หินฟิลไลต์ หรือหินชนิดอื่น ๆ ในตะกอนเดียวกัน ดินชุดนี้พบอยู่บนที่ลาดเชิงเขาที่ถูกกัดกร่อน สภาพพื้นที่ที่พบมีลักษณะเป็นลูกคลื่นลอนลาด ถึงลูกคลื่นลอนชันเป็นดินลึกมาก มีการระบายน้ำดี ดินบนลึกไม่เกิน 20 เซนติเมตร มีเนื้อดินเป็นดินร่วนปนทรายแป้ง ดินร่วนหรือดินร่วนปนดินเหนียว สีพื้นเป็นสีเข้มมากของสีน้ำตาลปนเทาถึงสีน้ำตาล ปฏิกริยาดินเป็นกรดจัดถึงเป็นกรดปานกลาง ค่าความเป็นกรดเป็นด่างประมาณ 4.5-6.0 ดินบนตอนล่างลึกประมาณ 20-50 เซนติเมตร มีเนื้อดินเป็นดินร่วนปนดินเหนียว สีพื้นเป็นพวกสีน้ำตาล พวกสีเหลืองและสีแดงปะปนกัน ค่าความเป็นกรดเป็นด่างประมาณ 5.0-6.0 ส่วนดินล่างมีเนื้อดินเป็นดินเหนียวปนทรายแป้งหรือดินเหนียว

จากผลการวิเคราะห์ทางเคมีของตัวแทนดินชุดนี้ปรากฏว่าดินตอนบนหนาประมาณ 30 เซนติเมตร มีปริมาณอินทรีย์วัตถุปานกลาง มีปริมาณธาตุฟอสฟอรัสที่เป็นประโยชน์ต่อพืชต่ำมาก และมีปริมาณธาตุโปแตสเซียมที่เป็นประโยชน์ต่อพืชสูง ส่วนดินล่างตั้งแต่ 30 เซนติเมตรลงไปมีปริมาณธาตุฟอสฟอรัสที่เป็นประโยชน์ต่อพืชต่ำมาก และมีปริมาณธาตุโปแตสเซียมที่เป็นประโยชน์ต่อพืชสูง กล่าวโดยสรุปแล้วดินชุดนี้มีปริมาณแร่ธาตุอาหารตามธรรมชาติปานกลางและมีสมบัติทางกายภาพดี ส่วนใหญ่มีการปลูกยางพารา

8. ดินชุดฝักกาด (Phak Kat Series : Pat)

เกิดจากตะกอนลำน้ำที่ถูกพัดพามาทับถมบนลานตะพักลำน้ำระดับต่ำ สภาพพื้นที่ที่พบลักษณะค่อนข้างราบเรียบ เป็นดินลึกมาก มีการระบายน้ำค่อนข้างเร็ว ดินบนลึกไม่เกิน 15 เซนติเมตร มีเนื้อดินเป็นดินร่วน ดินร่วนปนทรายแป้ง หรือดินร่วนเหนียวปนทรายแป้ง สีพื้นเป็นสี

เข้มมากของน้ำตาลปนเทา ปฏิกริยาดินเป็นกรดจัด ค่าความเป็นกรดเป็นด่างประมาณ 4.5-5.0 ดินบนตอนล่างมีเนื้อดินเป็นดินร่วนเหนียวปนทรายแป้ง สีพื้นเป็นสีน้ำตาลอ่อน สีน้ำตาลปนเหลือง อาจจะมีจุดประสีเหลืองปนน้ำตาลหรือสีแดงปะปนอยู่ในเนื้อดิน ส่วนดินล่างมีเนื้อดินเป็นดินร่วนเหนียวปนทรายแป้ง ดินร่วนเหนียว ดินเหนียวปนทรายแป้งหรือดินเหนียว สีพื้นเป็นสีเทาอ่อนหรือสีเทา มีจุดประพวกสีน้ำตาล สีเหลือง ค่าความเป็นกรดเป็นด่างประมาณ 5.0-5.5

จากผลการวิเคราะห์ทางเคมีของตัวแทนดินชุดนี้ปรากฏว่า มีปริมาณอินทรีย์วัตถุปานกลาง กล่าวโดยสรุปแล้วดินชุดนี้มีปริมาณแร่ธาตุอาหารตามธรรมชาติชั้นบนปานกลาง ชั้นล่างต่ำ และมีสมบัติทางกายภาพค่อนข้างเลวเพราะเป็นดินลึกที่มีการระบายน้ำค่อนข้างเลว

9. ดินชุดพังงา (Phangnga Series : Pga)

เกิดจากหินดินดานเชิงเขา และวัตถุตกค้างของหินแกรนิต สภาพพื้นที่ที่พบมีลักษณะเป็นลูกคลื่นลอนลาดในบริเวณหุบเขา ที่ลาดเชิงเขาหรือเนินเขาที่ถูกกัดกร่อนเป็นดินลึกมาก มีการระบายน้ำดี ดินบนลึกไม่เกิน 15 เซนติเมตร มีเนื้อดินเป็นดินทรายปนดินร่วน หรือดินร่วนปนทราย สีพื้นเป็นสีน้ำตาลเข้ม ค่าความเป็นกรดเป็นด่างประมาณ 4.5-5.5 ดินบนตอนล่างมีเนื้อดินเป็นดินร่วนเหนียวปนทรายค่อนข้างหยาบ สีพื้นเป็นพวกสีเหลืองหรือพวกสีน้ำตาล ค่าความเป็นกรดเป็นด่างประมาณ 4.5-5.5 ส่วนดินล่างมีเนื้อดินเป็นดินเหนียวปนทรายค่อนข้างหยาบ ค่าความเป็นกรดเป็นด่างประมาณ 5.0-6.0

จากผลการวิเคราะห์ทางเคมีของตัวแทนดินชุดนี้ปรากฏว่า ดินตอนบนหนาประมาณ 30 เซนติเมตร มีปริมาณอินทรีย์วัตถุค่อนข้างสูง มีปริมาณธาตุฟอสฟอรัสที่เป็นประโยชน์ต่อพืชต่ำ และมีปริมาณธาตุโปแตสเซียมที่เป็นประโยชน์ต่อพืชปานกลาง ส่วนดินล่างมีปริมาณธาตุเหล่านี้ต่ำมาก กล่าวโดยสรุปแล้วดินชุดนี้มีปริมาณแร่ธาตุอาหารตามธรรมชาติต่ำ และมีสมบัติทางกายภาพดี ส่วนใหญ่มีการปลูกไม้ผล

10. ดินชุดริอเสาะ (Ruso Series : Ro)

เกิดจากตะกอนลำน้ำที่ถูกพัดพามาทับถมบนสันดินริมน้ำ ซึ่งอาจจะเป็นสันดินริมน้ำเก่า หรือสันดินริมน้ำในปัจจุบันก็ได้ เป็นดินลึกมาก มีการระบายน้ำดี ดินบนลึกประมาณ 15-20 เซนติเมตร มีเนื้อดินเป็นดินร่วนปนทรายหรือดินร่วน สีพื้นเป็นสีน้ำตาลเข้ม หรือสีเข้มของสีน้ำตาลปนเหลือง ค่าความเป็นกรดเป็นด่างประมาณ 4.5-5.0 ส่วนดินล่างมีเนื้อดินเป็นดินร่วนหรือดินร่วนปนดินเหนียว สีพื้นเป็นสีน้ำตาลปนเหลืองหรือสีน้ำตาลแก่ ค่าความเป็นกรดเป็นด่างประมาณ 4.5-5.0

จากผลการวิเคราะห์ทางเคมีของตัวแทนดินชุดนี้ ดินตอนบนหนาประมาณ 30 เซนติเมตร มีปริมาณอินทรีย์วัตถุสูงมาก มีปริมาณธาตุฟอสฟอรัสที่เป็นประโยชน์ต่อพืชต่ำมาก และมีปริมาณโปแตสเซียมที่เป็นประโยชน์ต่อพืชปานกลาง ส่วนดินตอนล่างลึกตั้งแต่ 30 เซนติเมตร ลงไป มีปริมาณธาตุเหล่านี้ต่ำมากเช่นกัน โดยสรุปแล้วดินชุดนี้มีปริมาณแร่ธาตุอาหารตามธรรมชาติต่ำ และมีสมบัติทางกายภาพดี ส่วนใหญ่มีการปลูกผลไม้ (รายงานการสำรวจดินจังหวัด สสุล, 2530)

ภาคผนวก จ

ระเบียบว่าด้วยการจัดการทรัพยากรป่าไม้บ้านน้ำหยา

1. ระเบียบว่าด้วยการตัดไม้ทำลายป่า
  - 1.1 หยุดยั้งการเลื่อยไม้เพื่อการค้า
  - 1.2 หยุดยั้งการแผ้วถางป่าแก่
  - 1.3 ตั้งป้อมยามตรวจจับการกระทำผิดกฎหมาย
  - 1.4 วางกฎระเบียบเกี่ยวกับการขอไม้ใช้ประโยชน์ทั้งส่วนตัวและสาธารณะประโยชน์

2. ระเบียบว่าด้วยการทำป่าชุมชน
  - 2.1 การป้องกันดูแลรักษา
    - 2.1.1 มีการแบ่งเขตรับผิดชอบ
    - 2.1.2 จัดตั้งป้อมยามรักษาการ
    - 2.1.3 สำรวจป่าเพื่อทราบความสมบูรณ์ ทั้งด้านป่าและสัตว์ป่า โดยประสานกับทางราชการและสาธารณชนอย่างน้อยปีละ 1 ครั้ง
    - 2.1.4 ดำเนินการปลูกป่าอย่างน้อยปีละ 1 ครั้ง
    - 2.1.5 จัดฝึกอบรมการอนุรักษ์ป่า การป้องกันไฟป่า การอนุรักษ์สัตว์ปีละ 1 ครั้ง โดยประสานกับทางราชการ
    - 2.1.6 จัดทำรายงานการพิทักษ์ป่า
  - 2.2 การใช้ประโยชน์จากป่า
    - 2.2.1 การใช้ประโยชน์จากไม้เพื่อกิจกรรมส่วนรวม เช่น วัด มัสยิด โรงเรียน ต้องแจ้งและขออนุญาตต่อคณะกรรมการป่าชุมชน ใช้เฉพาะในพื้นที่หมู่ที่ 6 บ้านน้ำหยา ต.ทุ่งนุ้ย อ.ควนกาหลง จ.สตูล เท่านั้น
    - 2.2.2 การใช้ประโยชน์จากไม้ส่วนบุคคลภายในพื้นที่ ต้องขออนุญาตใช้ไม้ตามแบบฟอร์มที่กำหนดแล้วให้คณะกรรมการป่าชุมชนพิจารณา
    - 2.2.3 กรณีการใช้ประโยชน์จากป่าที่มีไม้เพื่อการค้า ต้องแจ้งให้คณะกรรมการป่าชุมชนทราบ
    - 2.2.4 การเข้ามาศึกษาทางวิชาการของบุคคลหรือกลุ่มบุคคล หน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับป่า สัตว์ป่า ต้องแจ้งและขออนุญาตจากคณะกรรมการป่าชุมชน

2.2.5 ห้ามดักจับสัตว์ แปรรูป เพื่อการค้า ยกเว้นกรณีสัตว์ที่ทำความเดือดร้อนให้กับพืชผล โดยพิจารณาเป็นกรณีไป

2.2.6 กรณีการเลี้ยงสัตว์ไว้เพื่อดูเล่น สามารถดำเนินการได้ไม่เกิน 2 ตัว แต่ต้องแจ้งต่อคณะกรรมการป่าชุมชนทราบ

2.3 การจัดการระบบวนเกษตรในพื้นที่ทำกิน

2.3.1 กรณีการครอบครองป่าเสื่อมโทรม โดยไม่ใช้ประโยชน์ ให้โอกาสในการใช้ประโยชน์ภายใน 4 ปี หากไม่ดำเนินการจะจัดพื้นที่ดังกล่าวเป็นพื้นที่ป่าชุมชนประเภทที่ 1 หรือ 2 โดยพิจารณาเป็นรายบุคคลแล้วแต่กรณี

2.3.2 กรณีการทำกินในพื้นที่รอบ ๆ เขื่อนรัศมี 5 กม. จะต้องทำการเกษตรแบบผสมผสานหรือระบบวนเกษตร

3. ระเบียบว่าด้วยการตัดไม้เพื่อสร้างบ้าน

3.1 การเลื่อยไม้สร้างบ้านต้องระบุชื่อผู้ที่จะสร้างบ้าน

3.2 ต้องระบุชื่อคนที่จะเลื่อยไม้

3.3 ต้องระบุสถานที่ที่จะเลื่อยไม้

3.4 ถ้าไม้ที่ต้องการเลื่อย อยู่ในสวนของผู้ใด ผู้ที่ต้องการเลื่อยไม้ต้องขออนุญาตเจ้าของที่เสียก่อน

3.5 ผู้ที่จะสร้างบ้านต้องแจ้งเจ้าหน้าที่ในท้องถิ่นให้ทราบด้วยตัวเองว่าจะเลื่อยไม้เพื่อสร้างบ้าน

3.6 ถ้ามีการเปลี่ยนจุดเลื่อยไม้ ผู้ที่จะสร้างบ้านต้องแจ้งให้คณะกรรมการป่าชุมชนทราบทุกครั้ง

3.7 ในการเลื่อยไม้ ผู้ที่จะสร้างบ้านจะต้องระบุแปลงบ้าน และจำนวนไม้ที่ต้องการใช้ที่แน่นอน

3.8 ผู้ที่จะสร้างบ้านต้องทำรายละเอียดของการใช้ไม้ ให้คณะกรรมการป่าชุมชนทุกคนทราบก่อนการเลื่อยไม้

3.9 การขนย้ายไม้จะต้องตรวจสอบจำนวนไม้ได้

4. ระเบียบเพิ่มเติม

4.1 ห้ามเข้าไปตัดไม้ในเขตป่าชุมชนโดยพลการ ผู้ฝ่าฝืนที่ไม่ได้รับอนุญาตจาก

คณะกรรมการป่าชุมชนหรืออาสาสมัครดูแลรักษาป่า จะต้องถูกปรับอย่างน้อย 500 บาท

- 4.2 ไม้ในสวนบุคคลครอบครอง ที่มีขนาดเส้นผ่าศูนย์กลาง 20 เซนติเมตรขึ้นไป ถ้าเจ้าของต้องการนำไม้มาใช้ซ่อมแซมบ้าน ต้องขออนุญาตจากคณะกรรมการดูแลรักษาป่าชุมชน ซึ่งจะทำหน้าที่พิจารณาว่าสมควรตัดหรือไม่ ถ้ามีการตัดจะต้องทำบันทึกการให้ไม้ ณ ที่ทำการผู้ใหญ่บ้านทุกครั้ง
- 4.3 การตัดไม้ขนาดใหญ่เพื่อซ่อมแซมบ้าน ตามข้อ 4.2 ผู้ตัดจะต้องจ่ายค่าบำรุงหลังละ 100 บาท และนำรายได้สมทบเข้ากองกลางสำหรับการดูแลรักษาป่า
- 4.4 ผู้ใดถางหรือเผาป่าในเขตป่าชุมชน มีโทษปรับไม้ต่ำกว่า 5,000 บาท
- 4.5 ห้ามล่าสัตว์ในเขตป่าชุมชน ฝ่าฝืนปรับไม้ต่ำกว่า 500 บาท
- 4.6 กรรมการดูแลรักษาป่าผิดจะถูกปรับตามกฎระเบียบ รายได้จากการปรับนำไปใช้ในกิจกรรมการดูแลรักษาป่า เช่น ไฟไหม้ป่า
- 4.7 หากมีผู้ฝ่าฝืน กรรมการดูแลรักษาป่า จะใช้วิธีเจรจา กับคู่กรณีก่อน ถ้าตกลงกันไม่ได้จะแจ้งเจ้าหน้าที่ของรัฐเข้ามาดำเนินคดีตามกฎหมาย (คณะกรรมการพัฒนาหมู่บ้าน บ้านน้ำหนาว, 2538)

ประวัติผู้เขียน

ชื่อ - สกุล นายวิจารณ์ ธานีรัตน์
วัน เดือน ปีเกิด 2 ตุลาคม 2504
วุฒิการศึกษา
ชื่อสถาบัน ปีที่สำเร็จการศึกษา
วุฒิ
ชื่อสถาบัน ปีที่สำเร็จการศึกษา
ส่งเสริมการเกษตร มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช 2537
และสหกรณ์บัณฑิต

ตำแหน่งและสถานที่ทำงาน

ตำแหน่ง	ชื่อสถานที่ทำงาน
เจ้าพนักงานการเกษตร 5	สำนักงานพัฒนาที่ดินเขต 12 อ.เมือง จ.สงขลา กรมพัฒนาที่ดิน กระทรวงเกษตรและสหกรณ์